

MEĐUPREDMETNE TEME U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI:

IMPLEMENTACIJA U GPP ŠKOLSKE KNJIŽNICE

XXXIII. Proljetna škola školskih knjižničara
Republike Hrvatske

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

NAKLADNIK

Agencija za odgoj i obrazovanje
Donje Svetice 38
10 000 Zagreb
www.azoo.hr

ZA IZDAVAČA

Dr. sc. Dubravka Brezak Stamać
© **Agencija za odgoj i obrazovanje, 2022.**

UREDNIKA

Adela Granić

PROGRAMSKI ODBOR

Mira Barberić, Marija Blažević, Nikolina Borovina, Nensi Čargonja Košuta, Mirjana Čubaković, Diana Dorkić, Anita Drenjančević, Barbara Dukarić, Milana Josić, Darija Jurić, Andrea Katanović Babić, Sara Kulić, Leonila Marač, Ana Marinić, Samanta Matejčić Čotar, Ivana Ostrički, Vlasta Pavlović Elez, Biserka Petrović, Ružica Rebrović Habek, Josip Rihtarić, Nikolina Rukavina, Iva Šišak, Blanka Špeglić, Vedran Šperanda, Sanja Šušnjara Raić, Gordana Šutej, Evica Tihomirović, Jadranka Tukša, Adriana Turić Erceg, Kristina Varda, Sandra Vidović, Vlatka Vujčić, Marina Vujnović, Davor Žažar i Adela Granić

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Mira Barberić, Mirjana Čubaković, Đurđa Ivković-Macut, Nataša Mesić Muharemi, Alta Pavin Banović, Dragica Pršo, Ružica Rebrović-Habek, Draženka Stančić, Josip Strija i Adela Granić

GRAFIČKO UREĐENJE I NASLOVNICA

Marko Štrok

ISSN 1847-6074

Računalni zapis
Zbornik izlazi jedanput godišnje

Objavljeno u Hrvatskoj 2022. i dostupno na mrežnim stranicama Agencije za odgoj i obrazovanje

XXXIII.
Proljetna škola
školskih knjižničara
Republike Hrvatske

Na mreži, 29. i 30. ožujak 2022.

MEĐUPREDMETNE TEME U
ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI:
IMPLEMENTACIJA U GPP
ŠKOLSKE KNJIŽNICE

Zbornik radova

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

PREDAVANJA	dr. sc. Slavica Žužić, Amneris Ružić Fornažar <i>Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika</i> 8
	Josip Rihtarić <i>Projekt „Knjižnice na karti“</i> 33
	Dragica Pršo, Draženka Stančić, Adela Granić <i>Godina čitanja u školskim knjižnicama</i> 41
	Elda Pliško Horvat <i>"Onaj koji šestar pruži..." (Raj, XIX., 40)</i> 50
	mr. sc. Zorka Renić, Ana Sudarević <i>Čitam da pročitam: pilot-ispitivanje o primjeni strategija čitanja među učenicima osmih razreda osnovne škole i prvih razreda srednje škole</i> 59
RADIONICE	dr. sc. Irena Bando, dr. sc. Marija Purgar <i>Mindfulness u međupredmetnom povezivanju sa školskom knjižnicom</i> 71
	Darija Benaković, Gorana Hasel <i>Izradom 3D slikovnice do boljeg izražavanja i lakšeg učenja</i> 76
	Sanja Galić <i>Upućivački tekst - uputa</i> 81
	Biljana Krajačić, Ivana Rakonić Leskovar <i>Poticanje čitanja i lektira - učinimo ih zanimljivim!</i> 89
	Stojanka Lesički <i>Aktivno građanstvo i digitalni školski list</i> 94
PRIMJERI DOBRE PRAKSE: Osnovne škole	Ana Brčić Bauer, Melita Horvatek Forjan <i>Moja slikovnica u Noć knjige</i> 105
	Alida Devčić Crnić <i>TwinReaders - Blizanci po čitanju</i> 111
	Marija Gajski <i>Suradničko učenje i međupredmetno povezivanje</i> 117
	Gordana Gregurović Petrović <i>Školska knjižnica - mjesto promicanja održivog razvoja u radu s učenicima s posebnim potrebama</i> 136
	Jelena Kelava Medaković <i>BrickStorm - FIRST LEGO League - RePlay</i> 147
Snježana Kovačević <i>Školska knjižnica in medias res: međupredmetne teme u školskoj knjižnici</i> 156	

	Đurđica Krčmar Zalar	
	<i>Istraživanje mogućnosti implementacije međupredmetnih tema u GPP školske knjižnice kroz vođenje dva projekta prema raspisanim natječajima u školskoj godini 2020./2021.</i>	161
	Ines Krušelj-Vidas	
	<i>Kutija puna osjećaja u knjižnici</i>	167
	Davorka Lovrić Vlašić	
	<i>Obrnutom učionicom do znanja</i>	178
	Koraljka Mahulja-Pejčić	
	<i>Moja i tvoja prava</i>	184
	Ivana Norac	
	<i>Tjedan tolerancije u Osnovnoj školi Kneževi Vinogradi</i>	193
	dr. sc. Marija Purgar, Adrijana Leko	
	<i>Knjigu traži, sebe nađi!</i>	203
PRIMJERI DOBRE PRAKSE: Srednje škole	Sanja Galić	
	<i>Erazmusovci iz matematičke</i>	214
	Ruža Jozić	
	<i>Česi u Zagrebu</i>	225
	Mirna Luketin	
	<i>„Naša školska lipa“: od promatranja u parku i listanja u knjižnici do slike na plakatu</i>	234
	Alta Pavin Banović	
	<i>The Sun shines for all, eTwinning projekt</i>	253

PREDAVANJA

Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika

Slavica Žužić

szuzic@gssjd.hr

Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Pazin

Amneris Ružić Fornažar

amneris.ruzic@skole.hr

Srednja škola Mate Blažine, Labin

SAŽETAK

Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika fenomen je koji raste zajedno s povećanjem zahtjeva koje na njih postavlja suvremeno društvo. Radeći u promjenljivom i nesigurnom okruženju svakodnevno su izloženi stresu koji je jedan od glavnih čimbenika sagorijevanja na poslu. Istraživanjem smo nastojali utvrditi poznavanje pojma profesionalnog sagorijevanja, kako ispitanici procjenjuju zahtjevnost svoga posla, nose li radne zadatke i probleme kući, usklađenost radnih i kućanskih obveza, najčešće stresne situacije na poslu, zadovoljstvo poslom, čimbenike, simptome i mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja. Istraživanje je provedeno na uzorku od 514 ispitanika – učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja. U ovome istraživanju korištena je metoda studija dokumentacije i anketa. U tu svrhu, a za potrebe istraživanja, izrađen je instrument Anketni upitnik o profesionalnom sagorijevanju odgojno-obrazovnih radnika (PSOOR). Istraživane su sljedeće nezavisne varijable: radno mjesto, spol, radno iskustvo, veličina škole. Rezultati istraživanja potvrđuju da je posao odgojno-obrazovnih radnika zahtjevniji od poslova u drugim profesijama. Gotovo svi ispitanici radne zadatke i probleme obavljaju kod kuće, ali uspijevaju uskladiti poslovne i kućanske obveze. Zadovoljni su poslom, ali se svakodnevno suočavaju sa stresnim situacijama i predlažu mjere za prevenciju profesionalnog sagorijevanja.

Ključne riječi: stres, profesionalno sagorijevanje, radni zadatci i problemi, zadovoljstvo poslom, mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja

SUMMARY

Professional burnout among educational workers is a growing phenomenon due to the increase of demands placed upon them by the modern society. Working in a changing, unstable environment, educational workers are exposed to stress on a daily basis, which is one of the main factors of burnout at work. The research sought to determine the respondents' assessment of the phenomenon of professional burnout regarding the complexity of educational professions, taking their work home, the (dis)balance of work and family responsibilities, most common stressful situations at work, job satisfaction, factors, symptoms and the principal measures of preventing burnout. The research was conducted on a sample of 514 respondents – elementary school teachers, high school teachers, school counselors and principals. In this study, the method of documentation and survey studying was used. For the purposes of research, the Polling Questionnaire on Professional Burnout of Educational Workers was created. In this research the following independent variables - workplace, gender, work experience and school size – were investigated. Research results confirm that educators consider their job as more demanding than jobs in other professions. Almost all the respondents take their work home, but they manage to coordinate their school and household responsibilities. Educators are satisfied with their job despite facing stressful situations on

a daily basis. They also propose some of the professional burnout prevention measures.

Key words: stress, professional burnout, work tasks and problems, job satisfaction, burnout prevention

UVOD

Profesionalno sagorijevanje dugoročno je negativno stanje emocionalne iscrpljenosti, fizičkog i kognitivnog umora, što je rezultat kronične izloženosti nerazrješivim stresnim situacijama na poslu (Schonfeld i Bianchi 2016). Christina Maslach među najpoznatijim je istraživačima *burnouta*. Ona pod pojmom *burnouta* podrazumijeva sindrom emocionalne iscrpljenosti, depersonalizacije i smanjenog osobnog i profesionalnog postignuća (Maslach 1982; Maslach i Jackson 1981; Maslach i Leiter 2016).

Burnout stresogeni je proces posebno prisutan kod pomažućih profesija psihologa, psihijataru, medicinskih sestara, liječnika, učitelja i socijalnih radnika. *Profesionalne skupine koje su sklone tom procesu izložene su dvostrukom izvoru stresa: njihovom osobnom stresu i stresu osobe kojoj pomažu* (Mordini, Castellucci, Giardi i Tripaldi 2013: 186). Profesionalno sagorijevanje kod odgojno-obrazovnih radnika određuje se kao *tip psihološke rastresenosti odnosno kronično negativno psihološko stanje u kojem svakodnevni stres na poslu uzima svoj danak kod onih koji poučavaju* (Roloff i Brown 2011: 453) te kao *...stanje emocionalne i fizičke iscrpljenosti nastavnika koji su neuspješni u efikasnom suočavanju s dugotrajnim stresom* (Živčić-Bećirević i Smojver-Ažić 2005: 4). Budući da nastavnik ostvaruje različite uloge u procesu poučavanja, često se nalazi u konfliktnim situacijama koje od njega traže veću odgovornost i emocionalno naprezanje. Rezultati istraživanja ukazuju na to da su loše ponašanje učenika i disciplinski problemi među najvažnijim uzrocima negativnih emocionalnih iskustava i stresa nastavnika (Spilt, Koomen i Thijs 2011). Stoga *nastavnički poziv nosi visok rizik od izgaranja* (Grujić 2011: 218). Profesija učitelja svrstana je među najrizičnije profesije. Razlog tome stalni je kontakt s ljudima, veliki pritisak društva, nemogućnost vidljivosti trenutnih rezultata, niski profit, česti neadekvatni uvjeti rada i mnogi drugi (Sappa, Boldrini i Aprea 2013; Kuzijev i Topolovčan 2013).

Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika pod utjecajem je brojnih čimbenika, ali sama izloženost čimbenicima ne dovodi nužno do sagorijevanja. Sagorijevanje nastaje interakcijom podražaja iz okoline i individualnih reakcija na te podražaje. Važno je kako odgojno-obrazovni radnici percipiraju okolinu i stresne situacije te kako se nose s njima. Leiter i Maslach ključnim čimbenikom profesionalnog sagorijevanja smatraju neusklađenost između posla i osobnih vrijednosti, potreba i mogućnosti učitelja (Leiter i Maslach 2011). Borritz ističe da neki čimbenici, kao što su *visoki emocionalni zahtjevi, emocionalna samokontrola, količina posla, intenzivan tempo rada, slaba mogućnost razvoja, manji smisao rada, mala predvidljivost, niska jasnoća uloge i visoka mogućnost dvojbe* mogu predvidjeti sagorijevanje (Borritz 2006: 27).

Poznavanje simptoma profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika od velike je važnosti kako bi ih na vrijeme prepoznali i mogli raditi na njihovom otklanjanju. U literaturi se navode različite kategorizacije simptoma. Maslach navodi tri skupine simptoma: emocionalnu iscrpljenost, depersonalizaciju te smanjivanje osobnog angažmana i profesionalnog postignuća (Maslach 1982). Blazer navodi psihološke, fizičke i bihevioralne simptome (Blazer 2010). Drugi navode četiri skupine simptoma kao Barat (fizički, emocionalni, mentalni, ponašajni) te Kofi Addison i Yankyera (simptomi koji se manifestiraju na tijelo, um, emocije i ponašanje) (Barat 2010; Addison i Yankyera 2015). Treći navode pet skupina simptoma, primjerice Kahill (fizički, emocionalni, bihevioralni, interpersonalni, stavovni) te Schaufeli i Enzmann (afektivni, kognitivni, fizički, bihevioralni, motivacijski) (Kahill 1988; Schaufeli i Enzmann 1998). Mi smo se opredijelili za grupiranje simptoma u četiri skupine (tjelesni, emocionalni, mentalni, ponašajni).

Svjesni negativnih posljedica profesionalnog sagorijevanja, pitamo se što činimo da to spriječimo. Ako se poduzmu mjere prevencije, izbjeći će se fizičke i emocionalne posljedice dugotrajnog stresa (Bousquet 2012). Posljedice najčešće opažamo prekasno, stoga je nužno razmišljati o prevenciji, pogotovo jer je 21. stoljeće obilježeno izraženim stresom i profesionalnim sagorijevanjem (Zbryrad 2009). U sprječavanju profesionalnog sagorijevanja značajnu ulogu imaju strategije koje se odnose na individuu i strategije koje se odnose na organizaciju (Grujić 2011; Leiter i Maslach 2011). Najbolji su rezultati kada se primjenjuju obje strategije (Dedić 2005). Mi smo, polazeći od navedenog, mjere za prevenciju profesionalnog sagorijevanja svrstali u tri temeljne skupine – individualne (osobne promjene), institucijske (intervencija unutar same institucije) i društvene (odgovornost društva).

Fenomen profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika kod nas je nedovoljno istražen, a veoma je važan za pojedinca i društvo. Stoga se ovim radom želi dati doprinos istraživanju i proučavanju profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika. U radu se istražuje zahtjevnost posla, stresne situacije na poslu, zadovoljstvo poslom i mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja kod učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u osnovnim i srednjim školama. Istraživanje ima i praktične implikacije. Dobiveni rezultati mogu se koristiti u promišljanju strategija prevencije profesionalnog sagorijevanja i time smanjiti stres i povećati zadovoljstvo odgojno-obrazovnih radnika na poslu.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika s aspekta poznavanja samog fenomena, čimbenika, simptoma i mjera prevencije profesionalnog sagorijevanja.

U skladu s ciljem postavljeni su sljedeći *zadaci* istraživanja:

1. Ispitati procjene odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o profesionalnom sagorijevanju u odnosu na
  - poznavanje fenomena profesionalnog sagorijevanja (pojam, informiranost, posljedice),
  - obilježja profesija odgojno-obrazovnih radnika (odrednice, složenost poslova, usklađenost poslovnih i kućanskih obaveza, stresne situacije na poslu, promjena uloga, zadovoljstvo poslom),
  - čimbenike profesionalnog sagorijevanja (problemi u radu s djecom/učenicima, planiranje i programiranje odgojnog-obrazovnog rada, ozračje odgojno-obrazovne ustanove, odgojno-obrazovna politika),
  - simptome profesionalnog sagorijevanja (tjelesni, emocionalni, mentalni, ponašajni),
  - prevenciju profesionalnog sagorijevanja (ponašanje u stresnim situacijama, mjere prevencije).
2. Ispitati razlike u procjenama odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o radnim zadacima i problemima, usklađivanju poslovnih i kućanskih obaveza i simptomima profesionalnog sagorijevanja s obzirom na radno mjesto, spol, radno iskustvo, veličinu ustanove i državu.
3. Ispitati povezanost varijabli informiranost o profesionalnom sagorijevanju, zahtjevnost posla, zadovoljstvo poslom i suvremena obrazovna tehnologija s varijablama radno mjesto, spol, radno iskustvo, veličina ustanove i država na temelju procjena odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja.
5. Ispitati procjenu važnosti uzroka profesionalnog stresa i mjera za prevenciju profesionalnog sagorijevanja kod odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja.
6. Utvrditi najčešća ponašanja odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja u stresnim situacijama.

7. Prikazati mišljenja odgajatelja, učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja o fenomenu profesionalnog sagorijevanja, obilježjima odgojno-obrazovnih profesija, čimbenicima, simptomima i mjerama prevencije profesionalnog sagorijevanja.

8. Definirati preporuke za prevenciju profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika.

Istraživanjem obuhvaćeno je ukupno 514 ispitanika. Uzorak istraživanja sastoji se od četiri skupine ispitanika: 1) učitelji (222 učitelja iz šest osnovnih škola u Istarskoj županiji), 2) nastavnici (116 nastavnika iz četiri srednje škole u Istarskoj županiji), 3) stručni suradnici (55 stručnih suradnika i to iz Istarske i Primorsko-goranske županije), 4) ravnatelji (121 ravnatelj i to iz dječjeg vrtića i osnovne škole na području Istarske županije te ravnatelji srednjih škola iz cijele Hrvatske).

Istraživane su sljedeće *nezavisne varijable*: radno mjesto, spol, radno iskustvo i veličina škole.

Radno mjesto ispitanika definirano je kao: učitelji (ispitanici koji rade na radnom mjestu učitelja u osnovnoj školi), nastavnici (ispitanici koji rade na radnom mjestu nastavnika u srednjoj školi), stručni suradnici (ispitanici koji rade na radnom mjestu pedagoga, psihologa i stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog profila), ravnatelji (ispitanici koji rade na radnom mjestu ravnatelja u osnovnoj i srednjoj školi). Spol ispitanika definiran je kao: a) muški spol, b) ženski spol. U istraživanju je sudjelovalo 89 muških i 425 ženskih ispitanika.

Radno iskustvo ispitanika definirano je: a) do 5 godina, b) od 6 do 10 godina, c) od 11 do 20 godina, d) od 21 do 30 godina, e) više od 30 godina. U istraživanju je sudjelovao 71 ispitanik s radnim iskustvom do 5 godina, 69 ispitanika s radnim iskustvom od 6 do 10 godina, 123 ispitanika s radnim iskustvom od 11 do 20 godina, 149 ispitanika s radnim iskustvom od 21 do 30 godina te 102 ispitanika s više od 30 godina radnog iskustva.

Veličina škole mjerena brojem učenika definirana je kao: male do 200, srednje do 400, velike do 600, veoma velike više od 600 učenika. U istraživanju je sudjelovalo 94 ispitanika iz malih, 113 iz srednjih, 159 iz velikih i 148 iz veoma velikih škola.

U radu je primijenjen kombinirani opći metodološki pristup. Deduktivni pristup primijenjen je u teorijskoj analizi pojmova, a empirijsko-induktivni metodološki pristup primijenjen je kao polazište u ispitivanju ciljem i zadaćama definiranih varijabli istraživanja. Korištena je metoda studija dokumentacije i anketa. Za istraživanje procjena učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i ravnatelja izrađen je instrument *Anketni upitnik o profesionalnom sagorijevanju odgojno-obrazovnih radnika (PSOOR)* koji su ispunjavali učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji. Upitnik se sastoji od šest skupina pitanja. Prva se skupina odnosi na opće podatke o ispitanicima, a važni su kao varijable istraživanja – radno mjesto, spol, radno iskustvo, veličina ustanove i država. Druga skupina pitanja odnosi se na poznavanje fenomena profesionalnog sagorijevanja. Ispitanicima su ponuđena tri pitanja. Dva su pitanja višestrukog izbora kojima se ispituje poznavanje pojma i mjesto prvog susreta s pojmom profesionalnog sagorijevanja. Treće je pitanje otvorenog tipa koje od ispitanika traži definiranje pojma profesionalnog sagorijevanja. Treća skupina pitanja odnosi se na obilježja profesija odgojno-obrazovnih radnika. Ispitanicima je ponuđeno šest pitanja višestrukog izbora o zahtjevnosti posla, usklađenosti radnih i kućanskih poslova, primjeni obrazovne tehnologije i zadovoljstvu poslom. Uz svako pitanje data je mogućnost obrazloženja pitanjem otvorenog tipa. U ovoj je skupini ponuđeno još jedno pitanje otvorenog tipa o najčešćim stresnim situacijama na poslu. Četvrta skupina pitanja traži od ispitanika da rangiraju po važnosti uzroke profesionalnog stresa, najčešća ponašanja u stresnim situacijama i mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja. Ispitanicima je ponuđeno jedanaest mogućnosti za uzroke, deset za ponašanja u stresnim situacijama i devet za mjere prevencije. Ponuđena je i mogućnost za neki drugi odgovor. Peta skupina pitanja odnosi se na simptome profesionalnog sagorijevanja. Ispitanicima je ponuđeno osamnaest tvrdnji o tjelesnim, mentalnim, emocionalnim i ponašajnim simptomima. Trebaju procijeniti razinu slaganja s navedenim tvrdnjama (uvijek, često, ponekad, rijetko, nikad). Šestu skupinu pitanja čine dva pitanja otvorenog tipa. Prvo pitanje istra-

žuje način na koji se ispitanici nose sa stresnim situacijama na poslu. Drugo pitanje traži od ispitanika da navedu što smatraju važnim za profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika, a nije bilo u upitniku.

Obrada kvantitativnih podataka izvršena je putem Statističkog programa za društvene znanosti (IBM SPSS, 22.0.). U obradi podataka korištene su metode univarijatne statistike: frekvencije, postotci, mjere centralne tendencije i mjere varijabilnosti te metode bivarijatne statistike: hi kvadrat (test neovisnosti varijabli), t-test i jednostavna analiza varijance; za utvrđivanje razlika s obzirom na nezavisne varijable: radno mjesto, spol, godine radnog iskustva i veličina škole. Testovi statističke značajnosti prosječnih rezultata skupina provedeni su analizom varijance uz odgovarajuće post-hoc testove (Bonferroni i Hochberg GT2 test za homogene i Dunnett C za nehomogene varijance), a svi testovi provedeni su na razini rizika 5 %. Veličina efekta kod hi kvadrat testa mjerena je putem Phi koeficijenta i Cramerovog V, pri čemu je 0,1 mali efekt, 0,3 srednji efekt, a 0,5 i više veliki efekt. Kvalitativni podatci dobiveni odgovorima ispitanika na pitanja otvorenog tipa sastojali su se od opisa i obrazloženja istraživanih fenomena. Podatci su prikupljeni, klasificirani u skupine, prikazani u obliku frekvencija i postotaka te analizirani.

1. ŠTO JE PROFESIONALNO SAGORIJEVANJE I KOLIKO SU ODGOJNO-OBRAZOVNI RADNICI S TIM POJOM UPOZNATI?

Pojam *burnout* pojavio se 70-ih godina 20. stoljeća. Među prvima je taj pojam definirao psiholog Freudenberg postavlajući i odgovarajući na pitanja što je *burnout*, koji su njegovi simptomi, koji su mu tipovi ličnosti podložniji te što možemo učiniti kako bismo se zaštitili od ovog ozbiljnog rizika na poslu. Pojam *burnout* poistovjetio je sa značenjima: *“podbacivanje, gubljenje snage, isluženost, iscrpljenost zbog prekomjernog trošenja energije”*. Navodi da do sagorijevanja dolazi kada su tijelo i um pod konstantnim pritiskom visoke razine stresa. To se događa u situacijama u kojima se osoba osjeća preopterećeno, zbunjena je očekivanjima i prioritetima na radnom mjestu, brine se o sigurnosti radnog mjesta te kada je posao odgovoran, a podcijenjen i nedovoljno priznat (Freudenberg 1974: 159).

Prema mnogim autorima Maslach je jedna od najpoznatijih istraživača *burnouta* (Škrinjar 1996; Domović i sur. 2010; Martinko 2010; Družić Ljubotina, Frišić 2014). Ona pod pojmom *burnouta* podrazumijeva sindrom emocionalne iscrpljenosti, depersonalizacije i smanjenog osobnog i profesionalnog postignuća. Objašnjava *burnout* kao proces koji se sastoji od tri faze, a svaka faza utječe na pojavu druge. Prva faza okarakterizirana je situacijom opterećenosti koja dovodi do *emocionalne iscrpljenosti*, tj. osjećaja bespomoćnosti i bezizlaznosti. Zahtjevi koji se percipiraju kao pretjerani u odnosu na postojeće resurse, dovode do kroničkog stresa. Drugu fazu definiranu kao *depersonalizacija* karakteriziraju ravnodušan i bezosjećajan odnos prema korisnicima te birokratski i indiferentan stav u radu s njima. Psihodepresivni simptomi mogu se manifestirati u trećoj fazi u kojoj se pojavljuje osjećaj *smanjenog profesionalnog i osobnog postignuća*, smanjivanje ili gubitak motivacije i interesa za posao, pad opće produktivnosti ili potpuno odustajanje od posla i smanjivanje vlastitog samopouzdanja. Maslach navodi i osobni profil radnika koji je u većem riziku od *burnouta*. Takav je radnik slab i popustljiv te ima ozbiljne teškoće u definiranju granica između sebe i korisnika (Maslach 1982; Maslach, Jackson 1981).

Ajduković navodi da se u stanje sagorijevanja na poslu ne dolazi *preko noći*, već da se radi o kumulativnom procesu koji se sastoji od četiri faze. U fazi radnog entuzijazma osobu karakteriziraju neumjereni entuzijazam, nerealna očekivanja, rad preko radnog vremena, predanost poslu i suosjećanje s korisnicima i suradnicima. Međutim, zbog raskoraka između uloženog truda i postignutih rezultata dolazi do razočaranja i prvih znakova bespomoćnosti. Faza stagnacije druga je faza u kojoj osoba postaje svjesna da su njezini profesionalni rezultati u neskladu sa željama. To dovodi do frustracije, razočarenja, sumnje u

vlastitu kompetentnost, negativizma, poteškoća u komuniciranju i emocionalne ranjivosti. Faza emocionalnog povlačenja i izolacije treća je faza u kojoj se osoba emocionalno povlači i udaljava od korisnika i kolega, a posao doživljava besmislenim i bezvrijednim. Javljaju se i tjelesne teškoće kao što su glavobolja, kronični umor, nesanica, alergije i sl. Faza apatije i gubitka životnih interesa posljednja je faza u kojoj su motivacija za posao i osobni resursi osobe potpuno iscrpljeni. Ona postaje apatična, depresivna, cinična i ravnodušna prema problemima korisnika te gubi životni interes (Ajduković 1996).

Odgojno-obrazovni radnici, kao i pripadnici drugih pomažućih profesija, često su izloženi raznim stresnim situacijama na poslu. Međutim, dok god imaju motivaciju i spremnost za obavljanje radnih zadataka i u mogućnosti su nositi se s izazovima s kojima se svakodnevno suočavaju, ne govorimo o profesionalnom sagorijevanju. Profesionalno sagorijevanje dolazi kod učitelja koji imaju problem suočavanja s izazovima na poslu, koji misle da su uložili puno u svoj posao, koji ga pokušavaju svim sredstvima učiniti smislenijim, ali unatoč tome ne uspijevaju, već svoj posao doživljavaju praznim i uzaludnim (Schwab, Iwanicki 1982; Dewe 1986; Jackson, Rothman i De Vijver 2006; Ngeno 2007 prema Amimo 2012). Profesionalno sagorijevanje kod odgojno-obrazovnih radnika određuje se kao *“tip psihološke rastresenosti odnosno kronično negativno psihološko stanje u kojem svakodnevni stres na poslu uzima svoj danak kod onih koji poučavaju”* (Roloff, Brown 2011: 453) te kao *“... stanje emocionalne i fizičke iscrpljenosti nastavnika koji su neuspješni u efikasnom suočavanju s dugotrajnim stresom* (Živčić-Bećirević, Ažić 2005: 4).

Profesionalno sagorijevanje ozbiljno je psihološko stanje koje utječe na živote brojnih inače vrlo učinkovitih učitelja. *“Profesionalno sagorijevanje jedan je od najčešćih razloga zbog kojeg se inače učinkoviti nastavnici ostavljaju struke.”* Svi sagorjeli nastavnici imaju osjećaj manje vrijednosti i nekompetencije na poslu (Roloff, Brown 2011: 453). Profesionalno sagorijevanje događa se osobama koje ne vide smisao svog posla, nemaju motivacije za rad ni zadovoljstva u poslu. To dovodi do pada produktivnosti, a u konačnici i mogućeg napuštanja posla (Družić Ljubotina, Friščić 2014). Predanost učitelja izravno korelira s postignućima učenika: što je volja za radom i srčanost učitelja veća, to su bolja postignuća učenika. Profesionalno sagorijevanje negativno utječe na svaki aspekt života učitelja. Međutim, premalo učitelja kao i članova šire zajednice, shvaća njegovu važnost (Raines 2011 prema Bousquet 2012).

Uvidom u teorijska i empirijska istraživanja uočavamo da je pojam profesionalnog sagorijevanja novijeg datuma, stoga ne čudi da dio odgojno-obrazovnih radnika nema informacija o tome. Informiranost odgojno-obrazovnih radnika o profesionalnom sagorijevanju istražili smo s dva aspekta: poznavanja pojma profesionalnog sagorijevanja i mjesta susreta s pojmom profesionalnog sagorijevanja.

Dobiveni rezultati potvrđuju da se veći postotak (67,7%) ispitanika susreo s pojmom profesionalnog sagorijevanja, a da je manji broj onih koji ne poznaju taj pojam (32,3%). Možemo konstatirati da su o pojmu profesionalnog sagorijevanja znatno više informirani ravnatelji i stručni suradnici nego odgajatelji, učitelji i nastavnici te ispitanici s više od 30 godina radnog iskustva od onih s manje od 5 godina radnog iskustva. Bolja je informiranost o fenomenu profesionalnog sagorijevanja kod ispitanika na višim stupnjevima odgojno-obrazovnog sustava. Bolju informiranost pokazali su ispitanici iz Europe u odnosu na ispitanike iz Hrvatske. Većina se ispitanika prvi put susrela s pojmom profesionalnog sagorijevanja u razgovoru s kolegama, a zatim na stručnom usavršavanju i negdje drugdje. Kao posljednje mjesto upoznavanja s pojmom navode fakultet. Ispitanici navode i medije, knjige, znanstvenu i stručnu literaturu, individualno usavršavanje, radno mjesto, iskustva prijatelja i osobno iskustvo te razgovor s privatnim poduzetnicima.

2. JESU LI ODGOJNO-OBRAZOVNE PROFESIJE ZAHTJEVNIJE OD DRUGIH PROFESIJA?

Objasnujući zahtjevnost učiteljskog posla Glasser navodi da je *biti uspješan nastavnik možda najteže zanimanje u našem društvu* (Glasser, 1994: 25). Uspješan učitelj otvoren je prema promjenama, preuzima na

sebe odgovornost te se suočava s rizicima (Kovač, Ledić i Rafajac: 1998). Od učitelja svi očekuju uspjeh, stoga se on često nalazi između realnih i nerealnih zahtjeva i očekivanja. *Učitelji su najodgovorniji pojedinci u društvu jer poučavati znači neprestano doticati budućnost, oblikovati budućnost* (Vrgoč, 2012: 551).

Zahtjevnost posla naših ispitanika ispitivali smo tražeći od njih da procijene svoj posao u odnosu na druge poslove na temelju triju razina: *jednako zahtjevan, zahtjevniji i manje zahtjevan*.

Tabela 1. Kako procjenjujete svoj posao u odnosu na druge poslove?

Zahtjevnost posla	Učitelji		Nastavnici		Stručni suradnici		Ravnatelji		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Jednako zahtjevan	88	40,4	61	53,5	29	53,7	30	24,8	208	41,0
Zahtjevniji	128	58,7	52	45,6	24	44,4	91	75,2	295	58,2
Manje zahtjevan	2	0,9	1	0,9	1	1,9	0	0,0	4	0,8
Ukupno	218	100	114	100	54	100	121	100	507	100

Dobiveni rezultati ukazuju na veću zahtjevnost poslova u odgojno-obrazovnim profesijama od poslova u drugim profesijama. Tako misli 58,2 % ispitanika. Međutim postoje razlike između pojedinih skupina ispitanika. Dok gotovo svi ravnatelji (75,2 %) i većina učitelja (58,7 %) smatra svoj posao zahtjevnijim od poslova u drugim profesijama, većina stručnih suradnika (53,7 %) i nastavnika (53,5 %) smatra da je jednako zahtjevan. Provedeni χ^2 test potvrđuje postojanje statistički značajne povezanosti između zahtjevnosti posla i radnog mjesta (χ^2 (6, n=507) = 26,909; p < 0.001), CV=0,163. Utvrđeno je da su ravnatelji zastupljeniji u kategoriji odgovora *zahtjevniji* u odnosu na druge poslove, dok su nastavnici zastupljeniji u kategoriji *jednako zahtjevan*. Zbog čega ravnatelji više od ostalih ispitanika smatraju svoj posao zahtjevnijim? Moguće je objašnjenje u sve većim zahtjevima i odgovornostima koje im suvremeno društvo postavlja. U skladu s tim proširuje se njihovo područje rada i složenost poslova koji zahtijevaju posjedovanje ne samo pedagoško-psiholoških, već i pravnih, ekonomskih, menadžerskih i digitalnih kompetencija. Nadalje, u sustavu ne postoji obrazovanje za ravnatelje pa vjerojatno mnogi ni ne znaju što ih sve očekuje u ulozi ravnatelja kada se prihvate toga posla. S druge strane učitelji, nastavnici i stručni suradnici već se tijekom obrazovanja pripremaju za svoju ulogu. Također, zadaća ravnatelja je vođenje, poticanje i usmjeravanje cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa, stoga je on i najodgovornija osoba za efikasno funkcioniranje i rezultate rada škole. Dakle, možemo reći *da je ravnatelj ključni subjekt o čijim sposobnostima i umijeću ovisi proces razvoja i kvaliteta rada škole* (Lovrić, 2009: 8).

Utvrđeno je također da postoji statistički značajna povezanost između procjene zahtjevnosti posla i radnog iskustva (χ^2 (8, n=505) = 33,199; p < 0.001), CV=0,181. Rezultati ukazuju da su ispitanici s 21 do 30 te više od 30 godina radnog iskustva zastupljeniji u kategoriji odgovora *zahtjevniji* u odnosu na druge poslove, dok su ispitanici do 5 godina radnog iskustva zastupljeniji u kategoriji odgovora *jednako zahtjevan*. Dakle, mlađi ispitanici procjenjuju svoj posao manje zahtjevnim u odnosu na starije ispitanike. Moguće je objašnjenje ovog rezultata umor koji se s godinama javlja zbog svakodnevnog izravnog rada s velikim brojem učenika. Osjećaj umora utječe na percepciju složenosti i zahtjevnosti poslova koje obavljamo, tj. kada smo umorni i iscrpljeni posao doživljavamo zahtjevnijim. Duže radno iskustvo može također značiti i veći broj proživljenih stresnih situacija te bolje sagledavanje složenosti i zahtjevnosti posla. S druge strane mlađi ispitanici imaju više energije i entuzijazma za rad jer se još nisu emocionalno i intelektualno iscrpili.

Na pitanje otvorenog tipa: *Objasnite zašto smatrate svoj posao zahtjevnijim od drugih poslova* odgovorilo je 268 ili 52,1 % ispitanika: ravnatelji (66,1 %), nastavnici (51,7 %), učitelji (46,8 %) i stručni suradnici (43,6 %). Odgovori ispitanika svrstani su u dvije kategorije: složenost posla i odgovornost posla.

Najveći broj ispitanika (172 ili 64,2 %) navodi da je njihov posao zahtjevniji od ostalih poslova zbog njegove *složenosti*. Pritom učitelji (73,1 %) i nastavnici (68,3 %) u najvećem postotku, zatim slijede stručni suradnici (58,3 %) pa ravnatelji (51,2 %). Složenost svog posla učitelji i nastavnici vide u osobnom davanju u radu s djecom, pripremama izvan radnog vremena, svakodnevnom suočavanju s konfliktnim i nepredviđenim situacijama, prevelikim pritiscima kojima su izloženi i neadekvatnim uvjetima rada. Stručni suradnici složenost svoga posla vide u širokom području rada, visokim očekivanjima koja su na njih postavljena, radu s djecom s različitim problemima, svakodnevnim konfliktima kojima svjedoče, kontinuiranim vremenskim i drugim pritiscima te teškim odgojno-obrazovnim situacijama. Ravnatelji složenost svoga posla obrazlažu širokim područjem rada, nedostatkom vremena, konstantnim rastućim zahtjevima okoline, prečestim mijenjanjem propisa, nedostatkom podrške te skromnim materijalnim uvjetima.

Odgovornost posla sljedeći je argument kojim ispitanici (96 ili 35,8 %) obrazlažu veću zahtjevnost njihova posla u usporedbi s drugim poslovima. Ravnatelji u najvećem postotku (48,8 %), zatim slijede stručni suradnici (41,7 %), nastavnici (31,7 %) pa učitelji (26,9 %). Učitelji i nastavnici odgovornost svog posla vide u njegovoj važnosti za kvalitetan odgoj i obrazovanje mladog naraštaja i njihov cjeloviti pravilan razvoj. Pritom moraju biti uzori svojim učenicima u svakom pogledu jer imaju veliku ulogu u emocionalnom i psihičkom odrastanju mladih. Stručni suradnici navode da njihov posao zahtijeva veliku profesionalnu odgovornost jer njihovi postupci mogu utjecati na život drugih ljudi, a ono što dodatno opterećuje i predstavlja još veću odgovornost javni je karakter posla. Ravnatelji navode kako su odgovorni za sve što se događa u školi koju vode, a u uvjetima potpunog nepovjerenja u njihov rad. Stoga je odgovornost višestruko veća u odnosu na druge poslove. Posao ravnatelja podcijenjen je, s previše odgovornosti, premalo ovlasti i uz slabu podršku sustava.

Prema rezultatima našeg istraživanja veća zahtjevnost posla odgojno-obrazovnih radnika u odnosu na druge poslove proizlazi iz njegove složenosti i velike odgovornosti. Sigurno je to jedan od razloga čestih stresnih situacija koje ukoliko dugo traju mogu dovesti do profesionalnog sagorijevanja.

• Nose li odgojno-obrazovni radnici radne zadatke kući?

Uvjeti rada i priroda radnih zadataka odgojno-obrazovnih radnika takvi su da dio poslova obavljaju izvan radnog mjesta. U nekim školama uvjeti rada toliko su loši da je nemoguće ostvariti očekivana postignuća u radu s učenicima, što dovodi do pojačanog stresa. Istraživanja pokazuju da uspjeh učenika ojačava nastavnike: *Niti jedan čimbenik, čak ni plaća, ne osnažuje učitelje kao napredak učenika* (Bousquet, 2012: 10). Nažalost, zbog neadekvatnih prostornih, materijalno-tehničkih i didaktičko-metodičkih uvjeta rada, često izostaje uspješnost u poučavanju. S druge strane, radni zadatci takve su prirode da se obavljaju ne samo u školi, već i kod kuće, a zadiranje posla u privatni život osobe može biti uzrok sagorijevanja. Istraživanja potvrđuju povezanost profesionalnog stresa i broja radnih sati tjedno. Naime, već od 44 radna sata tjedno povećava se rizik od profesionalnog sagorijevanja. Dokazano je da učitelji koji tijekom školske godine prosječno rade od 46 do 55 sati tjedno pokazuju neprihvatljive razine stresa žaleći se na iscrpljenost i nesanicu (Roloff i Brown 2011).

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da gotovo svi ispitanici dio radnih zadataka obavljaju kod kuće: *uvijek* (33,3 %), često (32,1 %), *ponekad* (27,8 %), *rijetko* (5,7 %). Uvijek ili često nosi posao kući najveći postotak nastavnika (78,2 %), zatim slijede učitelji (75,9 %), pa ravnatelji (43,8 %) i stručni suradnici (43,7 %). Nastavnici i učitelji češće nose posao kući od stručnih suradnika i ravnatelja zbog neadekvatnih

uvjeta rada na radnom mjestu. Primorani su pripreme za nastavu uglavnom obavljati kod kuće. Stručni suradnici i ravnatelji imaju veću dnevnu normu i bolje uvjete za rad pa mogu veći broj radnih zadataka obaviti na radnom mjestu.

Tabela 2. Nosite li radne zadatke kući?

Radni zadatci	Učitelji		Nastavnici		Stručni suradnici		Ravnatelji		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Uvijek	88	40,0	58	50,4	9	16,4	15	12,4	170	33,3
Često	79	35,9	32	27,8	15	27,3	38	31,4	164	32,1
Ponekad	42	19,1	20	17,4	25	45,5	55	45,5	142	27,8
Rijetko	8	3,6	4	3,5	5	9,0	12	9,9	29	5,7
Nikada	3	1,4	1	0,9	1	1,8	1	0,8	6	1,1
Ukupno	220	100	115	100	55	100	121	100	511	100

Rezultati istraživanja po varijabli *radno iskustvo* pokazuju da ispitanici do 5 godina radnog iskustva češće nose radne zadatke kući od ispitanika s 30 i više godina iskustva. Veličina efekta je mala i iznosi 2,4 % ukupno objašnjene varijance. Dobiveni rezultati potvrđuju pretpostavku da je ispitanicima s manje godina radnog iskustva potrebno više vremena za pripremu odgojno-obrazovnog rada pa češće nose radne zadatke kući. Ispitanici s više godina radnog iskustva vještiji su u izvršavanju radnih zadataka pa veći obim poslova uspješavaju obaviti u školi.

Tabela 3. Nosite li radne zadatke kući? (*radno iskustvo*)

Radno iskustvo	M	SD	df, df	F	p	Veličina efekta η^2	Razlike među grupama
do 5 godina	1,83	0,923	4,504	3,129	0,015	0,024	5 > 1
od 6 do 10 godina	1,94	0,967					
od 11 do 20 godina	2,11	0,916					
od 21 do 30 godina	2,11	0,949					
više od 30 godina	2,31	1,043					

Po varijabli *spol* rezultati istraživanja pokazuju da žene češće nego muškarci nose radne zadatke kući. Veličina efekta je mala i iznosi 3,6 %. Moguće tumačenje ovog rezultata vezano je za veći angažman žena u kućanskim poslovima u odnosu na muškarce. One često odlaze kući odmah po završetku nastave jer ih čekaju djeca, kuhanje i spremanje. Radne zadatke obavljaju najčešće navečer.

Tabela 4. Nosite li radne zadatke kući? (spol)

Spol	M	SD	t	df	p	Veličina efekta η^2	Razlike među grupama
M	2,49	0,978	4,372	509	0,000	0,036	M > Ž
Ž	2,01	0,945					

Na pitanje otvorenog tipa: *Objasnite zašto nosite radne zadatke kući*, odgovorilo je 376 ili 73,2 % ispitanika: nastavnici (93,1 %), učitelji (72,1 %), stručni suradnici (70,9 %) i ravnatelji (57 %). Odgovori ispitanika svrstani su u četiri kategorije: priprema odgojno-obrazovnog rada, neadekvatni uvjeti rada, nedostatak vremena te priroda posla.

Priprema odgojno-obrazovnog rada (34,4 %) prvi je razlog zbog kojeg ispitanici nose radne zadatke kući. Više nastavnika (42,6 %) i učitelja (38,8 %) obrazlaže da nose radne zadatke kući zbog pripreme odgojno-obrazovnog rada, nego stručnih suradnika (20,5 %) i ravnatelja (20,3 %). Razlog tome može biti u strukturi radnog vremena. Učitelji i nastavnici navode različite poslove koje obavljaju kod kuće, kao što su priprema nastave, izrada didaktičkih materijala, pregledavanje učeničkih bilježnica i lektira, priprema i ispravljanje ispita, priprema i analiza projekata te raznih drugih aktivnosti. Stručni suradnici navode da kod kuće pripremaju predavanja, sređuju statistiku, pišu dopise, mišljenja itd. Ravnatelji kod kuće obavljaju poslove planiranja, organizacije, izrade strategija, izrada projektne dokumentacije i pripreme za razne druge aktivnosti.

Neadekvatni uvjeti rada na radnom mjestu (25,3 %), prema odgovorima ispitanika, drugi su najčešći razlog obavljanja radnih zadataka kod kuće. Učitelji (31,3 %) i nastavnici (23,1 %) češće obrazlažu da nose radne zadatke kući zbog neadekvatnih uvjeta rada, nego ravnatelji (18,8 %) i stručni suradnici (17,9 %). Među neadekvatnim uvjetima rada učitelji i nastavnici navode nedostatak prostora, vremena i opreme za kvalitetan rad te rad u smjenama. Navode da kvalitetnije rade kod kuće u boljim uvjetima, opuštenom okruženju i vremenu koje njima odgovara. Dio poslova stručnih suradnika zahtijeva mirno okruženje kako bi se mogli koncentrirati na njihovo kvalitetno ostvarenje. Kako to nije osigurano u školi, takvi se poslovi obavljaju kod kuće. Ravnatelji u školi nemaju dovoljno mira za obavljanje poslova koji zahtijevaju koncentraciju i promišljanje jer stalno netko kuca na vrata. Osim toga često nema dovoljno stručnih suradnika koji bi obavljali pedagoško-psihološko-defektološke poslove, što im znatno otežava rad.

Nedostatak vremena (21,8 %) sljedeći je razlog zbog kojeg ispitanici nose radne zadatke kući. Ravnatelji (40,6 %) i stručni suradnici (38,5 %) češće od nastavnika (14,8 %) i učitelja (14,4 %) obrazlažu da nose radne zadatke kući zato što ne stignu posao napraviti u školi. Učitelji i nastavnici navode da je jedan od razloga tome opsežnost i složenost posla, sve veći zahtjevi društva i vremenski pritisci. Stručni suradnici navode da zbog preopširnosti područja rada i nedostatka stručnih suradnika (različitih profila) po školama, posao moraju nositi kući. Dio poslova ravnatelji obavljaju kod kuće jer ne stignu u školi zbog prevelikog obima posla, vremenskih rokova te svakodnevnih iznenadnih i nepredviđenih situacija.

Razlog je obavljanja radnih zadataka kući, prema navodima ispitanika i *priroda posla* (18,4 %). Stručni suradnici (23,1 %) i ravnatelji (20,3 %) navode češće nego nastavnici (19,4 %) i učitelji (15,6 %) prirodu posla kao razlog obavljanja radnih zadataka kod kuće. Posao učitelja/nastavnika zahtijeva svakodnevno pripremanje, usavršavanje, istraživanje i promišljanje vlastita rada pa rad ne prestaje završetkom radnog vremena. Stručni suradnici svakodnevno sudjeluju u rješavanju raznih slučajeva, problema i ljudskih sudbina, što se teško može ograničiti samo na radno vrijeme u školi. Posao ravnatelja dinamičan je i često

nepredvidiv jer ravnatelj treba biti dostupan svima u svakom trenutku.

Učitelji i nastavnici navode da su priprema nastave i neadekvatni uvjeti rada na radnom mjestu najčešći razlozi zbog kojih radne zadatke obavljaju kod kuće, dok stručni suradnici i ravnatelji navode da je to nedostatak vremena i priroda posla. Takav je rezultat očekivan jer u našim školama nema uvjeta za nesmetanu pripremu nastave, a područje rada stručnih suradnika i ravnatelja svakim je danom sve veće i priroda posla sve složenija. Rezultati istraživanja provedenog sa školskim savjetnicima navode da nastavnici, ravnatelji i školski savjetnici često rade izvan radnog vremena, noću i vikendima bez naknade (Sundquist 2018).

- **Nose li odgojno-obrazovni radnici probleme s posla kući?**

Posao odgojno-obrazovnih radnika specifičan je po tome što se dominantni dio posla odnosi na rad s ljudima. Problemi s kojima se susreću često su u njihovim mislima i u njihovim domovima. Ako stresne situacije predugo traju, a osoba je njima kontinuirano zaokupljena na poslu i kod kuće, mogu kod pojedinih osoba dovesti do sagorijevanja. Rezultati istraživanja potvrđuju da je na samom vrhu simptoma sagorijevanja tvrdnja: *frustracije izazvane poslom unosim i u privatni život* (Ljubotina i Družić 1996: 18).

Analizirajući rezultate našeg istraživanja uočavamo da gotovo svi ispitanici nose probleme s posla kući i to: *ponekad* (36,2 %), *uvijek* ili često (34,1 %) i *rijetko* (14,2 %). Svega 5,5 % ispitanika navodi da *nikad* ne nosi probleme s posla kući.

Tabela 5. *Nosite li probleme s posla kući?*

Radni problemi	Učitelji		Nastavnici		Stručni suradnici		Ravnatelji		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Uvijek	40	18,4	13	11,3	3	5,5	15	12,5	71	14,0
Često	63	28,9	30	26,1	20	36,4	40	33,3	153	30,1
Ponekad	75	34,4	44	38,3	21	38,1	44	36,7	184	36,2
Rijetko	27	12,4	16	13,9	9	16,4	20	16,7	72	14,2
Nikada	13	5,9	12	10,4	2	3,6	1	0,8	28	5,5
Ukupno	218	100	115	100	55	100	120	100	508	100

Ustanovili smo da postoji statistički značajna razlika s obzirom na varijablu spol ($t(1, 506)=2,558$, $p<0,05$). Žene češće nose probleme s posla kući od muškaraca, a veličina efekta je mala i iznosi 1,3 %. Mogli bi to tumačiti većom emocionalnom osjetljivošću ženskog spola u odnosu na muškarce koji su više praktično usmjereni.

Tabela 6. *Nosite li probleme s posla kući? (spol)*

Spol	M	SD	t	df	p	Veličina efekta η^2	Razlike među grupama
M	2,93	1,153	2,558	506	0,011	0,013	M > Ž
Ž	2,62	1,029					

Na pitanje otvorenog tipa: *Navedite tip problema koji nosite kući*, odgovorilo je 369 ili 71,8 % ispitanika: stručni suradnici (78,2 %), nastavnici (74,1 %), učitelji (71,6 %) i ravnatelji (66,9 %). Odgovori ispitanika grupirani su u četiri kategorije: razni problemi, poteškoće u razvoju i ponašanju učenika, nezadovoljavajući odnosi te (samo)refleksija vlastite pedagoške prakse i pedagoške prakse kolega.

Učitelji (36,5 %) i nastavnici (34,9 %) među *raznim problemima* koje s posla nose kući navode: neinteresiranost učenika, nedisciplinu učenika, izostajanje učenika s nastave, bespomoćnost u rješavanju problema s učenicima, teške životne priče učenika, neodgovarajuće programe, preopterećenost, nekompetentnost, neadekvatne uvjete rada nedostatak podrške. Stručni suradnici (30,2 %) nastavljaju i kod kuće razmišljati o emocionalnim problemima učenika, zlostavljanju ili kršenju prava učenika, statusu stručnih suradnika u školi te neadekvatnim materijalnim uvjetima rada. Ravnatelji (44,4 %) nose kući s posla probleme vezane uz financije, propise, zapošljavanje, žalbe, motivaciju radnika, prosvjetnu inspekciju, statusne probleme, radove u školi te problemske situacije s roditeljima i djelatnicima.

Poteškoće u razvoju i ponašanju učenika problemi su o kojima učitelji (23,9 %) i nastavnici (18,6 %) razmišljaju izvan radnog vremena. Radi se o raznim problemima vezanim za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (slabovidnost, naglušnost, disleksija, disgrafija, snižene intelektualne sposobnosti, tjelesna invalidnost) i poremećajima u ponašanju (agresivnost, neposlušnost, nedisciplina, izostajanje s nastave, asocijalna i neodgovorna ponašanja, sukobi, zlostavljanja, pritisak roditelja). Stručni suradnici (20,9 %) razmišljaju kod kuće o učenicima s poremećajima u ponašanju kao što su odgojni problemi, agresivnost, bahatost, teškoće emocionalne naravi, samoozljeđivanje i samoubojstva. Ravnatelji (9,9 %) o izvanrednim situacijama, problematičnim učenicima i djelatnicima, problemima vezanim za nepravdu, ozljede, poteškoće, disciplinu i odgojne probleme.

Nastavnici (16,3 %) i učitelji (11,3 %) kod kuće obavljaju proces *(samo)refleksije*. Razmišljaju o vlastitom radu i tome kako ga unaprijediti, o svojim postupcima, o tome kako riješiti pojedine situacije, kako se približiti učenicima, kako uspješno surađivati s roditeljima, kolegama i nadređenima te na koji način pristupiti nekom problemu. Stručni suradnici (9,3 %) navode proces *(samo)refleksije* koji obuhvaća preispitivanje osobnih odluka, postupaka, ponašanja, aktivnosti i vlastitoga rada. Ravnatelji (11,1 %) promišljaju o tome jesu li nekoga oštetili i jesu li dovoljno pomogli u nekim situacijama.

Nastavnici (30,2 %) i učitelji (28,3 %) nose kući probleme proizašle iz *nezadovoljavajućih odnosa* koji se javljaju među svim subjektima odgojno-obrazovnog procesa (učenicima, nastavnicima, roditeljima, stručnim suradnicima i ravnateljima). Loši odnosi obuhvaćaju lošu atmosferu u zbornici, sukobe s roditeljima, konfliktne situacije među raznim subjektima te međusobno nerazumijevanje u raznim smjerovima. Stručni suradnici (39,5 %) navode da kod kuće razmišljaju o nezadovoljavajućim odnosima s roditeljima i kolegama, a ravnatelji (22,2 %) da razmišljaju o lošim odnosima među svim subjektima odgojno-obrazovnog procesa.

- **Uspijevaju li odgojno-obrazovni radnici uskladiti radne i kućanske obveze?**

Preklapanje radnoga i obiteljskoga života, u smislu ometanja radne uloge zbog obiteljske ili češće ometanja obiteljske uloge zbog zahtjeva posla, naziva se konfliktom uloga. Konflikt uloga autorice ubrajaju u jednu od sedam skupina izvora stresa u radu visokoškolskih nastavnika (Slišković, Maslić Seršić i Burić 2012).

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da najveći postotak ispitanika često ili *uvijek* (78 %) uspijeva uskladiti obveze, a *rijetko* to uspijeva učiniti 1,6 % ispitanika.

Tabela 7. *Uspijevate li uskladiti radne i kućanske obveze?*

Usklađenost obveza	Učitelji		Nastavnici		Stručni suradnici		Ravnatelji		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Uvijek	59	27,1	42	36,5	26	47,3	40	33,0	167	32,8
Često	105	48,1	47	40,9	22	40,0	56	46,3	230	45,2
Ponekad	52	23,9	21	18,3	6	10,9	25	20,7	104	20,4
Rijetko	2	0,9	5	4,3	1	1,8	0	0,0	8	1,6
Nikada	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Ukupno	218	100	115	100	55	100	121	100	509	100

U našem istraživanju nisu pokazane statistički značajne razlike ni po jednoj varijabli.

Na pitanje otvorenog tipa: *Opišite kako uspijevate uskladiti poslovne i kućanske obveze*, odgovorilo je 265 ili 50,9 % ispitanika: stručni suradnici (61,8 %), nastavnici (54,3 %), učitelji (49,5 %) i ravnatelji (45,5 %). Odgovori ispitanika grupirani su u četiri kategorije: dobra organizacija, naporan rad, obiteljske prilike, pozitivni životni stavovi.

Dobra organizacija (47,5 %) najvažniji je čimbenik uspješnog usklađivanja poslovnih i obiteljskih obveza prema navodima ispitanika. Nastavnici (61,9 %) i učitelji (52,7 %) navode da su planiranje, pripremanje, određivanje prioriteta, redovitost u izvršavanju obveza te realna procjena osobnih mogućnosti važne sastavnice dobre organizacije. Dobra organizacija uključuje dobro balansiranje između obveza na poslu i u školi, dobar dnevni i tjedni plan obveza te iskorištavanje cijelog dana od ranog jutra do kasne večeri. Stručni suradnici (32,3 %) također navode da je dobra organizacija važan čimbenik usklađenosti obveza na poslu i kod kuće. Ravnatelji (32,7 %) navode da dobra organizacija obuhvaća dobro definiranje prioriteta, disciplinirano upravljanje vremenom, planiranje, pridržavanje plana te odvajanje posla od obitelji.

Naporan rad (22,3 %) drugi je po važnosti čimbenik usklađenosti posla i obitelji. Učitelji (27,3 %), nastavnici (20,6 %) i stručni suradnici (11,8 %) navode da uspijevaju uskladiti posao i obitelj, ali uz naporan rad i osobna odricanja. Ravnatelji (21,8 %) navode da uspijevaju uskladiti posao i obitelj zahvaljujući dugogodišnjem iskustvu, ali uz pojačani tempo rada, produljenje radnog dana te zanemarujući sebe i svoje potrebe.

Dobre obiteljske prilike (19,2 %) treći su po važnosti čimbenik usklađenosti posla i obitelji. Učitelji (13,6 %) i nastavnici (11,1 %) navode da je sređena obiteljska situacija, suradnička atmosfera u obitelji, pomoć ukućana, odrasla djeca, jednočlano domaćinstvo, podrška i razumijevanje supruga važno za uspješnost na radnom mjestu i kod kuće. Stručni suradnici (32,4 %) osim navedenog ističu i ranije ustajanje, a ravnatelji (32,7 %) dodaju još pomoć spremačice.

Pozitivni životni stavovi (9,8 %) na četvrtom su mjestu po važnosti čimbenika usklađenosti. Stručni suradnici (23,6 %), ravnatelji (12,7 %), učitelji (6,4 %) i nastavnici (6,3 %) navode pozitivne životne stavove značajnima za usklađivanje poslovnih i kućanskih obveza.

Sve skupine ispitanika na prvo mjesto stavljaju dobru organizaciju rada kao glavni čimbenik usklađivanja posla i obitelji. Odgovori ispitanika ukazuju na ogroman napor koji ulažu kako bi uskladili posao i obitelj. To im uglavnom uspijeva, ali često na račun vlastitih potreba. Kao posljedica dugoročnog zanemarivanja osobnih potreba javlja se nezadovoljstvo, a time i mogućnost sagorijevanja.

- **Koje su najčešće stresne situacije na poslu odgojno-obrazovnih radnika?**

Prvi istraživač na području stresa bio je Selye koji je stres odredio kao *nespecifičan odgovor tijela na svaki zahtjev prema njemu*, pritom zahtjev može biti bilo koja promjena koja zahtijeva da se tijelo prilagodi (Selye, 1976: 15). Novija istraživanja usmjerena su na sagledavanje stresa kao posljedicu interakcije između podražaja iz okoline i individualnih reakcija (Škrinjar 1996). Lazarus i Folkman stres definiraju kao stanje tjeskobe koje se stvara kada događaji i odgovornosti prelaze sposobnost i mogućnosti pojedinca da se s njima nosi (Lazarus i Folkman 2004). Polazeći od interakcijskog pristupa profesionalni stres možemo odrediti kao stres povezan s poslom gdje radno okruženje u interakciji s radnikom mijenja njegovo psihofizičko stanje toliko da odstupa od normalnog funkcioniranja. Kyriacou navodi sedam najvažnijih izvora stresa nastavnika: nedostatak motivacije za rad učenika i loš odnos prema školi, nedisciplinirani učenici i neposlušni učenici, česte promjene kurikuluma i organizacije rada, loši uvjeti rada, vremenski pritisci, sukobi s kolegama i osjećaj podcijenjenosti u društvu (Kyriacou 1995). Na pitanje koji su najvažniji uzroci njihova stresa nastavnici konstantno navode disciplinske probleme u razredu (Aldrup, Klusmann, Lüdtke, Göllner i Trautwein 2018).

Na pitanje otvorenog tipa: *Koje situacije u vašem poslu kod Vas najviše izazivaju stres?* odgovorilo je 468 ili 91,1 % ispitanika: nastavnici (97,4 %), ravnatelji (95 %), stručni suradnici (92,7 %) i učitelji (85,1 %). Odgovori su grupirani u pet kategorija: neprimjereno ponašanje, neadekvatni uvjeti rada, loša komunikacija, povrede učenika, tuđa očekivanja i teške životne situacije.

Najveći dio ispitanika (44,9 %) kao razlog stresnih situacija na poslu navodi *neprimjereno ponašanje* učenika, roditelja i ravnatelja. Ovaj uzrok najzastupljeniji je kod nastavnika (54,9 %) i učitelja (47,1 %), zatim kod stručnih suradnika (37,3 %), a najmanje kod ravnatelja (34,8 %). Od neprimjerenog ponašanja navode buku, nedisciplinu, neizvršavanje obveza, dezinformacije, netoleranciju, konflikte, prkos, bahatost, neodgovornost, pasivnost, nestručnost, kukanje, ogovaranje, omalovažavanje, nepoštivanje propisa i pravila, neefikasnost, nekorektnost, neargumentirane optužbe, prijave inspekciji, prijetnje, neistine i nemar. Nadalje, napade roditelja, agresivno ponašanje učenika, neodgovornost učenika prema radu, netoleranciju i zlonamjernost u ponašanju, nasilje među učenicima, sukobe s učenicima, kolegama, nadređenima i roditeljima, pritiske kolega, učenika i roditelja te narušavanje prava djeteta.

Neadekvatne uvjete rada kao razlog stresnih situacija na poslu navodi 43,8 % ispitanika. Ravnatelji (60,9 %) u najvećem postotku, slijede nastavnici (46,9 %), stručni suradnici (39,2 %) pa učitelji (32,8 %). Stres izazivaju česte promjene i pritisci od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja, osnivača ili lokalnih moćnika, krutost odgojno-obrazovnog sustava, slaba materijalna opremljenost škole, degradacija i potplaćenost profesije, neadekvatni nastavni planovi i programi, nekvalitetni zakoni, nedostatak autonomije u poslu, nedostatak stručnih suradnika, integracija djece s teškoćama u razvoju bez osiguravanja adekvatne profesionalne podrške, loše školsko ozračje, nejasni zadatci, loša organizacija rada, cjelodnevni rad, nekvalitetni nastavnici te neravnopravan status nastavnih predmeta.

Da je *loša komunikacija* također česti uzrok stresnih situacija na poslu potvrđuje 24,6 % ispitanika: učitelji (29,1 %), stručni suradnici (27,5 %), ravnatelji (22,6 %) i nastavnici (17,7%). Loša komunikacija odnosi se na komunikaciju s roditeljima, loš odnos s kolegama, gubitak autoriteta, nekolegijalnost i nesuradničku klimu u zbornici, etiketiranje učenika ili kolega, ogovaranje, optuživanje, iskorištavanje, ignoriranje, nevažavanje, nedovoljnu suradnju sa stručnim suradnicima, loš odnos s nadređenima, zavist i podmetanje kolega, netoleranciju, nezahvalnost, zatvaranje u razrede, otuđenost u radu i loš odnos među učenicima.

Manji broj ispitanika navodi kao uzrok stresnih situacija na poslu *teške životne situacije* (4,7%), *povrede učenika* (4,3 %) i *tuđa očekivanja* (3,2 %).

Učitelji i nastavnici najviše ističu neprimjereno ponašanje učenika kao uzrok njihovih stresnih situacija

na poslu, što možemo tumačiti prirodom njihova posla. Oni najviše vremena provode u neposrednom radu s učenicima pa su najviše i izloženi raznim stresnim situacijama vezanim za učenike. Stručni suradnici i ravnatelji ističu neadekvatne uvjete rada, što možemo objasniti širokim područjem njihova rada u kojem uvjeti rada igraju važnu ulogu.

- **Jesu li odgojno-obrazovni radnici zadovoljni svojim poslom?**

Zadovoljstvo poslom važan je preduvjet prevencije profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika. Budući da velik dio vremena provodimo na poslu, važno je kako se na poslu osjećamo, jesmo li zadovoljni ili nezadovoljni njime. Prema rezultatima istraživanja 40 % nastavnika nezadovoljnih svojim poslom prihvatilo bi drugi nenastavnički posao ili ne bi ponovno izabralo nastavnički poziv. Što nastavnici procjenjuju radne uvjete, društveni ugled svojega zanimanja i svoju kompetentnost lošijima, doživljavaju veće nezadovoljstvo poslom (Radeka i Sorić 2006). Učitelji kao glavne razloge zadovoljstva svojim poslom navode: neposredan rad s učenicima, uspjeh i napredak učenika, aktivnu uključenost učenika u nastavni proces, interes i motivaciju učenika za nastavni predmet, usvojenost nastavnih sadržaja od strane učenika, sam nastavnički poziv te zadovoljno i sretno dijete (Pavin, Rijavec i Miljević-Ridički 2005).

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je najveći postotak ispitanika zadovoljan (65,6 %) ili veoma zadovoljan (25,5 %) svojim poslom, dok njih 8,9 % nije zadovoljno.

Tabela 8. Jeste li zadovoljni svojim poslom?

Zadovoljstvo poslom	Učitelji		Nastavnici		Stručni suradnici		Ravnatelji		Ukupno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Veoma zadovoljan/a	59	26,8	29	25,2	16	29,1	26	21,8	130	25,5
Zadovoljan/a	145	65,9	73	63,5	32	58,2	84	70,6	334	65,6
Nisam zadovoljan/a	16	7,3	13	11,3	7	12,7	9	7,6	45	8,9
Ukupno	220		115		55		119		509	

Nezadovoljstvo poslom iskazano je najviše kod stručnih suradnika čije je područje rada šire od neposrednog rada u nastavi. Njihov posao umnogome ovisi o kvaliteti suradnje s raznim subjektima u školi i izvan nje, kao i o uvjetima rada u školi i društvu. Stoga ne čudi takav rezultat.

Iako se u našem istraživanju nije pokazala povezanost radnog mjesta i zadovoljstva poslom, rezultati nekih istraživanja potvrđuju tu povezanost. Primjerice, rezultati istraživanja Koludrović, Jukić i Reić Ergovac (2009) potvrđuju da su učitelji razredne nastave značajno zadovoljniji odabranim zanimanjem, nego učitelji predmetne nastave i srednjoškolski nastavnici. Prema rezultatima našeg istraživanja veći postotak ženskih (9,3 %), nego muških (6,8 %) ispitanika, nezadovoljan je svojim poslom. Iako se u našem slučaju nije pokazala statistički značajna povezanost između zadovoljstva poslom i spola, rezultati nekih istraživanja potvrđuju tu povezanost. Prema rezultatima istraživanja provedenog među sveučilišnim profesorima u Indiji, žene pokazuju veći stupanj zadovoljstva poslom (Nagar 2012). Rezultati našeg istraživanja pokazuju da su ispitanici s više od 30 godina radnog iskustva zadovoljniji poslom od mlađih ispitanika. Vjerojatno zato što se s godinama smanjuju očekivanja čineći ih zadovoljnijima u poslu, dok su mladi učitelji nezadovoljni zbog visokih očekivanja koja se ne ostvaruju (Nagar 2012). Manje zadovoljstvo poslom kod mlađih učitelja zahtijeva dodatnu analizu kako ne bi dovelo do smanjenja zainteresiranosti za učiteljsku profesiju (Vidić 2009).

3. ŠTO NAJČEŠĆE DOVODI DO PROFESIONALNOG SAGORIJEVANJA?

Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika pod utjecajem je brojnih čimbenika. Analizirajući izvore profesionalnog stresa koji dovode do sagorijevanja Ajduković D. navodi dvije skupine: unutrašnji i vanjski. Unutrašnji izvori ovise prvenstveno o samoj osobi, a odnose se na nerealna očekivanja, pretjeranu identifikaciju, potrebu za stalnom kontrolom situacije, pretjeranu ovisnost o poslu, nedjelovno korištenje radnog vremena, osjećaj nekompetentnosti i slično. Vanjski izvori profesionalnog stresa vezani su uz radne uvjete, organizaciju rada, odnose s drugima unutar organizacije, vrstu pomagačkog posla i obilježja ljudi kojima se pomaže (Ajduković 1996).

U ovom se poglavlju razmatra stres kao glavni čimbenik profesionalnog sagorijevanja. Osobine ličnosti odgojno-obrazovnih radnika kao unutrašnjih čimbenik, a od vanjskih čimbenika faze u profesionalnom razvoju, ozračje ustanove, problemi u radu s djecom/učenicima te društvena i odgojno-obrazovna politika.

Mnogi autori navode *stres* kao glavni čimbenik profesionalnog sagorijevanja učitelja (Blazer 2010; Kokkinos 2007; Barat 2010; Brkić, Rijavec 2011; Ljubotina, Družić 1996). Svakodnevno izlaganje raznim konfliktnim situacijama s djecom/učenicima, kolegama, roditeljima, stručnim suradnicima, ravnateljima i savjetnicima, rad s velikim brojem djece/učenika, sve više problema u radu s djecom/učenicima, nedostatak podrške, niske plaće, visoka društvena očekivanja te razni drugi čimbenici dovode do stresa odgojno-obrazovnih radnika. Dugotrajan stres dovodi do profesionalnog sagorijevanja. Primjerice Ngenno navodi stres kao glavni čimbenik profesionalnog sagorijevanja učitelja. On ističe da stresu učitelja doprinosi svakodnevno suočavanje s punim učionicama učenika, konflikti s roditeljima, upravom i kolegama, relativno niske plaće i smanjeni školski proračuni te zahtjevi za visokim akademskim standardima (Ngenno 2007 prema Amimo 2012).

Razmatrajući *osobine ličnosti* kao čimbenik sagorijevanja na poslu postavlja se pitanje jesu li neki pojedinci više podložni profesionalnom sagorijevanju od drugih. Rezultati istraživanja potvrđuju da postoje određene skupine koje su sklonije sagorijevanju. Naime, na profesionalno sagorijevanje utječu spol, lokus kontrole, komunikativnost, motivacija, samopouzdanje, ekstrovertiranost, anksioznost, radoholizam, perfekcionizam i slično. Prema rezultatima nekih istraživanja muškarci su skloniji profesionalnom sagorijevanju (Duatope, Akkuş-Çikla 2004), posebice u dimenziji depersonalizacije (Santana i sur. 2004). Lokus kontrole¹ pojedinca također je važan čimbenik profesionalnog sagorijevanja. Istraživanja potvrđuju veću vjerojatnost da će sagorjeti na poslu učitelji s vanjskim² lokusom kontrole, nego učitelji s unutarnjim³ lokusom kontrole (Farber 1991; Schwab, Iwanicki 1982; Cecil, William 2002 prema Amimo 2012). Komunikativnost, samopouzdanje i motivacija važni su čimbenici sagorijevanja. Rezultati istraživanja potvrđuju da su ekstrovertirani i savjesni učitelji, te oni s većim samopouzdanjem, otporniji na stres. Upornost, uključenost, organizacijske sposobnosti, realno promišljanje o vlastitim potrebama i ciljevima te visoka motivacija karakteristike su ekstrovertiranih osoba. Niski stupanj ekstrovertiranosti povezan je s višim stupnjem depersonalizacije i nižom percepcijom osobnog postignuća (Kokkinos 2007). Slične rezultate navodi Yilmaz kojima potvrđuje da su ekstrovertirani, ugodni, savjesni, emocionalno stabilni učitelji i učitelji otvoreni za nova iskustva manje skloni profesionalnom sagorijevanju (Yilmaz 2014). Istraživanja u Nigeriji pokazuju da nastavnici srednjih škola s jakom potrebom za postignućem, natjecateljskim duhom, visokim stupnjem anksioznosti i niskim samopouzdanjem pokazuju značajno višu razinu stresa (Mmaduakonam, Ifeoma 2015). Nadalje, istraživanja potvrđuju visok stupanj korelacije

¹ opći naziv u psihologiji za doživljeni izvor kontrole osobnoga ponašanja i posljedica koje iz njega proizlaze. Lokus kontrole ne mjeri stvarno postojanje ili nepostojanje kontrole osobnoga ponašanja, već percepciju pojedinca o njegovu izvoru kontrole, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37041>, pristupljeno rujan 2015.

² Osoba s vanjskim lokusom kontrole pripisuje svoje uspjehe i neuspjehe vanjskim silama, okolnostima, djelovanju drugih ljudi i sl., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37041>, pristupljeno rujan 2015.

³ Osoba s unutarnjim lokusom kontrole sklona je preuzimanju odgovornosti za vlastita djela i najčešće vjeruje da je sama odgovorna za ono što joj se u životu događa., <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37041>, pristupljeno rujan 2015.

između perfekcionizma odgajatelja u vrtiću te njihove razine profesionalnog sagorijevanja (Buyukbayraktar, Temiz 2015). Potvrđena je također povezanost radoholizma i profesionalnog sagorijevanja učitelja osnovne škole, tj. s porastom radoholizma raste i sagorijevanje na poslu (Jenaabadi, Nejad, Abadi, Haghi, Hojatinasab 2016).

Faza profesionalnog razvoja u kojoj se učitelji nalaze također je važan čimbenik profesionalnog sagorijevanja. Neka istraživanja ukazuju na veću vjerojatnost sagorijevanja učitelja početnika, nego učitelja s radnim iskustvom (Duatepe, Akkuş-Çikla 2004). Učitelji početnici doživljavaju dvostruki stres i to zbog nedostatka praktičnog iskustva i zbog odgovornosti za uspješnu realizaciju nastave. Nadalje, stariji učitelji, učitelji s manjim nastavnim iskustvom, osobnim problemima i osjećajem otuđenosti, također doživljavaju visoku razinu sagorijevanja (Vendenberge i Huberman 1999 prema Amimo 2012). Međutim, neka istraživanja dokazuju suprotno, tj. da učitelji s duljim radnim iskustvom pokazuju značajno veću emocionalnu iscrpljenost od početnika (Kokkinos 2007, Zhongying 2008). S druge strane, u nekim se istraživanjima nisu utvrdile razlike u sagorijevanju među učiteljima s različitom duljinom radnog iskustva (Fimian, Blanton 1987 prema Koludrović, Jukić, Reić Ergovac 2009).

Među važnim je čimbenicima profesionalnog sagorijevanja učitelja i *ozračje ustanove* u kojoj rade. Ozračje ustanove ovisi prvenstveno o međusobnim odnosima ljudi koji zajedno rade, uvjetima rada te stilu vođenja ustanove i skupina/razreda. Negativno ozračje ustanove potiče stres kod učitelja. Obilježja negativnog ozračja ustanove vremenski su pritisci, nedisciplinacija u razredu, sukobi s roditeljima, loši uvjeti rada, usamljenost, gubitak statusa i samostalnosti u donošenju odluka, dugotrajno radno vrijeme učitelja te rad preko zaduženja. Naime, posao učitelja ne završava realizacijom nastave, već se proteže na pripremu nastave, ispravljanje testova, savjetovanje učenika, profesionalni razvoj, sastanke s kolegama i razne druge školske zadatke (Teri, Chris 2002). Odnosi učitelja i uprave važan su čimbenik ozračja ustanove. Snažna uprava, i ona kojoj je stalo do zaposlenika, glavni je izvor podrške učiteljima. Učitelji imaju povjerenje, nisu usamljeni, mogu se obratiti članovima uprave u svakom trenutku te osjećaju njihovu brigu i razumijevanje. Takva suradnja i podrška bitno doprinosi pozitivnom ozračju i smanjenju profesionalnog stresa (Howard, Johnson 2002). Frustracije se kod učitelja javljaju kada podrška uprave izostaje ili nije na očekivanoj razini.

Problemi u radu s djecom/učenicima također su važan čimbenik profesionalnog sagorijevanja učitelja. Svakodnevno suočavanje s psihičkim, zdravstvenim, socijalnim i obiteljskim poteškoćama djece/učenika, njihovim neprimjerenim ponašanjem, nedisciplinom u skupini/razredu, negativnim stavom prema učenju i ravnodušnošću, iscrpljuje odgojno-obrazovne radnike. Istraživanjima je potvrđeno da učitelji čiji je glavni cilj održavanje discipline u učionici češće doživljavaju *burnout* i to po svim dimenzijama, tj. depersonalizaciji, emocionalnoj iscrpljenosti i smanjenom osobnom postignuću (Bas 2011). Manjak discipline i loše ponašanje učenika ključni su čimbenici rizika za profesionalno sagorijevanje. Usmjerenost na discipliniranje učenika prilično je frustrirajuće i zamorno za nastavnika. Nastavnike dodatno demotivira slaba razina motivacije kod učenika, kao i različiti psihološki i emocionalni problemi (Lens, de Jesus 1999). Apatija (ravnodušnost) učenika u nastavi jedan je od značajnih čimbenika sagorijevanja učitelja. Mnogi učitelji navode da ih danas u nastavi najviše zabrinjava upravo ta ravnodušnost učenika. Istraživanja su pokazala da apatija učenika u nastavi uzrokuje preko 63% sagorijevanja nastavnika u Americi i Kanadi (Antoniou, Polychroni, Vlachakis 2006 prema Amimo 2012). Slične su rezultate dobili Melendez i de Guzman istraživanjem provedenim sa sveučilišnim profesorima gdje 42,6% njih navodi apatiju studenata kao glavni uzrok njihova stresa (Melendez, de Guzman 1983). Na temelju rezultata istraživanja koje je provedeno s učiteljima osnovnih škola u SAD-u, učenički obiteljski život, uključenost roditelja, socio-ekonomski status roditelja, poteškoće u učenju, niske intelektualne sposobnosti i osobni stres, znatno utječu na rad učitelja (Berryhill, Linney, Fromewick 2009).

Sljedeći je važan čimbenik profesionalnog sagorijevanja učitelja *društvena i odgojno-obrazovna politika*. Postojeći nesklad između sve većih zahtjeva koje društvo i odgojno-obrazovna politika postavljaju na vrtiće/škole, a ne osiguravaju uvjete za njihovo ostvarenje i adekvatan društveni status, izaziva stres. To se odnosi na prostorne, materijalno-tehničke, financijske, didaktičko-metodičke i pedagoško-psihološke uvjete rada. Primjerice rezultati istraživanja s odgajateljicama u Hong Kongu ukazuju na sljedeće čimbenike stresa na poslu koji su povezani s društvenom i odgojno-obrazovnom politikom: nedostatak vremena za kvalitetnu pripremu, prebrzi tempo rada, prevelik broj djece po grupi, stavljanje osobnih prioriteta u drugi plan zbog potreba posla, previše administracije te istovremeno obavljanje više poslova. Za smanjenje stresa na poslu i profesionalnog sagorijevanja važno je ozračje u kojem vlada tolerancija među odgajateljicama (Tsai, Fung, Chow 2006). U istraživačkoj studiji s odgajateljima u Australiji potvrđeno je da su glavni izvori njihova stresa vremenski pritisci, nezadovoljene potrebe djece i odgajatelja, poslovi koji ne spadaju u odgojno-obrazovnu domenu, primjena suvremenih teorija iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja, problemi s roditeljima, međuljudski odnosi te postojeći stavovi i percepcija temeljne svrhe programa dječjeg vrtića kao mjesta čuvanja djece (Kelly, Berthelsen 1995). Učitelji rade u nekim od najgorih okruženja koje karakterizira propadanje zgrada, nehigijenski uvjeti, nedostatna nastavna sredstava, slabe naknade za rad i kontinuirane promjene kojima se moraju prilagođavati. S obzirom na uvjete u kojima rade postavlja se pitanje je li stvarno moguće da nastavnici izbjegnu sagorijevanje (Buunk, Peiro, Rodriquez, Bravo 2007 prema Amimo 2012). Istraživanje Santane i sur. ukazuje na to da veliki razredi, broj razreda po učitelju, broj sati nastavnog rada, kratki odmori među nastavnim satima, niske plaće te loši tehnološki, prostorni i higijenski uvjeti, doprinose sagorijevanju učitelja (Santana i sur. 2012).

Analizirajući čimbenike profesionalnog sagorijevanja uočili smo da ne postoji jedinstveno određenje važnosti pojedinih čimbenika. Leiter i Maslach ključnim čimbenikom profesionalnog sagorijevanja smatraju neusklađenost između posla i osobnih vrijednosti, potreba i mogućnosti učitelja. Izdvajaju šest područja neusklađenosti: *radno opterećenje* (preveliko, presloženo, prehitno), *kontrola* (ograničena, narušena nad onime što rade), *nagrađivanje* (nijedan dio posla nije nagrađivan, ne pruža zadovoljstvo, nitko ne primjećuje njihova postignuća), *zajednica* (teškoće u odnosima sa suradnicima), *pravda* (teškoće s pravdom na radnom mjestu), *vrijednosti* (bitne vrijednosti organizacije ne isprepliću se s njihovima) (Leiter, Maslach 2011). Borritz ističe da neki čimbenici, kao što su “*visoki emocionalni zahtjevi, emocionalna samokontrola, količina posla, intenzivan tempo rada, slaba mogućnost razvoja, manji smisao rada, mala predvidljivost, niska jasnoća uloge i visoka mogućnost dvojbe*” mogu predvidjeti sagorijevanje (Borritz 2006: 27).

Međutim, sama izloženost čimbenicima sagorijevanja ne dovodi nužno do sagorijevanja učitelja. Naime, za razvoj profesionalnog sagorijevanja nužna je interakcija više čimbenika. Sagorijevanje se, prema suvremenom shvaćanju, objašnjava kao proces koji nastaje interakcijom podražaja iz okoline i individualnih reakcija na te podražaje (Kokkinos 2007). Način na koji učitelji percipiraju okolinu i stresne situacije, te kako se nose s njima, ovisi o njihovim osobnim karakteristikama. Pritom je od izuzetne važnosti interpretacija situacije, tj. značenje koje učitelji daju određenoj situaciji. Važno je kakve strategije suočavanja sa stresom bira učitelj jer “*neučinkovite strategije suočavanja sa stresom s vremenom mogu rezultirati sagorijevanjem na poslu*” (Borg, Riding 1991; Chan 1998 prema Koludrović, Jukić, Reić Ergovac 2009: 236).

U našem istraživanju ispitanici su rangirali po važnosti uzroke svoga profesionalnog stresa kako slijedi: sve više problema s djecom/učenicima, prevelika odgovornost posla, izloženost stalnim promjenama prosvjetne politike, nemogućnost usklađivanja različitih zahtjeva, neadekvatni uvjeti rada, vremenski pritisci, zahtjevi i kontrola pretpostavljenih, smanjena ulaganja u obrazovanje, neadekvatni planovi i programi odgojno-obrazovnog rada, nerazumijevanje kolega i roditelja te relativno niske plaće.

4. KAKO SE PROFESIONALNO SAGORIJEVANJE MANIFESTIRA I JESMO LI TOGA SVJESNI?

U literaturi nailazimo na različite kategorizacije simptoma profesionalnog sagorijevanja. Jedni navode tri skupine simptoma primjerice Maslach (emocionalna iscrpljenost, depersonalizacija, smanjeno postignuće) i Blazer (psihološki, fizički, bihevioralni). Drugi navode četiri skupine simptoma kao Barat (fizički, emocionalni, mentalni, ponašajni) te Kofi Addison i Yankyera (simptomi koji se manifestiraju na tijelo, um, emocije i ponašanje). Treći navode pet skupina simptoma primjerice Kahill (fizički, emocionalni, bihevioralni, interpersonalni, stavovni) te Schaufeli i Enzmann (afektivni, kognitivni, fizički, bihevioralni, motivacijski). Ima autora koji navode i više skupina kao Burisch (premonitorni, smanjenje aktivnosti, emocionalne reakcije i okrivljavanje, propadanje, zanemarivanje, psihosomatske reakcije, očajanje). Mi smo se opredijelili za grupiranje simptoma u četiri skupine (tjelesni, emocionalni, mentalni, ponašajni) i o njima ćemo više pisati u tekstu koji slijedi.

Tjelesni simptomi profesionalnog sagorijevanja mogu se manifestirati na razne načine. Neki ih autori, primjerice Schaufeli i Enzmann grupiraju u skupine. Prema njima prvu skupinu tjelesnih simptoma čine glavobolja, mučnina, vrtoglavica, nemir, tikovi, bolovi u mišićima te bolovi u vratu i križima. Zatim, hiperventiliranje koje može uzrokovati peckanje u udovima, suho grlo, lupanje srca i teško disanje. Tu spadaju i seksualni problemi, nesаница, noćne more, pretjerano spavanje, gubitak ili dobitak na težini, plitak dah te problemi s menstrualnim ciklusom. Tjelesni simptom *burnouta* koji se spominje kod gotovo svih autora je kronični umor i fizička iscrpljenost. Drugu skupinu čine psihosomatski poremećaji kao što su čirevi, želučani i crijevni problemi, koronarne bolesti, dugotrajne prehlade i gripa, pogoršavanje postojećih bolesti kao što su astma, dijabetes i reumatoidni artritis, a česte su i ozljede. Treću skupinu čine brojne fiziološke reakcije kao što su visoki krvni tlak, brže disanje, povećanje kolesterola te pojačano znojenje (Schaufeli, Enzmann 1998). Mnogi se navedeni simptomi spominju i kod drugih autora koji se bave fenomenom *burnouta*. Autorica Blazer navodi da se *burnout*, između ostalog, manifestira fizičkom iscrpljenošću ili osjećajem umora i iznurenosti, a tjelesni simptomi uključuju glavobolje, probavne smetnje, visok krvni tlak i nesanicu (Blazer 2010). Amen navodi da dugotrajan stres dovodi do *burnouta* koji se manifestira u simptomima živčanog, endokrinog i dišnog sustava (Amen 2005 prema Bousquet 2006). Dok, Barat spominje umor, mišićnu napetost, ukočenost (osobito vrata, ramena i donjeg dijela leđa), želučane probleme, mučninu, česte prehlade te povećanu upotrebu lijekova (Barat 2010).

Opisujući tjelesne simptome profesionalnog sagorijevanja učitelja autorica Amimo navodi kronični umor, česte glavobolje i mučnine. Ističe kako se osoba može osjećati fizički iscrpljena čak i kada nije fizički radila. U situaciji koja ukazuje na postojanje profesionalnog sagorijevanja osoba je na kraju radnog dana previše umorna da ne može zaspati, a kada zaspi pati od noćnih mora. Javlja se dezorijentiranost i iscrpljenost pred pritiscima novog dana. Vidljivi tjelesni simptomi mogu biti česta škriganja zubima, namrštenost, gađenje, uzdisanje, plitko disanje i opće mršavljenje. Na profesionalno sagorijevanje ukazuju i razne psihosomatske bolesti poput dugotrajne prehlade, gastrointestinalni poremećaji, čirevi, hipertenzija, depresija, tjeskoba i više kritičnih srčanih udara (Amimo 2012). Blaži i Heđever potvrđuju da su učitelji i odgajatelji statistički značajno skloniji teškoćama vezanim uz glas i govor (zamor ili gubitak glasa, neugodan osjećaj u grlu) i određenim somatskim teškoćama (češće glavobolje, poteškoće sa spavanjem, gubitak daha, zujanje u ušima i sl.) koje mogu biti posljedica pojačanog stresa na poslu (Blaži, Heđever 2010).

Emocionalni simptomi profesionalnog sagorijevanja manifestiraju se kao depresivno raspoloženje, plačljivost, emocionalna iscrpljenost, promjenjivo raspoloženje, smanjena emocionalna kontrola, neobjašnjivi strahovi, povećana napetost i anksioznost, razdražljivost, preosjetljivost, hladnoća i nedostatak emocija, smanjena empatija, povećani bijes i nezadovoljstvo poslom (Schaufeli, Enzmann 1998). Blazer navodi da su povremeni osjećaji frustracije, ljutnje, nezadovoljstva i anksioznosti uobičajeni dio svakog posla,

no ljudi koji proživljavaju *burnout* neprestano doživljavaju ove negativne emocije. Takve se osobe osjećaju bespomoćno, depresivno, ozlojeđeno te beznačajno (Blazer 2010). Emocionalni simptomi *burnouta* uključuju otuđenost, dosadu, cinizam, nestrpljivost i povećanu razdražljivost, osjećaj svemoći, sumnju da nije dovoljno cijenjena osoba, paranoju, dezorijentiranost, negaciju osjećaja, osjećaj bespomoćnosti, beznađa i bezizlaznosti (Freudenberger, Richelson 1980; Pines, Aronson 1988 prema Maslach, Schaufeli 1993). Opisujući emocionalne simptome Barat navodi tjeskobu, nervozu, depresiju, ljutnju, frustraciju, zabrinutost, strah, razdražljivost, nestrpljivost, promjenljivo raspoloženje, gubitak samopoštovanja i povjerenja u sebe te nedostatak entuzijazma (Barat 2010).

Emocionalni simptomi profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika mogu se manifestirati kao emocionalna praznina. Zbog osobne i profesionalne krize koje učitelj proživljava emocionalno se distancira, izbjegava kontakte s prijateljima, kolegama, učenicima pa čak i s obitelji. Prisutan je bezosjećajan i ravnodušan odnos prema učenicima. Razvija se osjećaj bezvrijednosti, sumnje u samog sebe, osjećaj neuspjeha te gubitak samopouzdanja i samopoštovanja. Javljaju se razni strahovi, anksioznost, apatija, osjećaj tuge i bespomoćnosti. Prisutan je osjećaj gubitka životnog smisla te ciničan i negativan pogled na život. Javlja se gubitak motivacije za rad i odlazak na posao, percepcija smanjenog osobnog postignuća pogotovo uspješnosti i postignuća na poslu. Sve to prati smanjen osjećaj zadovoljstva. Buunk i sur. navode da emotivno sagorjeli učitelj odustaje od obitelji, prijatelja i kolega. Osjeća da ništa nema smisla, a pogotovo njegova sposobnost uspješnog poučavanja. Izbjegava kontakte s učenicima i kolegama. Učitelj koji doživljava *burnout* može postati i radoholičar u nadi da će razriješiti svoje frustracije i tjeskobe. Međutim, to se ne događa već se još više iscrpljuje u radu i sve više frustrira (Buunk i sur. 2007 prema Amimo 2012).

S druge strane rezultati istraživanja potvrđuju da učitelji i nastavnici koji se doživljavaju emocionalno kompetentnijima doživljavaju manji stres u svome poslu. Emocionalna kompetentnost značajno doprinosi zadovoljstvu poslom, pozitivnijim stavovima prema učenicima te efikasnijem suočavanju sa stresorima (Reić Ergovac, Koludrović, Jukić 2011).

Opisujući mentalne simptome profesionalnog sagorijevanja Schaufeli i Enzmann navode bespomoćnost, gubitak smisla i nade, strah od ludila, osjećaj nemoći, osjećaj zarobljenosti, osjećaj neuspješnosti, nisko samopouzdanje, osjećaj nedostatnosti, zaokupljenost samim sobom, krivnja, suicidalnost, nemogućnost koncentracije, zaboravljivost, nemogućnost rješavanja složenih zadataka, strogost i ustaljeni način razmišljanja, poteškoće u donošenju odluka, sanjarenje i maštanje, intelektualiziranje, usamljenost, smanjena tolerancija na frustracije, ciničnost i dehumaniziranost, cinična i dehumanizirajuća percepcija primatelja, negativizam u odnosu prema primateljima, pesimizam u odnosu prema primateljima, smanjena kognitivna empatija prema primateljima, stereotipi prema primateljima, etiketiranje primatelja na uvredljive načine, okrivljavanje žrtve, nerealan osjećaj superiornosti, osjećaj da je osoba uvijek u pravu, mučeništvo, neprijateljstvo, sumnja, projekcija, paranoja, cinizam prema profesionalnoj ulozi, osjećaj da niste cijenjeni od drugih osoba te nepovjerenje prema vodstvu ustanove. Dakle, osoba koja pati od *burnouta* osjeća se bespomoćno i neuspješno. Lošeg je samopoštovanja i smanjenih kognitivnih sposobnosti. Ne može se koncentrirati na duže vrijeme. Zaboravlja dogovore i ne može odraditi složenije ili višestruke zadatke. Razmišlja shematizirano i teško donosi odluke pa umjesto da rješava problem bježi od stvarnosti u sanjarenje. Smanjene je tolerancije na frustraciju što povećava mogućnost agresivnog ponašanja. U odnosu s korisnicima prevladavaju negativizam, pesimizam, smanjena empatija i stereotipi. Čak postoji mogućnost da sagorjela osoba krivi svoje korisnike za njihovu vlastitu sudbinu. Međutim može se uočiti i drugi obrazac ponašanja: osoba koja vjeruje da se mora baviti s problemima na poslu koji se ne mogu riješiti počinje se osjećati mučnikom. Nadalje, sagorjela osoba je uvredljiva, pokazuje neprijateljstvo i sumnju ne samo prema korisnicima nego i prema kolegama i upravi. Svoje frustracije, anksioznost i probleme projicira na druge te može razviti paranoju. Sagorjela osoba pati od osobne neučinkovitosti na poslu, ne

osjeća se cijenjeno, gubi zanimanje za ustanovu i postaje pretjerano kritična (Schaufeli, Enzmann 1998).

Mentalni simptomi profesionalnog sagorijevanja učitelja mogu se manifestirati kao negativni misaoni obrasci, nisko samopoimanje, niska učinkovitost, osjećaj manje vrijednosti i nesposobnosti. Učitelji misle i čvrsto vjeruju da nisu u mogućnosti učinkovito poučavati učenike. Strah od takvog neuspjeha potiče učitelja na razmišljanje o promijeni radnog mjesta kako bi se *obladili* (Amimo 2012). Razmišljanje o neefikasnosti i preopterećenosti na poslu, gubitak koncentracije, zaboravnost, negativan stav prema poslu i ljudima te sumnja u samog sebe su također mentalni simptomi profesionalnog sagorijevanja. Opisujući mentalne simptome Barat ističe zaboravljivost, teškoće u donošenju odluka, neodlučnost, negativni stav, želju da se pobjegne od svega, oslabljenu koncentraciju, nedostatak novih ideja, gubitak smisla za humor, letargiju i dosadu (Barat 2010).

Ponašajni simptomi profesionalnog sagorijevanja mogu se manifestirati kao hiperaktivnost, impulzivnost, povećana konzumacija kave, duhana, alkohola, lijekova za smirenje i droga, prejedanje ili gladovanje, sklonost ekstremnim ponašanjima, napuštanje aktivnosti rekreacije, kompulzivno žaljenje, nasilni ispadi, sklonost nasilju i agresivnom ponašanju, agresivnost prema primateljima, međuljudski, bračni i obiteljski sukobi, društvena izolacija i povlačenje, otuđenost prema korisnicima, mehanički odnos s primateljima, izoliranost ili pretjerana povezanost s drugim osobljem, bolestan humor usmjeren na korisnike, izraz beznađa, bespomoćnosti i besmisla prema korisnicima, upotreba različitih načina udaljavanja, ljubomora, strogo dijeljenje posla od privatnog života, smanjenje učinka, odgađanje, loša izvedba posla, smanjena produktivnost, kašnjenje, napuštanje posla, povećanje broja bolovanja, izostajanje s posla, krađa, otpor prema promjenama, ovisnost o supervizoru, pretjerano gledanje na sat, slijepo slijedenje pravila, povećanje broja nesreća, nesposobnost organiziranja i loše upravljanje vremenom. Osoba koja pati od *burnouta* bezglavo juri po radnom prostoru. Reagira direktno i impulzivno bez razmišljanja o drugim mogućnostima ili pokazuje neodlučnost i odgađanje u rješavanju problema. Povećava konzumaciju raznih stimulansa kako bi smanjila napetost na poslu čime narušava zdravlje. U odnosima sagorjele osobe s drugim osobama pojavljuju se dva obrasca. U prvom postoji tendencija prema agresivnom ili čak nasilnom ponašanju zbog smanjene samokontrole. Pojavljuju se nagli i neočekivani izljevi bijesa, lupanje vratima, podizanje glasa i vikanje na druge. Drugi obrazac je češći, a predstavlja društvenu izolaciju i povlačenje. Osoba se povlači fizički i mentalno od društvenih kontakata na poslu te postoji opasnost da se izolira. Odnosi s kolegama i upravom su problematični i nastaju sukobi koji se teško rješavaju. Sukobi su prisutni i u privatnom životu jer njime dominiraju poslovni problemi. Sagorjela osoba se osjeća zapostavljenom i smatra da nitko ne razumije kroz što ona prolazi (Schaufeli, Enzmann 1998). Opisujući ponašajne simptome Barat navodi promjene u ponašanju kao što su prejedanje ili preskakanje obroka, pretjerano pušenje, pijenje alkohola i/ili korištenje droga, ishitrene reakcije, gubitak interesa za omiljene hobije ili aktivnosti, plakanje, vikanje, psovanje, okrivljavanje, pa čak i bacanje stvari ili udaranje, gubitak interesa za seks te manji broj kontakata s prijateljima (Barat 2010).

Ponašajni simptomi profesionalnog sagorijevanja učitelja manifestiraju se kao smanjen prag tolerancije na frustraciju u stresnim situacijama, subjektivni osjećaj umora, bezvrijednost, bespomoćnost, uplašenost, ljutnja i neugoda. Sumnja u svoju profesionalnost i bitne životne vrijednosti (Amimo 2012). Učitelji koji dožive *burnout* često se udalje od učenika fizički i emocionalno, osjećaju manje empatije prema učenicima, predaju s manje entuzijazma i kreativnosti te površno izvršavaju obaveze. Često imaju manje strpljenja za one koji remete nastavu te izbjegavaju socijalne interakcije s učenicima i kolegama (Texas Medical Association 2009; Zhang, Sapp 2008; Potter 2005; Wood, McCarthy 2002; Leithwood i sur. 2001; Evers 2000; Brouwers, Tomic 1999 prema Blazer 2010).

5. KAKO SPRIJEČITI PROFESIONALNO SAGORIJEVANJE?

Profesionalno sagorijevanje odgojno-obrazovnih radnika rezultira brojnim štetnim posljedicama koje se odražavaju na učinkovitost pojedinca, institucije i društva. Svjesni negativnih posljedica profesionalnog sagorijevanja, pitamo se što činimo da to spriječimo, odnosno činimo li išta. Dorman smatra da je pitanje sagorijevanja učitelja vrlo važno za školu i školski sustav (Dorman 2003). Fenomen profesionalnog sagorijevanja sve je prisutniji, a posljedice najčešće opažamo prekasno. Stoga je nužno razmišljati o prevenciji, pogotovo jer je 21. stoljeće obilježeno izraženim stresom i profesionalnim sagorijevanjem (Zbryrad 2009).

U našem istraživanju na pitanje otvorenog tipa: *Navedite mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika*, odgovorilo je 83 ili 16,1 % ispitanika, a odgovori su grupirani u tri skupine: društvo, pojedinac, institucija.

Mjere prevencije koje se odnose na *društvo* navodi 23,9 % ispitanika. Oni ističu da društvo treba osigurati: adekvatan društveni status i dostojnu plaću, beneficirani radni staž te poštivanje postignuća struke u kreiranju odgojno-obrazovne politike. U okviru odgojno-obrazovnog sustava treba osigurati kontinuiranu stručnu potporu, edukaciju iz područja profesionalnog sagorijevanja, adekvatne uvjete rada, manje administracije, veću uključenost u kreiranje nastavnih planova i programa, kvalitetnije diplomsko obrazovanje, superviziju, kompetentne nosioce odgojno-obrazovne politike i razvijen sustav kvalitete rada.

Mjere prevencije koje se odnose na *pojedince* navodi 16,1 % ispitanika. Navode da su za prevenciju profesionalnog sagorijevanja svakog pojedinca važni: emocionalna stabilnost, fizička kondicija, motivacija za posao, rad na sebi, pozitivan stav prema životu, komunikacijske vještine, izbjegavanje konfliktnih situacija, poticajna ponašanja, edukacije na temu profesionalnog sagorijevanja, *team building* i relaksirajuće aktivnosti.

Mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja koje se odnose na *odgojno-obrazovnu instituciju* navodi 5,1 % ispitanika. Ističu da su za prevenciju profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika važni dobri međuljudski odnosi, pozitivno ozračje ustanove, podrška od strane kolega, stručnih suradnika i ravnatelja, suradnja u rješavanju različitih pitanja i problema i kompetentan ravnatelj.

Prema navodima naših ispitanika vrlo dobro znamo što treba činiti na prevenciji sagorijevanja. Međutim pitanje je ulažemo li dovoljno truda kao društvo, pojedinci i institucije u kojima radimo da do sagorijevanja ne dođe. Pogrešno bi bilo reći da ne činimo ništa, ali da na tom području imamo puno prostora za poboljšanje. Otvorena su nam brojna područja za rad na prevenciji sagorijevanja u okviru društva (odgojno-obrazovna politika, status profesije u društvu, uvjeti rada, razvoj), kod pojedinca (suočavanje, samoostvarenje, ravnoteža, relaksacija) i institucija (ozračje, uvjeti rada, razvoj, vođenje).

Da bi škola uspješno funkcionirala od velike je važnosti da ravnatelji kao njezini voditelji ne dožive sindrom sagorijevanja na poslu. Da do toga ne bi došlo važno je redefinirati uloge i odgovornost ravnatelja od strane odgojno-obrazovne politike, raditi na rješavanju financijskih problema ustanove, poštovanju od strane nadređenih, nagrađivanju po zaslugama, organiziranju stručnog usavršavanja i raznih oblika relaksacije (Karakose, Kocabas, Yirci, Esen i Celik 2016). Profesionalnom sagorijevanju školskih savjetnika doprinosi neusklađenost programa na diplomskom obrazovanju i poslova s kojima se bave na radnom mjestu (Sundquist 2018).

Ključ za prevenciju pravovremeno je djelovanje. Načini efikasnog preveniranja i suočavanja jesu: *nikad nije prerano* (pronalaženje rješenja prije nego nastane problem i uočavanje prvih znakova *burnouta*), *upozoren znači naoružan* (informiranje o tome kako se nositi sa stresnim situacijama i *burnoutom*) te *biti spreman* (učenje interpersonalnih vještina) (Maslach 1982).

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja ukazuju da većina odgojno-obrazovnih radnika smatra svoj posao zahtjevnijim od poslova u drugim profesijama obrazlažući to složenošću i odgovornošću posla. Zahtjevnost posla posebno ističu ravnatelji u odnosu na ostale skupine ispitanika i stariji ispitanici u odnosu mlađe. Radne zadatke kod kuće obavljaju gotovo svi ispitanici, a kao razloge navode neadekvatne uvjete rada, pripremu odgojno-obrazovnog rada, nedostatak vremena i prirodu posla. Češće nose posao kući mlađi ispitanici i žene. Radne probleme nose kući gotovo svi ispitanici, a najčešće su to poteškoće u razvoju i ponašanju učenika, nezadovoljavajući odnosi, (samo)refleksija vlastite pedagoške prakse i pedagoške prakse kolega. Češće nose probleme kući žene. Poslovne i kućanske obveze uspijeva uskladiti većina ispitanika, a u tome im pomažu dobra organizacija rada, dobre obiteljske prilike, pozitivan životni stav i naporan rad. Neadekvatni uvjeti rada, neprimjereno ponašanje, loša komunikacija, povrede učenika, teške životne situacije i tuđa očekivanja situacije su koje najviše izazivaju stres kod naših ispitanika. Većina ispitanika zadovoljna je svojim poslom. Mjere prevencije profesionalnog sagorijevanja odgojno-obrazovnih radnika trebaju obuhvatiti individualni, institucijski i društveni aspekt.

U kontekstu preporuka za buduća istraživanja, što su ujedno i nedostaci ovog istraživanja, bilo bi korisno provesti istraživanje na temu profesionalnog sagorijevanja na većoj populaciji odgojno-obrazovnih radnika (na nacionalnoj razini). Primjerice, bilo bi zanimljivo usporediti rezultate po teritorijalnoj pripadnosti. Također, kako su studenti filozofskih fakulteta budući odgojno-obrazovni radnici, vrijedilo bi provesti istraživanje na istu temu na populaciji studenata. Ispitati koliko su spremni za suočavanje sa stresnim situacijama i što se u tom smislu može poduzeti. Važno je također da se već tijekom studija studente osposobljava za uspješno suočavanje sa stresnim situacijama. S obzirom da se ne može očekivati da će društvo u skoro vrijeme riješiti nagomilane prosvjetne probleme, ostaje na školama i pojedincima da intenzivnije rade na stvaranju uvjeta da do sagorijevanja ne dođe.

Ovaj rad može biti upotrijebljen kao svojevrsna samoprocjena učiteljima, nastavnicima, stručnim suradnicima i ravnateljima. Oni bi mogli promišljati o vlastitim situacijama i iskoristi neke od navedenih mjera za poboljšanje svog profesionalnog i osobnog života.

LITERATURA

Addison, A. K., Yankyera, G. 2015. An Investigation into How Female Teachers Manage Stress and Teacher Burnout: A Case Study of West Akim Municipality of Ghana. *Journal of Education and Practice*, 6/10.

Aldrup, K., Klusmann, U., Lüdtke, O., Göllner, R., Trautwein, U. 2018. Student misbehavior and teacher well-being: Testing the mediating role of the teacher-student relationship. *Learning and Instruction*, 58, 126-136.

Barat, T. 2010. *Stres najveći ubojica današnjeg čovjeka. Jeste li jači od stresa? Priručnik za upravljanje stresom.* Zagreb: Vlastita naklada.

Blazer, C. 2010. Teacher Burnout. *Information capsule research services*, 1003.

Borritz, M. 2006. *Burnout in human service work – causes and consequences: Results of 3-years of follow-up of the PUMA study among human service workers in Denmark.* Danska: National Institute of Occupational Health.

- Bousquet, S.** 2012. *Teacher Burnout: Causes, Cures and Prevention*. American International College
- Roloff, M. E., Brown, L. A.** 2011. Extra-Role Time, Burnout and Commitment: The Power of Promises Kept. *Business Communication Quarterly*, 74/4, 450-474.
- Dorman, J.** (2003). Testing a model for teacher burnout. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, 3, 35-47.
- Freudenberger, H. J.** 1974. Staff burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.
- Glasser W.** 1994. *Kvalitetna škola*. Zagreb: Educa
- Grujić, Lj.** 2011. Profesionalno sagorijevanje nastavnika. *Pedagogija*, 2/11, 215-223.
- Kahill, S.** 1988. Symptoms of professional burnout: A review of the empirical evidence. *Canadian Psychology*, 29/3, 284-297.
- Koludrović, M., Jukić, T., Reić Ergovac, I.** 2009. Sagorijevanje na poslu kod učitelja razredne i predmetne nastave te srednjoškolskih nastavnika. *Život i škola*, 22(2), god. 55., 235-249.
- Kovač, V., Ledić, J., Rafajac, B.** 1998. Kriteriji visokoškolske nastave. *Napredak*, 139/3, 298-306.
- Kuzijev, J., Topolovčan, T.** 2013. Uloga odabira učiteljske profesije i samopoštovanja u sagorijevanju učitelja u osnovnoj školi. *Andragoški glasnik*, 17/2, 125-144.
- Kyriacou, C.** 1995. *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa
- Lazarus, R. S., Folkman, S.** 2004. *Stres, procjena i suočavanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Leiter, M. P., Maslach, C.** 2011. *Spriječite sagorijevanje na poslu*. Zagreb: Mate d.o.o.
- Ljubotina, D., Družić, O.** 1996. Sindrom izgaranja na poslu kod pomagača i čimbenici koji utječu na stupanj izgaranja. U: D. Bakić (ur). *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 3, (51-64), Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada
- Maslach, C.** 1982. *Burnout: The cost of caring*. Englewood Cliffs: N. J. Prentice Hall
- Maslach, C., Jackson, S.** 1981. The measurement of experienced burnout. *Journal of Occupational Behaviour*, 2/2, 99-113.
- Maslach, C., Leiter, M. P.** 2016. Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15, 103-111.
- Mordini, V., Castellucci, V., Giardi, W., Tripaldi, S.** 2013. Burnout, empatia e regolazione emotiva: Quali relazioni. *Cognitivismo Clinico*, 10/2, 185-199.
- Nagar, K.** 2012. Organizational Commitment and Job Satisfaction among Teachers during Times of Burnout. *Vikalpa*, 37/2, 43-60.
- Pavin, T., Rijavec, M., Miljević-Ridički, R.** 2005. Percepcija kvalitete obrazovanja učitelja i nastavnika i nekih aspekata učiteljske i nastavničke profesije iz perspektive osnovnoškolskih učitelja i nastavnika, U: V. Vizek Vidović (ur). *Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: Višestruke perspektive*, (95-122), Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Radeka, I., Sorić, I.** 2006. Zadovoljstvo poslom i profesionalni status nastavnika. *Napredak*, 147/2, 161-177.

- Roloff, M. E., Brown, L. A.** 2011. Extra-Role Time, Burnout and Commitment: The Power of Promises Kept. *Business Communication Quarterly*, 74/4, 450-474.
- Sappa, V., Boldrini, E., Aprea, C.** 2013. *Vivere con equilibrio la professione di insegnante: sfide e strategie*. Preuzeto, 15.11.2015. s http://www4.ti.ch/fileadmin/DECS/DS/Rivista_scuola_ticinese/ST_n.317/ST_317_Sappa_Boldrini_Aprea_Vivere_con_equilibrio_la_professione_di_insegnante.pdf
- Schaufeli, W., Enzmann, D.** 1998. *The burnout companion to study and practice: A critical analysis*. Philadelphia: Taylor & Francis
- Schonfeld, I. S., Bianchi, R.** 2016. Burnout and Depression: Two Entities or One?. *Journal of clinical psychology*, 72/1, 22-37.
- Selye, H.** 1976. *Stress in health and disease*. London: Butterworths & Co. (Publishers) Ltd.
- Slišковиć, A., Maslić Seršić, D., Burić, I.** 2012. Izvori stresa u radu nastavnika u visokom obrazovanju, U: B. Kalebić Maglica (ur). *Psihologijske teme*. 21/1. 83-103, Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
- Spilt, J. L., Koomen, H. M. Y., Thijs, J. T.** 2011. Teacher Wellbeing: The Importance of Teacher – Student Relationships. *Educ Psychol Rev*, 23, 457-477.
- Škrinjar, J.** 1996. Odnos zanimanja i strategija suočavanja i svladavanja Burnout sindroma. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 32/1, 25-36.
- Sundquist, K. A.** 2018. The Effect of Mindfulness Meditation on School Counselors' Levels of Stress and Burnout. A dissertation submitted to the faculty of Wilmington University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Education in Innovation and Leadership.
- Vidić, T.** 2009. Zadovoljstvo poslom učitelja u osnovnoj školi. *Napredak*, 150/1, 7-20.
- Vrgoč, H.** 2012. Društveno-ekonomski aspekti učiteljstva. *Napredak*, 153/3-4, 547-560.
- Zbryrad, T.** 2009. Stress and professional burn-out in selected groups of workers. *Informatologia*, 42/3, 186-191.
- Živčić-Bećirević, I., Smojver-Ažić, S.** (2005). Izvori stresa na poslu odgojitelja u dječjim vrtićima. U: B. Kalebić Maglica (ur). *Psihologijske teme*. 14/2. 3-13. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Knjižnice na karti

Josip Rihtarić

josip.rihtaric@skole.hr

II. osnovna škola Varaždin

SAŽETAK

Projekti školskih knjižničara na državnoj razini zahtjevni su za provedbu, ali su korisni za promociju. U projekt Knjižnice na karti uključeni su svi školski knjižničari u Hrvatskoj, a u izradi je sudjelovalo 26 timova iz svih županija. Osim osnovnih podataka o školi i školskoj knjižnici, na zemljopisnoj karti prikazana je lokacija svih škola, uvrštene su poveznice na službene školske mrežne stranice i knjižnične kataloge školskih knjižnica. U svakom zapisu nalazi se fotografija škole i školske knjižnice te tekst o školskoj knjižnici. Postoji više mogućnosti pregledavanja zapisa o školskim knjižnicama, a Knjižnice na karti mogu se ugraditi i u druge mrežne stranice.

Ključne riječi: Projekt, zemljopisna karta, školska knjižnica

SUMMARY

State-level school librarian projects are demanding to implement but useful for promotion. All school librarians in Croatia are involved in the Libraries on the Map (Knjižnice na karti) project, and 26 teams from all counties participated in the development. In addition to basic information about the school and the school library, the map shows the location of all schools, links to the official school website, as well as library catalogs of school libraries. Each record contains a photograph of the school and the school library and a text about the school library. There are several options for viewing school library records, and Libraries on the Map can be embedded in other websites.

Key words: project, (geographical) map, school library

UVOD

Od školskoga knjižničara koji teži izvrsnosti u svome poslu očekuje se i doprinos razvoju svoje struke. Da bi se struka poput školskoga knjižničarstva mogla uspješno razvijati, u naše je doba važno da bude prepoznatljiva i vidljiva ne samo u stručnoj, nego i u odgojno-obrazovnoj te široj zajednici. U postizanju toga cilja korisne su različite aktivnosti iz područja poput marketinga, javnoga zagovaranja, lobiranja i odnosa s javnošću zato što na razvoj struke školskoga knjižničarstva utječu korisnici, donositelji odluka i javnost. Kad se školski knjižničari udruže te zajednički i masovno sudjeluju u projektu na državnoj razini, ostvaruje se učinak sinergije, rezultat zajedničkoga djelovanja mnogostruko je veći od jednostavnoga zbroja pojedinačnih doprinosa. Budući da je takve velike projekte, koji zahtijevaju angažman svih školskih knjižničara, uvijek zahtjevno provesti, uspjeh svakoga takvog projekta veliko je priznanje i razlog za radost svih nas školskih knjižničara.

IZRADA KNJIŽNICA NA KARTI

Iako podatci o školskim knjižnicama i knjižničarima postoje na različitim mjestima¹, projektom Knjižnice na karti želimo na jednome mjestu okupiti sve školske knjižnice u državi te ih na jednostavan, ali atraktivan način predstaviti i tako utjecati na povećanje vidljivosti i prepoznatljivosti naše struke. Knjižnice na karti mogu se vidjeti na sljedećoj poveznici: <http://u.osmfr.org/m/668350/>. Svaki stručni suradnik knjižničar može tekstom predstaviti svoju školsku knjižnicu i svoj rad kako mu najviše odgovara, stvara se interaktivna baza koja može potaknuti na međusobnu suradnju, pokretanje zajedničkih projekata, istraživačke aktivnosti s učenicima i slično.

Ideju za stvaranje Knjižnica na karti predložila je viša savjetnica Agencije za odgoj i obrazovanje Adela Granić. Karta je trebala biti izrađena u aplikaciji *Zeemaps*, no zbog ograničenja aplikacije to nije bilo izvedivo. Stručni suradnik Josip Strija, voditelj ŽSV-a Virovitičko-podravske županije pronašao je novu, primjereniju aplikaciju *uMaps* te u njoj izradio kartu za svoje županijsko vijeće. Viša savjetnica Granić uskladila je početnu koncepciju projekta s Josipom Strijom i Josipom Rihtarićem. Nakon toga formalnu je provedbu projekta preuzela Hrvatska mreža školskih knjižničara

Nakon zatraženoga i dobivenoga stručnog mišljenja Agencije za odgoj i obrazovanje i preporuke Ministarstva znanosti i obrazovanja, formirano je 26 timova prema županijskim stručnim vijećima, a za koordinaciju je odabrana platforma *MS Teams*. Viša savjetnica Granić oformila je na platformi timove, dodala članove, izradila predloške te priložila popise svih škola u Hrvatskoj, bez obzira imaju li ili nemaju školsku knjižnicu. Josip Strija je osmislio i organizirao sav posao vezan neposredno uz početak rada na kartama na mrežnome sjedištu umap.openstreetmap.fr, izradio je slojeve za pojedine županije i dodijelio administratorske ovlasti suradnicima. Istražio je i odabrao mrežne servise za sažimanje gustoće i uređivanje veličine fotografija te odabrao mrežni servis za pohranu fotografija koji omogućuje prikaz fotografija na *uMaps*u. S višom savjetnicom Granić i Josipom Rihtarićem uskladio je upute za suradnike te održao webinar u kojemu je precizno i postupno prikazao postupak izrade Knjižnica na karti. Josip Rihtarić, stručni suradnik knjižničar iz II. osnovne škole Varaždin imenovan je koordinatorom projekta, što uključuje različite aktivnosti, od početnoga sudjelovanja u izradi koncepcije do aktivnosti potrebnih za završetak i promidžbu projekta. Održavao je korespondenciju sa suradnicima i višim savjetnicama pri Agenciji za odgoj i obrazovanje, predstavio projekt na više županijskih stručnih vijeća, odgovarao na pitanja, pružao pomoć suradnicima u pojedinim koracima, usklađivao s timovima prijepore koji bi nastali u provedbi projekta, upućivao na potrebne popravke, bilježio napredak projekta.

Tablica 1. Knjižnice na karti ukupno je uređivalo 60 suradnika

Naziv tima	Članovi tima
Bjelovarsko-bilogorska županija	Mira Barberić, Tanja Nađ
Brodsko-posavska županija	Vedran Šperanda, Jadranka Junačko
Dubrovačko-neretvanska županija	Nikolina Borovina, Ana Ćurković
Grad Zagreb/1 OŠ	Ružica Rebrović-Habek, Kristina Nikić, Rahela Frelih
Grad Zagreb/2 OŠ	Darija Jurić, Ana Brčić Bauer, Iva Šišak

¹ Na mrežnim stranicama Matičnih služba NSK dostupna je zemljopisna karta s prikazom i osnovnim podacima o svim knjižnicama u Hrvatskoj na <http://maticna.nsk.hr/adresar-knjiznica/karta/>. Na toj karti nema podataka o knjižničarima u školskim knjižnicama, nego su osnovni podatci o školama. Na mrežnim stranicama Matičnih služba NSK također su dostupni obrađeni podatci za školske knjižnice na temelju Sustava jedinstvenoga elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju knjižnica. Na mrežnoj stranici www.knjiznicari.hr školski knjižničari samostalno unose podatke o svojim školskim knjižnicama, ali prikaz nije napravljen u obliku zemljopisne karte.

Grad Zagreb, Zagrebačka i Krapinsko-zagorska županija SŠ	Jerko Stare, Sara Kulić, Željka Damjanić Pavlić, Maja Medenjak, Iva Štiglić
Istarska županija	Dragica Pršo, Amadea Draguzet
Karlovačka županija	Đurđa Ivković-Macut, Darinka Vučković
Koprivničko-križevačka županija	Andrea Katanović Babić, Adrijana Hatadi
Krapinsko-zagorska županija OŠ	Ines Krušelj-Vidas
Ličko-senjska županija	Nikolina Rukavina, Ivana Brozičević
Međimurska županija	Dražen Ružić, Tanja Radiković
Osječko-baranjska županija OŠ	Nataša Mesić Muharemi, Toni Markotić
Osječko-baranjska županija SŠ	Alta Pavin Banović, Diana Dorkić
Požeško-slavonska županija	Ivana Rakonić Leskovar, Biljana Krajačić
Primorsko-goranska županija OŠ	Nensi Čargonja Košuta, Koraljka Mahulja-Pejčić
Primorsko-goranska županija SŠ	Sandra Vidović, Anita Pešut
Sisačko-moslavačka županija	Mirjana Čubaković, Branka Ljepoja
Splitsko-dalmatinska županija OŠ	Adriana Turić Erceg, Tanja Kuran Kržanić
Splitsko-dalmatinska županija SŠ	Nikolina Dolfić
Šibensko-kninska županija	Marina Klarić, Marijana Blažević
Varaždinska županija	Draženka Stančić, Josip Rihtarić
Virovitičko-podravska županija	Josip Strija, Marija Blažević
Vukovarsko-srijemska županija	Biljana Krnjajić, Anita Tufekčić
Zadarska županija	Marijana Pavić, Antonija Goja
Zagrebačka županija	Sanja Šušnjara Raić, Blanka Špeglić, Ivana Kosko

Voditelji županijskih stručnih vijeća, odnosno članovi timova prikupili su podatke o školskim knjižnicama i knjižničarima. Svaka je knjižnica predstavljena osnovnim podacima o knjižnici i školi, navedene su poveznice na mrežne stranice školske knjižnice i knjižnični katalog te su priložene dvije fotografije – fotografija škole i školske knjižnice. Osim ovih tipskih elemenata, svaki je školski knjižničar trebao o svojoj knjižnici napisati kraći tekst u kojemu je mogao naglasiti specifičnosti svoje knjižnice. Na ovaj način, prikupljanjem, obradom i slanjem traženih podataka te sastavljanjem teksta o svojoj školskoj knjižnici, svi su školski knjižničari u Hrvatskoj sudjelovali u izradi ovoga projekta.

Članovi projektnih timova dobivene su podatke o svakoj pojedinoj knjižnici obradili na sljedeći način. Budući da su fotografije različitih formata i veličina, svaku je fotografiju trebalo sažeti i obraditi na željenu veličinu. Za tu namjenu korišten je servis na mrežnome sjedištu compressimage.toolur.com. Nakon što su fotografije obrađene, pohranjene su na dva mjesta, u timsku mapu u *MS Teams*ima te na mrežno sjedište imgbox.com, koje omogućuje uporabu mrežnih adresa fotografija, kako bi one mogle biti prikazane na umap.openstreetmap.fr. Svaku školu bilo je potrebno locirati na zemljopisnoj karti na umap.openstreetmap.fr, odabrati i prilagoditi dogovoreni simbol, upisati podatke o školskoj knjižnici u zadanome formatu i dodati poveznice fotografija. Također je dogovoreno da ćemo paralelno izrađivati županijske karte i zajedničku kartu svih školskih knjižnica u Hrvatskoj. Sve glavne parametre za umap.openstreetmap.fr odredio je glavni suradnik Josip Strija. Tijekom izrade projekta, projektne aktivnosti koordinirane su na platformi *MS Teams*, održana su dva webinar, suradnicima su na raspolaganje stavljene datoteke s uputama, a tijekom projekta viša savjetnica Granić pomagala je projekt na različite načine – sugestijama, koordiniranjem timova, kao i konkretnim prilozima.

SLUŽENJE KNJIŽNICAMA NA KARTI

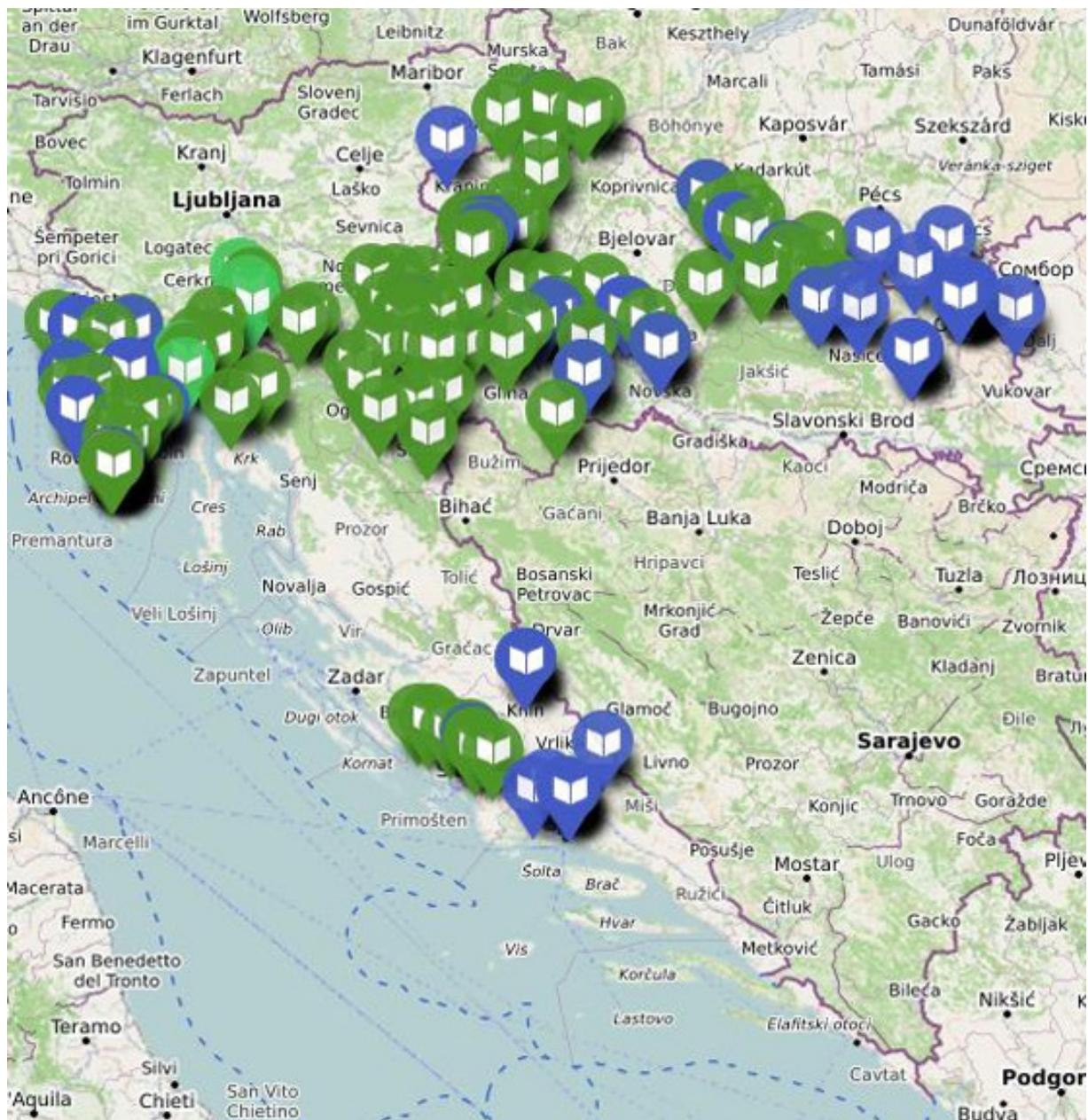
U Knjižnicama na karti najviše je zelenih oznaka jer su sve osnovne škole označene zelenom bojom. Područne škole osnovnih škola koje imaju školsku knjižnicu također su označene zelenom bojom, samo malo svjetlijom nijansom. Druge po brojnosti su srednjoškolske knjižnice, označene plavom bojom. Zbog svojih specifičnosti, knjižnice umjetničkih škola označene su crvenom, a centri za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju žutom bojom. Specijalne školske knjižnice označene su ljubičastom bojom. Boje su na temelju glasovanja odabrali članovi timova.

Tablica 2. U knjižnicama na karti prikazane su samo one škole koje imaju školsku knjižnicu

Županija	OŠ (PŠ)	SŠ	Umjetničke	Centri	Specijalne
Bjelovarsko-bilogorska županija	26	13			1
Brodsko-posavska županija	33	11			
Dubrovačko-neretvanska županija	31	15	1		1
Grad Zagreb	117	58	3	3	2
Istarska županija	47 (6)	20	1		
Karlovačka županija	28	12	1	1	
Koprivničko-križevačka županija	24	8		2	
Krapinsko-zagorska županija	33	9			
Ličko-senjska županija	15	5			
Međimurska županija	30	7		1	
Osječko-baranjska županija	71	27	1	1	1
Požeško-slavonska županija	15	7	1		
Primorsko-goranska županija	48 (10)	24	1	1	
Sisačko-moslavačka županija	36	13			
Splitsko-dalmatinska županija	93	43			1
Šibensko-kninska županija	23 (3)	11	1	1	
Varaždinska županija	41	11		1	
Virovitičko-podravska županija	17	9		1	
Vukovarsko-srijemska županija	54	15		1	
Zadarska županija	36	19			
Zagrebačka županija	48	14	1		
Ukupno:	866 (19)	351	11	13	6

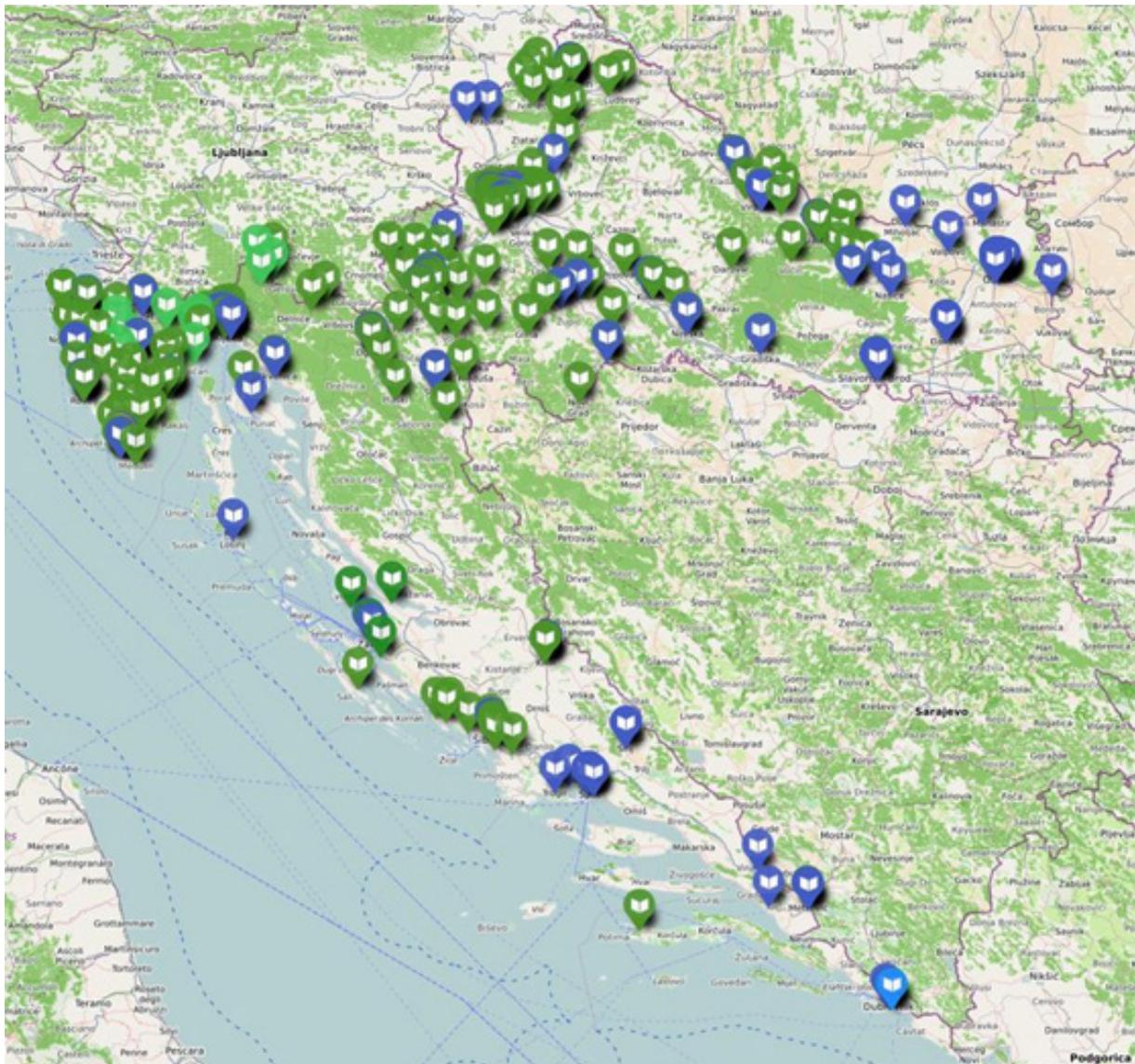
Svaki dio karte možemo po volji povećavati i smanjivati, tako da na zaslonu vidimo određeni dio Hrvatske. Bez obzira na stupanj povećanja ili smanjenja, oznake za knjižnice prikazuju se stalno u istoj veličini, a kada pokazivačem prijedemo preko oznake knjižnice, pojavljuje nam se naziv škole.

Slika 1. Knjižnice na karti na početku projekta

Kad kliknemo na oznaku za neku školu, pokaže nam se okno u kojemu su osnovni podatci o knjižnici i školi, dvije fotografije te kraći tekst o školskoj knjižnici. Fotografija koja pokazuje školu izvana može biti od koristi svakomu tko namjerava posjetiti tu školu. Fotografija knjižnice zorno pokazuje, više od podataka u godišnjemu planu i programu rada škole, kvalitetu opreme školske knjižnice. Usporedba fotografija školskih knjižnica može biti prigoda slabije opremljenim knjižnicama da potaknu nadležne za obnovu i uređenje, a bolje opremljene da se pohvale svojim uspjesima.

Slika 2. Knjižnice na karti u tijeku izrade projekta

Na zajedničkoj karti možemo učiniti vidljivima ili nevidljivima knjižnice jedne ili više županija. U lijevome bočnom izborniku nalazi se sličica s tekстом „Prikaži unesene podatke“. Kad kliknemo na nju, prikazuje se skočni izbornik s popisom školskih knjižnica po županijama, a ispred svake županije nalazi se simbol oka i povećala. Kliknemo li na simbol oka, prestat će biti vidljive knjižnice određene županije, a ako kliknemo na povećalo, prikazat će nam se zemljopisno područje na kojem su prikazane sve knjižnice određene županije. Na dnu istoga skočnog izbornika nalazi se poveznica „Pogledaj unose“. Klikom na tu poveznicu pojavljuje se na desnom dijelu zaslona popis svih knjižnica po županijama. Na ovome popisu možemo također sakriti popise jedne ili više županija. Klikom na ime pojedine škole prikazuje nam se okno s podacima o knjižnici. Ovakav način pregledavanja prikladan je ako želimo redom pregledati podatke o svim knjižnicama s popisa, umjesto da pregledavamo podatke o knjižnicama pronalazeći oznake o knjižnicama na karti.

Program omogućuje ugradnju karte na druge mrežne stranice, izbor različitih izgleda podloge te više drugih mogućnosti pregledavanja.

Slika 3. Knjižnice na karti pri kraju projekta

ZAKLJUČAK

Članovi projektnih timova koji su neposredno sudjelovali u ovome projektu trebali su uložiti iznimne napore kako bi pridobili za suradnju sve školske knjižničare. Tijekom izrade Knjižnica na karti naučili su se služiti različitim mrežnim servisima kojima se ne služe u svome redovitom poslu. Uspješnim završetkom projekta školski su knjižničari potvrdili da, osim samostalnim angažmanom u svojim školama, uspješno surađuju i predvode u provedbi velikih i zahtjevnih projekata koji podrazumijevaju sudjelovanje velikoga broja sudionika. Projekt Knjižnica na karti time pomaže u vidljivosti i promociji struke školskoga knjižničarstva, ali je i poruka svim drugim odgojno-obrazovnim radnicima da smo poželjni sposobni suradnici.

LITERATURA

Perić, Andrea. 2013. Školska web-karta Hrvatske. Diplomski rad. Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Planinarska staza Karlobag - Baške Oštarije. <https://www.osmica.hr/planinarska-staza-karlobag-ba-ske-ostarije/> (pristupljeno 4. siječnja 2022.)

Stilinović, Sanja. 2013. Prikupljanje i izvoz OpenStreetMap podataka. Diplomski rad. Geodetski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

Godina čitanja u školskim knjižnicama

Dragica Pršo

dragica.prso@skole.hr

OŠ Monte Zaro Pula

Draženka Stančić

drazenka.stancic@skole.hr

OŠ I. K. Sakcinskog Ivanec

Adela Granić

adela.granic@azoo.hr

Agencija za odgoj i obrazovanje

SAŽETAK

Stručni suradnici knjižničari odazvali su se pozivu Ministarstva kulture i Ministarstva znanosti i obrazovanja i brojnim se aktivnostima uključili u obilježavanje Godine čitanje jer je poticanje čitanja jedna od glavnih sastavnica rada školskih knjižničara.

U radu donosimo objedinjene i analizirane rezultate dobivene iz dva izvora. Jedan je obrazac s anketnim upitnikom koji je bio dostupan na mreži i u koji su školski knjižničari dragovoljno upisivali podatke o provedenim aktivnostima, a drugi je web stranica školskih knjižničara [Školske knjižnice u Godini čitanja](#).

Skupno izvješće o provedenim aktivnostima usmjerilo je fokus na perspektivnu ulogu školskih knjižničara u odgojno-obrazovnom procesu s naglaskom na poticanju čitanja, razvijanju kompetencija višepismenosti, to jest kompetencija informacijske, medijske i digitalne pismenosti zajedno te vještina kulturne i javne ekspresije učenika te transverzalnih vještina koje su se u suvremeno doba pokazale kao iznimno važne za uspješno obavljanje poslova današnjice.

Ključne riječi: Godina čitanja, poticanje čitanja, školski knjižničari, višepismenost

SUMMARY

School librarians have responded to the initiative of the Ministry of Culture and the Ministry of Science and Education related to the promotion of the Year of Reading, because encouraging reading is one of the key activities of the school librarians.

The paper brings collected and analysed results obtained from two different sources: one is the online questionnaire that school librarians were free to fill-in with the data on the activities they implemented, and the other is the school librarians' website [Školske knjižnice u Godini čitanja](#).

The combined report on the implemented activities focused on an important role of school librarians in the education process in encouraging reading, developing multiple literacy competences, i.e. information, media and digital literacies, together with the skills of cultural and public expressions of learners, and the transversal skills that are very important in contemporary society, and employment today.

Key words: Year of Reading, encouraging reading, school librarians, multiple literacies

SKUPNO IZVJEŠĆE O PROVEDENIM AKTIVNOSTIMA STRUČNIH SURADNIKA KNJIŽNIČARA U GODINI ČITANJA

Pred vama se nalazi skupno izvješće o aktivnostima koje su diljem Hrvatske proveli školski knjižničari u svojim školama u Godini čitanja. Podaci koji se iznose u ovom izvješću dolaze iz dva izvora.

Jedan od njih je zajednička web stranica školskih knjižničara [Školske knjižnice u Godini čitanja](#). Ta je stranica plod ideje školskih knjižničarki Dragice Pršo i Draženke Stančić, kako bi na vizualno atraktivan način na jednom mjestu bile vidljive aktivnosti školskih knjižničara. Ideja je predstavljena na državnom skupu Proljetna škola školskih knjižničara i odlično je prihvaćena o čemu svjedoče brojne objave na stranici. Materijali za objavu (tekstovi, fotografije, video i audio zapisi te poveznice) slani su urednicama stranice ili na posebnu mail adresu kreiranu za tu priliku. Do tih je materijala bilo lako doći jer su školski knjižničari, pripremajući objavu o svojim aktivnostima za web škole ili knjižnice prosljeđivali gotove materijale za zajedničku web stranicu.

Drugi izvor za izvješće proizašao je iz redovnih aktivnosti praćenja i savjetovanja rada školskih knjižničara više savjetnice za školske knjižničare iz Agencije za odgoj i obrazovanje Adele Granić koja je pozvala školske knjižničare da već prikupljene evidencije o provedenim aktivnostima tijekom Godine čitanja za slanje izvješća Ministarstvu znanosti i obrazovanja prosljede u zajedničku bazu koja se generirala upravo kroz popunjavanje online upitnika u obliku Google obrasca.

Upitnik je prikupljao stratifikacijske podatke poput županije, vrste škole, naziva škole i mjesta te imena i prezimena školskih knjižničara. Potom je slijedilo unošenje aktivnosti. One su se unosile svaka zasebno, a prikupljeni su sljedeći podaci: naziv aktivnosti, vrsta aktivnosti, vrijeme održavanja, trajanje, broj sudionika te poveznica na web zapis aktivnosti. Popunjavanje upitnika bilo je dobrovoljno i u značajnom obimu.

Razlog za prikupljanje podataka te ovog zajedničkog izvješća leži u dugotrajnom izmicanju iz vida aktivnosti koje školski knjižničari marljivo i pedantno provode u svojim knjižnicama i školama, samostalno ili u suradnji sa svojim kolegama, učiteljima, nastavnicima i drugim stručnim suradnicima kako bi osnažili učeničke čitateljske vještine i potakli pozitivan odnos učenika, svojih korisnika, prema čitanju.

Pretpostavka je bila da je tih aktivnosti uistinu mnogo, a rezultati koji su ostvareni prikupljanjem podataka impresivni su. Tim više što školski knjižničari za provedbu projekata, programa, natjecanja, edukacija, izložaba, promocija knjiga, tribina, debata, jednodnevnih događanja, jednostavnih aktivnosti i slično nisu mogli računati na posebna sredstva poput knjižničara drugih vrsta knjižnica koji su se mogli javiti na natječaj Ministarstva kulture i medija.

Cilj izvješća je da se njime prepozna potencijal školskih knjižničara u jednom segmentu njihovog rada, a to je poticanje čitanja. Školski knjižničari kao stručni suradnici svojim djelovanjem ili u suradnji s učiteljima, imaju mogućnosti i volje razvijati vještinu čitanja svih vrsta tekstova ovisno za koji je nastavni predmet potrebna potpora učenicima. No ta potpora nije dovoljno vidljiva u nekim školama budući da je uloga školskog knjižničara u odgojno-obrazovnom sustavu nedovoljno specificirana pa ovisi o informiranosti ravnatelja i ostalih djelatnika ili poduzetnosti školskog knjižničara da predstavi i provodi takve mogućnosti rada.

Kao izvrsni ili dobri poznavaoци informacijsko-komunikacijske tehnologije stručni suradnici knjižničari uključuju digitalne sadržaje i aplikacije u svoj rad s učenicima -korisnicima vodeći računa da kritički promišljaju u pročitane, uspješno odabiru potrebne informacije te ih kreativno rabe i preoblikuju poštujući autorska prava.

Upravo su školski knjižničari, kao struka koja pripada informacijskim znanostima, najpozvaniji da jačaju učeničke sposobnosti informacijskog čitanja tiskanih i digitalnih sadržaja.

Web stranica školskih knjižničara u Godini čitanja

Slika 1. Naslovnica web stranice

Web stranica Školske knjižnice u Godini čitanja nastala je nakon jednog webinaru voditelja Županijskih stručnih vijeća školskih knjižničara i više savjetnice Adele Granić. Prepoznata je potreba da na jednom mjestu imamo objedinjene sve mnogobrojne aktivnosti koje provode školski knjižničari za vrijeme Godine čitanja, ali i inače.

Web stranicu su uređivale Dragica Pršo, Mira Barberić, Đurđa Ivković Macut, Nataša Mesić Muharemi i Ružica Rebrović Habek, Draženka Stančić, voditeljice županijskih stručnih vijeća. Na njoj je od 9. 3. 2021. - 3. 1. 2022. zabilježeno 234 objava pri čemu je u tim objavama često bilo navedeno i po nekoliko aktivnosti ili su školski knjižničari jednom objavom predstavili sve aktivnosti u svojim knjižnicama.

Web stranica sadrži tri podstranice: Projekti školskih knjižničara, Vijesti iz školskih knjižnica i Kontakte.

Projekti školskih knjižničara objedinjuju mnogobrojne nacionalne i međunarodne projekte u kojima sudjeluju školski knjižničari. Od projekta Čitajmo zajedno, Čitajmo naglas zaboravljene knjige, Naše male knjižnice, Čitanje ne poznaje granice, eTwinning projekata, Lektire na mreži, Mreže čitanja, Čitanjem do zvijezda, razmjene straničnika do brojnih školskih projekata čiji su inicijatori stručni suradnici knjižničari.

Vijesti iz školskih knjižnica sadrže kreativno bogatstvo rada i aktivnosti stručnih suradnika knjižničara u Godini čitanja.

Možemo pročitati izvješća o izložbama, tribinama, debatama, susretima s književnicima, obljetnicama književnika, darivanju knjiga, kućicama za knjige, analize anketa, pričaonicama, slušaonicama, blackout poeziji, koncertnom čitanju, čitanju s kućnim ljubimcima, predavanjima, lektirnim čajankama, bajkanju i bajkaonicama, pogledati i poslušati foto-natječaje, edukativne slikovnice, plakate, postere, videoradove, razredne novine, virtualne knjižnice, kvizove, 3d knjige, videonajave knjiga, stripove, zelene lektire, lje-kovite knjige, lektirne jelovnike, radioemisije, čitateljske izazove, razredne knjižnice, reciklirane knjige, književne ruksake i mnoštvo drugih aktivnosti.

Knjižničari su objavljivali i aktivnosti vezane uz Mjesec hrvatske knjige, Mjesec školskih knjižnica, Noći knjige, Festivala znanosti, Dan hrvatske knjige, Svjetski dan knjige, Mjesec hrvatskog jezika, Međunarodni dan dječje knjige, Svjetski dan čitanja naglas.

Slika 2. Podstranica s vijestima iz školskih knjižnica

Školski knjižničari obilježili su sve važnije obljetnice hrvatskih i svjetskih književnika Dantea Alighierija, Marka Marulića, Tina Ujevića, Augusta Šenoa, Ksavera Šandora Gjalskog i Fausta Vrančića. Suradivali su s lokalnom zajednicom, mnogobrojnim udrugama i javnim ustanovama u Hrvatskoj, ali i izvan granice Lijepe naše u sklopu eTwinning i Erasmus projekata.

Objavljivali su svoje aktivnosti na stranicama svojih škola i knjižnicama, virtualnim knjižnicama, digitalnim i tiskanim školskim listovima i društvenim mrežama od facebooka, instagrama, YouTubea do TikToka.

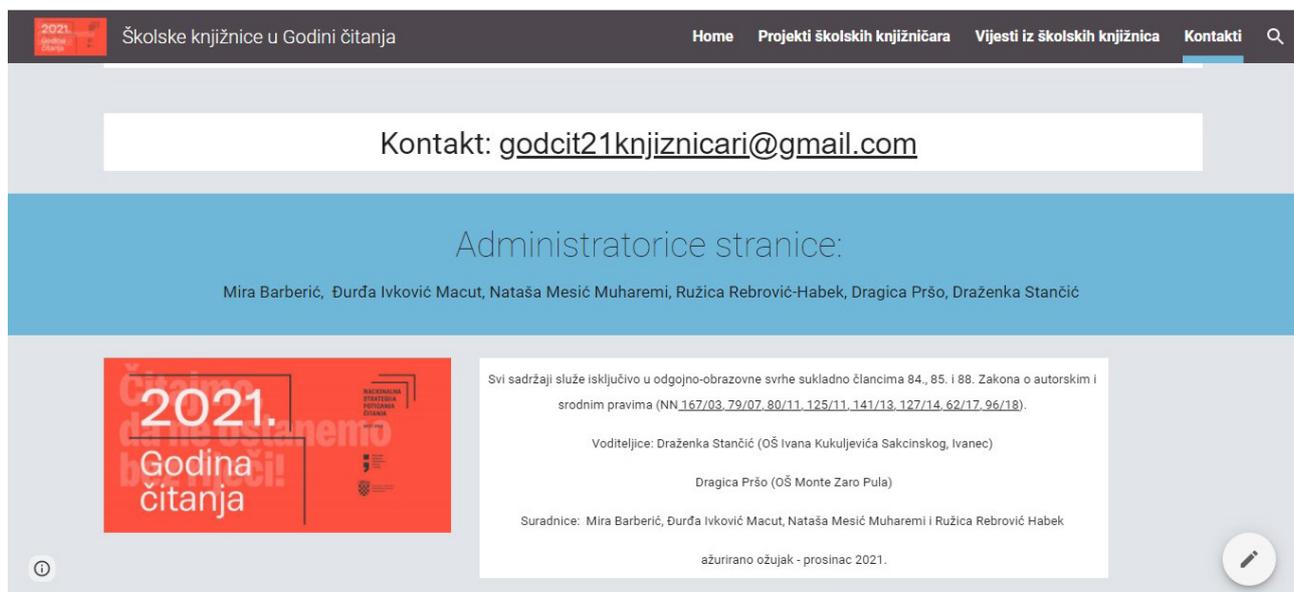
Koristili su razne digitalne alate te time obogatili sadržaje svojih aktivnosti i web stranice o Godini čitanja na kojoj možemo pronaći slikovnice izrađene u Storyjumperu i Bookcreatoru, fotografije, postere, prezentacije i plakate u Bookwidgetsu, Artstepsu, Canvi, Myalbumu i Geniallyu te razne aktivnosti u Padletu, Linoitu i LearningApps-u.

Moramo istaknuti činjenicu kako smo sve to zajedno odradili unutar svog radnog, ali i slobodnog vremena. Iako je Godinu čitanja proglasila Vlada Republike Hrvatske, namjenska sredstva za provedbu planiranih aktivnosti nismo dobili ni od Ministarstva znanosti i obrazovanja niti od Ministarstva kulture. Financijska sredstva koja su nam uplaćena bila su za nabavu lektire i stručno-pedagoške literature, ali ne i za nabavu popularno znanstvene literature za učenike ili nelektirnih beletrističkih naslova za poticanje čitanja kao ni za provedbu programa u školskim knjižnicama.

Hvala svima koji su doprinijeli nastanku ove web stranice županijskih stručnih vijeća školskih knjižničara te time doprinijeli ne samo promociji rada školskih knjižničara, već i jednog dijela aktivnosti školskih knjižnica diljem zemlje.

AKTIVNOSTI ŠKOLSKIH KNJIŽNIČARA U GODINI ČITANJA

Početak godine, 16. veljače 2021. Ministarstvo znanosti i obrazovanje, pomoćnik ministra Momir Karin, prof. uputio je dopis (Klasa: 612-01/20-02/00004, Urbroj: 533-06-21-0004) predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama, svim djelatnicima da svojim aktivnostima obilježe Godinu čitanja te da rezultate provedenih aktivnosti dostave elektroničkom poštom.

Slika 3. Impressum web stranice

Želeći na jednom mjestu prikupiti veći dio aktivnosti koje su školski knjižničari sa svojim učenicima i suradnicima proveli u školama napravili smo online obrazac koji je bio dostupan za unos podataka od početka rujna do 20. prosinca 2021. godine. Obrazac je bio javno dostupan na web stranici Školskih knjižničara Republike Hrvatske URL: <http://knjiznicari.skole.hr/>, a stručne suradnike knjižničare o njemu su obavijestili voditelji županijskih stručnih vijeća.

Upisivanje podataka u zajednički obrazac bilo je dragovoljno te u njemu nisu sve aktivnosti koje su se provodile u školskim knjižnicama. Pojedini knjižničari odlučili su se na individualno slanje podataka Ministarstvu znanosti i obrazovanja.

Na osnovu podataka dobivenih upisom u online obrazac stručni suradnici knjižničari u Godini čitanja proveli su **3202** aktivnosti različitih formi.

Donosimo broj aktivnosti po županijskim vijećima. Za županijska vijeća osnovnoškolskih knjižničara Grada Zagreba I i II podaci su objedinjeni.

Tablica 1. Broj aktivnosti iz pojedinih županijskih stručnih vijeća

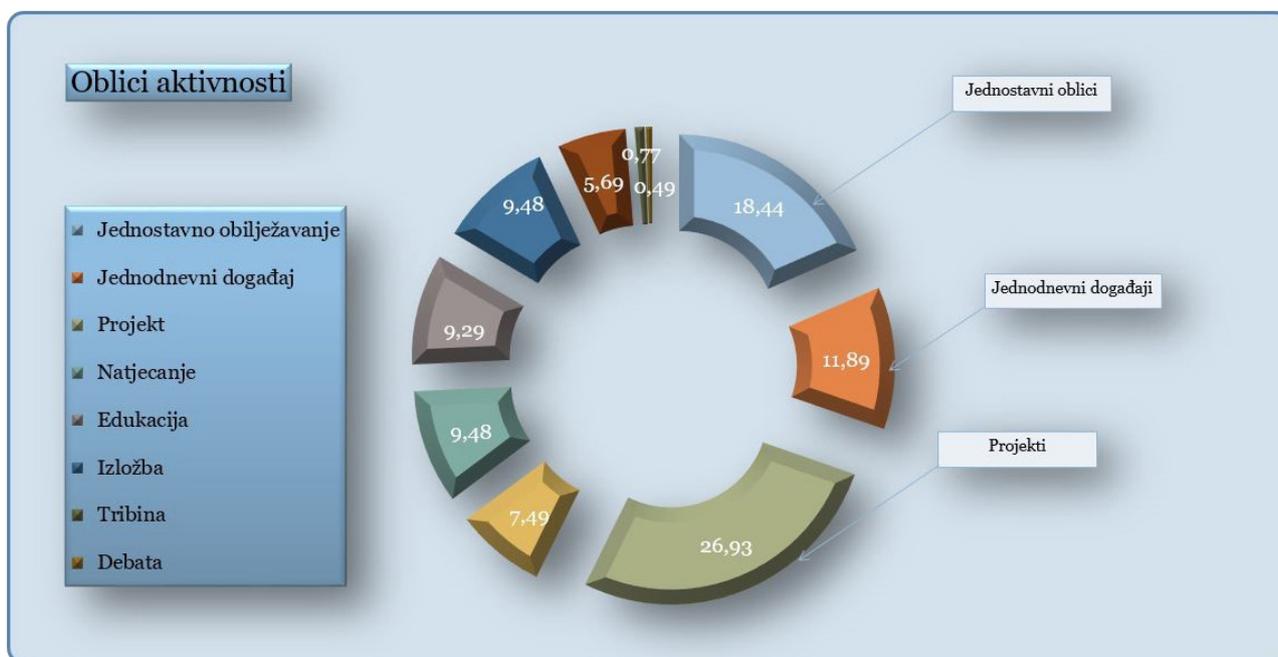
Županijska stručna vijeća knjižničara	Broj aktivnosti	Županijska stručna vijeća knjižničara	Broj aktivnosti
Bjelovarsko-bilogorska	213	Osječko-baranjska OŠ	166
Brodsko-posavska	96	Osječko-baranjska SŠ	49
Grad Zagreb OŠ I. i II.	310	Požeško-slavonska	151
Grad Zagreb, Zagrebačka i Krapinsko-zagorska SŠ	263	Primorsko-goranska OŠ	173
Istarska	291	Primorsko-goranska SŠ	64
Karlovačka	186	Sisačko-moslavačka	81

Koprivničko-križevačka	84	Varaždinska	242
Krapinsko-zagorska OŠ	178	Virovitičko-podravska	22
Ličko-senjska	43	Vukovarsko-srijemska	253
Međimurska	129	Zagrebačka	194
		Ostale županije	14
UKUPNO 3202			

Najzastupljeniji oblici aktivnosti su projekti u trajanju od nekoliko mjeseci do cjelogodišnjih. Provedeno ih je 974. Slijede jednostavna obilježavanja (667) i jednodnevni događaji (430). Približno je sličan broj organiziranih natjecanja (343), edukacija (336) i izložaba (343). Provedeno je 271 program poticanja čitanja. Održano je 206 promocija knjiga, 28 tribina i 18 debata s koje problematiziraju knjige i čitanje.

Napominjemo da se pojedini oblici aktivnosti mogu svrstati u nekoliko kategorija pa su školski knjižničari koristili mogućnost višestrukog izbora ponuđenih odgovora za svoje aktivnosti ili su samostalno unosili odgovore.

U grafikonu prikazujemo postotak najzastupljenijih oblika aktivnosti.

Grafikon 1. Čestotnost pojavljivanja oblika aktivnosti

U tablici donosimo broj knjižničara po županijskim vijećima koji su upisali svoje aktivnosti.

Tablica 2. Uključenost školskih knjižničara u odnosu na broj članova Županijskih vijeća

Županijska stručna vijeća knjižničara	Br. knjižničara sudionika	Br. knjižničara u ŽSV-u	Postotak
Bjelovarsko-bilogorska	27	38	71,05%
Brodsko-posavska	24	41	58,53%
Grad Zagreb OŠ I i II	60	120	50%
Grad Zagreb, Zagrebačka i Krapinsko-zagorska SŠ	41	90	45,55%
Istarska	56	65	86,15%
Karlovačka	23	41	56,09%
Koprivničko-križevačka	19	33	57,57%
Krapinsko-zagorska OŠ	17	29	58,62%
Ličko-senjska	11	18	61,11%
Međimurska	21	35	60%
Osječko-baranjska OŠ	30	63	47,61%
Osječko-baranjska SŠ	9	30	30%
Požeško-slavonska	19	27	70,37%
Primorsko-goranska OŠ	33	60	55%
Primorsko-goranska SŠ	22	35	62,85%
Sisačko-moslavačka	24	48	50%
Varaždinska	42	53	79,24%
Virovitičko-podravska	4	28	14,28%
Vukovarsko-srijemska	25	66	37,87%
Zagrebačka	41	56	73,21%
Ostale županije	7		
UKUPNO	548	976	56,14%

Različiti su oblici aktivnosti koje su stručni suradnici knjižničari provodili u svojim školama od jednostavnih događanja i jednostavnih obilježavanja do cjelogodišnjih projekata. Održani su mnogobrojni susreti s piscima, promocije knjiga, tribine, debate, okrugli stolovi kao i stručni skupovi i webinarini posvećeni Godini čitanja. Školski knjižničari poticali su učenike na sudjelovanje i bili im mentori na brojnim natjecanjima, slali su učeničke radove na natječaje raznih institucija i udruga koje su ih raspisivale. Uče-

nike posebno veseli i rado sudjeluju u kvizovima bilo da je riječ o razrednim, školskim ili nacionalnim kvizovima kao što je „Nacionalni kviz za poticanje čitanja“.

Sudjelovali su u nacionalnim projektima koji se provode godinama u školskim knjižnicama kao što su: Čitanjem do zvijezda, Mreža čitanja, Daj šapi glas, Tulum slova, Čitajmo zaboravljene knjige, Čitanje ne poznaje granice i eTwinning projekt Godina čitanja. Također su i samostalno osmišljavali i proveli brojne projekte u svojim školama.

Rezultate svojih aktivnosti predočavali su učenicima i djelatnicima svojih škola na izložbama u prostorijama školske knjižnice i škole, a roditelji i šira javnost mogla se s tim aktivnostima upoznati putem web stranica i društvenih mreža.

Iako je poticanje čitanja jedna od glavnih zadaća rada stručnih suradnika knjižničara i svake godine provode brojne aktivnosti s tim ciljem, Godina čitanja bila je povod da svoj rad objedine i zajednički prikažu. Ovo izvješće mali je doprinos tomu.

SAMOVREDNOVANJE KAO IZVOR PERSPEKTIVE

Na zajedničkoj web stranici školskih knjižničara povodom Godine čitanja nalaze se 234 za odgojno-obrazovnu struku atraktivne objave o brojnim provedenim kreativnim aktivnostima školskih knjižničara vezani uz promociju čitanja među učenicima-korisnicima. U bazi podataka o aktivnostima školskih knjižničara s pripadajućim poveznicama na web zapise o provedenim aktivnostima zabilježene su 3202 aktivnosti 56,14 % školskih knjižničara Republike Hrvatske. Navedeno svjedoči o iznimno aktivnim školskim knjižničarima u Godini čitanja.

Najveći postotak knjižničara iz Istarske županije, 86,15 %, svoje je podatke podijelio u bazi aktivnosti, slijede Varaždinska županija sa 79,24 %, Zagrebačka sa 73,21 %, Bjelovarsko-bilogorska sa 71,05 % i Požeško-slavonska županija sa 70,37 % školskih knjižničara.

Podaci o broju upisanih aktivnosti po županijskim vijećima pokazuju da su najveći broj aktivnosti u bazu unijele Zagrebačke osnovne škole, slijede škole Istarske županije, 291 aktivnost, srednje škole Županijskog vijeća Grad Zagreb, Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije, 263 aktivnosti, škole Vukovarsko-srijemske županije s 253 aktivnosti, škole Varaždinske županije s 242 aktivnosti te škole Bjelovarsko-bilogorske županije s 213 upisanih aktivnosti, dok su ostale županije ispod 200 upisa aktivnosti.

Od oblika aktivnosti, najčešće su zabilježeni projekti, koji su složena aktivnost, 974 njih. Slijedi 668 jednostavnih aktivnosti poticanja čitanja te 430 jednodnevnih događanja. Česte su i izložbe, natjecanja, promocije knjiga.

Ovim izvješćem i popratnom dokumentacijom Popisom aktivnosti školskih knjižničara u Godini čitanja imaju svoj smisao u odnosu na ostale knjižnice, poput narodnih, specijalnih i sl. budući da u statistikama koje se obično prikupljaju unutar knjižničarske struke aktivnosti školskih knjižničara nisu dovoljno razvidno zabilježene u odnosu na ostale.

Također, na ovaj način sabrane aktivnosti školskih knjižničara daju novu perspektivu Ministarstvu znanosti i obrazovanja da redefinira ulogu školskih knjižničara (najčešće informacijskih stručnjaka i prosvjetnih djelatnika u jednom) u odgojno-obrazovnom sustavu na način da se kreira i posebni kurikulum školskih knjižnica s naglaskom na poticanju čitanja, razvijanju kompetencija višepismenosti, to jest kompetencija informacijske, medijske i digitalne pismenosti zajedno (s obzirom na različite kulturne i društvene kontekste u kojima se događa prijenos informacija i multimodalnost reprezentacije značenja – preko žive osobe, tiska, elektroničkih, posebno digitalnih medija uz oralne, vizualne, zvučne, gestualne,

taktilne i specijalne obrasce značenja) te vještina kulturne i javne ekspresije učenika te transverzalnih vještina koje su se u suvremeno doba pokazale kao iznimno važne za uspješno obavljanje poslova današnjice.

„Onaj koji šestar pruži...” (Raj XIX, 40)

Elda Pliško Horvat

elda.plisko-horvat@skole.hr

Talijanska srednja škola Dante Alighieri Pula-Pola

SAŽETAK

Raj je, prema sudu suvremenih znanstvenika – istraživača *Božanstvene komedije* – dio s najvišim udjelom matematike odnosno geometrije. Pojam krug predstavlja savršenstvo, harmoniju i pravilnost u uređenom kozmičkom poretku, koji regulira Bog, netjelesno i nematerijalno, čije je sjedište izvan dosega ljudske spoznaje. Prema ptolomejevskoj viziji svemira devet se nebesa sa sedam nebeskih tijela (kugle) kreću oko nepokretne Zemlje (kugla) u pravilnim koncentričnim krugovima, a iznad i izvan svih nalazi se točka svjetlosti – Bog. Putovanje nebeskim sferama služi Danteu da učvrsti odnos između ptolomejevske astronomije i kršćanskog vjerovanja.

Ključne riječi: Dante, Raj, svemir, geometrija

SUMMARY

According to contemporary scientists-researchers working on the Divine Comedy, Paradiso is the part that contains the largest amount of references to mathematics and geometry. The concept ‘circle’ represents perfection, harmony and regularity in a cosmic hierarchy ordered by God, the incorporeal and the immaterial, who resides beyond the reach of human cognizing. In accord with the Ptolemaic view of the universe, nine spheres of Heaven together with seven celestial bodies (spheres) move around a static Earth (sphere) in regular concentric circles, while above and beyond all stands the point of light – God. The journey through the celestial spheres serves Dante to strengthen the relationship between Ptolemaic astronomy and Christian faith.

Key words: Dante, Paradiso, universe, geometry

UVOD: KNJIŽEVNI KLASIK – DJELO BEZ PROSTORA I VREMENA

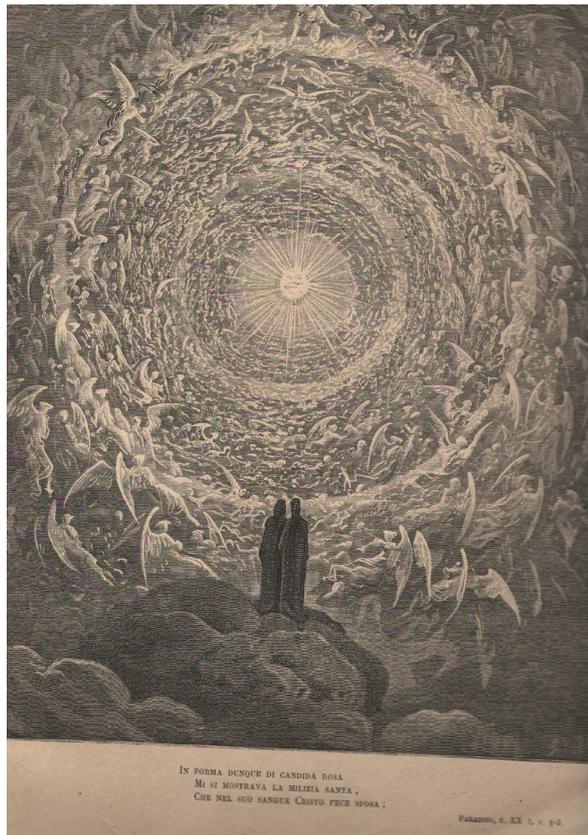
Kvaliteta umjetničkog djela leži u njegovu putovanju kroz prostor i vrijeme, trajanju i ponovnom iščitavanju čime se otkrivaju neki novi značenjski slojevi i istine¹ jer svaki ponovni pristup djelu otkriva njegovu novu dimenziju upravo zbog promjene čitateljeve percepcije. Radi se o djelima s brojnim mogućnostima prilagodbe i primjene koje čitatelju pružaju mogućnost prepoznavanja vlastite osobnosti ili situacija, okolnosti, reakcija, emocija – dakle toposi koji poprimaju ulogu arhetipa te predstavljaju iskustvenu i spoznajnu baštinu ljudske civilizacije. O mimetičkoj sposobnosti književne riječi progovara Erich Auerbach² u svom glasovitom djelu *Mimesis* dok govori o takvoj prepoznatljivosti umjetničkog djela koja ga, na osnovi stilskih, semantičkih i iskustvenih elemenata, čini univerzalnim jer predstavlja prototip ljudskog iskustva bez obzira na povijesne okolnosti. Curtius³ u svom glasovitom djelu *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje* navodi Danteov srednjovjekovni duh kao primjer *sveobuhvatne*

¹ Calvino, Italo. 2006. *Perché leggere i classici*. Oscar Mondadori. Milano. Str. 7.

² Auerbach, Erich. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4574> (pristupljeno 13. siječnja 2022.)

³ Ernst Robert Curtius. 1971. *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Matica hrvatska. Zagreb. Str. 361.

univerzalnosti. Na istom je tragu i Italo Calvino dok citira početni stih *Božanstvene komedije* u kojemu zamjećuje da zamjenica *našeg* upućuje na simbiozu individualnog i kolektivnog: pojedinačno životno iskustvo postaje *specimen* općeljudskog.⁴ Upravo je to osobitost onih umjetnika koji nadahnjuju druge umjetnike i postaju dijelom svjetskog kulturnog kanona gdje, prema Haroldu Bloomu,⁵ uz Shakespearea, Molierea i Goethea, u red najvećih predstavnika zapadnjačke kulture svakako ubrajamo i Dantea. Njegova veličina, značaj i svevremenost, osobito u italo-fonskom krugu, sažeta je u sintagmi *Sommo Poeta*, dakle Najveći među Najvećima, u prilog čemu govori i podatak da mu proteklih sedam stotina godina nije naštetilo, njegovo je djelo prošlo neokrnuto kroz proteklo vrijeme. Manzoni je jezična revizija približila ga je jezičnom standardu i omogućila lakši put do čitatelja, pa čak i ovog današnjeg, uronjenog u

Sl. 1. Gustave Doré, *Empirej* (izvor: Alighieri, D. *Božanstvena komedija*)

virtualni svijet, što je posljedica pjesničkog umijeća vješta ispreplitanja konkretne stvarnosti s univerzalnim motivima.⁶ Dante se predstavlja kao čovjek sa svojim slabostima i manama (grešan, slab, zaljubljen, izgubljen, nemoćan, prestrašen), ali i kao erudit i polihistor, intelektualac enciklopedijskog znanja što je rezultat kvalitetna obrazovanja prema srednjovjekovnim standardima (*trivio* i *quadrivio*),⁷ izvrstan poznavatelj rimske klasike i latinskog jezika (Vergilije, Ovidije, Seneka), politički angažirana osoba i pjesnik koji, svjestan značaja svog djela, očekuje da bude *poeta laureato*⁸ (*Raj*, XXV, 7 – 9), što se, nažalost, ipak ne događa.

Prošla je godina protekla u znaku obilježavanja 700. obljetnice Danteove smrti⁹ u cijelome svijetu (prema biografima smrt je nastupila u noći između 13. i 14. rujna 1321. u 57. godini, dakle puno ranije od pretpostavljenog životnog vijeka, o čemu govori na početku epa), a osobito u Italiji te napose u Firenci (koja uza sve napore nije uspjela Dantea dovesti na vlastito tlo budući da je i dalje njegovo posljednje počivalište u Ravenni, gdje je umro od posljedica malarije), čime se još jednom ukazalo na to da svevremeni umjetnici imaju biljeg suvremenosti i aktualnosti. Tako se i srednjovjekovni Dante sa svojom *Komedijom* našao u videoigrici *Dante's Inferno* renomirane kuće Electronic Arts, u filmovima *Seven* i *Saint John of Las Vegas*, romanu Matthewa Pearlja *The Dante Club*, stripovima, grafitima i ostalim oblicima popularne kulture. Danteova je *Komedija* već kao manuskript sadržavala ilustracije poznatih slikara počevši od rukopisa koji se nalazi u Vatikanskoj knjižnici s devedeset dva crteža na pergameni Sandra Botticellija (1445. – 1510.) preko Michelangela Buonarrotija (1475. – 1564.), u čijem su *Strašnom sudu* na svodu Sikstinske kapele prisutni motivi iz *Pakla*. Znamenite su drvo-pisne ilustracije Gustava Doréa (1832. – 1883.), koje su obilježile najvažnija djela svjetske književnosti 19. st., a reproduciraju se i danas.¹⁰ (Sl. 1.) A tu je i niz drugih umjetnika: William Blake (1757. – 1827.), Auguste Rodin (1840. – 1917.), Salvador Dalí (1904. – 1989.), Amos Nattini (1892. – 1985.) ili Robert

⁴ Calvino, Italo. 2001. *Lezioni americane*. Oscar Mondadori. Milano. Str. 141.

⁵ Bloom, Harold. 2001. *Come si legge un libro e perché*. Milano. BUR. Str. 201.

⁶ Calvino, Italo. 2001. *Lezioni americane*. Oscar mondadori. Milano. Str. 142.

⁷ Trivio: gramatika, retorika, dijalektika. Quadrivio: aritmetika, geometrija, astronomija, muzika.

⁸ Alighieri, Dante. 2004. *Božanstvena komedija*. Biblioteka Jutarnjeg lista. Zagreb. Str. 515.

⁹ Barbero, Alessandro. 2020. *Dante*. Editori Laterza. Roma. Str. 271.

¹⁰ Pelc, Milan. 2002. *Pismo-knjiga-slika. Uvod u povijest informacijske kulture*. Golden marketing. Zagreb. Str. 175.

Rauschenberg (1925. – 2008.). Dante nastavlja nadahnjivati umjetnike i danas pa je kineska književnica Can Xue iznijela vrlo zanimljivu interpretaciju *Božanstvene komedije* kojom djelo definira kao simbiozu Kafkina dvorca, Borgesova labirinta i Faustova demona.¹¹ Usput rečeno, Borges se često bavi Danteom, *Božanstvena komedija* rado je viđeno štivo u njegovim djelima pa tako i gospodin Villari, lik iz priče Čekanje, premda nezainteresiran, posve slučajan i kratkotrajan (u doslovnom smislu riječi) čitatelj, iz osjećaja dužnosti čita jedno pjevanje prije svakog obroka, a potom sve bilješke.¹² Možda nas ovom ironičnom slikom Borges blago usmjerava na pravilan pristup djelu jer Dante je strog učitelj, zahtijeva pozornost i otvorenost uma, čitatelja dovodi u kušnju, prepun je znakova koje valja dekodirati. Valerio Magnelli¹³ kaže da se neke knjige, poput *Uliksa* Jamesa Joyca (1882. – 1941.) ili *Upotrazi za izgubljenim vremenom* Marcela Prousta (1871. – 1922.), ne mogu čitati bez bilješki. Pretpostavljam da su to imali na umu mnogobrojni izdavači Danteova opusa budući da izdanja obiluju detaljnim objašnjenjima, parafrazama i tumačenjima kako bi se olakšalo razumijevanje teksta i omogućila kvalitetna komunikacija s čitateljem.

KOMEDIJA KOJA TO NIJE

Prema srednjovjekovnoj retorici komedija je u odnosu prema tragediji pjesničko djelo nižeg ranga jer ne mora biti napisana na latinskom ili grčkom jeziku, stil ne mora biti uzvišen i patetičan, ne mora progovarati o uzvišenim istinama, ne mora biti božanska. Stoga, a i iz razloga što djelo o kojemu je riječ započinje strašnim, surovim slikama da bi završetak bio u svijetlom, božanskom tonu pobjede razuma i ljubavi, Dante ga definira komedijom ističući pritom upravo komponentu stilske i jezične jednostavnosti budući da je napisano na pučkom jeziku (*il volgare*) koji, kako kaže autor, *koriste i žene*.¹⁴ Na taj se način djelo predstavlja kao profano, dostupno neuku puku i njegovoj mogućnosti interpretacije, dok s druge strane zbog alegorijskog pristupa, koji sadrži čitav niz povijesnih, mitoloških, filozofsko-znanstvenih motiva, predstavlja pravo blago za srednjovjekovnog čitatelja željna znanja. Upravo zbog činjenice da je napisano na narodnom jeziku (firentinsko narječje), čime se pobila uvriježena misao da književno djelo visoke vrijednosti ne može biti napisano na pučkom jeziku, Dante se slavi prvenstveno kao utemeljitelj talijanskog jezika, što će pristaše nacionalnog pokreta za ujedinjenje Italije (*risorgimento*) u 19. st. isticati kao najznačajniju Danteovu vrijednost.

Prema sadašnjim spoznajama djelo je započeto oko 1304. i dovršeno neposredno prije njegove smrti. O popularnosti djela govori podatak da je u 13. i 14. st. kolalo preko sedamsto kodeksa među kojima se ističe izdanje iz 1481. s devedeset dva crteža Sandra Botticellija nastalo pod mecenatom Lorenza de Medicija. *Editio princeps* izlazi u Folignu 1472. (Sl. 2.). Uslijedio je niz drugih izdanja među kojima se ističu ona pod uredništvom Pietra Bemba nastala u radionici velikog Alda Manuzija 1502. i 1515.

Sl. 2. *Editio princeps* – naslovnica (izvor: primaedizione.net/bibliofilia)

¹¹ Brezzi, Alessandra. La Commedia in Cina. 2021. *La Ricerca* 20. Str. 44-47.

¹² Borges, Jorge Luis. 2004. *Aleph*. Globus Media. Zagreb.

¹³ Rocchi, Paola. 2021. O voi che siete in picciotta barca. *La Ricerca* 20. Str. 52-58.

¹⁴ Alighieri, Dante. Epistola XIII 10, 31.

<http://www.danteonline.it/italiano/opere2.asp?idcod=000&idope=7&idliv1=13&idliv2=0&idliv3=1&idlang=IT> (pristupljeno 24. siječnja 2022.).

Atribut „božanstvena“ (*divina*) nadjenao joj je prvi Danteov biograf Giovanni Boccaccio (1313. – 1375.), oduševljen djelom, a definitivno postaje dijelom naziva jednog mletačkog izdanja iz 1555. Stoljeća koja slijede nisu osobito sklona Danteu i njegovu djelu. Ponovno ga otkriva revolucionarno 19. st. zbog značaja njegova imena i djela za jedinstvo Italije, a turbulentno 20. st. u Danteovoj alegoriji prepoznaje vlastiti odraz koji nalazi izraz u svim vidovima umjetničkog izražavanja, ali i poticaj na znanstvena istraživanja, čime se otkriva nova dimenzija Danteova opusa koja otvara mogućnost pristupa djelu kao neliterarnom tekstu.

KOMEDIJA – KOMPENDIJ SREDNJOVJEKOVNOG ZNANJA

Guido Tonelli (1950.), suvremeni talijanski fizičar, u svom je djelu *Genesi* izjavio: „Znanost progovara o našem porijeklu puno slikovitije i snažnije od mitoloških priča.“¹⁵ Vjerojatno je takav pristup znanosti, čime se ona definira kao kreativan, umjetnički čin, čije su karakteristike elegancija, harmonija i težnja istini, razlog što se Danteovu opusu sve češće pristupa i s matematičko-prirodoslovnog aspekta te se njegovim tekstom ne bave isključivo znanstvenici humanističkog spektra. Stoga se u djelu iščitavaju znanstvene spoznaje njegova doba koje predstavljaju svojevrsnu sintezu aristotelovske misli, ptolomejske koncepcije svemira i skolastike s jedne strane te arapske znanstvene misli koja, u latinskom prijevodu, stiže do Dantea. Pjesnik, prema riječima književne kritičarke Gilde Sbrille, stvara *poeziju znanosti* (*la poesia della scienza*)¹⁶ jer u svojim geometrijski savršeno ispjevanim stihovima govori ne samo o vlastitim slabostima i kušnjama već spominje čitav niz znanstvenih kurioziteta toga doba: govori o Mjesečevim mrljama (*Raj XXII*, 139 – 141), fiziologiji i biologiji (Čistilište XXV, 34 – 108), meteorologiji (Čistilište V, 109 – 129), geologiji u vezi upravo s Luciferovim padom (*Pakao XXXIV*, 106 – 126), ali najčešće o pitanjima iz područja aritmetike i geometrije.

Piergiorgio Odifreddi (1950.), talijanski matematičar i logičar, zaljubljenik u povijest umjetnosti i popularizator znanosti, u svom razgovoru s Danteom¹⁷ diskutira o prostim brojevima koji se koriste u *Komediji*, značaju broja 6, Euklidovu teoremu, koji koristi kao primjer logičke nužnosti, „ni da li trokut bez pravog kuta / u polukrug se može da unese“,¹⁸ odnosno ako je trokut ucrtan u polukrug, nužno je da bude pravokutan. Istovremeno priznaje da nije nikad čuo za Arhimeda jer bi ga, u protivnom, zajedno s Talesom i Euklidom, smjestio u limb, kao i činjenicu da matematiku nije poznao u dovoljnoj mjeri. Bruno D'Amore, suvremeni talijanski matematičar, filozof i pedagog, profesor na Sveučilištu u Bogoti, proučavatelj geometrije kod Dantea, čemu posvećuje čitavu seriju članaka,¹⁹ zaključuje da je Danteov interes za geometriju zapravo rezultat vremena u kojemu živi budući da su upravo te kompetencije bile podosta raširene među književnicima njegova doba. Marco Bersanelli (1960.), astrofizičar iz Milana, ide tako daleko da u Danteovoj strukturi svemira prepoznaje viziju četverodimenzionalnog prostor-vremena budući da Dante prepoznatljivom ptolomejskom obrascu dodaje hipersferu, nadprostor, iznad i izvan poznatog svemira.²⁰ O popularnosti koju je Dante vrlo rano nailazio kod znanstvenika govori i podatak da je Galileo Galilei na poziv Firentinske akademije 1587. g. održao dva predavanja na temu Danteova *Pakla*. Naime tadašnju akademsku javnost zanimao je točan izračun dimenzija krugova pakla do čega je Galileo, na osnovi podataka iz teksta, došao matematičkim izračunom dokazujući na taj način jednu od

¹⁵ Tonelli, Guido. 2019. *Genesi. Il grande racconto delle origini*. Feltrinelli. Milano. Str. 21.

¹⁶ Alighieri, Dante. 2021. *La Divina Commedia*. Loescher Editore. Firenze.

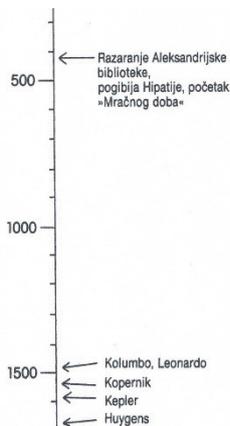
¹⁷ Odifreddi, Piergiorgio. 2005. *Il matematico impertinente*. Milano. Longanesi. Str. 127-131.

¹⁸ Alighieri, Dante. 2004. *Božanstvena komedija*. Globus Media. Zagreb. Str. 450.

¹⁹ D'Amore, Bruno. 2014. *Geometria in Dante*. <https://www.saperescienza.it/biologia/geometria-in-dante-parte-prima> (pristupljeno 14. siječnja 2022.).

²⁰ Bersanelli, Marco. 2011. *L'Universo di Dante*. <https://www.scienzainrete.it/articolo/1%E2%80%99universo-di-dante/marco-bersanelli/2011-10-26> (pristupljeno 15. siječnja 2022.).

dviju postojećih teorija,²¹ s čime se složio i Dante u svom fiktivnom dijalogu s Odifreddom.²²

Sl. 3. Srednji vijek prema Carlu Saganu (izvor: C. Sagan: *Kozmos*)

Dante se u svom opusu ne postavlja kao znanstvenik već kao učenik koji traži odgovore. On postavlja pitanja, istražuje, griješi, sumnja, pretpostavlja, odnosno čini sve ono što znanost, kako bi došla do istine, čini. Njegovo je eksplicitno glorificiranje znanja neupitno jer na početku *Gozbe* izjavljuje: „Kao što kaže Filozof na početku Prve Filozofije, svi su ljudi po naravi željni znanja“²³ ili kad ističe da nas „mladica sumnje... k visu na vrh vodi.“²⁴ No kako doći do Istine ili do savršenstva spoznaje? Dante teži snagom intelekta dokazati ono što je vjera već prihvatila, dakle cilj mu je pomiriti znanstvena i teološka gledišta. Stoga ne odstaje od teologije kao vrhunskog nauka, ali ne odbacuje ni dostignuća poznata tadašnjem intelektualcu, tim više što arapska znanost u latinskom prijevodu sve više dopire do Europe. Zapravo, Dante ne prestaje vjerovati i ne prestaje sumnjati, ali neprikosnovenu istinu nalazi izvan svemira, u Empireju, nepokretnom sjedištu Boga i blaženika, dakle u onoj dimenziji koja je, poput Zemlje, nepokretna. Nebesa se kreću, što odražava nesavršenost drugih planeta u svemiru u odnosu na Zemlju, a njihov je pokretač Bog, koji preko Prvog pokretnog neba prenosi energiju pa time postaje nositelj prvog pokreta. O tome Dante jasno progovara u stihu „non, si est dare primum motum esse“ (*Raj* XIII, 100) kao i u završnim riječima *Božanstvene komedije* „ljubav što giba sunce i sve zvijezde“ (*Raj* XXXIII, 145). Zapravo, na pitanje iz fizike je li moguće kretanje koje nije prouzročeno prvobitnim kretanjem, odgovara metafizikom:

božanska energija jest ono što pokreće cijeli svemir.

Na taj način pomiruje znanstveno i teološko gledište te ostaje vjeran srednjovjekovnoj doktrini.

Dakle Dante je pjesnik čiji stihove prenose, između ostalog, znanstvene spoznaje njegova doba. Stoga je uvriježena tvrdnja kako je mračni srednji vijek u potpunosti umrtvio ljudski um (Sl. 3.) i onemogućio razvoj civilizacije možda pretjerana.²⁵ Tome svjedoče ovi stihovi koji pokušavaju razjasniti ključna pitanja tadašnje znanosti te povezati filozofsko-znanstvenu misao s teološkom istinom.

ONAJ KOJI ŠESTAR PRUŽI (RAJ XIX, 40)

Dante preuzima aristotelovsko-ptolomejevski model svemira koji predstavlja vrhunsku geometrijsku usklađenost jer se u savršenoj harmoniji po pravilnoj orbiti kreće devet nebesa sa sedam nebeskih tijela (Mjesec, Merkur, Venera, Sunce, Mars, Jupiter, Saturn), zvijezdama stajaćicama i prvim pomičnim nebom oko nepokretne kugle – Zemlje. Međutim, srednjovjekovna filozofija, za razliku od antičke Grčke, u savršenstvu svemira nalazi Božju providnost: u geometrijski savršenom Empireju (kugla) nalazi se rajska ruža kružnog oblika i devet anđeoskih zborova koji se u krugu kreću oko presjajne točke gdje je smješten Bog. Dakle krug ostaje najsavršenija figura, o čemu Dante, citirajući Euklida, govori u *Gozbi*. Krug predstavlja oblik blizak božanskom te se stoga i njegov *Raj* može opisati kao kraljevstvo kruga. Sferni oblik svemira jasno upućuje na utjecaj antičke astronomije prema kojoj svemir predstavlja simbiozu harmonije, elegancije, uređenosti i pravilnosti, a najsavršeniji je geometrijski oblik upravo krug. Savršeni svemir Bož-

²¹ Pratesi, Riccardo. 2010. *Galileo e l'Inferno di Dante*. https://www.museogalileo.it/images/impara/online/video_storia_scienza/testo_galileo_dante.pdf (pristupljeno 15. siječnja 2022.).

²² Odifreddi, Piergiorgio. 2005. *Il matematico impertinente*. Longanesi. Milano. Str. 130.

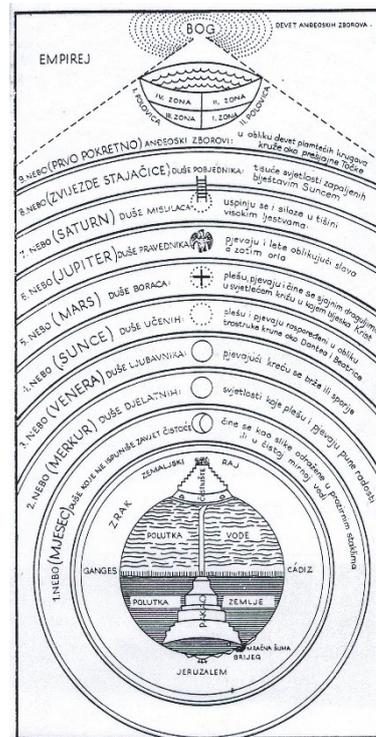
²³ Alighieri, Dante. 1996. *Božanstvena komedija i druga djela*. Školska knjiga. Zagreb. Str. 174.

²⁴ Alighieri, Dante. 2004. *Nav. dj.* Str. 400.

²⁵ Sagan, Carl. 1991. *Kozmos*. „Otokar Keršovani“. Rijeka. Str. 335.

ja je kreacija i to je misterij koji ljudski um ne može spoznati. Stoga je Danteov svemir prikaz vrhovnog reda (Sl. 4.) jer predstavlja interpretaciju Božjih zakona. O tome govori Beatrice koja u *Raju* preuzima ulogu Učitelja te postaje vodilja na putu u raj kad uspoređuje svemir s Božjim savršenstvom: „po kojem svemir Bogu sličan biva“ (*Raj* I, 105) ili dok zaključuje: „tom redu svaka priroda je sklona“ (*Raj* I, 109). Dakle, vrhunska harmonija, simetrija i geometrijska pravilnost svemira djelo su i izraz Božjeg savršenstva, stoga ništa što je Božje djelo, ne može biti nesavršeno.

Geometrija, koja čini sastavni dio *kvadrivija*, očito je Danteu bila bliža od apstraktne matematike. Geometrija ima alate za mjerenje Zemlje, jasna je, predočiva, nedvosmislena te se Dante u svojim parabolama često koristi geometrijskim istinama kako bi dočarao neku misao (npr. sposobnost Cacciaguide u predviđanju budućnosti uspoređuje s nepobitnom istinom da trokut ne može imati dva tupa kuta, *Raj* XVII, 13 – 15). O točki kao osnovi svakog geometrijskog oblika i o krugu kao najsavršenijoj geometrijskoj figuri Dante progovara na više mjesta, najčešće u *Raju* kao toposu svjetlosti, harmonije i mističnosti. Tako u dvanaestom pjevanju, nakon što duša sv. Tome progovori posljednje riječi, „sveti se žrvanj okretati stade“ (*Raj* XII, 3), odnosno kruna blaženika počinje se kretati oko vlastite osi, nakon čega slijedi iduća kruna koja se kreće po istoj putanji te slijedi glazbu prethodne, što predstavlja metaforu duhovnog savršenstva. Anđeo Gabrijel, koji je sama svjetlost i božanska materija, prikazan je kao „kruna kružnog obrisa“ (*Raj* XXIII, 95). U dvadeset osmom pjevanju *Raja* definitivno se napušta svijet blaženih i ulazi se u Prvo pomično nebo, gdje obitava duh, zbor anđela, vizija koja se ostvaruje kroz devet ognjenih krugova koji se vrte oko presjajne točke (Bog), što je prikazano slikom „uz točku bješe ognjen kolut“ (*Raj* XXVIII, 25) te stoga Beatrice, vidjevši ga zabrinutog, umiruje ga tumačenjem: „oko one točke... priroda sva i ovo nebo klizi“ (*Raj* XXVIII, 41 – 42). Dakle Bog je vrhunska točka, on je početna energija koja pokreće cijeli svemir.

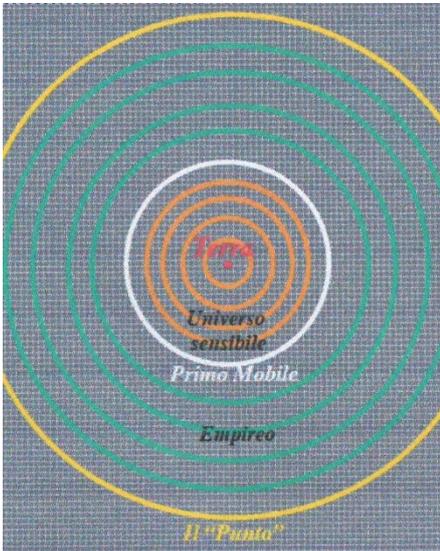
Sl. 4. Danteov svemir (izvor: *Alighieri, D. Božanstvena komedija*)

Dominantni geometrijski oblici kod Dantea jesu točka i krug (Sl. 5.). O tome u *Gozbi*, slijedeći Epikura, kaže da je geometrija *demokratska znanost*, točka je *njezin početak*, a krug je *najsavršenija figura*.²⁶ Dakle prapočetak je Bog, točka iz koje se pokreće svemir, „točka tolike svjetline / da žeženom se vidu motrit ne da“ (*Raj* XXVIII, 16 – 17). Radi se o točki usijanja, intenzivnoj, beskrajnoj i vječnoj, koja prema Euklidu predstavlja tijelo bez dimenzija, nematerijalno i nedjeljivo što, po definiciji, odgovara jedino Bogu. Jednaka vizija Boga predočava se i u stihovima kojima se obraća Cacciaguidi: „motreć Točku onu / gdje sva vremena sadašnjost su veće“ (*Raj* XVII, 17 – 18), gdje se u jednoj točki (prostorni oblik) sažima prošlost i sadašnjost (vremenska dimenzija). Bog je dizajner, kreator, geometar svega svemira, što Dante eksplicitno navodi u devetnaestom pjevanju *Raja* riječima kojima se pjesniku obraća orao raširenih krila: „Onaj koji šestar pruži / do međa svijeta, jer je u njem htio / tajno i javno toliko da združi“ (*Raj* XVIII, 40 – 42). Šestar kao osnovni geometrijski pribor za crtanje kruga ukazuje na kružnu dimenziju Danteova svemira u kojemu Bog spaja vidljivo (*javno*) s nevidljivim (*tajno*), materijalno s metafizičkim, materiju s duhom. Kreator Bog stvorio je savršenu kružnu kreaciju čiji misterij stvaranja ljudski um ne uspijeva objasniti.

Ipak, najsnažnija slika trojednog kruga prikazana je stihovima u posljednjem pjevanju: „u dubokoj i jasnoj mi suštini / višnjeg se svjetla kazaše tri kruga / u boje tri i jednoj zapremini“ (*Raj* XXXIII, 115 – 118), što predstavlja misterij Sv. Trojstva predstavljen trima različito obojenim koncentričnim prstima. Dante je svjestan ograničenosti ljudskog uma u poimanju ovog fenomena kao i neograničenosti

²⁶ Alighieri, Dante. 1989. *La Divina Commedia*. Feltrinelli. Milano. Str. 67-69.

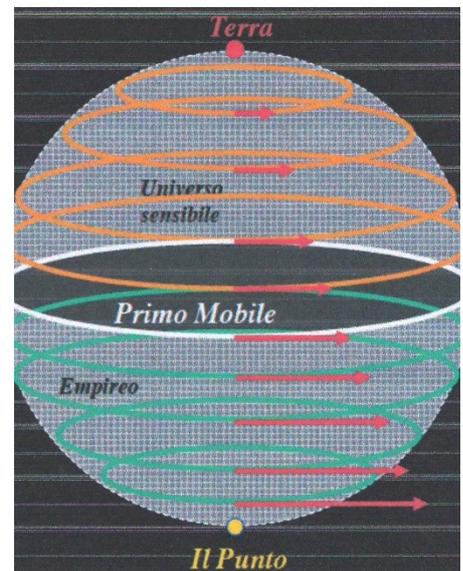
Božje moći pa stoga svoju nemogućnost spoznaje ovog misterija uspoređuje s problemom koji je mučio matematičare toga doba o izračunu površine kruga: „Ko geometar što se cio trudi / izmjerit krug“ (*Raj* XXXIII, 133 – 134).

Sl. 5. Danteov svemir prema Euklidu (izvor: De Cecco, G. Dante e l'ipersfera)

Danteova vizija svemira sastoji se od niza geometrijskih figura: okrugla Zemlja sastavljena od dviju polutki, pakao u obliku lijevka zadire u njezino središte, nasuprot se uzdiže planina čistilišta, oko nepomične Zemlje kruži devet nebesa sa sedam planeta po sve širim i bržim orbitama, izvan svemira nalazi se Empirej s vrhovnom točkom oko koje kruži devet anđeoskih zborova. Dakle čitav Danteov svemir u strogoj harmoniji i simetriji (npr. čistilište je antipod paklu jer se isti geometrijski oblik i masa nalaze na suprotnoj strani Zemlje, vrhovna točka Bog nasuprot je krajnjoj točki u središtu Zemlje, gdje je zaglavljen Lucifer) čine stožac, krug i točka koji predstavljaju osnovu Danteove vizije svemira. Iznenadujuća je slika dviju suprotnih točaka, s jedne je strane središte Zemlje, gdje je zaglavljen troglavi demon, a nasuprot je presajna točka u Empireju, prostoru petog elementa (*quintessenza*), Bog. Pa i sama činjenica da se Lucifer nalazi u srcu Zemlje djeluje prilično provokativno s obzirom na srednjovjekovni kršćanski nauk prema kojemu nepomična okrugla Zemlja u središtu svemira predstavlja vrhunac Božje providnosti i kreativnosti.

Temelj strukture Danteova svemira jest aristotelovsko-ptolomejska filozofija, općeprihvaćena u srednjem vijeku, premda se polako nazire utjecaj arapske znanstvene misli, ali i skolastičkih mislilaca poput Anselma Canterburyjskog (1033. – 1109.) ili Tome Akvinskog (1225. – 1274.), koji teologiji pristupaju kao znanstvenoj disciplini te vjeru nastoje tumačiti znanstvenim metodama. U tom se duhu predstavlja i Dante koji je najprije kršćanin, a potom povjesničar, istraživač, filozof, izgnanik, zaljubljenik, čija inovativna rješenja u prikazu svemira uočavaju znanstvenici dvadesetog stoljeća koji u Danteovu djelu pronalaze viziju svemira koja se ne poklapa u cijelosti sa srednjovjekovnom teorijom. Tako se Danteova *Božanstvena komedija*, a osobito *Raj* kao njezin najenigmatičniji dio, u XX. st. našla u središtu istraživanja čitave serije fizičara i matematičara²⁷ koji u Danteovu rješenju kraja svemira, koji završava točkom i prostorom zakrivljenim oko vlastite osi, pronalaze naznake genijalna rješenja koje nikad ranije nije uočeno (Sl. 6.). Na taj se način, prema riječima američkog matematičara Marka Petersona,²⁸ Dante u poimanju svemira udaljava od euklidskog prostora i približava matematičkom obliku 3-sfera.²⁹ Naime, za razliku od prikaza ulaska u Prvo pomično nebo gdje pjesnik ostaje vjeran srednjovjekovnom geocentričnom rješenju svemira (*Raj* XXVII, 112 – 114), pri ulasku u Empirej nailazimo na sasvim drugačiju sliku: oko nepokretne i presajne točke kruži devet ognjenih krugova s anđeoskim zborovima. Tumačenje koje se nameće na osnovi pjesničke slike iskazane stihovima „što cio svemir vuče, taj se slaže / s krugom što znade najviše i ljubi“ (*Raj* XXVIII, 71 – 72) govori o mogućoj Danteovoj zamisli postojanja nekog

Sl. 6. Danteov svemir u zakrivljenom prostoru

²⁷ De Cecco, Giuseppe. 2021. *Dante e l'ipersfera*. http://ithaca.unisalento.it/nr-17bis_2021/articolo_Iip_08.pdf (pristupljeno 19. siječnja 2022.).

²⁸ De Cecco, Giuseppe. Nav. dj.

²⁹ Peterson, Mark. 1979. *Dante and the 3-sphere*. <https://mathinees-lacaniennes.net/images/stories/articles/dante.pdf> (pristupljeno 19. siječnja 2022.).

novog svemira u koji se ulazi iz bilo koje točke Prvog pomičnog neba. Dakle s jedne strane bio bi materijalni, vidljivi svemir sa Zemljom i ostalim planetima, a na suprotnoj ezoterični Empirej s Bogom u središtu, slika koja djeluje prilično kontradiktorno i odstupa od slike jedinstvenog svemira. Međutim, kako napominje matematičar Vincenzo Vespri,³⁰ profesor na Sveučilištu u Firenzi, ova se kontradikcija može riješiti zamišljanjem svemira u zakrivljenu prostoru. Pretpostavimo li da se radi o zakrivljenom prostoru, putujući od najniže točke sfere, koju predstavlja Lucifer, prema bilo kojoj točki u smjeru Boga pokazuje nam se uvijek ista situacija s krugovima koji se spajaju u svakoj sljedećoj točki. Bog je krajnja točka, ali istovremeno i beskrajna, nedefiniran prostor koji se sažimlje u jednoj točki. Tumačenje se zasniva na neeuclidskoj viziji zakrivljenog svemira u kojemu Zemlja predstavlja antipod Bogu koji je, prema Danteu, granica svemira. Usto, jedinstvo dvaju naizgled odvojenih svemira neki autori rješavaju tehnikom *stereografske projekcije*,³¹ prema kojoj je svjetlost kao simbol vjere ključan element u prijenosu energije, ali i u kreaciji vremena. U takvoj konstrukciji osnovna načela jesu svjetlost i krug, svjetlost zbog svog simboličkog značenja i fizičkih obilježja, a krug zbog upućivanja na savršenost i dovršenost.

ZAKLJUČAK

Klasici su djela koja, neovisno o društveno-povijesnom kontekstu, pružaju niz interpretativnih mogućnosti čime se otkriva dotad nepoznata dimenzija djela. Mogućnost drugačijeg dekodiranja teksta otvara novu perspektivu jer se u tekstualnoj slojevitosti otkrivaju elementi drugačijeg razumijevanja. Takva djela čine civilizacijsku baštinu, svjedoče o moći intelekta pojedinaca koji su vlastito vrijeme nadvladali i postali sjevremeni. Jedan je od njih Dante, čije je djelo i danas aktualno, o čemu govori podatak da se čitav niz znanstvenika raznih profila njime bavi. Dante je, prije svega, izniman pjesnik, virtuoz riječi (*il volgare*) i oblika, ali i povjesničar, vrstan poznavatelj društveno-političke situacije svog doba, o čemu svjedoči čitav niz likova čije sudbine prikazuje u svojoj *Božanstvenoj komediji*. Na taj način on postaje tvorac *ljudske komedije* puno prije Balzaca jer se u njegovu alegorijskom svijetu nalaze pripadnici svih društvenih slojeva bez obzira na podrijetlo, titulu ili status. Dante je apologet kršćanstva koji, međutim, ne preza od toga da najviše crkvene poglavare smjesti u pakao. Dante je prognanik, čovjek kojemu je dom otrgnut i koji, bez obzira na žalosnu sudbinu, ostaje vjeran svojim principima. Potom intelektualac koji stalno teži novim spoznajama, enciklopedist koji barata činjenicama i znanjem pa je njegovo djelo astrofizički i metafizički prikaz epohe u kojoj živi. Upravo će se iz tog razloga brojni matematičari i fizičari, naročito u XX. st., pozabaviti njegovim djelom kako bi istražili Danteovu viziju svemira kojom se udaljava od euklidskih rješenja i srednjovjekovne koncepcije. Na tu su temu, osobito tijekom 2021. g. kada se obilježavala 700. obljetnica smrti *del Sommo Poeta*, napisani brojni radovi, održano je niz predavanja, čime se Danteov opus prikazao u drugačijem svjetlu, što je pružilo jednu novu perspektivu njegovu djelu, otvorilo prostor za daljnja znanstvena istraživanja i, prije svega, upozorilo na brojne mogućnosti interdisciplinarnog pristupa, primjenjiva posebice u obrazovnom procesu.

Ovim sam radom nastojala ukazati na sljedeće:

- a) Društveno-povijesni kontekst djela: promjena paradigme po kojoj je srednjovjekovlje stagnacija intelekta
- b) Matematički model *Raja*: ukazuje se na autorov interes i poznavanje Aristotelove *Fizike* i Ptolomejeva geocentričnog sustava
- c) Interdisciplinarni pristup djelu: mogućnost otkrivanja tekstualne slojevitosti i njezina dekodiranja čime se literarno-estetska funkcija djela ne dokida već obogaćuje brojnim matematičkim pitanjima kao i onima iz područja prirodnih znanosti te time, prvenstveno mladom čitatelju,

³⁰ Vespri, Vincenzo. 2021. *La geometria dell'universo dantesco*. <https://flore.unifi.it/handle> (pristupljeno 19. siječnja 2022.).

³¹ Vespri, Vincenzo. Nav. dj.

omogućuje istraživački pristup prema načelu primjene usvojena znanja

Božanstvena komedija vrhunsko je djelo svjetske književnosti, ali i znanost u stihu, svojevrsni lucidar tadašnjeg znanja u elegantnim endekasilabima. Promjena obrazovnog koncepta u pristupu djelu omogućila bi viši stupanj kognitivna i emocionalna doživljaja djela te rezultirala uspostavom kvalitetnijeg odnosa između djela i čitatelja.

LITERATURA

Alighieri, Dante. 2021. *La Divina commedia*. Loescher Editore. Firenze.

Barbero, Alessandro. 2020. *Dante*. Editori Laterza. Roma.

Bersanelli, Marco. 2011. *L'Universo di Dante*. https://www.scienzainrete.it/articolo/1%E2%80%99universo-di-dante/marco-bersanelli/2011-10-26_ (pristupljeno 18. studenoga 2021.)

Bloom, Harold. 2001. *Come se legge un libro e perché*. BUR. Milano.

Calvino, Italo. 2004. *Lezioni americane*. Oscar Mondadori. Milano.

Calvino, Italo. 2002. *Perché leggere i classici*. Oscar Mondadori. Milano.

Curtius, Ernst Robert. 1971. *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*. Matica hrvatska. Zagreb.

De Cecco, Giuseppe. 2021. *Dante e l'ipersfera*. http://ithaca.unisalento.it/nr-17bis_2021/articolo_Ip_08.pdf (pristupljeno 15. studenoga 2021.)

De Sanctis, Francesco. 1955. *Povijest talijanske književnosti*. Matica hrvatska. Zagreb.

Gargiulo, Lidia. 1991. *Dalla selva alla rosa*. Angelo Signorelli editore. Roma.

Lealini, Stefano. 2012. *La matematica nella Divina Commedia*. <https://www.iisvaldagno.it/wp/wp-content/uploads/2013/02/Dante-e-la-matematica-Lealini-Stefano.pdf> (pristupljeno 5. siječnja 2022.)

Merlante, Riccardo. 2000. *Il dizionario della Commedia*. Zanichelli. Bologna.

Odifreddi, Piergiorgio. 2005. *Il matematico impertinente*. Longanesi & C. Milano.

Pelc, Milan. 2002. *Pismo, knjiga, slika*. Golden marketing. Zagreb.

Peterson, Mark. 1979. *Dante and the 3-sphere*. <https://mathinees-lacaniennes.net/images/stories/articles/dante.pdf> (pristupljeno 8. siječnja 2022.)

Vespi, Vincenzo. 2021. *La geometria dell'universo dantesco*. <https://flore.unifi.it/handle> (pristupljeno 14. studenoga 2021.)

Sagan, Carl. 1991. *Kozmos*. „Otokar Keršovani“. Rijeka.

ČITAM, DA PROČITAM : pilot-ispitivanje o poznavanju i korištenju strategija čitanja među učenicima osmog razreda osnovne škole i prvog razreda srednje škole

Ana Sudarević

ana.sudarevic1@skole.hr

Osnovna škola Dubovac, Karlovac

Zorka Renić

zorka.renic@skole.hr

Medicinska škola Bjelovar

SAŽETAK

U radu je prikaz rezultata pilot-ispitivanja koje je provedeno tijekom 2021. godine u tri škole – dvije osnovne i jednoj srednjoj školi. U ispitivanju su sudjelovali učenici osmih razreda osnovne škole i prvog razreda srednje škole, a predmet pilot-ispitivanja je njihovo poznavanje i korištenje strategija čitanja. U radu su analizirani dobiveni rezultati ispitivanja koji pokazuju koje strategije učenici koriste i u kojoj mjeri. Budući da učenici nedovoljno koriste strategije čitanja, prijedlog je posvetiti veću pozornosti razvoju, poučavanju i promicanju važnosti čitanja. Na taj način može se pomoći učenicima ne samo da bolje razumiju tekstove koje čitaju, već i da lakše i bolje pamte informacije iz pročitanih tekstova, odnosno da lakše uče. Svi nastavnici i stručni suradnici imaju svoju ulogu u poučavanju strategija čitanja.

Cljučne riječi: čitalačka pismenost, strategije čitanja, pristupi čitanju, razumijevanje pročitano, učiti kako učiti

SUMMARY

This paper presents the results of a pilot study conducted in three schools - two elementary schools and one secondary school – in the year 2021. Students in the eighth grade of elementary school and the first grade of secondary school participated in the study. The topic of the study is related to reading strategies and their use. The study analyses the results that show which strategies students use and to what extent. Since students do not use the strategies appropriately, it is suggested that more attention should be paid to teaching strategies and developing reading. In this way, students will be able not only understand the texts better, but also remember the information more easily and better, i.e., learn more easily. All teachers and subject assistants have their role in teaching reading strategies.

Keywords: reading skills, reading strategies, approaches to reading, reading comprehension, learning how to learn

UVOD

Za osobni i profesionalni razvoj svakog pojedinca ključna je čitalačka pismenost. Prema relevantnim dokumentima ona podrazumijeva sposobnost razumijevanja, korištenja i vrednovanja tekstova te promišljanja i angažiranosti prilikom čitanja radi postizanja osobnih ciljeva, razvoja vlastita znanja i potencijala te aktivnog sudjelovanja u društvu (PISA 2019). U poplavi tiskanih i digitalnih tekstova nepotrebno je pitanje zna li netko čitati. U današnje vrijeme, puno je važnije kako se čita, jer bez razumijevanja čitanje

je, kaže Tinker, *tek lajanje na slova* (Tinker: 1963).

Razumijevanje pročitano nije uvijek automatski i prirodni proces stoga je često potrebno koristiti, pratiti i regulirati upotrebu strategija čitanja. Strategije čitanja su kognitivna oruđa koja se mogu koristiti na osnovi odabira (selektivno) i fleksibilno. Poznavanje, odabir i valjana primjena strategija čitanja omogućuje ovladavanje vještinama dubinskoga čitanja, usvajanje tekstova, komunikaciju s tekstovima, utječe na razvoj i ovladavanje viših razina čitalačke pismenosti koja objedinjuje kognitivne i metakognitivne kompetencije. U konačnici poznavanje, odabir i primjena strategija čitanja utječe na ostvarivanje osobnih ciljeva, razvoj vlastitih znanja i potencijala, ali i sklonost prema čitanju, cjeloživotnom učenju i profesionalnom razvoju. Nužno je, dakle, učenicima pomoći osvijestiti osobnu ulogu u aktivnostima čitanja kao i razvoj kritičke sposobnosti čitanja. To je, navodi Meta Grossman, uvjet za uspješno djelovanje u 21. stoljeću. Nadalje, brojna su istraživanja pokazala pozitivnu vezu između uporabe strategija čitanja i uspjeha u učenju općenito.

STRATEGIJE ČITANJA U TEORIJI

Iako se čini da su strategije čitanja suvremena tema, tekstovi objavljeni tijekom povijesti to demantiraju. Kao primjer mogu se navesti radovi bjelovarskog gimnazijskog profesora Vjekoslava Homotarića koji je u nekoliko nastavaka u časopisu *Hrvatski učitelj* objavio tekst *Što čita današnja mladež?*. U tekstu daje upute što trebaju čitati mladi, ali navodi i upute kako čitati. Izdvojio je i nabrojao osnovne strategije čitanja koje su primjenjive i danas:

1. Prije svega čitaj polagano i pažljivo [...]
2. Kod ljepših mjesta - bilo štivo zabavno ili poučno - stani časak, čitaj ih još jedan i dva i tri puta...
3. Promisli časak i najkraće što možeš, sastavi si sadržinu. [...] dozvati si i oživiti predanje svoje dojmove...
4. Vrlo ćeš dobro uraditi, ako si načiniš posebnu knjižicu, u koju ćeš si bilježiti, što si čitao.
5. Ako ti je ikako moguće, čitaj opet i opet ono, što si već pročitao [...] Što ti je prije izmaklo i naj-pozornijemu oku, opazićeš sada zacijelo; što ti je prije bilo nejasno i tamno, sada ti evo sjaji baš pravom jasnoćom. (Homotarić 1887: 277-279)

U Hrvatskoj su kao tema propitivanja strategije čitanja najdulje u fokusu interesa teoretičarima poučavanja stranih jezika (Visinko 2014). Veći interes za temu pokazali su zadnjih desetak godina stručnjaci različitih područja, uglavnom sveučilišni profesori¹. Aktualizaciji teme čitanja, pa i strategija čitanja, posebno su doprinijeli radovi koje je u zadnjih nekoliko godina objavila profesorica Anita Peti-Stantić² te knjiga profesorice Lidije Bakota³ izdana prošle godine. S druge strane, literatura na stranim jezicima je iznimno opsežna, a najveći utjecaj na našim prostorima ipak je imao prijevod knjige Mete Grosman *U obranu čitanja*.

DEFINIRANJE I RAZVRSTAVANJE

Ne postoji jedinstvena definicija i razdioba strategija čitanja, pa se u literaturi strategije čitanja različito određuju i razvrstavaju. Nije jednoznačno određeno odnose li se strategije čitanja na vještine, ponašanja, postupke, metode, tehnike, podstrategije ili taktike (Mikulec 2016).

¹Lidija Bakota, Karol Visinko, Svjetlana Kolić-Vehovec i drugi

²Peti Stantić, Anita. 2019. Čitanjem do (spo)razumijevanja: od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Naklada Ljevak. Zagreb.

³Bakota, Lidija. 2021. Strategije razumijevanja pri čitanju : metodičke mogućnosti čitanja s razumijevanjem u nastavi hrvatskoga jezika. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.

Najjednostavnije i najopćenitije određenje bilo bi da su strategije čitanja postupci kojima se čitatelj svjesno služi kako bi poboljšao razumijevanje teksta.

Budući da su strategije vrlo zanimljivo područje istraživanja, nalazimo različite i brojne podjele. Teoretičari strategije čitanja najčešće dijele na kognitivne i metakognitivne, odnosno strategije prije čitanja, tijekom i poslije čitanja. Kognitivnim strategijama čitatelj se služi tijekom čitanja za oblikovanje značenja teksta. Primjer je kognitivne strategije izdvajanje glavne ideje i zaključivanje. Metakognitivne strategije određuju se kao tehnike i postupci kojima se čitatelj koristi za praćenje vlastitog razumijevanja tijekom i nakon čitanja. Čitatelji koji su uspješni u praćenju vlastitog razumijevanja pročitano znaju kada nešto razumiju, a kada ne. Oni također znaju koje će im strategije pomoći da riješe probleme s nerazumijevanjem. Pa tako vješti čitatelji koji se uspješno koriste metakognitivnim tehnikama prije čitanja razjasne svrhu i namjeru čitanja i prelete (letimično pregledaju) tekst. Tijekom čitanja prate svoje razumijevanje pročitano i prilagođavaju brzinu čitanja težini teksta. Odnosno, čitatelj čita i zaustavlja se da bi razmislio o onome što čita, zapaža kad nešto ne razumije i rješava probleme s razumijevanjem teksta. Nakon čitanja provjeravaju svoje razumijevanje pročitano (Marčan 2017, 13-14). Preljetanje ili letimično pregledavanje teksta jedna je od najčešće korištenih strategija kao i predviđanje/aktiviranje prethodnog znanja, povezivanje različitih dijelova teksta/struktura teksta, sažimanje, vizualizacija, pojmovna mreža, odgovaranje na pitanja/postavljanje pitanja o tekstu, zaključivanje i tako dalje. Primjene strategija su individualizirane i najčešće se ne pojavljuju u jednom, čistom obliku.

U većini teorijsko-istraživačkih radova često se ističu činjenice da dobri čitatelji koriste čitav niz strategija čitanja, odabiru različite strategije za različite zadatke čitanja te kontinuirano nadgledaju i vrednuju učinkovitost odabrane strategije. Ukoliko strategija nije odgovarajuća za određenu situaciju, dobri čitatelji se lako prilagođavaju i odabiru novu. Za razliku od njih, loši čitatelji koriste mali broj strategija i koriste iste strategije bez obzira na situaciju: čitaju na jednak način kada traže informaciju u tekstu, kada čitaju za zabavu ili kada čitaju informativni tekst (Rončević 2013).

Često se nekoliko strategija povezuje, a kao primjer može se navesti tzv. *Paukova strategija* koja podrazumijeva nekoliko povezanih strategija: prvo čitanje, drugo čitanje i ispisivanje važnih detalja i ključnih riječi te ponavljanje. Sljedeći primjer je *recipročno poučavanje* što označava metodu za poboljšanje nadgledanja razumijevanja pri čitanju. Ovom metodom uvježbavaju se četiri strategije čitanja: postavljanje pitanja, sažimanje, razjašnjavanje i predviđanje (Pavlin 2019).

POUČAVANJE STRATEGIJA ČITANJA

Poučavanje strategija čitanja jedna od temeljnih zadaća svih nastavnika i stručnih suradnika. Važno je da se strategije čitanja poučavaju i uvježbavaju u osnovnoj i srednjoj školi u svim nastavnim predmetima jer se tako ostvaruju ishodi različitih predmetnih kurikulumu te očekivanja međupredmetne teme *Učiti kako učiti* (Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019). Upravo u tom dokumentu strategije se navode od prvog ciklusa, odnosno od prvog razreda osnovne škole, pa do zadnjeg ciklusa koji obuhvaća završni razred srednje škole. Puno se češće govori o strategijama učenja, što je i za očekivati, budući da su strategije čitanja dio strategija učenja. No, kroz sve cikluse, na nekoliko mjesta, eksplicitno se navode strategije čitanja. U prvom ciklusu strategije čitanja se izravno poučavaju, a od učenika se očekuje da koriste jednostavne strategije i to uz pomoć učitelja i/ili knjižničara. U drugom ciklusu također učitelj i/ili knjižničar izravno poučava strategije čitanja, a učenici se njima koriste uz praćenje učitelja. Izravno poučavanje strategija čitanja nastavlja se i u zadnja dva ciklusa, s tim da se u trećem ciklusu učenici njima koriste uz povremeno praćenje učitelja, a u četvrtom i petom ciklusu učenici se njima koriste samoinicijativno. Također, u svim odgojno-obrazovnim ciklusima navodi se da očekivanje treba ostvariti u svakom predmetu, svakodnevno, tijekom redovite nastave, ali i izvan nastavnih i sličnih aktivnosti te u suradnji sa školskom knjižnicom.

Za poučavanje strategija čitanja najbolja je metoda *postupnog prenošenja odgovornosti* (Kolić-Vehovec 2013). Profesorica i aktivna sudionica kurikularne reforme Tanja Marčan sugerira *Duke i Pearson model* (Marčan 2017) poučavanja strategija čitanja koji uključuje sljedeće korake:

1. objašnjenje strategija (opis strategija i zašto ih je važno primjenjivati, što je njihova svrha)
2. demonstracija strategija (nastavnik čita naglas i glasno razmišlja; pokazuje kako se primjenju je strategija)
3. zajednička primjena strategija (nastavnika i učenika)
4. vođena primjena strategija uz postupno prepuštanje odgovornosti s nastavnika na učenika
5. samostalna primjena učenika

Nadalje, Marčan ističe da je u poučavanju strategija čitanja važno da nastavnik prezentira strategije učenicima te da se one primjenjuju i usavršavaju na tekstovima koji učenicima predstavljaju određenu poteškoću za razumijevanje. Bolji učinak postiže se ako se poučava više strategija odjednom nego jednu po jednu. Preporuka je da se prezentiranje i uvježbavanje strategija provodi koncentrirano tijekom nekoliko tjedana. Valja osvijestiti činjenicu da neće svi učenici u potpunosti ovladati određenom strategijom jer nemaju svi učenici u pojedinom razredu jednako razvijene čitalačke vještine. Također, ako učenici bez većeg napora razumiju pročitano, uvježbavanje strategija na takvim tekstovima nema učinka i rezultati nisu objektivni pokazatelji učeničkih vještina (Marčan 2017).

Prijedloge o poučavanju strategija čitanja u nižim razredima osnovne škole možemo iščitati iz slovenskog priručnika *Bralne strategije* autorica Sonje Pečjak i Mire Kramarič. One razlikuju posredno i neposredno poučavanje. Kod neposrednog poučavanja razlikuju tri faze: u prvoj fazi učitelj razloži i objasni strategiju; u drugoj fazi, tzv. modeliranju, učitelj demonstrira kako se koristi strategija, prati učenike i daje povratne informacije; u završnoj, trećoj fazi učenici samostalno upotrebljavaju strategiju (Pečjak, Kramarič 2015).

Praćenje razumijevanja i učinkovitosti primjene strategija ključna je zadaća u poučavanju strategija čitanja. U konačnici valja poticati učenike na samopraćenje primjene strategija čitanja kako bi osvijestili što im dobro ide, a na čemu još trebaju raditi (Duke, Pearson 2002, 205-242). Krajnji cilj je samoregulirano čitanje za koje su tipični samostalnost i samonadzor (Čudina-Obradović 2014). S druge, pak, strane, kod poučavanja strategijama čitanja svakako valja razmotriti mogućnost edukacije nastavnika i stručnih suradnika koji ovo područje nisu imali u svom formalnom obrazovanju.

METODOLOGIJA

Provedeno ispitivanje je tzv. pilot-ispitivanje i provedeno je u tri škole – dvije osnovne i jednoj srednjoj školi. U ispitivanju je sudjelovalo ukupno 128 učenika, od toga 72 učenika osmih razreda osnovne škole te 56 učenika prvog razreda srednje škole. Za provedbu istraživanja korišten je online upitnik koji se sastoji od pet cjelina: *Razumijevanje teksta u cjelini*, *Rješavanje poteškoća s razumijevanjem teksta*, *Pomoć za bolje razumijevanje teksta*, *Čitanje na mreži (online)* te *Strategije u praksi*. Za potrebe ovog rada analizirane su prve tri cjeline.

Upitnik je oblikovan pomoću *Upitnika o strategijama čitanja na hrvatskom jeziku* (SORSH) i *Upitnika o strategijama čitanja* (Konsuo 2018). Učenici su na pitanja odgovarali birajući ponuđene odgovore u online obrascu koji su samostalno popunjavali tijekom listopada i prosinca 2021. godine.

Ispitivanje ima dvije hipoteze: (1) ispitanici se u upotrebi strategija čitanja razlikuju po spolu te (2) učenici prvog razreda srednje škole više koriste kognitivne i metakognitivne strategije čitanja od učenika osmih razreda.

REZULTATI ISPITIVANJA

Učenici su ocjenjivali učestalost korištenja ponuđenih strategija ocjenama od 1 do 5⁴, a svaku strategiju moglo se vrednovati samo jednom ocjenom. U analizi koja slijedi posebno su analizirani rezultati učenika osmih razreda osnovne škole, a posebno rezultati učenika prvog razreda srednje škole radi bolje preglednosti te lakšeg utvrđivanja poznavanja, odnosno korištenja strategija čitanja.

OSNOVNA ŠKOLA

Razumijevanje teksta u cjelini

Među ponuđenim strategijama (11) najzastupljenija je korištenje konteksta da bi se shvatilo ono što se u tekstu ne razumije (43,05 %). To će uvijek prakticirati više od polovice djevojčica (51,22 %), a dječaka ipak nešto manje, njih 38,71 %. Nadalje, za bolje razumijevanje teksta u cjelini 40,27 % osnovnoškolaca uvijek ili gotovo uvijek će upotrijebiti svoja dosadašnja znanja i tu nema značajnije razlike s obzirom na spol ispitanika.

S druge strane, gledajući najveći postotak odabranih odgovora, čak 36,11 % učenika kaže da tijekom čitanja nikada ne odlučuje što će zanemariti (preskočiti, preletjeti), a što će čitati pažljivo. Razlika po spolu je deset posto u korist dječaka (M = 41,93 %; Ž = 31,70 %). Još treba istaknuti dvije strategije koje prakticira više od trećine svih ispitanih, a obje se odnose na provjeru vlastitog razumijevanja, s jedne strane novih podataka, a s druge strane vlastitih pretpostavki o tekstu. Naime, 31,94 % učenika obično provjerava jesu li razumjeli novi podatak. To obično čini 32,25 % dječaka i 31,70 % djevojčica, no isti postotak djevojčica kaže i da uvijek radi ovu vrstu provjere pa se može zaključiti da više od polovice djevojčica često ili uvijek prakticira ovu strategiju. Slično je i s provjerom vlastitih pretpostavki o tekstu. Trećina učenika obično provjerava jesu li bile ispravne ili pogrešne, no, kao i u prethodnom primjeru, to obično čini 29,03 % dječaka i 31,70 % djevojčica. Isti postotak djevojčica to čini i uvijek pa se opet može zaključiti da oko 60 % djevojčica redovito provjerava svoje pretpostavke o tekstu. Među ove rezultate treba ubrojati i strategiju traženja grafičkih oznaka radi boljeg uočavanja ključnih podataka koja se u istom postotku (26,38 %) koristi obično, odnosno uvijek, što znači da su ovakve oznake važne za četrdesetak posto ispitanika.

Na kraju još valja istaknuti dvije krajnosti u dobivenim odgovorima vezanim uz korištenje tablica i slika s ciljem boljeg razumijevanja teksta. Isti postotak učenika, 22,22 % kaže da to nikada ne čini, odnosno, uvijek to čini.

Rješavanje poteškoća s razumijevanjem teksta

U ovoj skupini bilo je ponuđeno osam strategija, a rezultati pokazuju da najveći postotak (55,55%) osmaša uvijek ili gotovo uvijek koristi strategiju ponovnog čitanja preteškog teksta kako bi ga bolje razumijeli. Većina dječaka (41,93 %) i djevojčica (65,85 %) to čini uvijek ili gotovo uvijek. Nadalje, gotovo polovica ispitanika (47,22 %) kaže da se uvijek, kada izgube koncentraciju, vraćaju na određeni dio teksta. Ovdje treba istaknuti da to čini većina dječaka (38,71 %) te čak 53,65 % djevojčica, što je iznad ukupnog prosjeka. Također visokozastupljene strategije su i prilagodba brzine čitanja onome što se čita (43,05 %) te vizualizacija podataka s ciljem njihovog lakšeg pamćenja (41,66 %). Gledajući po spolu, razlike u učestalosti korištenja obiju strategija idu u korist djevojčica za deset posto.

Najslabije zastupljena strategija je povremeno zaustavljanje tijekom čitanja kako bi bolje razmislili o onome što čitaju. Ponekad to čini 27,27 % svih ispitanih, no vidljiva je značajnija razlika po spolu; 32,50 % dječaka kaže da to radi ponekad, a 36,58 % djevojčica kaže da to prakticira uvijek ili gotovo uvijek.

⁴ "1" = "Nikad ili gotovo nikad to ne činim." "2" = "Činim to samo ponekad/rijetko." "3" = "Činim to ponekad". (oko 50 % vremena). "4" = "Obično to činim". "5" = "Činim to uvijek ili gotovo uvijek."

Pomoć za bolje razumijevanje teksta

U skupini strategija koje pomažu boljem razumijevanju teksta, od sedam ponuđenih strategija, najzastupljenija je čitanje naglas da bi se lakše razumio tekst koji je pretežak. Ukupno gledajući to uvijek ili gotovo uvijek prakticira 31,94 % osmaša, no razlike po spolu su značajne. Naime, 41,46 % djevojčica ovu strategiju koristi uvijek ili gotovo uvijek i time su iznad zajedničkog prosjeka, no čak četvrtina (25,80 %) dječaka nikada ne koristi ovu strategiju. Uz čitanje naglas, najpopularnija strategija je vraćanje na već pročitani dio teksta ili pregledavanje sljedećeg dijela u potrazi za odnosima među idejama. To obično čini 30,55 % učenika, a isti postotak učenika kaže da to čini ponekad, odnosno pedeset posto vremena. Tako se može reći da 60 % učenika koristi strategiju vraćanja na već pročitani dio teksta ili pregledava sljedeći dio kada traži odnose među idejama. Sljedeća dobro zastupljena strategija je parafraziranje radi boljeg razumijevanja pročitano g čime se obično služi 27,77 % ispitanika. Gledajući po spolu, rezultati pokazuju da to obično radi 31,70% djevojčica te 22,58% dječaka, a isti postotak njih to čini rijetko.

S druge strane, 48,61 % osmaša nikada ili gotovo nikada ne koristi pomoćnu građu, poput rječnika, za pomoć pri razumijevanju onoga što čita, s tim da nema niti većih razlika gledajući po spolu ispitanika. Nadalje, više od trećine ispitanika (31,94 %) kaže da nikada ili gotovo nikada tijekom čitanja ne vodi bilješke radi lakšeg razumijevanja pročitano g. Ipak, vidljiva je razlika po spolu; čak 54,83 % dječaka kaže da to nikada ne prakticira i time su iznad ukupnog postotka, ali zato 29,26 % djevojčica bilješke vodi ponekad (nikada ih to ne radi tek 14,63 %).

SREDNJA ŠKOLA

Razumijevanje teksta u cjelini

Ispitani srednjošk olci, podjednako djevojke i mladići, uvijek ili gotovo uvijek nastoje iz konteksta shvatiti ono što u tekstu nisu razumjeli (41,07 %). Također, da bi razumjeli ono što čitaju, više od trećine njih (34,54 %) uvijek koristi svoja prethodna znanja, s tim da to uvijek čini 34,69 % djevojaka, a točno polovica mladića kaže da to obično čini. S obzirom na visinu postotka zastupljenosti pojedinih strategija, ističe se strategija traženja grafičkih oznaka radi boljeg uočavanja ključnih podataka. Njome se uvijek služi 31,48 % srednjošk olaca, ali gledajući po spolu, rezultati pokazuju da je uvijek prakticira 31,25 % djevojaka, uz još 29,16 % onih koje to obično čine. S druge strane, trećina mladića kaže da ovu strategiju koristi uvijek, trećina je obično koristi, a trećina tek ponekad.

Više od trećine ispitanika navodi da obično provjerava svoje razumijevanje novih podataka, da ponekad (oko 50 % svog vremena) provjerava točnost vlastitih pretpostavki o tekstu, da razmišlja odgovara li sadržaj teksta cilju zbog kojeg se čita, te tijekom čitanja odlučuje što će preskočiti, a što će pažljivije čitati.

Najslabije zastupljena strategija je korištenje tablica i slika u svrhu boljeg razumijevanja teksta (27,27 %). No, ponovo se uočava rezultatska zanimljivost; čak 60 % mladića uvijek koristi ove elemente, dok to ponekad čini 28 % djevojaka.

Rješavanje poteškoća s razumijevanjem teksta

Od osam ponuđenih strategija, najčešće korištena je vraćanje na dio pročitano g teksta ako se izgubi koncentracija. Više od pedeset posto (61,81 %) ispitanih srednjošk olaca uvijek ili gotovo uvijek prakticira ovu strategiju, no zanimljivo je da to čini dvostruko više djevojaka (65,30 %) od mladića (33,33 %). Osim vraćanja na pročitani dio, više od polovice učenika (50,90 %) ponovo čita tekst koji im je postao težak da bi ga bolje razumjeli. Također, preko pedeset posto učenika (55,35 %) kaže da uvijek veću pozornost pri čitanju posvećuju kada tekst postane težak.

Najslabije zastupljena strategija je pogađanje nepoznatih riječi ili fraza. Koristi je 27,27 % svih srednjoškolaca i to samo ponekad, s tim da to rijetko čini 66,66 % mladića, a 26,53 % djevojaka to ipak prakticira ponekad.

Pomoć za bolje razumijevanje teksta

Najveći postotak srednjoškolaca (48,21 %) uvijek ili gotovo uvijek koristi strategiju čitanja naglas kada čitani tekst postane težak, a to prakticiraju u najvećoj mjeri i djevojke (46 %) i mladići (66,66 %). Sljedeća strategija koju uvijek ili gotovo uvijek koristi najveći postotak ispitanika je parafraziranje s ciljem boljeg razumijevanja pročitano (36,36 %). Ovdje valja istaknuti da se to odnosi na 36 % djevojaka te 40 % mladića, s tim da njih još 40 % kaže da se tom strategijom obično služi. Nadalje, više od trećine učenika (32,72 %) uvijek ili gotovo uvijek se vraća na već pročitani dio, ili pak pogleda dio koji slijedi, u potrazi za odnosima među idejama. Usporedba po spolu pokazuje da to čini 34,69 % djevojaka, a što se tiče mladića rezultati su kontradiktorni – isti postotak (33,33 %) njih to čini rijetko, odnosno uvijek.

S druge strane 43,63 % ispitanih srednjoškolaca kaže da nikada ne koristi pomoćnu građu da bi bolje razumijeli što čitaju. Još valja istaknuti da bilješke tijekom čitanja ponekad vodi 25,45 % učenika. Tu se jasno vide razlike po spolu; naime, 28,57 % djevojaka ponekad vodi bilješke, a 66,66 % mladića nikada to ne radi.

RASPRAVA

Analiza rezultata daje određenu (početnu) sliku o poznavanju, odnosno korištenju strategija čitanja među učenicima osmih razreda osnovne škole i učenika prvog razreda srednje škole. No, svakako treba imati na umu mali uzorak ispitanika što se može uzeti kao otegotna okolnost u tumačenju rezultata.

Rezultati pokazuju da za razumijevanje teksta u cjelini i učenici osmih razreda i učenika prvog razreda srednje škole u najvećem postotku koriste iste strategije. Najprije se to odnosi na korištenje konteksta u svrhu razumijevanja nerazumljivog u tekstu – to čini 43,05 % osnovnoškolaca i 41,07 % srednjoškolaca. Slično je i s korištenjem vlastitih znanja koja učenici koriste za bolje razumijevanje teksta. To prakticira 40,27 % osnovnoškolaca i tek pet posto manje srednjoškolaca (34,54 %). Poklapaju se i postotci oko korištenja dviju strategija provjeravanja vlastitog razumijevanja novih podataka te provjeru vlastitih pretpostavki o tekstu. Obje strategije prakticira trećina svih ispitanika. Tako se iz navedenoga može zaključiti da se iste strategije za razumijevanje teksta u cjelini, u vrlo sličnom postotku od oko četrdeset posto, koriste među osmašima i među srednjoškolcima.

Teškoće s razumijevanjem teksta ispitani učenici najčešće, odnosno uvijek ili gotovo uvijek, rješavaju pomoću triju strategija: ponovno čitanje preteškog teksta, vraćanje na dio tekst nakon gubitka koncentracije te prilagodba brzine čitanja onome što se čita. Treba istaknuti da strategiju vraćanja na dio tekst nakon gubitka koncentracije prakticira četrnaest posto više srednjoškolaca (61,81 %) od osmaša (47,22 %), a ostale dvije strategije se razlikuju od tri do pet posto u korist osnovnoškolaca. I vizualizacija podataka je rado korištena strategija iako nju više koriste osnovnoškolci (41,66 %) od srednjoškolaca (34,50 %).

Ispitanici se najviše razilaze kod strategije povremenog zaustavljanja tijekom čitanja kako bi razumijeli ono o čemu čitaju. Samo ponekad je koristi 27,77 % svih osmaša, no srednjoškolci je koriste uvijek (25 %) i obično (25 %) pa se može reći da je koristi dvostruko više srednjoškolaca. Treba još reći da niti jednu strategiju koja pomaže rješavanju teškoća s čitanjem teksta ni osmaši ni srednjoškolci nisu ocijenili najnižom ocjenom, odnosno nisu rekli da ih nikada ne koriste.

Za bolje razumijevanje teksta obje skupine ispitanika najčešće koriste iste strategije. Najpopularnija je čitanje naglas kada tekst postane pretežak za razumijevanje – to čini 48,21 % srednjoškolaca i 31,94 % osmaša. Nadalje, i jedni i drugi prakticiraju parafraziranje, ali srednjoškolci ipak desetak posto više i

redovitije (OŠ = obično 27,77 %; SŠ = uvijek 36,36 %). Zanimljivo je da se srednjoškolci rjeđe vraćaju na već pročitano ili gledaju sljedeći dio u potrazi za odnosima među idejama od osmaša. Naime, stariji ispitanici to čine rijetko (32,72 %), a osmaši ponekad (30,55 %) ili obično (30,55 %) pa se može govoriti o dvostruko više osmaša koji biraju ovu strategiju za bolje razumijevanje teksta.

S druge strane, vrlo visoki postotak učenika u obje skupine kaže da ne koristi pomoćnu građu (npr. rječnik) za pomoć pri razumijevanju onoga što čitaju (OŠ = 48,61 %; SŠ = 43,63 %). Razlog tome može biti i već spomenuti visoki postotak (oko četrdeset posto u obje skupine) čestog korištenja strategije razumijevanja novih podataka pomoću konteksta. I na kraju još treba izdvojiti vođenje bilješki koju je najviše ispitanika svrstalo među najnepopularnije strategije. Naime, bilješke nikada ne vodi čak trećina osmaša (31,94 %), a 25,45 % srednjoškolaca to čini tek ponekad.

Gledajući razlike po spolu unutar ispitanih skupina, moguće je izdvojiti strategije gdje su te razlike uočljive i kreću se od dvadeset do trideset posto (vidi *Tablica 1* i *Tablica 2*). No, ponekad taj postotak ide u prilog djevojčicama/djevojkama, a ponekad dječacima/mladićima.

Tablica 1: Pregled strategija čitanja s najvećom razlikom u korištenju s obzirom na spol ispitanika u osnovnoj školi

Strategija	M	Ž
Kad nešto u tekstu ne razumijem, pokušam shvatiti iz konteksta.	38,71 % obično to čine	51,22 % uvijek ili gotovo uvijek
Dok čitam, odlučujem što ću čitati pažljivo, a što ću zanemariti (preletjeti, preskočiti).	41,93 % nikada	31,70 % nikada
Nastojim se ponovno vratiti na dio teksta kada izgubim koncentraciju.	38,71 % uvijek ili gotovo uvijek	53,65 % uvijek ili gotovo uvijek
Kada tekst postane pretežak, ponovno ga pročitam kako bih ga bolje razumjela/razumio.	41,93 % uvijek ili gotovo uvijek	65,85 % uvijek ili gotovo uvijek
S vremena na vrijeme zastanem kako bih razmislila/ razmislio o onome što čitam.	32,50 % ponekad	36,58 % uvijek ili gotovo uvijek
Dok čitam, pogađam značenje nepoznatih riječi ili fraza.	25,80 % ponekad	36,58 % obično
Kada tekst postane težak, čitanje naglas pomaže mi u razumijevanju pročitanoaga.	25,80 % nikada	41,46 % ponekad
Tijekom čitanja radim bilješke radi lakšega razumijevanja pročitanoaga.	54,83 % nikada	29,26 % ponekad

Tablica 2: Pregled strategija čitanja s najvećom razlikom u korištenju s obzirom na spol ispitanika u srednjoj školi

Strategija	M	Ž
Pokušavam upotrijebiti svoja dosadašnja znanja kako bih razumjela/razumio što čitam.	50 % obično to čine	34,69 % uvijek ili gotovo uvijek
Koristim tablice i slike u tekstu u svrhu boljšega razumijevanja.	60 % uvijek ili gotovo uvijek	28 % ponekad

Nastojim se ponovno vratiti na dio teksta kada izgubim koncentraciju.	33,33 % uvijek ili gotovo uvijek	65,30 % uvijek ili gotovo uvijek
Dok čitam, pogađam značenje nepoznatih riječi ili fraza.	66,66 % rijetko	26,53 % ponekad
Kada tekst postane težak, čitanje naglas pomaže mi u razumijevanju pročitano.	66,66 % uvijek ili gotovo uvijek	46 % uvijek ili gotovo uvijek
Tijekom čitanja radim bilješke radi lakšega razumijevanja pročitano.	66,66 % nikada	28,57 % ponekad

Ipak, rezultati pokazuju da se u većini slučajeva postotci poklapaju pa se može reći da se prva hipoteza⁵ ispitivanja ne može potvrditi, ali niti jednoznačno odbaciti. Nadalje, rezultati su pokazali da i učenici osmih razreda osnovne škole i učenici prvog razreda srednje škole koriste gotovo iste strategije čitanja i to u vrlo sličnom postotku (vidi *Tablica 3*) pa se može reći da druga hipoteza⁶ nije potvrđena.

Tablica 3: Pregled strategija čitanja koje su najučestalije među osmašima i učenicima prvog razreda srednje škole

Strategija	Osnovna škola (8. razred)	Srednja škola (1. razred)
Kad nešto u tekstu ne razumijem, pokušam shvatiti iz konteksta.	43,05 % uvijek ili gotovo uvijek	41,07 % uvijek ili gotovo uvijek
Pokušavam upotrijebiti svoja dosadašnja znanja kako bih razumjela/razumio što čitam.	40,27 % uvijek ili gotovo uvijek	34,54 % uvijek ili gotovo uvijek
Provjeravam jesu li moje pretpostavke o tekstu bile ispravne ili pogrešne.	30,55 % obično to čine	38,18 % ponekad
Provjeravam svoje razumijevanje kada nađem na novi podatak.	31,94 % obično to čine	32,14 % obično to čine
Kada tekst postane pretežak, ponovno ga pročitam kako bih ga bolje razumjela/razumio.	55,55 % uvijek ili gotovo uvijek	50,90 % uvijek ili gotovo uvijek
Nastojim se ponovno vratiti na dio teksta kada izgubim koncentraciju.	47,22 % uvijek ili gotovo uvijek	61,81 % uvijek ili gotovo uvijek
Prilagođavam brzinu čitanja onome što čitam.	43,05 % obično to čine	40,74 % uvijek ili gotovo uvijek
Kada tekst postane težak, čitanje naglas pomaže mi u razumijevanju pročitano.	31,94 % uvijek ili gotovo uvijek	48,21 % uvijek ili gotovo uvijek
Parafraziram (preoblikujem ideje svojim riječima) kako bih bolje razumjela/razumio pročitano.	27,77 % obično to čine	36,36 % obično to čine

ZAKLJUČAK

Provedeno pilot-ispitivanje svjedoči da učenici ne poznaju dovoljno strategije čitanja i vrlo ih rijetko primjenjuju. Svega trećina ispitanih učenika koristi strategije čitanja, a češće se koriste kognitivne od metakognitivnih strategija, neovisno o uzrastu. Na osnovu ovih činjenica može se zaključiti da je nužno sustavnije bavljenje strategijama čitanja kao i promicanjem važnosti njihovog korištenja u praksi. Naime,

⁵ ispitani se u upotrebi strategija čitanja razlikuju po spolu

⁶ učenici prvog razreda srednje škole više koriste kognitivne i metakognitivne strategije čitanja od učenika osmih razreda

teorijska i znanstvena podloga postoje kao i praktična osnova u međupredmetnoj temi *Učiti kako učiti* gdje se govori o izravnom poučavanju strategijama čitanja od prvog razreda osnovne škole do završnog razreda srednje škole u svim nastavnim predmetima i izvannastavnim aktivnostima. Stoga se može govoriti o prepoznatoj važnosti poučavanja i poticanja korištenja strategija čitanja od najmlađih uzrasta učenika osnovne škole. Mišljenja smo da školski knjižničari imaju osnovu za djelovanje u tom području budući da se izrijeком vežu uz poučavanje strategija čitanja. S druge strane, provedba teorije u praksi uvelike ovisi o spremnosti svih dionika obrazovnog sustava da posvete dovoljnu, pa čak i dodatnu, pozornost poučavanju strategijama čitanja, a treba imati na umu i moguću (potrebnu) edukaciju strategijama čitanja ukoliko ovo područje nije bilo dio formalnog obrazovanja današnjih učitelja i stručnih suradnika

LITERATURA

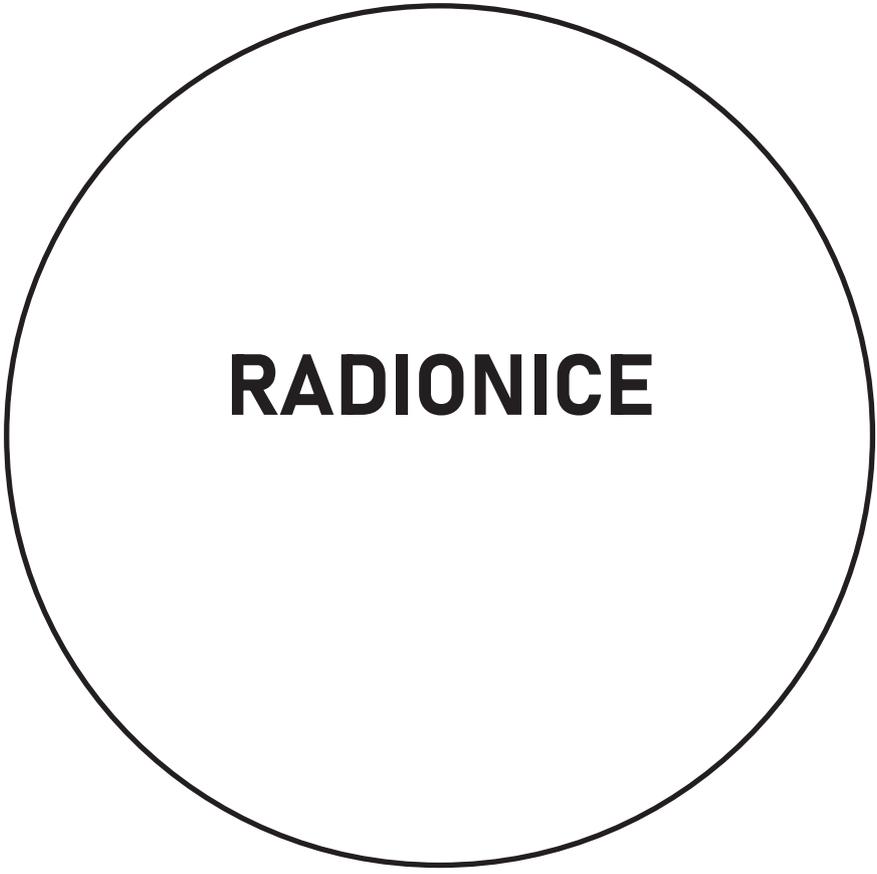
- Čudina-Obradović, Mira.** 2014. *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.
- Duke, Nell. K.; Pearson, P. David.** 2002. *Effective Practices for Developing Reading Comprehension. What Research Has to Say About Reading Instruction*. Ur. Farstrup, Alan E.; Samuels, S. Jay. International Reading Association. Newark. https://www.researchgate.net/publication/254282574_Effective_Practices_for_Developing_Reading_Comprehension (pristupljeno 12. siječnja 2022.)
- Grosman, Meta.** 2010. *U obranu čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Algoritam. Zagreb.
- Homotarić, Vjekoslav.** 1887. *Što da čita mladež srednjih učilišta? Hrvatski učitelj: časopis za srednje i pučke škole* 15. rujna 1887. 277-279.
- Kolić-Vehovec, Svjetlana.** 2013. *Kognitivni i metakognitivni aspekti čitanja. Čitanje za školu i život: IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika: Zbornik radova*. Ur. Mićanović, Miroslav. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. <https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/images/izdanja/citanje/04.html> (pristupljeno 12. siječnja 2022.)
- Konsuo, Marija.** 2018. *Upotreba strategija čitanja učenika srednjih škola gimnazijskog i strukovnog programa*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 74 str.
- Marčan, Tanja.** 2017. *Problemi s nerazumijevanjem književnih tekstova i strategije čitanja. Svezak 9*. 13-14. <https://library.foi.hr/dbook/cas.php?B=1&item=S02110&godina=2017&broj=00019&page=13> (pristupljeno 12. siječnja 2022.)
- Markočić Dekanić, Ana i dr.** PISA 2018: rezultati, odrednice i implikacije: međunarodno istraživanje znanja i vještina učenika. 2019. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje. Zagreb. https://www.srednja.hr/app/uploads/2019/12/PISA-2018_izvje%C5%A1taj.pdf (pristupljeno 12. siječnja 2022.)
- Mikulec, Alenka.** 2016. *Strategije čitanja akademskih tekstova na hrvatskome i engleskome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 240 str.
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja.** 2019. Kurikulum za međupredmetnu temu Učiti kako učiti za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Narodne novine 7/2019. Zagreb.
- Pavlin, Mojca.** 2019. *Razvijanje vještine čitanja kod učenika u osnovnoj školi. Pogled kroz prozor: časopis digitalni za obrazovne stručnjake*. <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2019/09/30/razvijanje-vjetine-citanja-kod-ucenika-u-osnovnoj-koli/> (pristupljeno 12. siječnja 2022.)

Pečjak, Sonja; Kramarič, Mira. 2015. *Bralne strategije: priručnik za učitelje 3., 4. In 5. razreda.* Rokus Klett. Ljubljana.

Rončević Zubković, Barbara. 2013. Samoregulacija čitanja. *Čitanje za školu i život: IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika: Zbornik radova.* Ur. Mićanović, Miroslav. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. <https://www.azoo.hr/app/uploads/uvezeno/images/izdanja/citanje/05.html> (pristupljeno 12. siječnja 2022.)

Tinker, M. A. 1963. Legibility of Print. Iowa State University Press, Ames, Iowa, U.S.A. prema Petz, B. 2010. Uvod u psihologiju – Psihologija za nepsihologe. Naklada Slap, Jastrebarsko.

Visinko, Karol. 2014. *Čitanje – poučavanje i učenje.* Školska knjiga. Zagreb.

RADIONICE

Mindfulness u međupredmetnom povezivanju sa školskom knjižnicom

Marija Purgar

marija.purgar5@gmail.com

OŠ "Grigor Vitez" Osijek

Irena Bando

irena.bando10@gmail.com

OŠ Jagode Truhelke, Osijek

SAŽETAK

Radionica *Mindfulness u međupredmetnom povezivanju sa školskom knjižnicom* sadrži upoznavanje s tehnikama usredotočene svjesnosti ili mindfulnessa i njihovu primjenu u radu s učenicima i u osobnom životu sudionika. Sudionici radionice usvojit će osnovne pojmove vezane uz tehniku usredotočene svijesti i osam osnovnih principa. Tijekom radionice sudionici će imati priliku sudjelovati u nekoliko interaktivnih vježbi kao što su prizemljenje, odnos prema misli, S.T.O.P tehnika, trokut pozornosti, pravilno disanje, prepoznavanje i imenovanje misli, osjećaja i ponašanja te vježbe za djecu. Sudionici će u tu svrhu koristiti razne digitalne alate poput MS Formsa, Padleta, Mentimera, Cooglea i Geniallyja. Sadržaj radionice integriran je u sve nastavne predmete, a posebno u Prirodu, Biologiju, Kemiju, Tjelesnu i zdravstvenu kulturu, Hrvatski jezik, Tehničku kulturu i informatiku.

Ključne riječi: Usredotočena svjesnost (mindfulness), mentalno zdravlje, stres, samopoštovanje, koncentracija

SUMMARY

The Mindfulness workshop in cross-curricular connection with the school library includes an introduction to the techniques of Focused Awareness or Mindfulness and their application in working with students and in the personal lives of participants. Workshop participants will adopt basic concepts related to the Focused Awareness technique and eight basic principles. During the workshop, participants will have the opportunity to participate in several interactive exercises such as grounding, attitude to thought, S.T.O.P technique, attention triangle, proper breathing, recognizing and naming thoughts, feelings and behaviors, and exercises for children. Participants will use a variety of digital tools such as MS Forms, Padlet, Mentimeter, Coogle and Genially for this purpose. The content of the workshop is integrated into all school subjects, especially in Science, Biology, Chemistry, Physical and Health Education, Croatian Language, Technical Culture and Informatics.

Key words: Mindfulness, mental health, stress, self-esteem, concentration

UVOD

Pojam usredotočena svjesnost ili eng. mindfulness definira se kao stanje svijesti s pažnjom usmjerenom na vlastita iskustva i osjećaje ili na okolinu u sadašnjem trenutku bez prosudbe. Jon Kabat-Zinn, osnivač sekularne svjesnosti, navodi da svjesnost nastaje usmjeravanjem pažnje na određeni način: namjerno, prema sadašnjem trenutku i sa stavom neprosuđivanja i prihvaćanja. Na svojoj najosnovnijoj razini, svjesnost pomaže vježbati i usredotočiti pažnju i svijest da se bude svjesniji onoga što se zapravo događa, umjesto

brige o tome što se dogodilo ili što bi se moglo dogoditi. Na taj se način uči kako unositi veću znatiželju u ono što se proživljava ili kako je ovu vještinu opisao Kabat Zinn "biti živ i znati to". Kao trening pažnje i svjesnosti mindfulness usmjerava vlastitu pozornost na sve što se događa u sadašnjem trenutku: disanje, druge fizičke senzacije, misli, emocije ili čak svakodnevne aktivnosti poput hodanja i jedenja. Ova svjesnost znači da se može vještije odgovoriti na ono što donosi sadašnji trenutak. Svjesnost i prisutnost posebna su vrsta pažnje i usmjerenosti na trenutno iskustvo (Siegel 2007.).

Iako je vještina usredotočene svjesnosti prisutna u budističkoj tradiciji više od 2500 godina, tek krajem 70-tih godina 20. st. svoju primjenu dobiva u suvremenoj medicini kada je integrirana u program liječenja kronične boli. Ta primjena pokazala je da se promjenom načina na koji se bolesnici odnose prema boli može promijeniti njihovo iskustvo boli (Kabat Zinn i dr. 1985: 163-90). Iako još u relativno ranoj fazi, baza dokaza za svjesnost je vrlo ohrabrujuća. Na primjer, istraživanja snimanja mozga pokazuju da praksa svjesnosti pouzdano i duboko mijenja strukturu i funkciju mozga kako bi se poboljšala kvaliteta misli, osjećaja i brige za druge. Nadalje, istraživanja potvrđuju da tehnika usredotočene svjesnosti ima pozitivne učinke kod djece i mladih, kao i kod odraslih osoba. U Hrvatskoj se od 2014. godine provodi edukacija iz usredotočene svjesnosti u Hrvatskom udruženju za bihevioralno-kognitivne terapije te je šira primjena u nekliničkoj i kliničkoj populaciji odraslih i djece tek u početku (Boričević Maršanić i dr. 2015). Mindfulness Inicijativa Hrvatska je udruga čiji je cilj informirati i educirati voditelje, kreatore politike i javnost o prednostima mentalne prakse mindfulnessa radi učinkovitijeg djelovanja u procesu odlučivanja i rada za opće dobro.

KOGNITIVNO, EMOCIONALNO I TJELESNO FUNKCIONIRANJE

Brojne su dobrobiti od primjene ove tehnike na kognitivno, emocionalno i tjelesno funkcioniranje u osobnom životu pojedinaca, kao i u profesionalnom djelovanju. Kognitivni učinci očigledni su u povećanoj pažnji, koncentraciji i fleksibilnosti dok je kod emocionalnog života bolje vidljivo reguliranje osjećaja, jačanje empatije i samopouzdanja te otpornost prema stresnim situacijama. Primjena tehnike usredotočene svjesnosti aktivira otpuštanje endorfina, serotonina i dopamina te regulira endokrini i imunološki sustav. Tjelesni učinci usredotočene svjesnosti uključuju normalizaciju razine kortizola, krvnog tlaka, pulsa i ritma disanja te potrošnje kisika (Chiesa i Serretti 2010: 1239-52). Pomaže kod poteškoća spavanja, održavanja dobrih međuljudskih odnosa, smanjenja anksioznosti i stresa te doprinosi boljem mentalnom i fizičkom zdravlju. Jednostavnim rječnikom mindfulness znači zastati, usmjeriti pažnju, biti prisutan i svjestan sebe i svijeta oko nas. Ne razmišljati o prošlosti ili budućnosti, već biti u sadašnjem trenutku bez prosuđivanja. Stoga se sastoji od niza vježbi koje pomažu umiriti se, sabrati svoje misli i reagirati svjesnije u stresnim i izazovnim školskim i životnim situacijama. Sposobnost usmjeravanja pažnje na trenutno iskustvo iz trenutka u trenutak na način da je um otvoren, promatra sa znatiželjom i bez prosuđivanja (Kabat Zinn 1994.). Vježbe su korisne u stanjima uznemirenosti praćeni neugodnim osjećajima koja se mogu javiti tijekom svakodnevnog života ili neke izvanredne i stresne situacije. Pritom treba imati na umu da djeca sa značajnim promjenama u ponašanju i emocionalnom reagiranju trebaju procjenu i stručnu pomoć stručnjaka.

Nastavnički posao predstavlja jedno od najstresnijih zanimanja danas. Razlozi su najčešće veliki administrativni zahtjevi kojima su izloženi, zahtjevi vezani uz skrb za učenike i zahtjeve roditelja kao i osjećaj nedovoljne prepoznatosti i vrednovanja od strane društva. (Chang 2009; Johnson i dr. 2005). Nadalje u odnosu na druge profesije, istraživanja ukazuju da nastavnici izražavaju više simptoma sagorijevanja, imaju narušenije zdravlje, niže razine zadovoljstva poslom i iskazuju nižu razinu psihološke dobrobiti (Johnson i dr. 2005). Radno okruženje koje je emocionalno zahtjevno često uzrokuje pojačanu anksioznost, emocionalnu iscrpljenost, osjećaj depersonalizacije te osjećaj nedovoljne poslovne uspješnosti.

Stoga je važno prepoznati situacije koje izazivaju napetost i stres te primjenjivati tehnike koje takve situacije i emocije optimizira.

Kada osjetimo da su se iscrpile psihološke rezerve vrijeme je da se posvetimo sebi kako bismo jačali svoju psihološku otpornost. Isto tako, učenicima je neophodna podrška za jačanje psihološke otpornosti koju karakterizira sposobnost suočavanja s emocijama na zdrave načine, a očituje se u odnosima s drugima, s obitelji, vršnjacima, važnim osobama.

MINDFULNESS TEST

Kako bismo naučili što je mindfulness, koliko ga trenutno prakticiramo i kako ga možemo više primjenjivati u svom životu i radu moguće je početi od ispunjavanja testa o mindfulnessu koji pokazuje stupanj usredotočene svjesnosti promatrano kroz pet kategorija:

- OPAŽANJE - označava tendenciju primjećivanja ili usmjeravanja pažnje na unutarnja i vanjska iskustva, što podrazumijeva misli, emocije i podražaje iz okoline
- OPISIVANJE - sklonost opisivanju i definiranju unutarnjih iskustava riječima
- SVJESNO POSTUPANJE - odnosi se na potpunu uključenost svjesnosti i pažnje na aktivnost i iskustvo koje se trenutno odvija. Suprotno je mentalna odsutnost ili mehaničko automatsko obavljanje aktivnosti dok je pažnja usmjerena na nešto drugo.
- NEREAGIRANJE NA UNUTARNJE ISKUSTVO - podrazumijeva tendenciju otpuštanja misli i emocija nasuprot prepuštanju istima
- NEPROSUĐIVANJE ISKUSTVA - označava stav prema vlastitim mislima i emocijama.

Svaka kategorija sadrži tvrdnje na koje treba dati brožani odgovor učestalosti od nikad (1) do uvijek (5). Uz tvrdnju potrebno je upisati odgovarajući broj koji opisuje intenzitet tvrdnje. Na kraju testa zbrajaju se brojevi i bodovi pokazuju sljedeće vrijednosti stupnja usredotočene svjesnosti od izvanredne (1-20) do zadovoljavajuće i na tome treba još poraditi (60-80).

INTERAKTIVNE VJEŽBE I TEHNIKE JAČANJA USREDOTOČENE SVJESNOSTI

U ovom dijelu rada predstaviti ćemo neke od interaktivnih vježbi i tehnika usredotočene svjesnosti koji se mogu primijeniti u osobnom i profesionalnom djelovanju. Dio ovih tehnika prikazan je tijekom radionice koju su autorice ovoga rada za kolege i kolegice knjižničare održale na 34. Proljetnoj školi školskih knjižničara u ožujku 2022. godine.

1. Prizemljenje - pomoću čula primjećuju se detalji, primjerice u školskoj knjižnici, čime se mijenja fokus s uznemirenosti, straha, panike i drugih neugodnih osjećaja. Potrebno je pogledati, primijetiti i imenovati:
  - 5 stvari koje se mogu vidjeti
  - 4 stvari koje se mogu dodirnuti
  - 3 stvari koje se mogu čuti

- 2 stvari koje se mogu mirisati
  - 1 stvar koja se može okusiti.
2. Odnos prema misli - osvijestiti senzacije u našem tijelu, misli i osjećaje kada dobijemo neku informaciju, odnosno kanalizirati informacije.

Um „proizvede” više od 60.000 misli u jednome danu stoga je lako zamisliti kako um postane nefokusiran, uznemiren i preplavljen različitim mislima (Burdick, 2014). Kada je um opterećen mislima u organizmu se osjeća stres. Kada smo prisutni ovdje i sada, svjesniji smo i možemo donositi kvalitetnije odluke i izbore.
  3. S.T.O.P tehnika - tehnika zaustavljanja misli koja se koristi u slučaju neželjenog osjećanja. Sa- stoji se od 4 aktivnosti: S (Stop) - stati na trenutak i usporiti, ne reagirati; T (Take a breath) - du- boko disati, pratiti udisaje i izdisaje; O (Observe your experience) - pratiti misli koje nam padaju na pamet i istražiti svoje osjećaje (pitati se na što smo fokusirani, kakve senzacije imamo u tijelu); P (Proceed) - promijeniti perspektivu, razmisliti na što se drugo možemo fokusirati i nastaviti onako kako nama odgovara i u skladu s našim vrijednostima.
  4. Trokut pozornosti (misli, emocionalna reakcija, fizička reakcija) - ne vezati se uz ono kako se osjećamo, prihvatiti osjećaj, ali ga ne povezivati sa svojom osobnošću (npr. Danas sam tužan i to je ok!). Sudionici radionice u digitalnom alatu Mentimetru navodili su negativan osjećaj koji trenutno osjećaju i način usmjeravanja pozornosti na pozitivno (npr. Osjećam se loše, ali ja nisam loš) te dijelili iskustva kada im se u školi dogodi da nešto na prvu ne shvate, kako reagiraju i koje su fizičke manifestacije?
  5. Pravilno disanje - postati svjesni vlastitog disanja fokusirajući se na ulazak i izlazak zraka iz tijela, a misli primjećivati kako dolaze i odlaze te ih samo promatrati bez prosuđivanja. Moguće je pri- mjerice izbrojati koliko je različitih misli naišlo, a koliko se istih misli vratilo.
  6. Prepoznavanje i imenovanje misli, osjećaja i ponašanja (vježbati svjesno i jesti omiljeni slatkiš, primjećivati njegovu konzistentnost, okus, miris, oblik, toplinu, veličinu...).
  7. Vježbe za djecu (planina, umirivanje, uma, oblak misli, vatra, kiša).
  8. Pismo sebi - predstavlja razgovor sa samim sobom, pisanje pisma sebi.

OSAM PRINCIPA USMJERENE SVJESNOSTI

Utemeljitelj tečaja za smanjenje stresa na temelju svjesnosti (MBSR), Jon Kabat Zinn, govori o osam stavova. Opisuje ih kao stupove svjesnosti, odnosno stavove koje možemo unijeti u svoj život. Navodi da tehnika usmjerene svjesnosti ima 2 krila: jedno je svjesnost sadašnjeg trenutka, a drugo je 8 stavova koji se spajaju u trenutku kada imamo to određeno iskustvo. Bilo da vježbamo formalno ili u svakodnevnom životu ili radu s djecom i mladima ovi nam stavovi pružaju način produblјivanja formalne i neformalne prakse i naše primjene razumijevanja svjesnosti. Osam stavova su ne osuđivanje i prosuđivanje, prepušta- nje i strpljenje, početnički um, povjerenje, prihvaćanje, otpuštanje, zahvalnost i velikodušnost.

Ovi stupovi usmjerene svjesnosti međusobno su ovisni, a razvijanjem jednog automatski produblјujemo znanje o drugima. Svi su ti stavovi ugrađeni jedan u drugi i upućuju nas na drugačije razumijevanje onoga što je uistinu suština svjesnosti: živjeti srcem.

ZAKLJUČAK

U ovom radu prikazana je mogućnost uspješnijeg učenja i poučavanja putem analiziranja i primjene višedimenzionalnog modela zdravlja u području kognitivnog, emocionalnog, socijalnog, tjelesnog osobnog i duhovnog rasta primjenom tehnike mindfulnessa ili usredotočene svjesnosti. Imajući u vidu razvojne karakteristike i kognitivne sposobnosti djece i mladih te njihovu radoznalost i otvorenost za učenje predstavljen je niz vježbi primjene usredotočene svjesnosti koje pokazuju poboljšanje pažnje, usredotočenosti i memorije što dovodi do većeg zadovoljstva u rješavanju svakodnevnih zadataka i kvaliteti života. Uočeno je smanjenje simptoma stresa, konfuznih misli ili briga što dugoročno pozitivno djeluje na mentalno i fizičko zdravlje pojedinca. Učinci primjene usredotočene svjesnosti u školama pozitivni su u domeni kognitivnog, emocionalnog i socijalnog funkcioniranja te psihološkim mjerama stresa, suočavanja i otpornosti.

LITERATURA

- Boričević Maršanić, Vlatka i dr.** 2015. Usredotočena svjesnost – mindfulness: primjena u djece i adolescenata. Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež. Zagreb. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Medicinski fakultet, Osijek. <https://hrcak.srce.hr/156970> (pristupljeno 10.2.2022.).
- Chang, M.** 2009. An appraisal perspective of teacher burnout: Examining the emotional work of teachers. *Educational Psychology Review*, 21, 193-218.
- Ciesa A, Serretti A.** 2010. A systematic review of neurobiological and clinical features of mindfulness meditations. *Psychol Med.* 40: 1239-52.
- Johnson, Susan K; Gur, Ravid Moses; David, Zhana.** 2015. One-Session Mindfulness Meditation: A Randomized Controlled Study of Effects on Cognition and Mood. https://www.researchgate.net/publication/257795424_One-Session_Mindfulness_Meditation_A_Randomized_Controlled_Study_of_Effects_on_Cognition_and_Mood (pristupljeno 11.2.2022.)
- Kabat Zinn, Jon.** 1994. *Wherever you go, there you are : mindfulness meditation in everyday life.* Hyperion, cop. New York.
- Kabat Zinn J, Lipworth L, Burney R.** 1985. The clinical use of mindfulness meditation for the self-regulation of chronic pain. *J Behav Med.* 8: 163-90.
- O'Morain, Pdraig.** 2016. *Džepni mindfulness : usredotočena svjesnost za svaki dan.* Profil. Zagreb.

Izradom 3D slikovnice do boljeg izražavanja i lakšeg učenja

Darija Benaković

darijabe1@gmail.com

Osnovna škola Mitnica, Vukovar

Gorana Hasel

gorana.hasel@gmail.com

Osnovna škola Ivana Mažuranića, Vinkovci

SAŽETAK

Cilj je radionice pokazati kako na neuobičajen, zabavan i kreativan način obraditi djelo za cjelovito čitanje ili ponoviti naučene sadržaje iz drugih predmeta. Uvodni dio radionice daje obrazloženje korisnosti uvođenja praktičnoga rada u nastavu, te prikaz primjera rada s učenicima. Sudionici će pratiti prikaz izrade 3D slikovnice, te će istovremeno izrađivati svoju slikovnicu. Na kraju će sudionici znati postupak izrade 3D slikovnice, imat će izrađeni primjerak slikovnice te će biti sposobni naučeno primijeniti u vlastitom radu. Radionica će pokazati korelaciju sadržaja Hrvatskoga jezika, Prirode i društva, Povijesti, Geografije, Likovne kulture s međupredmetnim temama Učiti kako učiti, Osobni i socijalni razvoj, Građanski odgoj, Zdravstveni odgoj.

Ključne riječi: Prepričavanje, kreativno izražavanje, kritičko mišljenje, primjena znanja, 3D slikovnica

SUMMARY

The aim of the workshop is to show how to process work for complete reading or to repeat learned contents from other subjects in an unusual, fun and creative way. The introductory part of the workshop provides an explanation of the usefulness of introducing practical work in teaching, and an example of working with students. Participants will follow the demonstration of making a 3D picture book, and will create their own picture book at the same time. In the end, the participants will know the process of making a 3D picture book, they will have a copy of the picture book and will be able to apply what they have learned in their own work. The workshop will show the correlation of the content of the Croatian language, Nature and society, History, Geography, Art culture with interdisciplinary topics Learn how to learn, Personal and social development, Civic education, Health education.

Key words: Retelling, creative expression, critical thinking, application of knowledge, 3D picture book

UVOD

Kao knjižničari i nastavnici hrvatskog jezika i književnosti vrlo smo često svjedoci negativnog učeničkog stava o lektiri. "Naime, i djeca, i mladi i odrasli - vole dobru priču. U kojem se trenutku priča koju toliko volimo odvojila od knjige - ne znamo. No, znamo da nam je u interesu da djeca čitanje ne poistovjećuju samo sa školom, školskim obvezama i ocjenama, već i sa znanjem, užitkom, dugotrajnim zadovoljstvom, s nečim što je lijepo i dobro."¹ Trudimo se novim načinima obrade i pristupa djelu razvijati čitateljske navike i promjenu učeničkog stava prema lektiri. Sudionicima radionice ćemo pokazati kako tekst približiti učenicima metodom izrade trodimenzionalne pop up knjige, koju često nazivaju i pomičnom knjigom

¹ (Gabelica i Težak 2019: 61)

jer su joj skočne slike osnovno prepoznatljivo obilježje. Najmlađi učenici vrlo često uspostavljaju osoban i spontan odnos prema književnom djelu, a to je jedno od osnovnih polazišta naše radionice. Osim obrade književnoga djela, aktivnosti ove radionice primjenjive su i na usvajanje i ponavljanje sadržaja svih predmeta, a suodnos s međupredmetnim temama daje im dodatnu vrijednost.

KREATIVNOST KAO METODA UČENJA

Jedan od glavnih ciljeva čitanja lektire je da dijete zavoli knjigu i čitanje, a to je posebno važno u nižim razredima osnovne škole dok djeca još uvijek nisu potpuno usvojila vještine čitanja te je bitno isto im to čitanje približiti na što jednostavniji i zanimljiviji način. Tako im čitanje i lektira neće biti nešto mrsko, nego će s radošću posezati za knjigom. “Zadatak škole bio bi stvoriti poticajno okruženje, (pred)uvjete za razvoj dječjih potencijala, a zadatak je nastave ponuditi djeci vođenje različitim kreativnim procesima u svim etapama - od ideje do realizacije.”²

Nebrojeno puta se pokazala točnost kineske poslovice: Što čujem zaboravim, što vidim zapamtim, što izradim razumijem/naučim! Na tragu tih iskustava osmišljene su razne aktivnosti koje u svrhu učenja koriste dječju kreativnost i spremnost na praktičan rad, rad rukama. Zato smo odlučile približiti djeci (i sudionicima radionice) 3D ili, kako ju često zovemo, pop-up slikovnicu, naučiti ih kako se izrađuje te uz pomoć ove metode obraditi jedan književni predložak.

KORAK PO KORAK KROZ RADIONICU

U uvodnom dijelu radionice treba se prisjetiti uzročno-posljedične veze čitanja / kreativnog izražavanja / kritičkog mišljenja / pamćenja. Bez točnoga, čitanja s razumijevanjem vrlo je teško ostvariti učenje. Udublјivanje u tekst, pažljivo slušanje ili čitanje, pokreće mehanizam vizualiziranja sadržaja, maštanja, zamišljanja. Učenike treba potaknuti na izdvajanje ključnih riječi, razdvajanje bitnoga od nebitnoga, to će biti najbolji pokazatelj razumijevanja teksta i prvi korak prema učenju.

Slika 1: pribor za izradu 3D slikovnice

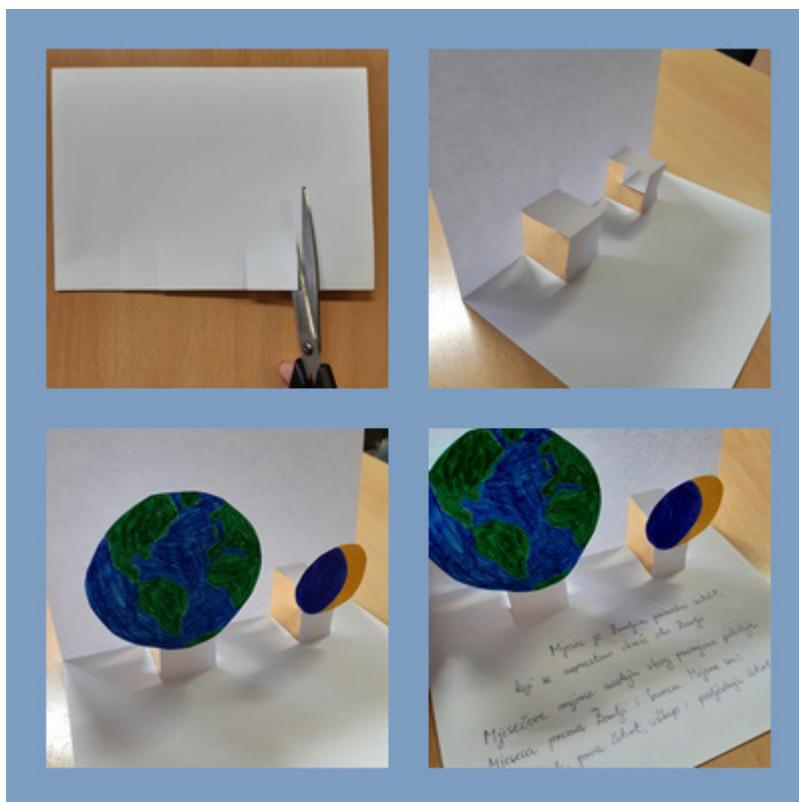
Pop-up slikovnice imaju trodimenzionalne stranice, odnosno skočne prozore i ostale transformacije koje

² (Gabelica i Težak 2019: 133)

su izvedive na drukčiji način. Tehnika izrade ovakve slikovnice u osnovi je vrlo slična origamiju, jedino što origami ne koristi škare i ljepilo za svoju izradu, tako da im je zajedničko samo to sklapanje. Takve slikovnice kombinacija su triju elemenata: kratkog teksta, ilustracija i nekoliko skočnih sličica koje “iskaču” uz pomoć mehanizma za kretanje.

U praktičnom dijelu radionice sudionici izravno dožive sve prednosti ovakvog učenja. Učenici/sudionici koriste 4 lista A4 formata od kojih izrađuju svoju slikovnicu, a još su im potrebni pribor za crtanje, škare i ljepilo.

U uvodnom dijelu radionice detaljno je pojašnjen i prikazan proces nastanka ovakve slikovnice. Slijedi čitanje odabrane priče, a nakon toga sudionici promišljaju/predlažu tri ključne riječi/predmeta koje povezuju s pričom i koje će u njihovoj slikovnici biti naglašene na skočnim prozorima. U 5 rečenica prepričavaju priču i raspoređuju ih na 3 stranice slikovnice te crtaju i izrezuju glavne pojmove za koje su se odlučili.

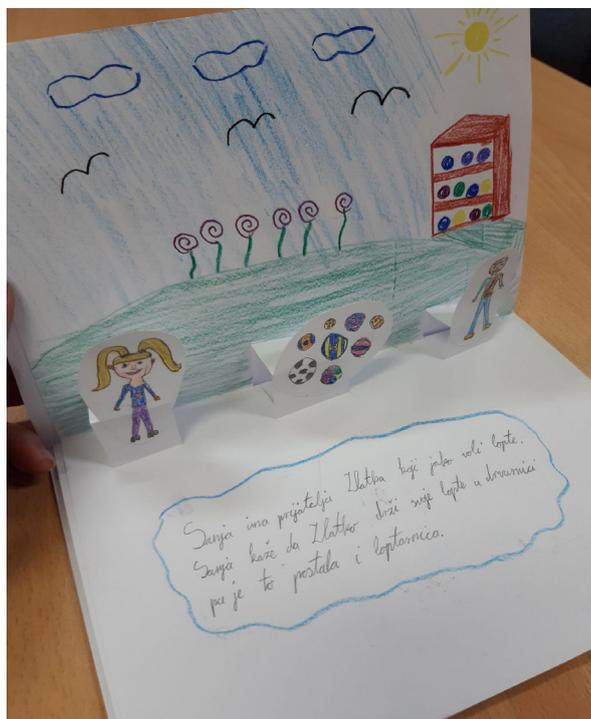
Slika 2: koraci izrade 3D slikovnice

Određivanjem svojih asocijativno-tematskih riječi koje će pretočiti u sličice, nama kao učiteljima otkrivaju se asocijativna i misaona postignuća učenika, a istodobno se pokretanjem ueničkih asocijacija stvara doživljajni kontekst za interpretaciju, odnosno recepciju teksta. Moramo imati na umu kako je nekim učenicima u mlađoj dobi puno lakše izražavanje dojmova likovnim jezikom nego li riječima, a kada je riječ o kombinaciji likovnog i govornog izražavanja učenik doživljava i osjećaj uspjeha jer je nadomjestio svoj, možda, slabiji rječnik likovnim izričajem te ga to motivira u ostvarenju zadatka koji je pred njega postavljen.

Primjeri izrađenih 3D slikovnica na radionicama u školi prikazat će kako su učenici navedene aktivnosti proveli u djelo do gotovoga proizvoda.

Nakon što svi dovrše pisanje teksta, ljepljenje skočnih prozora i oslikavanje svoje naslovnice, predstavljaju i pojašnjavaju svoju slikovnicu. Prikazivanjem svojih likovnih priloga stvara se spoznajna motivacija za

interpretaciju teksta, a nerijetko potiče i na razgovor ili raspravu jer nisu sva djeca tekst jednako doživjela niti jednake pojmove odabrali kao nositelje cijele priče.

Slika 3: gotova 3D slikovnica učenika

VIŠESTRUKA PRIMJENJIVOST RADIONICE

Izradom trodimenzionalne slikovnice učenici su provježbali pisano i usmeno izražavanje i prepričavanje teksta, a ovim se pristupom radu istovremeno vježba i aktivno slušanje, sposobnost razlučivanja bitnoga od nebitnoga, sažimanje teksta, izražavanje te kreativnost idejnog rješenja. Ovakav način rada i izrada ovakve slikovnice ne mora biti usko vezana za obradu lektirnih naslova jer je ovakav način rada učenicima zanimljiv i prihvatljiv i za ponavljanje gradiva drugih predmeta, npr. Prirode i društva, Biologije, Geografije, Povijesti, stranih jezika, a ujedno se ostvaruju i očekivanja međupredmetnih tema Učiti kako učiti, Osobni i socijalni razvoj, Građanski odgoj, Zdravstveni odgoj. U kojem god nastavnom predmetu primijenili ovakvu metodu učenja, nastava postaje dinamičnijom, a učenje aktivnim, te se uspostavlja i suodnos nastavnih predmeta. “Umjesto učenja slušanjem i gledanjem, valja u školi davati prednost nastavnim situacijama i epizodama u kojima se događa učenje radeći (engl. *learning by doing*), ili učenje igranjem (engl. *learning by playing*), ili učenje otkrivanjem ili istraživanjem (engl. *learning by discovery*) te iskustveno učenje (engl. *learning by experience*).”³

ZAKLJUČAK

U vremenu digitalnih tehnologija, kada su ekrani zamijenili papir vrlo je teško privoljeti djecu na čitanje i u njih razviti ljubav prema knjigama. Malo drukčijim pristupom pokušali smo ih zainteresirati da osjete koliko je lijepo kad, osim što čuju tekst i prepričaju ga, isti ujedno i pretoče u svoje malo umjetničko djelo. S trodimenzionalnim slikovnicama su se susretali kao mali, vjerojatno nikada nisu niti promišljali o njihovu nastanku, a ovom radionicom smo im željeli pokazati kako, naoko, komplicirane stvari mogu biti jednostavne te kako na zabavan i kreativan način mogu prepričati pročitani tekst ili ponoviti ranije naučeno gradivo.

³ (Matijević, Radovanović 2011: 157)

Stvaralačko izražavanje je jedna od značajnijih potreba učenika, a zauzima vrlo važno mjesto u nastavi, kako lektire, tako i obrade drugih sadržaja. Svojim stvaralačkim izražavanjem, bilo pisanim, likovnim, scenskim ili pak mješovitim, učenici nam potvrđuju kako su ostvarili stvaralačko i kritičko mišljenje, uspostavili komunikaciju s tekстом, kakva im je doživljajna i spoznajna reakcija te koliko je tekst utjecao na njihovo izražavanje i, možebitno, obogaćivanje njihova rječnika.

LITERATURA

Čudina-Obradović, Mira. 2003. *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Školska knjiga. Zagreb.

Gabelica, Marina; Težak, Dubravka. 2019. *Kreativni pristup lektiri*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Lučić- Mumlek, Kata. 2002. *Lektira u razrednoj nastavi: metodički priručnik*. Školska knjiga. Zagreb.

Matijević, Milan; Radovanović, Dijana. 2011. *Nastava usmjerena na učenika*. Školske novine. Zagreb.

Mattes, Wolfgang. 2007. *Nastavne metode: 75 kompaktnih pregleda za nastavnike i učenike*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Rothstein, Dan; Santana, Luz. 2012. *Napravite samo jednu promjenu: naučite učenike da postavljaju pitanja*. Naklada Kosinj. Zagreb.

Stevanović, Marko. 2003. *Modeli kreativne nastave*. Andromeda. Rijeka.

Upućivački tekst – uputa

Sanja Galic

sanja.galic1@skole.hr

III. gimnazija Osijek

SAŽETAK

Međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj potiče cjeloviti razvoj učenika sa svrhom izgradnje samopouzdanje, kreativne i odgovorne osobe sposobne za suradnju. U radionici Upućivački tekst – Uputa, u korelaciji s predmetnim kurikulumom Hrvatski jezik, učenici razvijaju čitanje s razumijevanjem koje povezuje i kreativno preoblikuje osobna iskustva iz sudjelovanja u izvanučioničkoj nastavi. Funkcionalno primjenjuju informacijsku, medijsku i digitalnu pismenost, suradnički rješavaju probleme i donose odluke. Rezultat toga su izrađene „Upute za odlazak na izlet u adrenalinski park za Dan škole“ u okolnostima vezanim uz pandemiju COVID-19.

Ključne riječi: Odgovornost, osobni i socijalni razvoj, timski rad nastavnika, upućivački tekst, višestruka pismenost

SUMMARY

Cross-curricular theme Personal and social development encourages the holistic development of students with purpose of building a confident, creative and responsible person capable of cooperation. In the workshop Reference text - Instruction, in correlation with the subject curriculum Croatian language, students develop reading comprehension that connects and creatively reshapes personal experiences from participation in extracurricular activities. They apply information, media and digital literacy, cooperative problem solving and decision making functionally. As a result of it, Instructions were made for going on a trip to the adrenaline park for School Day in circumstances related to the COVID-19 pandemic.

Key words: Responsibility, personal and social development, teacher teamwork, reference text, multiple literacy

UVOD

Neke od zadaća školske knjižnice, odnosno odgojno-obrazovnog rada knjižničara, su omogućiti učenicima stjecanje vještina za cjeloživotno učenje, pomoći učenicima u učenju, poticati istraživački duh i osobno prosuđivanje, kreativno i kritičko mišljenje te stvarati uvjete za interdisciplinarni pristup nastavi.

Reforma odgoja i obrazovanja rezultirala je objavljivanjem predmetnih i kurikuluma međupredmetnih tema. Time je otvorila novu mogućnost školskim knjižničarima za uključivanje u nastavu pojedinih predmeta, sate razrednih odjela i projekte upravo ostvarivanjem sadržaja različitih međupredmetnih tema.

Radionica Upućivački tekst – Uputa je rezultat timskog rada profesorice hrvatskog jezika i knjižničarke III. Gimnazije Osijek kao povezivanje međupredmetnih tema Osobni i socijalni i razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije s predmetnim kurikulumom Hrvatski jezik, područje Hrvatski jezik i komunikacija za treći razred gimnazije.

U radionici se primjenjuju različiti oblici rada, strategije učenja i oblici vrednovanja kojima se razvija višestruka pismenost i potiče odgovornost za pridržavanje zakonskih propisa te društvenih pravila i normi. Poučava se ponašanjima koja omogućuju ostvarivanje želja i potreba bez ugrožavanja drugih. To pomaže učenicima pri uspostavi i održavanju zdravih socijalnih odnosa te u pripremi za njihove uloge u obitelji, radnoj okolini i društvu.

Na Proletnoj školi školskih knjižničara RH 2022. održana je radionica s istim nazivom. U njoj su sudionici radili u skupinama u virtualnom okruženju. Prema zadanim su ishodima osmislili strategije i metode poučavanja za različite scenarije, razradili aktivnosti sa svrhom ostvarenja i oblike vrednovanja njihova ostvarenja.

RADIONICA UPUĆIVAČKI TEKST – UPUTA

Predmetni kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik područje Hrvatski jezik i komunikacija omogućuje razvoj vještina komunikacije i suradnje s drugima i svijesti o sebi kao osobi koja izgrađuje, poštuje i izražava vlastiti identitet¹.

To otvara mnoge mogućnosti povezivanja sa sadržajima međupredmetnih tema Osobni i socijalni i razvoj, Učiti kako učiti te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. Naglasak je u povezivanju s ostvarivanjem odgojno-obrazovnih postignuća kurikuluma Osobni i socijalni razvoj što omogućuje razvijanje svijesti o sebi i uvažavanje potreba i osjećaja drugih, davanje i primanje informacija, sposobnost uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka, suradničko učenje, prihvaćanje pravila, uzajamno pomaganje, suradnju u ostvarivanju zajedničkih ciljeva, razumijevanje međuovisnosti pojedinca i društva te prihvaćanje društvenih normi i pravila². Uspješni međuljudski odnosi i sudjelovanje u društvu podrazumijevaju razumijevanje odgovornosti za svoje postupke, prihvaćanje pravila ponašanja i komunikacije u različitim društvima i životnim sredinama. To uključuje toleranciju, izražavanje i razumijevanje različitih gledišta, samopouzdanje i sposobnost suosjećanja.

Međupredmetna tema Osobni i socijalni i razvoj sastoji se od tri dijela, domene: Ja, Ja i drugi, Ja i društvo. Svrha je domene Ja, razvijanje slike o sebi. Učenici u petom odgojno-obrazovnom ciklusu, u ovoj radionici, analiziraju prava i obveze te ulogu odrasle osobe, zauzimaju se za sebe i prihvaćaju različita viđenja situacije (osr. A.5.1.)³. Domena Ja i drugi za svrhu ima razvoj socijalnih i emocionalnih vještina, tako učenici mogu uvidjeti posljedice i svrhu svojih i tuđih stavova ili postupaka (osr. B.5.1.), radeći u skupini

¹ (Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf : 10)

² (Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/OSR_kurikulum.pdf : 8-9)

³ („Isto“: 23)

razvijaju znanja, vještine i stavove za uspješan timski rad (osr. B.5.2.)⁴. Treća domena, Ja i društvo, razvija svijesti o pripadanju i vlastitoj ulozi u društvu pri čemu učenik preuzima odgovornost za pridržavanje zakonskih propisa te društvenih pravila i normi (osr. C.5.2.)⁵ budući da poznaje i ponaša se u skladu sa zakonskim propisima (uputama i preporukama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo za sprječavanje širenja bolesti COVID-19).

Cilj je radionice razviti čitanje s razumijevanjem koje oblikuje i preoblikuje osobna iskustva iz sudjelovanja u izvanučioničkoj nastavi (izlet za Dan škole) te stvara nova gledišta, potiče kreativnost te refleksiju o sebi, svijetu i drugima vezane uz pandemiju COVID-19. Tijekom rada učenici pronalaze informacije u različitim izvorima, kritički promišljaju, prepoznaju kontekst i namjeru informacije. Funkcionalno primjenjuju višestruku pismenost (čitalačku, informacijsku, medijsku, digitalnu), suradnički rješavaju probleme i donose odluke te stvaraju pisani upućivački tekst prema određenoj strukturi, namjeni i stilu. Tijekom radionice provodi se vrednovanje za učenje, kao i vrednovanje naučenog.

RADIONICA ZA UČENIKE

Profesorica hrvatskog jezika Ivana Milošević Živković i knjižničarka Sanja Galic nekoliko su puta iskoristile tu priliku i zajedno održale sate trećim razredima gimnazije o upućivačkim tekstovima: molba i uputa. Učenici su samostalno izrađivali grafički organizator pomoću kojega su pokušali samostalno definirati uputu, a potom tražili informacije u online priručnicima. Samostalno su učili nastavni sadržaj pomoću [uputa za samostalno čitanje teksta](#):

- zabilježi ključne pojmove
- potraži ih u rječniku ili leksikonu
- zapiši bibliografsku bilješku o natuknici prema pravilima Hrvatskog pravopisa
- svojim riječima napiši njihovo objašnjenje

Temeljem vlastitih bilješki i preporuke HZJZ „Mogućnosti izvođenja izvanučioničke nastave vezane uz pandemiju COVID-19“ u skupini su napisali „Uputu za odlazak na izlet u adrenalinski park za Dan škole“:

1. kakva treba biti oprema (odjeća, obuća)
2. gdje i kada se održava (koji su sadržaji toga mjesta dopušteni za korištenje, a koji nisu)
3. što ponijeti za domjenak (hrana i piće)
4. načine zabave i oprema
5. način i vrijeme dolaska i odlaska

Tijekom radionice provedeno je nekoliko vrsta vrednovanja:

- vrednovanje za učenje – promatranje i praćenje napretka učenika u istraživanju i izvršavanju praktičnih radova u digitalnim alatima
- vrednovanje kao učenje – vršnjačko vrednovanje rezultata rada ostalih skupina prema zadanim

⁴ („Isto“: 35)

⁵ („Isto“: 50)

[kriterijima](#) i samovrednovanje - Minuta za kraj u alatu [Mentimeter](#) (oblik Otvoreno pitanje: Ukratko zapiši što smatraš korisnim ili zanimljivim od obrađene teme. Možeš navesti vlastiti primjer.)

- vrednovanje naučenog – nastavnica ocjenjuje članove skupine koja je dobila najviše bodova

Knjižničarka je cjelinu o upućivačkim tekstovima dopunila na satima razrednih odjela trećih razreda kada je učenike podučavala pisanju motivacijskog pisma. Ovi nastavni sati ili radionice, uz pisanje životopisa, pripadaju pripremi učenika za traženje stipendije, mogućnost sudjelovanja u Erasmus+ projektu (mobilnost pojedinaca) ili traženje zaposlenja. Nastavne pripreme, prezentacije i ostali materijali dostupni su na mrežnoj stranici [školske knjižnice](#).

Ovakve radionice potiču razvoj ključnih kompetencija: pismenosti, digitalne, osobne i socijalne, učiti kako učiti, građanske, poduzetničke, te kulturne svijesti i izražavanja. One poboljšavaju višestruku pismenost koja podrazumijeva pisanje i čitanje na materinskom te barem jednom stranom jeziku, kao i medijsku, informacijsku, kritičku i druge pismenosti. „Istodobno, međunarodna istraživanja poput Programa za međunarodnu procjenu učenika (PISA) Organizacije za gospodarsku suradnju i razvoj (OECD) ili OECD-ova Programa za međunarodnu procjenu kompetencija odraslih (PIAAC) ukazuju na trajno visok udio tinejdžera i odraslih osoba s nedostatnim osnovnim vještinama.“⁶

Stvaranje upućivačkog teksta je aktivnost koja funkcionalno primjenjuje višestruku pismenost, kritičko i kreativno mišljenje, suradničko rješavanje problema i donošenje odluka. Sve je to primjenjivo u stvarnom životu i omogućuje učenicima stjecanje vještina za cjeloživotno učenje što je u skladu sa zadaćama školske knjižnice. Iz toga je razloga ova radionica odabrana za predstavljanje na Proljetnoj školi školskih knjižničara.

RADIONICA ZA KNJIŽNIČARE

Ciljevi radionice za knjižničare nešto se razlikuju od ciljeva za učenike jer su usmjereni na razvoj kompetencija za kvalitetno obavljanje odgojno-obrazovnog rada knjižničara i profesionalni razvoj, odnosno cjeloživotno učenje. Oni su:

- Osmisliti strategije i metode povezivanja sadržaja nastavne teme kurikuluma Hrvatski jezik i međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj.
- Razraditi nastavne aktivnosti sa svrhom ostvarenja zadanih ishoda i oblike vrednovanja njihova ostvarenja.
- Suradnički rješavati probleme i donositi odluke.

Ishodi za sudionike radionice su određeni prema Okviru nacionalnoga standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama⁷:

1. Akademska disciplina, nastavni predmet/odgojno-obrazovno područje

⁶ (Preporuka Vijeća od 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (tekst relevantan za EGP). 2018. EUR-Lex. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN) : 2)

⁷ (Okvir nacionalnoga standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama. 2016. Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje. Zagreb. <http://nvo.hr/wp-content/uploads/2016/03/Okvir-standarda-kvalifikacije-final.pdf>)

- 1.3. analizirati i odabirati nastavne sadržaje kurikuluma predmeta koji poučava u skladu s ciljevima poučavanja i potrebama učenika
- 1.4. svrsishodno i učinkovito u nastavnom procesu primjenjivati spoznajne vještine, metode, instrumente, alate i materijale svojstvene predmetu i odgovarajućoj akademskoj disciplini
- 1.7. povezati u poučavanju ostale kurikulumske sadržaje i međupredmetne teme s predmetom koji poučava
1. Učenje i poučavanje
  - 1.9. primjenjivati različite socijalne oblike rada koji motiviraju učenike i potiču ih na aktivno uključivanje u proces učenja te na međusobnu suradnju
  - 1.10. prilagoditi postojeće i/ili izrađivati nove nastavne materijale tako da budu primjereni za ostvarivanje planiranih ishoda učenja i motivirajući za učenje
  - 1.11. organizirati nastavu tako da znanja i vještine stečene u školi učenici primjenjuju u stvarnim životnim situacijama i povezuju sa svijetom rada
  - 1.12. uvoditi u nastavu suvremene društveno relevantne teme, kao što su održivi razvoj, cjeloživotno učenje, društvena odgovornost i uvažavanje različitosti
2. Vrednovanje
  - 1.1. primijeniti raznovrsne odgovarajuće pristupe i metode vrednovanja ishoda učenja
5. Suradnja u školi, s obitelji i zajednicom
  - 5.3. uključiti se u timski rad u planiranju i ostvarivanju međupredmetnih kurikulumskih tema.

TIJEK RADIONICE

Voditeljica je održala uvodnu prezentaciju o nastavnoj temi Uputa i vrsti upućivačkog teksta (kurikulum Hrvatski jezik) povezanoj s međupredmetnim temama Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.

Potom su sudionici podijeljeni u skupine koje su radile u virtualnom okruženju i imale iste zadatke, ali različite teme. Skupine su dobile materijale s ciljevima nastavnog sata, ishodima i odgojno-obrazovnim očekivanjima za učenike iz navedenih kurikuluma, poveznicu na tekst „Upućivanje (instrukcija)“ iz udžbenika hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije.

Svaka je skupina dobila jednu od tema prema kojoj učenici, pridržavajući se važećih epidemioloških mjera, trebaju izraditi upute za:

- održavanje maturalne zabave
- odlazak na višednevnu ekskurziju u inozemstvo
- odlazak u adrenalinski park
- ispraćaj maturanata, zadnji dan nastave

Zadaci svih skupina su isti – sudionici u zadanom vremenu za dobivenu temu trebaju suradnički:

- odrediti metode poučavanja,

- razraditi aktivnosti i zadatke za skupni rad učenika sa svrhom ostvarenja zadanih ishoda,
- predložiti izvore informacija za učenike (osobe, ustanove, mrežni izvori...)
- predložiti jedan digitalni alat za izradu upute (u nekoliko riječi obrazložiti razlog odabira),
- osmisliti oblike vrednovanja ostvarenja ishoda.

Glasnogovornici skupina su, po isteku dogovorenoga vremena, predstavili rezultate rada, a ostale skupine su ga vrednovale pomoću upitnika [Kriterijsko vrednovanje](#) (vrednovanje kao učenje – vršnjačko vrednovanje).

Vrednovanje radionice provedeno je u alatu Mentimeter, oblik otvorenog pitanja: Ukratko zapišite što smatrate korisnim, zanimljivim ili nejasnim od obrađene teme.

ZAKLJUČAK

Odgojno-obrazovni rad knjižničara treba omogućiti učenicima stjecanje vještina za cjeloživotno učenje, poticati istraživački i timski duh, kritičko i kreativno mišljenje. Reforma odgoja i obrazovanja uvela je kurikulume međupredmetnih tema i time otvorila novu mogućnost školskim knjižničarima za uključivanje u nastavu pojedinih predmeta, sate razrednih odjela i projekte upravo ostvarivanjem sadržaja različitih međupredmetnih tema.

Radionica Upućivački tekst – Uputa je rezultat timskog rada profesorice hrvatskog jezika i knjižničarke III. Gimnazije Osijek kao povezivanje međupredmetnih tema Osobni i socijalni i razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije s predmetnim kurikulumom Hrvatski jezik, područje Hrvatski jezik i komunikacija za treći razred gimnazije.

Naglasak je na povezivanju s odgojno-obrazovnim postignućima kurikuluma Osobni i socijalni i razvoj budući da u radionici učenici razvijaju sliku o sebi analizirajući prava i obaveze te ulogu odrasle osobe, zauzimaju se za sebe, prihvaćaju različita viđenja određene situacije te uviđaju svrhu i posljedice svojih i tuđih stavova ili postupaka. Razvijaju znanja, vještine i stavove za uspješan timski rad i svijesti o pripadanju i vlastitoj ulozi u društvu te odgovornost za pridržavanje važećih preporuka Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo za sprječavanje širenja bolesti COVID-19.

Radionice povezivanja predmetnih i međupredmetnih tema potiču razvoj ključnih kompetencija i poboljšavaju višestruku pismenost koja podrazumijeva pisanje i čitanje na materinskom i barem jednom stranom jeziku, kao i medijsku, informacijsku, kritičku i druge pismenosti. Radionica za knjižničare usmjerena je razvoju kompetencija za kvalitetno obavljanje odgojno-obrazovnog rada i profesionalni razvoj, odnosno cjeloživotno učenje. Rezultat radionice su prijedlozi različitih metoda poučavanja, aktivnosti, izvora informacija, primjene digitalnih alata i oblika vrednovanja ostvarenja ishoda.

LITERATURA

- Dujmović Markusi, Dragica; Španjić, Tanja.** 2020. *Fon-Fon 3: udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije i srednjih strukovnih škola (140 sati godišnje)*. Profil Klett d.o.o. Zagreb. <https://hr.izzi.digital/DOS/18107/48240.html> (pristupljeno 12. studenoga 2021.)
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.** 2021. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=27565> (pristupljeno 12. studenoga 2021.)
- Klippert, Heinz.** 2001. *Kako uspješno učiti u timu: zbirka praktičnih primjera*. Educa. Zagreb.
- Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije.** 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/HR-OSiGM_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)
- Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole.** 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/OSR_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)
- Kurikulum međupredmetne teme Učiti kako učiti za osnovne i srednje škole.** 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/UKU_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)
- Kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole.** 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/IKT_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)
- Matijević, Milan; Radovanović, Diana.** 2011. *Nastava usmjerena na učenika*. Školske novine. Zagreb.
- Metodički priručnik 3: priručnik za nastavnike hrvatskoga jezika za treći razred gimnazije i četverogodišnjih strukovnih škola (140) sati.** 2020. Ur. Dujmović Markusi, Dragica. Profil Klett d.o.o. Zagreb. www.profil-klett.hr/sites/default/files/metodicki-kutak/metodicki_prirucnik_3_140_sati_2020_prvo-izdanje.pdf (pristupljeno 12. studenoga 2021.)
- Mijatović, Antun.** 2000. *Leksikon temeljnih pedagoških pojmova*. EDIP. Zagreb
- Mogućnosti izvođenja izvanučioničke nastave vezane uz pandemiju COVID-19.** 2020. Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Zagreb. <https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2020/03/Mogu%C4%87nosti-izvo%C4%91enja-izvanu%C4%8Dioni%C4%8Dke-nastave-vezano-uz-pandemiju-COVID-19.pdf> (pristupljeno 12. studenoga 2021.)
- Okvir nacionalnoga standarda kvalifikacija za učitelje u osnovnim i srednjim školama.** 2016. Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje. Zagreb. <http://nvo.hr/wp-content/uploads/2016/03/Okvir-standarda-kvalifikacije-final..pdf> (pristupljeno 12. studenoga 2021.)
- Preporuka Vijeća od 22. svibnja 2018. o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje (tekst relevantan za EGP).** 2018. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?u->

[ri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](#) (pristupljeno 28. siječnja 2022.)

Školski rječnik hrvatskoga jezika: mrežno izdanje. Ur. Jozić, Željko i dr. Školska knjiga. Zagreb.
www.rjecnik.hr (pristupljeno 12. studenoga 2021.)

Terhart, Ewald. 2001. *Metode poučavanja i učenja: uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja.* Educa. Zagreb.

Vrkić Dimić, Jasmina. 2014. *Suvremeni oblici pismenosti. Školski vjesnik.* Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu. Split. 63-3. https://skolskivjesnik.ffst.hr/wp-content/uploads/2020/12/8_J_Vrkic_Dimic.pdf (pristupljeno 28. siječnja 2022.)

“Poticanje čitanja i lektira – učinimo ih zanimljivim”

Biljana Krajačić

bsubert77@gmail.com

OŠ “Lipik”, Lipik

Ivana Rakonić Leskovar

ivana.rakonic@gmail.com

OŠ Dragutina Lermana, Brestovac

SAŽETAK

Svakodnevno se susrećemo s učeničkom odbojnošću prema čitanju lektirnih djela, a u provedbi reforme “Škola za život” jedan od glavnih zadataka školskih knjižničara je prilagoditi pristup učenicima glede lektire i unaprijediti poticanje čitanja. Korištenjem IKT programa učenicima ćemo ponuditi suvremeni, zanimljiv i poučan način obrade lektire i poticanja čitanja, a kroz nove medije predstaviti materijale koje možemo koristiti pri inovativnoj obradi lektirnih djela i poticanju čitanja s ciljem podizanja razine svijesti o čitanju općenito.

Ključne riječi: čitanje, kreativna obrada lektire, IKT programi, problemski zadaci

SUMMARY

Every day we witness students’ aversion towards reading mandatory literature. One of the main goals of the School for Life reform, as far as the librarians are concerned, is to adjust students’ access to the mandatory literature and enhancing reading habits. With the use of ICT programs, we will provide students with a modern, engaging and instructive way to process mandatory literature and encourage reading. In addition to that we will present materials using new media that can be used innovatively in reading mandatory literature and encourage reading in order to raise reading awareness in general.

Keywords: reading, creative mandatory literature, ICT programs, problem tasks

UVOD

Jedna je od glavnih zadaća školske knjižnice poticanje učenika na čitanje lektirnih djela i čitanje općenito. U suradnji s učiteljima školski knjižničari smišljaju nove načine kako privući učenike na čitanje lektirnih djela. Nove generacije učenika odrastaju s digitalnim tehnologijama i zahtijevaju interaktivnost i brzu povratnu informaciju, a lektirna su im djela nezanimljiva ukoliko im se ne predstave na nov, inovativan način. Niz IKT programa nudi nam mogućnost približavanja učenicima i podizanje svijesti o čitanju, a obrada lektire osmišljena kroz nove tehnologije vrlo je dinamična i inovativna te ju učenici s radošću i zanimanjem primaju i provode.

ŠKOLSKI KNJIŽNIČAR U «ŠKOLI ZA ŽIVOT»

Rad školskog knjižničara u suvremenoj školskoj knjižnici ostvaruje se kroz neposredni odgojno-obrazovni rad s učenicima, stručni knjižničarski rad te kroz kulturnu i javnu djelatnost škole, a kroz međupredmetne teme Škole za život: Učiti kako učiti i Upotreba informacijske i komunikacijske tehnologije otvara se prostor za razvoj informacijske pismenosti i osposobljavanje za cjeloživotno učenje¹, što je jedna od zadaća školske knjižnice prema IFLA-inim smjernicama. Školski knjižničari imaju vrlo važnu ulogu u procesu formalnog obrazovanja i od njih se očekuje osposobljavanje učenika za daljnje nošenje s naglim porastom informacija² i korištenjem informacijske tehnologije, a jedan od najvećih izazova za obrazovni sustav je upotreba informacijske tehnologije i informacijsko opismenjivanje. Školska knjižnica mora biti uključena u nastavni proces i kontinuirano sudjelovati u osposobljavanju učenika za trajno čitanje i učenje, a Standard za školske knjižnice³ između ostalog propisuje i stvaranje uvjeta za interdisciplinarni pristup nastavi. Školski knjižničari u svakom trenutku moraju biti spremni na suradnju i pomoći učiteljima koliko mogu u unaprijeđenju obrade lektire kao kreativni partneri u nastavnom procesu.

KREATIVNI NAČINI OBRADE LEKTIRNIH DJELA I POTICANJA ČITANJA

Odnos prema lektiri i čitanju ovisi o učiteljevom metodičkom umijeću⁴, ali i o korištenju novih, suvremenih medija s kojima su učenici u svakodnevnom doticaju. Prema Vranjković⁵, zadaća je nastave lektire poticanje učenika na radosno i spontano čitanje književnog teksta, a kako bismo to postigli trebamo poticati učenika na osobno stvaralačko komuniciranje sa zbirkom. Reformom „Škola za život“ osuvremenjen je popis djela za cjelovito čitanje koji je podijeljen u tri ciklusa, a učenicima je ponuđen niz novih zanimljivih lektirnih djela. Na taj način osuvremenjen je sadržaj nastave lektire. Kako bismo u potpunosti osuvremenili obradu lektire ključno je promijeniti pristup, jer će učenici biti zadovoljni ukoliko im pružimo interaktivne i frekventne sadržaje te mogućnosti koje pruža digitalna tehnologija koja im je svakodnevno na raspolaganju.

IKT programi

Za učenike je korištenje računala neiscrpan izvor kreativnosti te ga možemo iskoristiti kako bismo osvježili nastavu lektire i zainteresirali učenike za bolju stvaralačku i istraživačku aktivnost⁶. Interaktivnost digitalnih tehnologija pomaže pri promicanju timskog i suradničkog učenja, a time dodatno motiviramo učenike na rad. One nisu samo potreba, već omogućavaju lakše stjecanje novih znanja i ovladavanje novim vještinama kod učenika. Na radionici ćemo predstaviti nekoliko IKT programa koji nam mogu pomoći u obradi nastave lektire i poticanju čitanja kod učenika. Programe smo ranije koristili u nastavi

¹(IFLA-ine smjernice za školske knjižnice 2016)

²(Rakonić Leskovar 2018)

³(Standard za školske knjižnice 2013)

⁴(Pintarić i Mihoković 2009: 81-94)

⁵(Vranjković 2011: 205)

⁶(Matić 2008: 383)

obrade lektire i poticanja čitanja u našim školama.

*Mentimeter*⁷ je digitalni alat koji omogućava postavljanje pitanja i prikupljanja povratnih informacija za vrijeme prezentacije. Sudionici svoje odgovore unose preko mobilnih uređaja i sve što je potrebno za pristup je kod i poveznica. Za izradu sadržaja u alatu potrebno je izraditi korisnički račun, ali nije potrebno za odgovaranje na pitanja.

*Plickers*⁸ je program namijenjen jednostavnoj i inovativnoj provjeri znanja u razredu, anketama ili kratkim istraživanjima s automatskim prikupljanjem i analizom dobivenih rezultata. Odličan je za izradu grupnih kvizova, provjera znanja, anketa i slično, a besplatan je u ograničenom načinu upotrebe, jednostavan i dostupan.

QR kod omogućava brzu čitljivost i mogućnost velike pohrane podataka zbog čega je izrazito rasprostranjen i korišten. QR kodovi⁹ mogu se koristiti u svim nastavnim područjima i etapama nastave. Očitati ih može svaki uređaj s fotoaparatom i pristupom internetu koji ima instaliranu aplikaciju za čitanje QR kodova.

*Kahoot!*¹⁰ je interaktivni digitalni program namijenjen izradi kvizova, rasprava i upitnika, a koristi elemente učenja igrom u stvarnom vremenu. Postoji sustav bodovanja koji je utemeljen na bodovima dobivenima za točan odgovor unutar zadanog vremena.

Slika 1. Nastavni sat s učenicima na kojem smo koristile IKT program Plickers

Ciljevi i tijek radionice

Ciljevi radionice jesu potaknuti sudionike na korištenje kreativnih načina pri obradi lektire i poticanju čitanja korištenjem IKT programa kako bi bili zanimljiviji učenicima te osposobiti sudionike na samos-

⁷ (E-laboratorij 2017)

⁸ (Leko 2017)

⁹ (Kralj 2011)

¹⁰ (Negulić 2015)

talnu provedbu spomenutih načina obrade.

Slika 2. Nastavni sat s učenicima na kojem smo koristile IKT program Kahoot

Nakon uvodnog zadatka predstavljanja, sudionici radionice pristupit će prvoj aktivnosti na radionici, a to je lektira iz vrećice. Pod pretpostavkom da su sudionici već ranije čitali lektirna djela, predavačice će pripremiti zadatak u aplikaciji Mentimeter. Zadatak je u aplikaciju upisati pet predmeta koji se odnose na zadano lektirno djelo, nakon čega slijedi rasprava i provjera rezultata. Navedeni način pokazao se kao izvrstan pri obradi lektirnih djela i poticanju čitanja kod učenika, a potiče logično razmišljanje i kritičko mišljenje. Za obradu lektire putem lektire iz vrećice¹¹ potrebno je pronaći predmete ili motive uz pomoću kojih ćemo prepričati djelo i vrećicu koja nije prozirna, ukoliko se ona izvodi u fizičkom smislu. Nakon kratkog predstavljanje IKT programa (Mentimeter, Kahoot, Plickers i QR kodovi) koje koristimo pri obradi lektirnih djela i poticanju čitanja, slijedi glavna aktivnost – potraga za informacijama putem QR kod čitača. Problemskim zadacima potičemo suradničko učenje i natjecanje kroz igru. Nakon evaluacije glavne aktivnosti, predstaviti ćemo IKT programe Plickers i Kahoot! putem kojih ćemo također prezentirati obradu lektirnih djela i poticanje čitanja uz aktivno sudjelovanje sudionika radionice. IKT program Plickers objašnjavamo, jer nije pogodan za provođenje na daljinu, a sa sudionicima aktivno provodimo Kahoot! kvizove. Kahoot! je osmišljen na način da sudionici putem svojih uređaja s kojima pristupaju kvizu imaju prikazane samo odgovarajuće boje i oblike vezane za odgovore i odabiru ono polje koje označuje odgovor za koji smatraju da je točan. Nakon svakog odgovora dobivaju povratnu informaciju o tome jesu li odabrali točan odgovor, koliko su bodova osvojili, poredak na ljestvici prema rezultatima ocjenjivanja i ukupan broj bodova koji su do sada osvojili. Na voditeljevom ekranu nakon svakog pitanja prikazuje se koliko je sudionika odabralo koji odgovor i konačni poredak u kojem su prikazani sudionici s najviše bodova. Radionica je natjecateljskog karaktera i svi materijali radionice dostupni su sudionicima i ostalim zainteresiranima za korištenje s učenicima.

¹¹ (Gabelica i Težak 2017: 272)

Zaključak

Učitelji i školski knjižničari zajedničkom suradnjom trebaju primijeniti pristup obradi nastave lektire u svrhu podizanja svijesti o čitanju i lakšeg razumijevanja pročitanih lektirnih djela te koristiti kreativnu obradu nastave lektire i poticanja čitanja. Ukoliko se vodimo učeničkim interesima i oslušujemo njihove potrebe, približit ćemo im čitanje i omogućiti lakše savladavanje nastave lektire. Različitim pristupom pomoću IKT programa nudimo inovativnost i interaktivnost u nastavi, a takvu vrstu nastave učenici vole i lakše savladavaju. Izborom lektirnih djela koja žele čitati i obrađivanjem nastave lektire putem IKT programa, nudimo paket novih sadržaja i promjene pristupa koja je ključna u današnje vrijeme kako bi učenici osjetili promjenu i napredovali s ciljem poticanja čitanja i nastave obrade lektire na drugačiji način.

Literatura

- Gabelica, M.; Težak, D.** 2017. Kreativni pristup lektiri. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- IFLA-ine smjernice za školske knjižnice.** 2016. URL: <http://www.husk.hr/hdoc/Smjernice.pdf> (pristupljeno 1. 2. 2022.)
- Kralj, L.** 2011. QR kodovi u obrazovanju. URL: <https://lidijakralj.wordpress.com/2011/09/25/qr-kodovi-u-obrazovanju/> (pristupljeno 1. 2. 2022.)
- Leko, A.** 2017. Nekoliko koraka do drukčije nastave uz alat Plickers. URL: <http://www.profilklett.hr/nekoliko-koraka-do-drukčije-nastave-uz-alat-plickers> (pristupljeno 2. 2. 2022.)
- Negulić, T.** 2015. Kahoot – sustav za odgovaranje i kvizove temeljen na igri. URL: <http://e-laboratorij.carnet.hr/kahoot-game-based-sustav-za-odgovaranje-i-kvizove/> (pristupljeno 3. 2. 2022.)
- Matić, M.** 2008. Uporaba računala u nastavi lektire. URL: <https://hrcak.srce.hr/82629> (pristupljeno 4. 2. 2022.)
- Pintarić, A., Mihoković, T.** (2009). Školska interpretacija romana „Divlji konj“ Božidara Prosenjaka. *Život i škola*, br. 21, god. 57., str. 81-94.
- Rakonić Leskovar, I.** 2018. Važnost školskog knjižničara u 21. stoljeću. HKD novosti. Zagreb. URL: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/1506> (pristupljeno 4. 2. 2022.)
- Standard za školske knjižnice.** 2013. URL: https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/file/novosti/Novi_Standard_za_školske_knjiznice_2013_za_javnu_raspravu.pdf (pristupljeno 1. 2. 2022.)
- Vranjković, Lj.** 2011. Lektira u razrednoj nastavi. *Život i škola*, 25 (1), 193– 206. <https://hrcak.srce.hr/71656> (pristupljeno 4. 2. 2022.)
- E-laboratorij.** 2017. URL: <https://e-laboratorij.carnet.hr/mentimeter-postavite-pitanje-i-prikupite-povratne-informacije-u-realnom-vremenu/> (pristupljeno 1. 2. 2022.)

WordPress, digitalni školski list i aktivno građanstvo

Stojanka Lesički

lesicki.stojanka@gmail.com

Osnovna škola Sveti Petar Orehovec

SAŽETAK

Ova radionica temelji se na ideji da se učenje o Građanskom odgoju i obrazovanju unutar učionice može nadograditi i kroz digitalni školski list. Na radionici ćemo iznijeti iskustva kako teme iz Građanskoga odgoja i obrazovanja mogu biti dobrodošli sadržaji u digitalnom školskom listu. Sudionici radionice naučit će kako dodavati i uređivati sadržaje na *WordPress* platformi, jednoj od pouzdanijih platformi na kojoj je moguće uređivati digitalne školske listove.

Ključne riječi: digitalni školski list, *WordPress*, Građanski odgoj i obrazovanje, kritičko mišljenje, medijska pismenost

SUMMARY

This workshop is based on the idea that learning about Civic education within the classroom can also be upgraded through a digital school newspaper. During this workshop, we will talk about our experience on how topics from Civic education can be welcoming content in the digital school newspaper. Participants of the workshop will learn how to add and edit content on the *WordPress* platform, one of the most reliable platforms that allows digital school newspaper editing.

Key words: digital school newspaper, *WordPress*, Civic education, critical thinking, media literacy

UVOD

*Novinar u nastavku teksta ne iznosi ime i prezime spremačice, niti njezine inicijale, ali potrudio se informirati nas da žena, navodno, nije hrvatska državljanka i muslimanske je vjeroispovijesti. Mene je upravo taj podatak zasmetao i smatram da novinar nije trebao istaknuti njezinu vjeroispovijest jer njezina vjeroispovijest s krađom nema nikakve veze. Zanima me bi li novinar istaknuo vjeroispovijest da je protestantkinja, katolkinja, židovske ili neke druge vjeroispovijesti. Mislim da je novinar postupio neprofesionalno i da takvo pisanje potiče na predrasude i širi mržnju jer nije lopov netko zato što je pripadnik određene vjeroispovijesti.*¹

Rečenice iz prvoga odlomka dio su članka Luke Miklečića osmaša Osnovne škole Sveti Petar Orehovec u školskoj godini 2014./2015. Članak pod naslovom *Lopovluk, vjeroispovijest i punica predsjednika Josipovića* objavljen je u školskom digitalnom listu *Klinček*. Novinarka Ružica Cigler reagirala je na taj članak

¹ Miklečić, Luka. 2014. Lopovluk, vjeroispovijest i punica predsjednika Josipovića. *Klinček*. Osnovna škola Sveti Petar Orehovec. Sveti Petar Orehovec. <https://www.klincek.com/?p=3903> (pristupljeno 21. siječnja 2020.).

i pozivala novinare *Klinčeka* da posjete *Večernji list*. Ružica Cigler u svom je komentaru istaknula kako je učenik *Luka očitao bukvicu novinarima i urednicima*.

Otvorena vrata

Komentar piše: **Ružica Cigler**

Luka iz 8.b očitao bukvicu iz etike novinarima i urednicima

Mladi danas ne čitaju vijesti, pogotovu ih ne čitaju u papirnatim novinama, uvjeravaju se medijski praktičari – novinari i urednici. Osobito su u to sigurni medijski teoretičari. I moje je iskustvo podupiralo dosad tu tužnu spoznaju. Svjedočim da većina mladih rijetko čita išta što ne mora, a ako i čita, onda su to najčešće bizarne ili vijesti s područja koja ih posebno zanimaju. Dužina teksta ne prelazi veličinu njihova dlana, točnije, displeja na njihovom pametnom telefonu.

Demanti ovih tvrdnji stigao mi je malom prije koji dan. Štoviše, mladi su očitali takvu lekciju novinarima profesionalcima da bi se morali zapitati ne žive li u nekom skučenom, osobnom svijetu, koji neminovno daje iskrivljenu sliku onoga što se zapravo zbiva oko nas. Piše mi čitatelj: "Volio bih da komentirate tekst pod naslovom 'Spremačica majci Tatjana Josipović ukrala 20.000 kuna'. Iako sam čitatelj *Večernjeg lista*, igrom slučaja pročitao sam ga na internetu, i to na stranici jednog školskog lista. Zanimaju me je li to stav vaše redakcije... Pitam se: kako nas to vodi?..."

Čitatelj mi je olakšao posao, poslao mi je poveznice na...
 Josipovića čuo sam u školi. Točnije, pročitali smo je nedavno na satu razredne zajednice u *Večernjem listu*. Predsjednikovoj punici s bankovne kartice ukradeno je oko 20.000 kuna.

Pitate se zašto smo mi to čitali u školi i zašto ja sad o tome pišem. Nikako zato što se radilo o predsjednikovoj punici, niti zato što je ta pljačka po nečemu bila osobita. Nije bilo nasilja, a novac je u nekoliko navrata podignut s kartice jer je osobi koja je novac podizala bio dostupan i PIN vlasnice kartice. Naš zadatak u školi bio je izreći svoje mišljenje o toj vijesti, točnije, odgovoriti nekome li ta vijest na

Meni je upravo taj podatak zasmetao i smatram da novinar nije trebao istaknuti njenu vjeroispovijest, jer njena vjeroispovijest s krađom nema nikakve veze. Zanimaju me bi li novinar istaknuo njenu vjeroispovijest da je ona protestantkinja, katolkinja, židovske ili neke druge vjeroispovijesti. Mislim da je novinar postupio neprofesionalno i da takvo pisanje potiče na predrasude i širi mržnju jer nije lopov netko zato što je ove ili one vjeroispovijesti.

Na nekim satovima u školi su nas učili i da u medijima osim novinara postoje urednici koji određuju što će se objaviti, a što neće. Zato smatram da je i urednik napravio propust što je dozvolio da se objavi tako napisana vijest.

Dobio sam zadatak i da provjerim je li netko reagirao na navedeni tekst. Nažalost, nigdje na internetu nisam pronašao niti da je neki drugi medij pisao o tome da je pokradena predsjednikova punica, a niti bilo kakvu reakciju objavljenju u *Večernjem listu*.

Mislim da je žalosno što nitko nije reagirao i nadam se da je to ne zato što se slažu s načinom pisanja novinara, već zato što su listajući novine pažnju obratili samo na naslov, a tekst nisu čitali."

Što sad reći? Mogu samo

Luka Milčević, učenik OŠ Sveti Petar Orehovec (80 km sjeveroistočno od Zagreba), zna sve o etici

Na poticaj razrednice i zahvaljujući odgoju roditelja i obitelji, posramio novinare profesionalce

Miklečić, je članak napisao nakon sata razrednoga odjela na kojem su čitali novine i raspravljali o etici u novinarstvu. Digitalni školski list Miklečićev je komentar prenio do šestotinjak čitatelja, a da članak nije objavljen njegovo razmišljanje ostalo bi samo unutar razreda kojega je pohađalo 20 učenika.

U članku pod naslovom *Do kada zahodi pod šatorom?* učenica Emanuela Koretić regirala je na problem smrzavanja učenika dok obavljaju nuždu u kemijskim zahodima. Taj članak pročitali su i novinari lokalnih medija. Oni su prenijeli članak učenice, a o problemu su izvještavale lokalne i državna televizija. Njihovi prilozi utjecali su na ubrzavanje rješavanja problema nadogradnjom školske zgrade.

U članku pod naslovom *Sedmašu razbijena arkada, a učenici samo promatrali* učenica Katarina Pofuk komentirala je tučnjavu u školi. Kritizirala je pasivan odnos ostalih učenika koji nisu reagirali u skladu sa

školskim kućnim redom nego su čak i navijali za sukobljene učenike.

BY KLINČEK 17. JANUAR 2017

Smrzavanje

Popravljeno krilo na šatoru čime su sprječeni naleti vjetra, ali je učenicima i dalje vrlo hladno

Izuzetno hladno i vjetrovito vrijeme, kakvo nas prati od kad smo se nakon praznika vratili u školske klupe, nije nam problem kad smo na nastavi jer nam je u razredima lijepo toplo. Ali smrzavamo se kad moramo na zahod.

741 11

MUST READ

Dječji vrtić "Mali Petar" počinje s radom u ožujku

0 name

Očekuje se da će sportska dvorana biti završena u ožujku

0 name

Vijeće roditelja organizirat će roditeljske sastanke o problemu bacanja hrane pripremljene u školskoj kuhinji

Članak pod naslovom [Fanovi TikTokerice Une Kablar osmislili su „ukizam“ i klanjaju joj se kao boginji](#) Ivone Siladi i Magdalene Trušček imao je više od 18 000 tisuća pregleda. U njemu su autorice izrazile svoj stav da se sadržaje *influencerice* Kablar ne isplati gledati jer ona uglavnom plasira bizarne sadržaje iz svoga života.

Sedmašica Laura Ivšak, predstavila je jedinu ženu na gradilištu sportske dvorane OŠ Sveti Petar Orehovec u članku pod naslovom [Mlada inženjerka Velentina Valent "živi" rodnu ravnopravnost na gradilištu](#). Članak je napisan u ožujku 2021. i ima više od 900 posjeta.

O pravu na obrazovanje djevojčica sedmašica Anastazija Blagaj pisala je 2020. u članku pod naslovom [Mili-juni djevojčica nemaju se prilike školovati i prisiljene su udati se u dječjoj dobi](#). Članak ima preko 300 pregleda.

[Oglašivači koji se prikriveno reklamiraju u sadržajima influencerica, koriste naivnost djece](#) naslov je članka iz 2020. u kojem sedmašica Lorena Benčak upozorava na prikriveno oglašavanje. Članak ima preko 2300 pregleda.

Osnivanje Vijeća učenika u OŠ Sveti Petar Orehovec inicirano je u listopadu 2020. nakon razgovora novinara *Klinčeka* i učenika 7.b s pravobraniteljicom za djecu. O razgovoru s pravobraniteljicom pisala je učenica Petra Kušec u tekstu pod naslovom [Na Međunarodni dan prava djeteta učenici 7. b razgovarali s pravobraniteljicom za djecu](#). Taj je članak pregledan preko 300 puta.

Svi nabrojani tekstovi primjeri su kako digitalni školski list može biti sredstvo posredovanja da teme iz građanskoga i medijskoga odgoja mogu doprijeti do znato većega broja primatelja od dvadesetak učenika jednoga razreda u kojem se obrađuje neka nastavna jedinica. Naravno, svi objavljeni tekstovi u školskom digitalnom listu *Klinček* nisu imali čitanost kao spomenuti članci, ali svaki članak pregledan je znato više

puta nego što je prosječan broj učenika u razredu.

KOJI JOŠ NISAM PROBAO?!
Oglašivači koji se prikriveno reklamiraju u sadržajima influencera, koriste naivnost djece

RY KLINCEK 25. FEBRUARY 2020 2350 0 MUST READ

U Hrvatskoj se prikriveno oglašavanje putem novih medija još ne kontrolira kao na televiziji

Nedavno smo na novinarskoj skupini govorili o etici u novinarstvu. Spominjali smo i prikriveno oglašavanje i pričali o

Dječji vrtić "Mali Petar" počinje s radom u ožujku
Očekuje se da će sportska dvorana biti završena u ožujku

DIGITALNI ŠKOLSKI LIST AKTIVNO UTJEČE NA DEMOKRATIZACIJU ŠKOLE I DEMOKRATSKO ŠKOLSKO OZRAČJE

Članak u školskom listu ne može ostvariti sve ciljeve koje može jedna nastavna jedinica, no može potaknuti učenike da promišljaju o temi članka. Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje stavlja akcent upravo na kritičko mišljenje i komunikacijske vještine spominjući ih kao *vještine potrebne za društveno i političko sudjelovanje*.²

U kurikulumu se navodi da za razvoj građanske kompetencije *nije dovoljno da učenici samo poznaju ljudska prava, političke koncepte i procese, već je potrebno omogućiti prakticiranje demokratskih načela unutar školskoga života i društvene zajednice*.³ Uz aktivnosti Vijeća učenika i različite projekte kroz koje učenici mogu sudjelovati u aktivnostima lokalne zajednice i civilnog društva, digitalni školski list pruža mogućnosti za razvijanje kompetencija potrebnih da bi se učenike osposobilo i osnažilo za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge.

U članku pod naslovom *O našem problemu sa zahodima doznali u cijeloj Hrvatskoj* učenica Mihaela Miklečić svojim je riječima ovako objasnila vezu između školskoga lista i građanskoga aktivizma: *To što nismo indiferentni, uočavamo probleme i na njih upozoravamo, početni je korak građanskoga aktivizma. O tome smo naučili na satu razrednoga odjela posvećenom pripremanju našega novoga projekta - Projekt građanin. Tada smo zaključili da i naš školski list može biti prostor za iznošenje problema koje smo uočili pa na njih upozoravamo. Pozivamo i vas koji se još niste odvažili pisati, a čitate naše članke da ne budete indiferentni, već da nas*

² Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 21. siječnja 2020.)

³ Isto.

upozoravate na društvene probleme.⁴

zahod u šatoru na -10°

“Ujutro ne možemo oprati ruke jer se voda smrznula. Najgore je kad se zbog tjelesnog moramo presvući u šatoru”, žali se osmašica Jasmina

piše Goran Obran/
Podravski list

Ovako izgleda zahod u osnovnoj školi u jednoj od razvijenijih županija u Hrvatskoj, punopravnoj članici Europske unije. Pod šatorom u dvorištu, jučer ujutro na minus 10 stupnjeva Celzije-

više. Kemijski WC-i i improvizirani umivalnici, čak i ačrni, a voda se, uakalo, smrznula pa školarci od sanitarnog čvora

Kako je prehladno, zamolimo učitelje da nam to dopuste napraviti u nekoj od učionica - žali se osmašica Jasmina.

PUCA ŠKOLSKA ZGRADA Učelnike Osnovne škole Sveti Petar Orehovec kod Križevaca već na početku drugog polugodišta dočekali su smrznute slavine u sanitarnom čvoru. Učelnici su morali u hitnu pomoć tražiti pomoć od roditelja i učitelja. Učelnici su morali obavljati nuždu u mrzlom šatoru u dvorištu škole. Učelnici su morali zatvoriti zapadni dio školske

dio zgrade pričvršćen sa samo nekoliko poveza te nema nikakve izolacije između vanjskog ledenog zraka i unutrašnjosti.

- Bojimo se da mjerodavni u Županiji ne zaborave na nas i da ne dočekamo i sljedeću školsku godinu u ovakvoj situaciji. Tko nije ovdje, ne razumije koliki nam je problem ovakvo stanje. Riječ je o djeci koja moraju obavljati nuždu na temperaturama zraka koje su jako niske. Primjerice za to, a učelnici su morali obavljati grijanje uzalud - ogorčen je školski ravnatelj Stjepan Lučki.

Učelnici su morali obavljati grijanje odlazi izvan šatora jer je pre-

tili i stručnjaci koji su izmjerili statiku zgrade. Ispostavilo se da su temelji škole samo 55 centimetara u zemlji, što je preplitko da bi kvalitetno držalo zidove. Župan Darko Koren obećao je da će se u proračunu pronaći sredstva za sanaciju.

- Da bi se sve ovo na vrijeme riješilo i da iduću školsku godinu ne dočekamo sa šatorom, trebalo bi već sada krenuti s projektima i naći izvođača do početka ljeta te tijekom praznika muški prionuti na posao i sve potrebno odraditi do 31. kolovoza - apelira na županijske vlasti ravnatelj Lučki.

ODGOVORNI NA BOLOVANJU Pokušali smo doznati u Županiji koji su im planovi s orehovečkom školom, odnosno u kojoj je fazi projekt sanacije, ali do vikenda nismo dobili nikakav odgovor. Dožupan Ivan Pal, koji je zadužen

BY KLINČEK 24. JANUARY 2017

461 0

MUST READ

Dječji vrtić "Mali Petar" počinje s radom u ožujku
Dinara

Očekuje se da će sportska dvorana biti završena u ožujku
Dinara

Mediji i građanski aktivizam

Napis iz Klinčeka opet u školu doveo novinare

Kurikulum Građanskog odgoja i obrazovanja navodeći metode učenja građanskog odgoja spominje da se u središtu nalazi *učenje traženjem, analizom i vrednovanjem informacija, čime se stvara okruženje u kojem vrijednosti nisu nametnute, već proizlaze iz učenja i životnoga iskustva pojedinca*.⁵ Sudjelujući u radu novinarske skupine i uređivanju digitalnoga školskoga lista, učenici imaju priliku istraživati i vrednovati informacije, komentirati, propitivati svoje stavove i utjecati na stavove drugih. Sve navedene aktivnosti temelj su za stjecanja medijskih, ali i građanskih kompetencija.

Cijelo vrijeme spominjemo termin digitalni školski list, a ne školski list jer pišemo o primjeru iz prakse OŠ Sveti Petar Orehovec. Također smatramo da digitalni školski list ima veće mogućnosti utjecaja na građanske kompetencije učenika od tiskanoga lista, koji izlazi jednom godišnje, jer digitalna tehnologija omogućuje aktualnost. Isticanjem nekih tema u pravo vrijeme, komentiranjem problema i pozitivnih primjera digitalni školski list može aktivno utjecati na demokratizaciju škole i demokratsko školsko ozračje. (Jedan od takvih primjera već smo spomenuli navodeći kako je formiranje Vijeća učenika uslijedilo nakon razgovora s pravobraniteljicom za djecu.)

Da bi digitalni školski list bio čitan te novinarima i čitateljima omogućavao stjecanje medijskih i građanskih kompetencija, osim učenika novinara i mentor digitalnoga školskoga lista treba uložiti puno truda. To uključuje i provjeru podataka u učeničkim tekstovima, a kad je potrebno mentor usmjerava novinare

⁴ Miklečić, Mihaela. 2017. O našem problemu sa zahodima doznali u cijeloj Hrvatskoj. *Klinček*. Osnovna škola Sveti Petar Orehovec. Sveti Petar Orehovec. <https://www.klincek.com/?p=10298> (pristupljeno 22. siječnja 2021.).

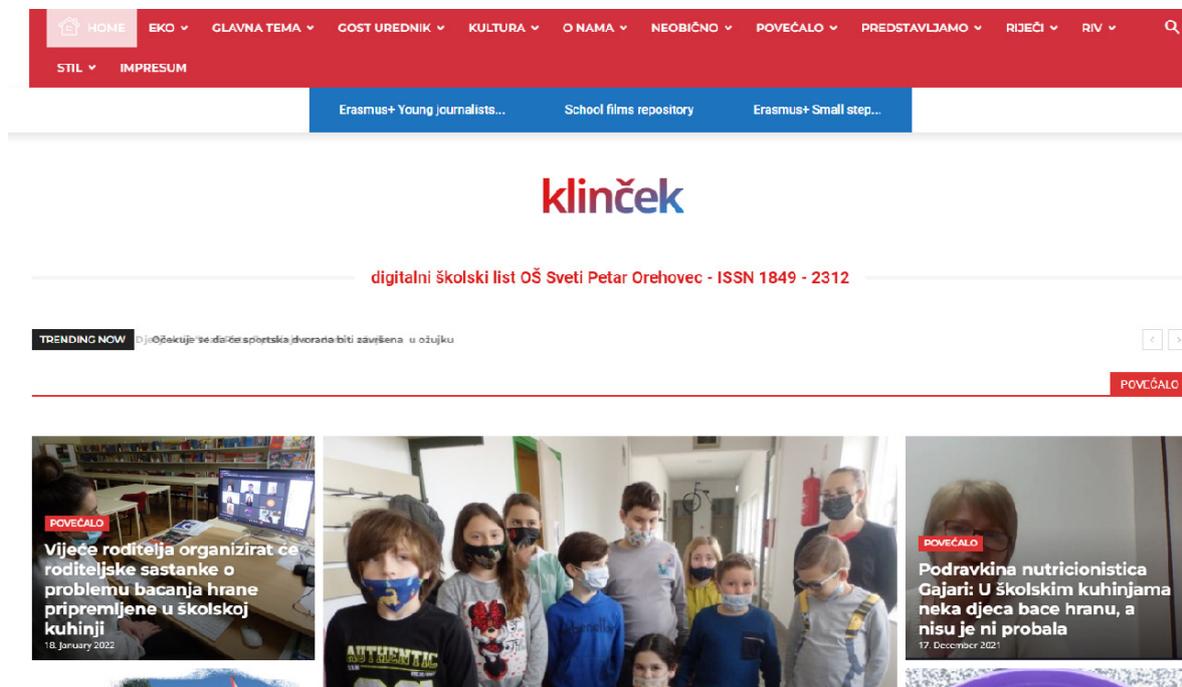
⁵ Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 21. siječnja 2020.)

kako da razrade svoje početne ideje te predlaže odgovarajuće novinarske forme za obradu pojedine teme. Takav posao zahtijeva dosta vremena, volje, ali i poznavanja osnovnih zakonitosti novinarskoga izvještavanja. Nažalost, zainteresiranim učiteljima preostaje jedino da se educiraju iz literature jer je u hrvatskom obrazovnom sustavu bilo tek sporadičnih pokušaja edukacije učitelja za vođenje novinarskih skupina, a posljednjih godina nema nikakvih.

O KLINČEKU

Školski list *Klinček* izlazi od 1996. godine. Posljednji tiskani broj izašao je u veljači 2012., a od rujna 2013. izlazi u digitalnoj formi na platformi *WordPress*. Vizualni izgled *Klinčeka* mijenjan je dva puta. Trenutno koristimo temu *Newspaper*.

Otkad se list objavljuje u digitalnoj formi objavljeno je više od 1200 članaka odnosno u prosjeku oko 150 članaka godišnje. Kroz proteklih 8 godina više od 120 učenika sudjelovalo je u oblikovanju *Klinčeka* i razvijalo na taj način svoje medijske i građanske kompetencije. Čitanjem tekstova školskih novinara i ostali učenici naše škole razvijaju svoje građanske kompetencije. Osim učenika povremeno ga čitaju roditelji i učitelji te čitatelji koji putem tražilice otkriju neki zanimljivi sadržaj iz *Klinčeka*. Da je prilično čitan, potvrđuju i statistički podaci praćenja čitanosti. Prošle godine statistika je zabilježila 46 859 posjeta odnosno preko 3900 posjeta mjesečno.

O RADIONICI

U prvom dijelu radionice na primjeru digitalnoga školskoga lista *Klinček* sudionicima će se ukazati na neke učeničke članke i teme iz građanskoga i medijskoga odgoja. U drugom dijelu radionice uslijedit će upoznavanje s platformom *WordPress* jednom od platformi na kojoj je moguće besplatno objavljivati

digitalni školski list. Najkompletnije informacije o spomenutoj platformi mogu se naći na poveznici <https://hr.wordpress.org>, a na ovoj radionici demonstrirat ćemo osnovne funkcionalnosti platforme. Osnovne funkcionalnosti iste su bez obzira na izbor teme, a njih *WordPress* nudi doista mnogo i stalno ih nadograđuje.

Da bi svatko od sudionika radionice mogao vježbati, dodavati i uređivati sadržaje na *WordPress* platformi odlučili smo se za korištenje domene *from.hr*. Mogućnost besplatnoga korištenja te domene Carnet nudi od 2021. i za nju nije potrebno instalirati *WordPress*. Putem te domene Carnet je omogućio otvaranje bloga svim građanima Hrvatske koji to žele učiniti. Važno je napomenuti da se osim fizičkih osoba besplatnom *from.hr* domenom mogu koristiti i ustanove koje preko Carneta nemaju registrirani *WordPress* za svoju ustanovu.

ISHODI ZA SUDIONIKE RADIONICE:

- Generirati besplatnu domenu from.hr
- Organizirati rubriku i izbornik na platformi *WordPress*
- Urediti post u *WordPressu* i pokazati ga na zajedničkom *Padletu*
- Koristiti se osnovnim funkcionalnostima platforme *WordPress* (dodavanje teksta, fotografije, poveznice, YouTube videa)
- Vrednovati mogućnosti digitalnoga školskoga lista u osnaživanju učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge.

ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI ZA UČENIKE – NOVINARE KOJI SUDJELUJU U KREIRANJU DIGITALNOGA ŠKOLSKOGA LISTA

HRVATSKI JEZIK

C. Kultura i mediji

OŠ HJ C.7.1. Učenik obrazlaže pozitivan i negativan utjecaj različitih medijskih tekstova na razvoj stavova i vrijednosti.

OŠ HJ A.8.4. Učenik piše raspravljačke tekstove u skladu s temom i prema planu.

GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Domena društvena zajednica

goo C.3.1. Aktivno sudjeluje u projektima lokalne zajednice.

goo C.3.2. Doprinosi društvenoj solidarnosti.

goo C.3.3. Promiče kvalitetu života u lokalnoj zajednici.

Domena ljudska prava

goo A.3.3. Promiče ljudska prava.

goo A.3.5. Promiče ravnopravnost spolova.

ZAKLJUČAK

Kritičko mišljenje i komunikacijske vještine prema aktualnom kurikulumu međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje ključne su kompetencije potrebne za učinkovito obavljanje uloge aktivnoga građanina. Školski list pruža priliku za usvajanje medijskih i građanskih kompetencija učenicima (publici) koja prati sadržaje lista, a osobito onima koji sudjeluju u kreiranju njegova sadržaja.

Mogućnosti digitalnoga školskoga lista znatno su veće od tiskanoga, koji izlazi jednom godišnje, jer digitalna tehnologija omogućava aktualnost. Isticanjem nekih tema u pravo vrijeme, komentiranjem problema i pozitivnih primjera školski digitalni list može aktivno utjecati na demokratizaciju škole i demokratsko školsko ozračje.

LITERATURA

Upute za registraciju domene na from.hr: <https://tinyurl.com/nkhrb436>

Lesički, Stojanka. 2021. Podizanje medijske pismenosti digitalnim školskim listom. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu* 32/144-145 (170-171). 40-42.

Lesički, Stojanka. 2020. *Kako (i zašto) pokrenuti digitalni školski list.* Zagreb. <https://www.medijskapismenost.hr/kako-i-zasto-pokrenuti-digitalni-skolski-list/> (pristupljeno 15. studenoga 2021.)

Miklečić, Luka. 2014. Lopovluk, vjeroispovjest i punica predsjednika Josipovića. *Klinček.* Osnovna škola Sveti Petar Orehovec. Sveti Petar Orehovec. <https://www.klincek.com/?p=3903> (pristupljeno 21. siječnja 2020.).

Miklečić, Mihaela. 2017. O našem problemu sa zahodima doznali u cijeloj Hrvatskoj. *Klinček.* Osnovna škola Sveti Petar Orehovec. Sveti Petar Orehovec. <https://www.klincek.com/?p=10298> (pristupljeno 22. siječnja 2021.).

Negulić, Tomislav. *WordPress sustav za izradu mrežnih stranica* <https://e-laboratorij.carnet.hr/wordpress-sustav-za-izradu-mreznih-stranica/>

Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 21. siječnja 2020.)

Registracija from.hr.domene. <http://from.hr/> (pristupljeno 15. studenoga 2021.)

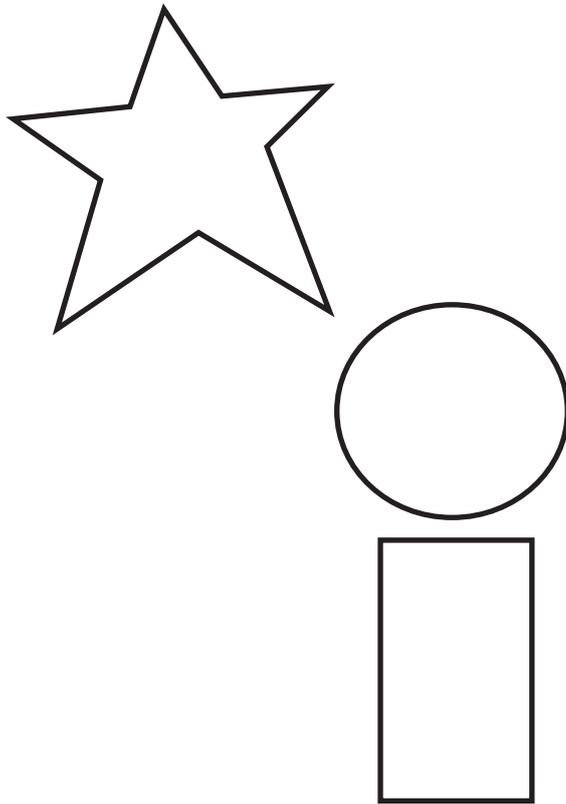
Šušić, Divna; Tecilazić Sel; Jadranka Stančin Babić Jadranaka. 2020. *Preporuke za pripremu kvalitetnog školskog lista.* Zagreb. <https://www.medijskapismenost.hr/preporuke-i-savjeti-za-pripremu-kvalitetnog-skolskog-lista/> (pristupljeno 15. studenoga 2021.)

Tomljenović, Robert. *Zaključci Vijeća Europske unije o medijskoj pismenosti.* Zagreb. <https://www.me->

dijskapismenost.hr/zakljucci-vijeca-europske-unije-o-medijskoj-pismenosti (pristupljeno 14. studenoga 2021.)

**PRIMJERI
DOBRE
PRAKSE**

OSNOVNA ŠKOLA

Moja slikovnica u Noći knjige

Ana Brčić Bauer

ana.brcic.bauer@gmail.com

OŠ Marije Jurić Zagorke, Zagreb

Melita Horvatek Forjan

forjanmelita@gmail.com

OŠ Marije Jurić Zagorke, Zagreb

SAŽETAK

Učenici šestih razreda OŠ Marije Jurić Zagorke trebali su u okviru mjesečnoga projekta iz Hrvatskoga jezika izraditi svoju autorsku slikovnicu. Teme slikovnica trebale su biti primjerene učenicima drugih razreda koji su ih čitali i ocjenjivali. Nakon prezentiranja svojih 70 slikovnica u 6. razredima, učenici su ih samovrednovali i napravljen je uži izbor od 33 slikovnice koje su čitali učenici 2. razreda. Svaki je razred (a, b, c) dobio 11 slikovnica koje su zajedno s knjižničarkom i učiteljicom čitali dva tjedna. U novome krugu vrednovanja „drugašići“ su odabrali 9 slikovnica, a potom i 3 najzanimljivije koje su objavljene na stranicama virtualne školske knjižnice. U Noći knjige svi učenici od prvoga do četvrtoga razreda mogli su glasati i odabrati najbolju slikovnicu.

Ključne riječi: slikovnica, Noć knjige, virtualna školska knjižnica

SUMMARY

The students of Marija Jurić Zagorka elementary school needed to make their own picture book for a monthly project in Croatian class. The picture book themes were suited to the students of other classes, who read and graded them. After presenting their 70 picture books, the six-graders graded them themselves and 33 picture books were chosen for 2nd grade students to read. Three classes (A, B and C) got 11 picture books each and spend the next two weeks reading them with the librarian and their respective teachers. Then the second-graders chose 9 picture books, and 3 of the most interesting ones were published online on the school's website. During the Night of the book (Noć knjige) all students could vote and pick the best picture book.

Keywords: Picture book, Night of the book, virtual school library

PROJEKT MOJA SLIKOVNICA

Mjesečni projekt Moja slikovnica u Noći knjige započeo je u veljači 2021. godine. Na satu Hrvatskoga jezika učenici 6. razreda OŠ Marije Jurić Zagorke dobili su zadatak izraditi autorsku slikovnicu koja će biti tematski i sadržajno primjerena učenicima drugoga razreda. Učenici 6. razreda u prvom su obrazovnom razdoblju na satovima lektire čitali bajke Ivane Brlić-Mažuranić (Priče iz davnine), Oscara Wildea

(Sretni kraljević i druge bajke) i Danijela Dragojevića (Bajka o vratima) pa im je voditeljica projekta Melita Horvatek Forjan, prof., preporučila da teme njihovih slikovnica budu zanimljive, neobične, poticajne poput tema u bajkama koje su čitali.

Slika 1. Plakat za izbor najbolje slikovnice

UPUTE ZA IZRADU SLIKOVNICA

Slikovnica treba imati 10 – 20 stranica i korice, a može se izraditi u formatu A4 i A5, ali i u formatima i oblicima po izboru autora. Listovi slikovnice mogu se spojiti ukrasnom vrpcom, konopom, ljepilom, spajalicama. Papir može biti prema želji: tanji, deblji, bijeli, u boji... Slikovnica se sastoji od teksta i crteža/ilustracija. Učenici su dobili naputak da pišu kratkim i razumljivim rečenicama. Prvo su trebali napisati plan priče, odabrati likove i razmisliti kako će razvijati kompoziciju fabule: uvod, zaplet, vrhunac, rasplet. Napisanu priču trebali su podijeliti na stranice. Prema potrebi mogli su je dotjerivati i mijenjati dok ne budu zadovoljni krajnjom verzijom i pravopisnom i gramatičkom točnošću. Tekst su mogli pisati na računalu ili rukom pazeći na čitljivost. Posebnu pozornost učenici su trebali posvetiti ilustracijama i naslovnici. Na naslovnici su trebali smjestiti najljepšu ilustraciju, istaknuti naslov i svoje ime kao autora/autoricu slikovnice. Na svim stranicama trebali su paziti na odnos crteža/ilustracija i teksta. Prije izrade slikovnica voditeljica projekta uputila je učenike da u suradnji sa školskom knjižničarkom istraže kako nastaje slikovnica, pregledaju u knjižnici slikovnice koje najčešće čitaju učenici 2. razreda i da slijede zadane upute koje su dobili na uvodnom satu.

Slika 2. Naslovnica slikovnice Posvađana slova

PREDSTAVLJANJE I VREDNOVANJE SLIKOVNICA

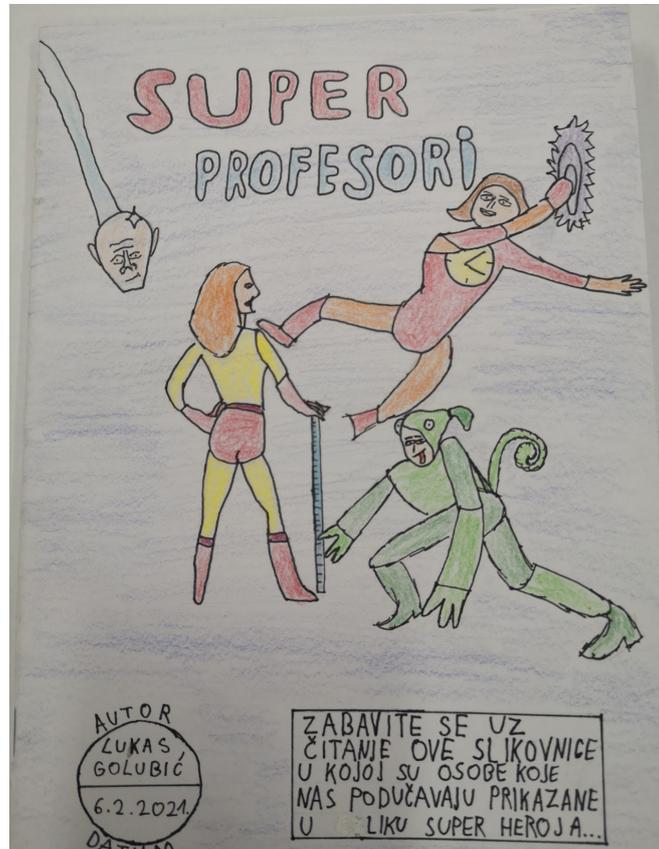
U posljednjem tjednu veljače učenici 6. a, b, c i d razreda na satovima Hrvatskoga jezika predstavljali su svoje autorske slikovnice ostalima učenicima u razredu. Zajedno su komentirali slikovnice prema mjerilima vrednovanja. U slikovnicama se vrednovala originalnost priče, kvaliteta crteža/ilustracija, usklađenost s tekstem, tehnička izvedba slikovnice, izgled naslovnice i opći dojam tijekom prezentacije. Od 70-ak slikovnica napravljen je uži izbor od 33 slikovnice. Odabrane slikovnice školska knjižničarka Ana Brčić Bauer čitala je i vrednovala s učenicima drugih razreda i njihovim učiteljicama tijekom ožujka 2021.

Svaki je drugi razred (a, b i c) dobio 11 slikovnica koje su bile smještene na razrednoj knjižnoj polici tako da su ih učenici mogli samostalno listati, čitati, pregledavati i dobro ih proučiti. Knjižničarka je tijekom ožujka učenicima pročitala svih jedanaest slikovnica, učenici su o njima iznosili svoje dojmove, analizirali su fabulu i likove te komentirali ilustracije. Nakon što su sve slikovnice pročitane, svaki je razred izabrao tri najzanimljivije pa je tako u uži izbor ušlo devet slikovnica. Nakon proljetnog odmora skupina učenika koji pohađaju izvannastavnu aktivnost Napredni čitači, pročitala je s knjižničarkom devet odabranih slikovnica i izdvojila tri koje su im se najviše svidjele.

NOĆ KNJIGE – IZBOR NAJSLIKOVNICE

Tri slikovnice koje su ušle u završnicu izbora, knjižničarka je digitalizirala u alatu Book Creator te ih objavila na stranici Virtualne knjižnice OŠ Marije Jurić Zagorke. U tjednu u kojem se održavala Noć knjige, knjižničarka je posjetila sve razrede u razrednoj nastavi (njih 12) te učenicima predstavila slikovnice objavljene na stranicama virtualne knjižnice. Učenici su s knjižničarkom naglas pročitali sve tri

slikovnice, a potom su na listiću trebali zaokružiti ime ispred slikovnice koja im se najviše svidjela. Nakon prebrojanih glasova, u petak, 23. travnja 2021, na stanici virtualne knjižnice objavljen je pobjednik projekta – najslikovnica je Superprofesori Lukasa Golubića.

Slika 3. Naslovnica slikovnice Superprofesori

Slika 4. Naslovnica godišnje produkcije FD ZAG

LUKAS I SUPERJUNACI

Nakon provedenoga projekta Moja slikovnica u Noći knjige i uspjeha koji je doživjela nagrađena slikovnica učenika Lukasa Golubića, Filmska družina ZAG OŠ Marije Jurić Zagorke snimila je dječji dokumentarni film Lukas i superjunaci. Film je sniman tijekom svibnja 2022. i govori o Lukasu kao darovitom animatoru i autoru slikovnice. Film je sudjelovao na državnim i međunarodnim filmskim festivalima za djecu i mlade te je osvojio nekoliko značajnih nagrada. Na 59. Reviji HFS-a u Varaždinu osvojio je 2. nagradu stručnoga žirija, a na 10. Festivalu djece Mediterana u Dubrovniku ušao je u top 6 odabranih dokumentaraca mladih autora do 15 g. Na 13. Unicefovom festivalu o pravima djece sudjelovao je u projekciji Školski objektiv.

ZAKLJUČAK

Projekt Moja slikovnica u Noći knjige realiziran je u 2021., Godini čitanja u Republici Hrvatskoj. Tim projektom potaknuli smo učenike na čitanje, kreativno izražavanje i kritičko mišljenje. Iskazana maštovitost, radoznalost, originalnost ideja i jedinstvenost radova ukazuju na to kako je dovoljan samo malen poticaj učitelja i knjižničara da nastanu izvrsni radovi. Učenici šestih razreda otvorili su učenicima drugih razreda nove prozore u maštovite svjetove, ali ih i osnažili da i sami za koju godinu pokušaju napisati svoju prvu slikovnicu.

Slika 5. Slikovnice koje su ušle u poluzavršnicu izbora

LITERATURA

Horvatek Forjan, Melita; Jakob, Nataša; Brčić Bauer, Ana. 2020. *Snaga medija 6.* Školska knjiga. Zagreb.

Horvatek Forjan, Melita; Jakob, Nataša; Krunić, Josip. 2011. *Od ideje do premijere filma.* Profil. Zagreb.

Mali genijalci. *Kako izraditi slikovnicu.* <https://www.maligenijalci.com/kako-izraditi-slikovnicu/maligenijalci.com> (pristupljeno 1. veljače 2021.)

Peti-Stantić, Anita. 2019. Čitanjem do sporazumijevanja. Naklada Ljevak. Zagreb.

Noć knjige. 2021. <https://nocknjige.hr/> (pristupljeno 15. ožujka 2021.)

Šojat, Anita. 2020. *Snaga riječi 6.* Školska knjiga. Zagreb.

Težak, Stjepko. 2002. *Metodika nastave filma.* Školska knjiga. Zagreb.

Wolf, Maryanne. 2019. *Čitatelju, vrati se kući.* Naklada Ljevak. Zagreb.

TwinReaders – Blizanci po čitanju

Alida Devčić Crnić

alida.devcic@skole.hr

Osnovna škola Podmurvice, Rijeka

Sažetak

TwinReadersi su grupa Erasmus knjižničara iz Osnovne škole Podmurvice koja provodi čitanje u parovima s učenicima iz Grčke, Italije, Litve, Španjolske i Turske. Aktivnost je to koja se provodi unutar Erasmus KA229 i eTwinning projekta za razmjenu dobre prakse među europskim školama. Svako polugodište čita se naglas nova knjiga jednog Erasmus partnera na engleskom jeziku. Trajanje projekta produženo je na tri godine zbog pandemije koronavirusa.

Erasmus aktivnosti se provode s mješovitom grupom učenika od 12 do 15 godina. Platforma eTwinning postaje zajednička online učionica u kojoj učenici šest europskih škola zajedno rade, čekajući mogućnost sastajanja uživo. Grupa se integrira, komunicira i međusobno surađuje preko videokonferencija, Zoom i Webex Cisco platforme.

Ključne riječi: Umjetnost, književnost, inovativnost, kreativnost, partnerska suradnja, dijeljenje aktivnosti preko video konferencija, online učionica, čitalačka motivacija.

SUMMARY

TwinReaders are a group of Erasmus librarians from Elementary School Podmurvice who conduct reading in pairs with students from Greece, Italy, Lithuania, Spain and Turkey. It is an activity carried out within the Erasmus KA229 and eTwinning project for an exchange of good practice activities between European schools. Every six months, a new book by an Erasmus partner is read aloud in English. The duration of the project has been extended to three years due to the coronavirus pandemic.

Erasmus activities are carried out with a mixed group of students aged 12 to 15. The eTwinning platform is becoming a shared online classroom where students from six European schools work together while they wait for the opportunity to meet in person. The group integrates, communicates and collaborates with each other through video conferencing by using Zoom and Cisco Webex platform.

Key words: Art, literature, innovation, creativity, partnership, shared activities through video conference, online classroom, reading.

UVOD

Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije u čitanju književnih tekstova inovativni je način poučavanja koji ćemo vam pokušati približiti. TwinReaders je aktivnost unutar Erasmus + projekta KA229.

U projektu sudjeluju partneri:

- Gymnasio Mygdonias, Drymos, Solun, Grčka (vodeći partner)
- Osnovna škola Podmurvice, Rijeka
- Atasehir Bil College, Istanbul, Turska
- Vilniaus Gabijos Gimnazija, Vilnius, Litva
- Colegio Pureza de Maria, Madrid, Španjolska
- Istituto di Istruzione Superiore don Lorenzo Milani, Gragnano, Italija

Glavne teme su umjetnost i književnost, a fokus je na utjecaju koji pristup umjetnosti i književnosti može imati na razvoj učeničkih vještina, kreativnosti i inovativnosti u nastavi. Učenici dijele emocije s vršnjacima tijekom ovog teškog razdoblja pandemije. TwinSpace – virtualni prostor na eTwinning platformi predstavlja zajedničku učionicu u kojoj se šire rezultati projekta.

Informacijska i komunikacijska tehnologija bliska je mladima i prihvaćaju je s lakoćom.

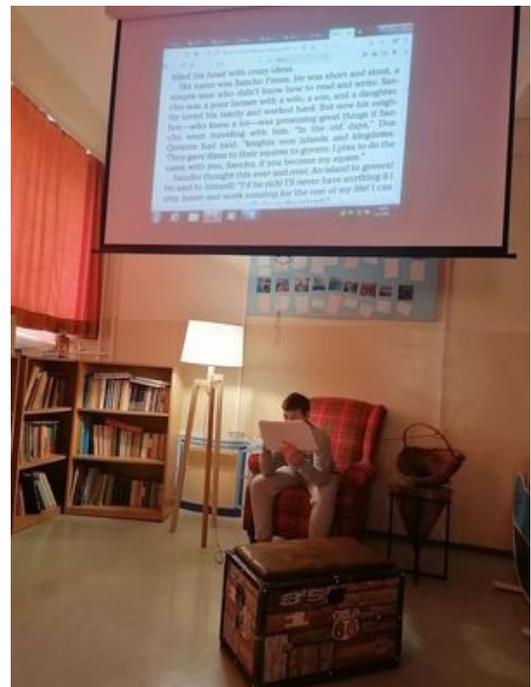
Nakon čitanja zadanih knjiga zajedno s knjižničarkom: objavljuju i dijele sadržaje i poveznice, dodaju nove sadržaje i vlastite uratke, pretražuju informacije i služe se raznim izvorima. To je podrška za samostalno, svjesno, kreativno i odgovorno učenje. Služeći se tehnologijama, samostalno ili uz podršku učitelja, razvijaju svoj digitalni identitet te jačaju svoj istraživački duh.

TWINREADERS - ERASMUS ČITANJE U PAROVIMA

Knjižničarka i učitelji kreativno i inovativno nadopunjuju tradicionalne nastavne metode. Učenici zahvaljujući informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji mogu u svojoj školi iskusiti virtualnu suradnju s vršnjacima iz različitih civilizacijskih krugova i njihovih kulturnih navika i tradicije. Unaprjeđuju svoje interkulturalne i komunikacijske vještine.

Svaki Erasmus partner izabire jednu knjigu koju će predstaviti u zajedničkom padletu na eTwinningu i onda je čita jedno polugodište sa svojim parom. Naš prvi par bila je španjolska škola, a drugi turska. Zatim se parovi izmjenjuju te će na taj način svaka od partnerskih škola upoznati remek djela književnosti svake zemlje i upoznati se s njihovom kulturom, tradicijom i poviješću. Na taj će način komunicirati i raditi zajedno u multikulturalnom timu.

Mjesto komunikacije najčešće je eTwinning platforma koju treba približiti učenicima. Knjižničarka na početku školske godine daje upute učenicima kako se registrirati na eTwinning, upućuje ih na raspored aktivnosti i stranica na TwinSpaceu, te kako dodavati svoje materijale. Potiče ih

Slika 1. TwinReadersi čitaju u čitateljskom kutku školske knjižnice

na razgovor međusobno u grupi Mladih Erasmus knjižničara, a naručito na forumima među partnerskim školama, motivira ih na različite aktivnosti. Najavljuje nove knjige koje će čitati u TwinReadersima. Pronalazi učitelje suradnike.

Istražuje sigurne tehnologije i način komunikacije s Erasmus prijateljima. Sastavlja suglasnosti za roditelje. Promovira projekt roditeljima, učiteljima, lokalnoj zajednici, medijima. Organizira, sudjeluje i priprema djecu za promoviranje projekta na Erasmus danima koji se obilježavaju svake godine 14., 15. i 16. listopada. To je prilika da se projekt predstavi i široj javnosti i razmjeni iskustvo s drugim školama i ustanovama.

Osnovna škola Podmurvice bila je domaćin susreta povodom proslave Erasmus dana 2021. Škola je ugostila dio Primorsko-goranskih odgojno-obrazovnih ustanova koje provode Erasmus projekte: Učenički dom Podmurvice iz Rijeke, Osnovnu školu Branimira Markovića iz Ravne Gore, Dječji vrtić Rijeka i Osnovnu školu Ivana Gorana Kovačića iz Vrbovskog.

Tijekom projekta vrednuju se učeničke aktivnosti. Iz hrvatskoga književnog opusa bira se knjiga i tema kojom će se škola domaćin predstaviti Erasmus partnerima. Organizirana je i videokonferencija povodom Svjetskog Dana knjige.

Slika 2. Obilježavanje Erasmus dana u OŠ Podmurvice

Slika 3. Videokonferencija španjolske i hrvatske škole povodom Svjetskog dana knjige

Evaluacijski listići dijele se učenicima i učiteljima te im se savjetuje iskreno ispunjavanje evaluacije. Prilikom korištenja digitalnih medija pokreće se i tema Sigurnosti na internetu. Učenici su upućeni kako uz učiteljevu pomoć razgovarati s poznatim osobama u sigurnom digitalnom okruženju.

Učenici se na početku projekta registriraju na eTwinning platformi. Predstavljaju sebe, školu grad i zemlju u kojoj žive. Čitanje u parovima u knjižnici OŠ Podmurvice započelo je knjigom Don Kihot, Miguela de Cervantesa iz Španjolske. Erasmus knjižničari čitali su zadanu knjigu zajedno naglas u čitalačkom kutku

knjižnice razmjenjujući međusobno dojmove. Izabrali su, uz pomoć knjižničarke, tehnologije kojima će

se služiti u istraživanju podataka o knjizi, autoru, povijesnoj pozadini te izboru komunikacije sa španjolskim prijateljima u sigurnom okruženju. Izradili su PPT prezentacije, online plakate, filmove i najave o pročitanoj knjizi. Družili su se sa svojim TwinReadersima iz Španjolske na online videokonferenciji povodom Svjetskog dana knjige. Ovim projektom uključili su se i u obilježavanje Tjedna darovitosti.

Soraya Ruiz Alonso
Elena de Lama Freixinet

CROATIAN STORIES

THE WILFUL WAND

This story is famous because it's a legend about one castle from Croatia, it is called castle Nova Kraljevica. It also talks about a typical Croatian cake called Frankopan.

Castle Nova Kraljevica   *Frankopan*

Authors: Velid Dekic and Marcareta Persic.
Moral of the story: Be obedient with your parents because if you don't follow their rules it can have bad consequences.

THE TREASURE OF TRAST

This story is famous because it talks about a castle and things that are in Trsat, a place in Croatia.

Authors: Velid Dekic and Marcareta Persic.
Moral of the story: It's very important to read and study so we can be persons full of knowledge just like Stjepan.

Slika 4. Nakon čitanja hrvatskih priča španjolski TwinReadersi izradili digitalni plakat

S drugom knjigom legendi, Izabrane priče Dede Korkuta, postupak je bio isti. U tri godine trajanja projekta učenici će pročitati i Pinokija, Carla Colodija, talijanskih partnera, Euripides' Helen u verziji Franka McGuinnessa, grčkih partnera te Between Shades of Gray, Rute Sepetys, litvanskih prijatelja.

U trenutku fizičkih susreta Erasmus partnera učenici će dramatizacijom te interpretacijom izraziti svoje dojmove o knjizi. Na taj način su na prvoj mobilnosti u Turskoj izrazili svoje dojmove o knjizi putem bloga i postavljali pitanja o istoj. Razvila se kreativna diskusija. Planirano je da u svibnju prilikom fizičkog sastanka u Solunu u Grčkoj domaćin organizira S.H.A.R.E. festival. Svi partneri pripremaju i uvježbavaju svoje dramatizacije ili pripovijedanje temeljeno na nacionalnoj legendi ili priči za sudjelovanje na ovom otvorenom događaju! Pripovijedanje, kao živo djelo usmene književnosti i umjetnosti, skriveni je dragulj u košnici stvaranja naših nacionalnih kultura.

Učenici iz partnerskih zemalja čitaju naše frankopanske slikovnice Trsatsko blago i Svoje glavi štapić, Velida Đekića te se upoznaju s pričom Putovima Frankopana, a naročito se vesele budućem izletu u neke od frankopanskih kaštela. Na taj način lokalni projekt Putovima Frankopana predstavlja se međunarodnoj

zajednici, a time i povijest Frankopana te baština – dvorci i tvrđave koji su ostali iza njih.

ZAKLJUČAK

Učenici poboljšavaju čitanje naglas na hrvatskom i engleskom jeziku, poboljšavaju svoju komunikacijsku i informacijsku kreativnost. Tekstovi nisu prezahtjevni jer su ponuđene jednostavnije, skraćene verzije zadanih knjiga na engleskom jeziku. Na taj način se podiže samopouzdanje učenika. Oni upoznaju i biografiju te istražuju živote pisaca koji su nacionalna baština određene zemlje. Saznaju povijesnu pozadinu vremena u kojem je knjiga nastala i autor knjige živio. Uz poticaj knjižničarke analiziraju pronađene podatke. Za vrijeme online nastave knjižničarka s Mladim knjižničarima komunicira preko Microsoft teamsa. Zaključke najprije prezentiraju svojoj grupi Mladih Erasmus knjižničara, a onda preko Zoom i eTwinning konferencija surađuju i s partnerima. Evaluacije su bitne kako bi se proučilo zadovoljstvo aktivnostima koje su provodili dok su čitali zadanu knjigu. U veljači je realiziran i fizički posjet Istanbulu u kojem su učenici sa svojim partnerima razgovarati o Legendama Dede Korkuta, napisali blog i dali svoju recenziju legende.

Svim Erasmus partnerima na mobilnosti u Istanbulu poklonjene su slikovnice Trsatsko blago i Svoje-glavi štapić, Velida Đekića na engleskom jeziku i na taj način se razvija kod učenika jezično - kulturni identitet i ponos zbog vlastite kulturne književne baštine.

Učenici su nakon provođenja ovakvog oblika projektne nastave bili vrlo aktivni te je nastao zavidan broj zanimljivih materijala objavljen na web stranici škole, projekta i eTwinning platformi.

Slika 5. i 6. Slikovnice Velida Đekića poklonjene svim Erasmus partnerima u Istanbulu

LITERATURA

- Collodi, Carlo.** 2016. The Adventures of Pinocchio, CreateSpace Independent Publishing Platform
Đekić, Velid. 2019. The treasure of Trsat, Primorje – Gorski kotar county, Rijeka

Đekić, Velid. 2019. *The Wilful Wand*, Primorje – Gorski kotar county, Rijeka

McGuinness, Frank. 2009. *Euripides*; Helen, Faber & Faber

Henting, Hartmut von. 1977. *Humana škola: škola mišljenja na nov način: vježba praktičnog uma*, Educa Palacios, Argentina. 2003. *Adventures of Don Quixote* by (author) Miguel de Cervantes, Children's Thrift Classics, Dover Publications Inc., New York

Sablić, Marija. 2014. *Interkulturalizam u nastavi*, Naklada Ljevak

Selected Stories of Dede Korkut. 2016. TDV Press

Sepetys, Ruta. 2011. *Between Shades of Gray*, Philomel Books, New York

Sepetys, Ruta. 2012. *Pomrčina srca*, Znanje, Zagreb

IZVORI

<https://frankopani.eu/> (pristupljeno 20. rujna 2021.)

<https://www.skole.hr/obiljezavanje-erasmus-dana-u-osnovnoj-skoli-podmurvice/> (pristupljeno 21. listopada 2021.)

SURADNIČKO UČENJE I MEĐUPREDMETNO POVEZIVANJE

Marija Gajski

marija.gajski@gmail.com

OŠ Ivana Mažuranića, Zagreb

SAŽETAK

Dvogodišnji projekt „Voda-izvor i nositeljica života“ koji se provodio u OŠ Ivana Mažuranića u Zagrebu primjer je timskog rada i angažmana svih učenika i učitelja škole. Učitelji su poticali znatiželju učenika obrađujući temu vode u okviru redovne nastave ili izvannastavnih aktivnosti tijekom školskih godina 2019./2020. i 2021./2021.

Organizirani su integrirani dani i tjedni u sklopu kojih su napravljene i interdisciplinarne radionice u kojima su surađivali učitelji različitih predmeta, pripremljena je izložba u predvorju škole, virtualna izložba, a rezultati su objavljeni i u virtualnoj knjižnici „Tajne male knjižnice“.

Svrha projekta bila je naučiti učenike na inovativan i poticajan način vrijednosti voda kako bi aktivno sudjelovali u očuvanju prirode s naglaskom na vodu jer razumijevajući prirodu i njezine zakonitosti, potičemo ih na aktivno sudjelovanje u očuvanju prirode reciklažom, štednjom vode i drugih održivih izvora energije.

Voditeljice (knjižničarka i profesorica Biologije i Kemije) su pripremale ideje prema kurikulumu za sve predmete i razrede i koordinirale projekt sudjelujući u provođenju nekih aktivnosti. Projekt je osmislila knjižničarka te je učiteljima pripremala materijale i literaturu za aktivnosti s učenicima.

Ključne riječi: Voda, zdravlje, higijena, ekologija, reciklaža, okoliš, održivost, odgovornost

SUMMARY

The two-year project “Water Source and Life Carrier” implemented at Ivan Mažuranić Elementary School in Zagreb is an example of teamwork and engagement of all students and teachers of the school. Teachers encouraged students’ curiosity by addressing the topic of water through regular classes or extracurricular activities during the 2019/2020 and 2021/2021 school years.

Integrated days and weeks were organized, within which interdisciplinary workshops were created in which teachers of different subjects collaborated, an exhibition was prepared in the lobby of the school, a virtual exhibition, and the results were published in the virtual library “Secrets of a Small Library”.

The purpose of the project was to teach students in an innovative and stimulating way of water values in order to actively participate in nature conservation with an emphasis on water because by understanding nature and its legalities, we encourage them to actively participate in nature conservation by recycling, saving water and other sustainable energy sources.

The leaders (librarian and professor of Biology and Chemistry) prepared ideas according to the curriculum for all subjects and classes and coordinated the project by participating in the implementation of some activities. The project was designed by a librarian and prepared materials and literature for activities with students.

Key words: Water, health, hygiene, ecology, recycling, environment, sustainability, liability

UVOD

Tijekom školske godine 2019./2020. u OŠ Ivana Mažuranića u Zagrebu pokrenut je dvogodišnji školski projekt „Voda – izvor i nositeljica života“ kao primjer timskog rada svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa u školi.

Voditeljice projekta Ema Kamgang Keder, profesorica Biologije i Kemije i Marija Gajski, školska knjižničarka ujediniile su u ostvarenju projekta sve učitelje razredne i predmetne nastave i sve učenike škole. Učitelji su odvojili vrijeme za osmišljavanje i pripremu radionica te su ih predano i maštovito proveli kako bi učenici saznali nešto novo na inovativan način bilo putem redovne nastave, bilo putem izvannastavnih aktivnosti. Tematski pristup je potakao ljubav prema prirodi, skladu i očuvanju, pomogao razvoju duha zajedništva kod učenika, a učenici su potaknuti znatiželjom surađivali u uređenju škole i okoliša.

O PROJEKTU

U prvom koraku voditeljice projekta su izradile popis mogućih tema za sve predmete i razrede prema tematskim cjelinama u kurikulumu i godišnjem planu i programu kako bi ih se ponudilo učiteljima. Slijedili su sastanci u knjižnici sa svakim učiteljem zasebno na kojem je dogovorena tema i sadržaj radionice. Trebaju li ideju, suradnju ili inspiraciju učitelji su u knjižnici mogli pronaći brojnu zanimljivu literaturu. Onima koji nisu sami imali ideju za realizaciju, voditeljice su pomogle u osmišljavanju radionice. Pritom je realizirana korelacija sa svim međupredmetnim temama. Učitelji su, uglavnom, teme koje im se preklapaju s nastavnim gradivom odlučili sami odraditi, a neki su učitelji pozvali voditeljice ili druge učitelje na suradnju.

Tijekom radnih nenastavnih dana organizirane su interdisciplinarne radionice u kojima su surađivali učitelji različitih predmeta. Tijekom projekta su korišteni različiti digitalni alati od uobičajenog Power Pointa i Kahoot kviza do Canve, Designcap, Crossword Labs, Genially, Google Forms i slično.

Učenici su se baviti temom vode u okviru različitih nastavnih predmeta ulažući veliki trud i kreativnost u odrađivanje zadataka. Učenici učeći na vlastitom iskustvu razvijaju samopouzdanje i samopoštovanje, razvijaju duh zajedništva te osjećaj vlastite odgovornosti.

Podršku smo našli i u roditeljima koji su nam pomogli moralnom potporom i donacijama materijala koji nam je bio potreban za izvođenje pojedinih radionica.

TIJEK PROJEKTNIH AKTIVNOSTI

Učitelji su provodili integraciju teme na redovnoj nastavi tijekom cijele školske godine i prilagodili aktivnosti tako da, kad god je moguće, rezultat aktivnosti bude takav da se može izložiti na završnoj izložbi. Mnogi su učitelji organizirali integrirane dane i tjedne tijekom provedbe projekta i izvan organiziranih integriranih dana i tjedana na nivou škole.

SPORTSKO-EDUKACIJSKI PROJEKTNI DAN, 2019.

Sportsko-edukacijski dan održan je 7. listopada 2019. godine. Na taj dan nismo imali redovnu nastavu. Učitelji su osmišljavali različite literarne, likovne, edukativne, istraživačke i druge radionice povezane s različitim projektima koji su se provodili u školi. U svakoj su se učionici provodili drugačije aktivnosti, a učenici su ih posjećivali idući „od vrata do vrata“ i aktivno sudjelovali u različitim aktivnostima. Aktivnosti su bile u vezi različitih projekata, a neki od učitelja su se tom prilikom odlučili provesti aktivnosti za ovaj projekt.

PROJEKTNI TJEDAN 2020.

Uoči Svjetskog dana zaštite voda 2020. koji se svake godine obilježava 22. ožujka trebao se održati Projektni tjedan u kojem su se aktivnosti trebale intenzivirati i rezultirati kreativnim uradcima koji su trebali biti izloženi na školskoj izložbi na sam Dan voda. Pandemija i početak online nastave u cijeloj državi omeo nam je plan, te smo aktivnosti produžili na još jednu godinu zbog čega su učenici koji su prešli u slijedeći razred sudjelovali u dodatnim različitim aktivnostima. Unatoč tome, brojne su se aktivnosti već pripremile i održale uživo ili online.

PROJEKTNI TJEDAN 2021.

Projektni tjedan od 15. do 19. ožujka 2021. godine uoči novog Svjetskog dana zaštite voda 22. ožujka 2021. bila je nova prilika za dovršavanje rezultata projektnih aktivnosti, a završna izložba u predvorju i hodnicima škole je bila još bogatija i raznovrsnija. Na video-zidu prikazivale su se prezentacije koje su izradili učitelji i učenici, a preko razglasa puštana je Water music s glazbene radionice na engleskom jeziku.

ZAVRŠNA IZLOŽBA UČENIČKIH RADOVA, OŽUJAK 2022.

Izložba radova je bila u svim učionicama, hodnicima i u predvorju škole. Učenici su posjećivali izložbu više puta tijekom tri tjedna koliko je bila postavljena jer se posjet izložbi trebao odvijati zbog epidemioloških mjera za svaki razred zasebno.

ISHODI PROJEKTA ZA UČENIKE

Učenici će:

- razumjeti i znati navesti zakonitosti vode u prirodi
- proučavati i znati nabrojati životne zajednice mora i kopnenih voda
- pokusima provjeriti i razumjeti uvjetovanost života vodom i fizikalne zakonitosti vode
- proučiti i znati navesti sastav i svojstva vode na satima Prirode, Biologije, Kemije i Fizike
- predložiti i primijeniti primjerene načine kako voditi računa o osobnoj higijeni i higijeni okoline
- znati svjesno i aktivno čuvati pitku i zdravstveno ispravnu vodu kao najzdravije i najvažnije piće
- upoznati, razumjeti i znati navesti stvarnu vrijednost i stvarne probleme vode, ponajprije u vlastitom okruženju
- biti kritični i znati navesti pojedine (ne)održive postupke ljudi prema vodama
- biti uključeni u integrirane aspekte održivosti voda (ekoloških, ekonomskih, zdravstvenih, kulturnih, socijalnih i drugih aspekata)
- prepoznati potrebe, osmisliti kreativne oblike djelovanja te se aktivno uključiti primjerenim aktivnostima u akcije u pogledu voda na reciklažu
- istražiti i druga područja povezana s vodama (svakodnevni predmeti i tehnologija, umjetnost, povijest, tjelesne aktivnosti i sportovi, prehrana, glazba, religija, financijska pismenost...)

PROJEKTNE AKTIVNOSTI PO RAZREDIMA I PREDMETIMA

Budući da je projekt dvogodišnji, poneke su aktivnosti ponavljane, ali su učenici bili različiti. Većina je učitelja ipak osmislila nove aktivnosti za učenike. Neki su razredi proveli više aktivnosti u godini.

PRVI RAZRED

Učenici prvih razreda imali su raznovrsne aktivnosti vezane uz vodu. Budući da učenici još ne znaju čitati, aktivnosti su bile prilagođene toj činjenici. U svim prvim i drugim razredima školska je knjižničarka učenicima čitala priče o Mrljeku i Prljeku, dvije bakterijice koje vole neurednu djecu koja se ne vole prati. Nakon vođena razgovora o zdravlju i higijeni učenici su ilustrirali sadržaj priča.

U integriranom tjednu 1. a pod nazivom „I ptice su žedne“ učenici su naučili mnoge zanimljivosti o vodi, čitali i pjevali pjesme o vodi, zamišljali njene šumove i mir koji ona donosi. Pobrinali su se i za to da ptice u našem školskom vrtu ne ostanu žedne, pa su na stablo objesili posude s vodom i poslužili im vodu za piće. Sva su saznanja o vodi nacrtali i svojim radovima uredili pano.

U integriranom danu „Kapljica vode“ učenici 1.b su učili uz pjesmu „Ovako se ruke miju“ o zdravlju, higijeni i lijepom ponašanju u školi. Nakon toga su izradili od papira kapljice vode, objesili ih na oblake i uživali u pogledu na svoju vlastitu kišu u predvorju škole.

U integriranom danu „Voda je...“ učenici 1. c su saznali uz pjesmu što je sve voda. Naslikali su vodu u raznim oblicima i svojim uradcima ukrasili oglasnu ploču. Učili su o pranju zubića i o osobnoj higijeni te

i na satu engleskog jezika uz pokrete naučili pjesmu o higijeni ujutro prije polaska u školu.

U integriranom tjednu 1. d i produženog boravka (1. a i 1. d) „Oblak dobrote i duga prijateljstva“ proveden je niz aktivnosti. Kako bi osvijestili svoje i tuđe lijepo osobine učenici su jedni drugima opisivali zašto ih vole i smatraju ih prijateljima. Uz literarnu podlogu, priče i pjesme o oblacima i kišnim kapima likovno su se izrazili i svaki je učenik naslikao svoj oblak dobrote iz kojeg padaju kapi sreće. Naučili su i kako nastaje duga i koje boje sadržava, čitali slikovnicu „Riba duginih boja“ koja govori o prijateljstvu, slikali duge i saznali da smo i mi baš kao i dugine boje svi različiti, a opet svatko na svoj način lijepi, posebni i pametni. Polaznici INA Likovna grupa u radionici „Poziv na čaj“ učenici su izradili od kolaža šalice čaja, a nakon toga počastili su se ukusnom šalicom čaja.

Slika 1. Plakat kao rezultat radionice 1. d Oblak dobrote

DRUGI RAZRED – INTEGRIRANI DANI

Integrirani dan 2.a „Morska i riječna staništa“ se sastojao od Power Point prezentacije Dan zaštite voda i rasprave kako djeca mogu sudjelovati u zaštiti prirode s naglaskom na vode i reciklaži. Dan je završen idejama kako učenici vide čiste vode na kopnu i čisto more izrađujući od plastelina morsku obalu i živi svijet morskog dna.

Učenici 2. b su sa svojom učiteljicom u danu zvanom „Životinjski svijet u Jadranskom moru“ proučavali koje životinje u njemu žive te su ih na satu likovne kulture izradili od glinamola i nakon sušenja obojali u žive boje. Izradili su model prekrasnog podmorja Jadranskog mora sa veselim ribicama, meduzama,

morskim zvijezdama, puževima i morskim krastavcima. Sutradan je održan integrirani dan „Čisto more“ u kojem je uz živopisne slike učiteljica učenicima protumačila kako se onečišćuje more te su zaključili uz priče i pjesme da ćemo na taj način sačuvati i životinjski svijet u Jadranskom moru.

Pod vodstvom učiteljice i školske knjižničarke u 2. b je proveden projektni dan „Plastično more“. Čitalo se istoimenu slikovnicu iz koje su učenici saznali da se plastika odbačena u prirodu ne razgrađuje već se pretvara u sve manje komadiće koje malene ribice ne vide znaju progutati i tada često ugibaju u velikim mukama. Životinje koje jedu ljudi često u sebi sadrže komadiće plastike koji tako truju i ljude. Uz radionicu izrade trodimenzionalnih ribica u plastičnom moru učenici su složno odlučili učiniti sve što mogu za našu Zemlju. Rezultat rasprave je plakat o zagađenju voda plastikom, a nakon toga i plakat o riječima koje su povezane s VODOM (vodoinstalater, vodomjer, vodovod...).

Školska je knjižničarka vodila radionicu „Čudesna tekućina voda - čuvaj vodu!“. Učenici su crtežom prikazali mjesta na kojima u prirodi nalazimo vodu i različite padaline, saznali da voda služi za higijenu tijela, održavanje čistoće i kuhanje. Pitke vode ima u svijetu vrlo malo, ljudi je onečišćuju i ne čuvaju je dovoljno. Promišljajući važnost prirode učenici su se dosjetili načina očuvanja vode i o tome napravili plakat.

Slika 2. Rezultat radionice za učenike produženog boravka drugih razreda „U duginim bojama“

Projektni dan „Voda“ u produženom boravku (1. a i b i 2. a i b) se sastojao od različitih radionica: dramska, sportska i likovna. Napravili su malu predstavu u kojoj su glumili u kratkim igrokazima („Oblak i kapi kiše“, „Ježić i Ježica“, „Oblačni razgovor“, „Boje prijateljstva“) slijedile su zagonetke, a zatim pjesmiće „Padaj, padaj kišice“ i „Voda“. Predstavu su završili igrokazom čija je poruka bila da shvate kako su i oni, baš kao i svaka boja u prirodi, itekako važni, potrebni i voljeni. Nakon predstave slijedile su štafetne igre u dvorištu škole. Natjecali su se tko će brže prenijeti bocu vode na kuhačama. U likovnoj radionici

su učenici prvih razreda crtali su dugu i motive na temu higijene, dok su učenici drugih razreda imali zadatak vatom ispuniti veliki oblak i iz postojećih likovnih radova izrezati kapi kiše. Učenici su spoznali da je voda jedan od temeljnih životnih uvjeta i da bez nje nema života.

Za učenike produženog boravka drugih razreda održala je radionicu „U duginim bojama“ te su se učenici poigrali bojama i napravili su prekrasne duge koje se kriju iza oblaka.

Slika 3. Sijanje sjemenki u radionici 3.a Voda je bitna za život

TREĆI RAZRED

U 3. a učenici su proučavali enciklopedije koje se bave prijevoznim sredstvima na moru. Učiteljica i knjižničarka su vodile radionicu “Plovila na moru” u kojoj su učenici u grupnom radu proučavali različita plovila na moru: jedrenjake, putničke brodove, ratne brodove, brodove iz davnih vremena. Učenici su naučili kako se koristiti enciklopedijama, raditi u timu i usmeno izvještavati ostale grupe o naučenom. Na satu Glazbene kulture pjevali su pjesmu “Tekla voda Karašica”. Ilustracijama su popratili slušanje skladbe B. Smetane “Vltava” u kojoj su uočili povezanost ljudi i rijeke.

Pod vodstvom svoje učiteljice postali su pravi mali meteorolozi u integriranom tjednu „Mali meteorolozi“. U grupama su rješavali različite zadatke: proučavali vrijeme i vremenske prilike, rješavali zanimljive

zadatke i promišljali izreke o vremenu. Izradili su plakat: "Vrijeme i životinje" na kojem tumače kako prema ponašanju životinja možemo prognozirati vrijeme. Svaka je grupa pisala o drugoj životinji kako mijenja ponašanje u odnosu na vrijeme koristeći knjigu našeg poznatog meteorologa Milana Sijerkovića "Kad laste nisko lete...Knjiga pučke prognoze" (2008.). Na plakatu je opisano ponašanje pčela, mrava, vjeverica, krtica i žaba. Također su izradili plakat "Vrijeme i ljudi" u kojem naglašavaju važnost poznavanja nadolazećeg vremena zbog aktivnosti kojima se ljudi bave, kakvo se vrijeme može očekivati u našim krajevima u proljeće i kako se prikladno odjenuti. U literarnoj radionici „**Čuvajmo vodu**“ **uz obradu naslova za lekturu «Pismo iz Zelengrada» učenici su raspravljali o vrijednosti vode**, kako je štedimo i kako je očuvati čistom jer je to njena prava vrijednost.

Istraživačkom radionicom u školskoj knjižnici „Dan zaštite močvara“ 3. b je obilježio Međunarodni dan zaštite močvare i močvarnih staništa (2. veljače.) nazvan prema Ramsarskoj konvenciji čija je potpisnica i naša država, a kojom obvezuje 116 država svijeta na očuvanje močvara na teritoriju njihove države da bi se spriječilo uništavanje močvara a time i bogat biljni i životinjski svijet jer u njima živi čak 40% svih biljnih i životinjskih vrsta. **Učenici su proučavali enciklopedije, tražili zanimljivosti i zadržali se bogatstvom močvarnih staništa te slikali vretence** ili vilinskog konjića. Na sljedećoj radionici „Vodena staništa“ učenici su listajući enciklopedije tražili neobične i zanimljive životinje koje žive i u drugim vodenim staništima. Odabrali su zvjezdaču i vodenkonja kao najzanimljivije životinje.

Učenici 3. c razreda, u integriranom tjednu uz vodstvo svoje učiteljice, temu vode obradili su na razne načine i izradili Divovsku knjigu o vodi koja između ostalog sadrži i sljedeće: Pjesmu o vodi, Priču o vodi, Voda kao stanište, Voda u prehrani, Količina vode na Zemlji, Čuvajmo vodu i još puno zanimljivosti.

Povodom Svjetskog dana voda učenici kombiniranog razrednog odjela razredne nastave su pod vodstvom svoje učiteljice pisali savjete o očuvanju vode na izrezane ribice i kapi vode i time uredili razredni pano.

ČETVRTI RAZRED

Učenici četvrtih razreda u nastavi prirode i društva proučavaju krajeve Hrvatske i uvjete života za rast i razvoj biljke. Prilagodivši tematski tjedan nastavnom gradivu, učiteljica 4. a je pokrenula razredni projekt „Kruženje vode u prirodi“. **Učenici su** pokazali kreativnost u likovnom stvaralaštvu i pokazali što su naučili trodimenzionalnim prikazom kruženja vode u prirodi koristeći sve dostupne materijale (kutije, kolaž papir, vatu, konac, bočice, plastelin, čačkalice i ostalo što su donijeli od kuće kako bi što vjernije prikazali zadano).

U razrednom projektu „Uvjeti života“ učenici 4. b su tijekom mjesec dana pratili utjecaj nedostatka jednog od uvjeta života na rast i razvoj zelene biljke. Sijali su sjemenke (grah, pšenicu...) u dvije odvojene posude. Kad su biljke niknule, kontrolnoj biljci su dali sve uvjete za rast i razvoj (tlo, voda, svjetlo, toplina), a drugoj su biljci oduzeli jedan od uvjeta života. Tijekom tri tjedna pratili su i svaki četvrti dan bilježili promjene. Rezultate projekta prezentirali su na satu Prirode i društva usmenom prezentacijom zanimljivih plakata.

Učenici 4. c su pod vodstvom svoje učiteljice izvodili pokuse s vodom čije su rezultate prikazali tematskim plakatima. Pokusima je dokazano da voda poprima oblik posude, voda poprima boju (ako se stavi kap tinte) i kruženje vode u prirodi.

Slika 3. Sijanje sjemenki u radionici 3.a Voda je bitna za život

U sklopu međunarodnog projekta “Naša mala knjižnica” učiteljica 4. b i školska knjižničarka obradile su s učenicima dvije knjige: “Bodljikava knjiga” i “Podvodna priča”. Svaki je učenik jednu priču iz “Bodljikave knjige” predstavio ostatku razreda na što inventivniji način. Najbolje smo uratke poslali na natječaj Ministarstva kulture “Videonajava knjige”. (prikaz priča “Princeza Mucavica” i “Moregrad”). Uz „Podvodnu priču“ pisali su sastavak “Da sam ribica...” zamislivši da baš kao i ove ribice svoj cijeli život provode u moru, izrađivali trodimenzionalni podvodni svijet u kutiji i proučavali koje sve poslove treba odraditi u moru s ekološkog aspekta. Ovaj se dio projekta provodio online.

Pod vodstvom svoje učiteljice i školske knjižničarke **učenici 4. b** su proučavali razne izvore znanja (udžbenik, internetske izvore, enciklopedije i časopise), izrađivali prikaze nacionalnog parka po izboru i održali pred razredom usmenu prezentaciju. Naglasak je bio na pronalaženju i odabiru najvažnijih informacija, na vizualnom prikazu i lijepo uvježbanom usmenom izlaganju pred cijelim razredom. Za ove aktivnosti je trebala prilagodba jer je dobar dio razreda bio online.

Učenici 4.c su obradili knjigu “Družba Pere Kvržice” na osebujan način. Na poticaj učiteljice učenici su se odjenuli po uzoru na likove iz istoimenog filma i tako jedan sat Hrvatskog jezika pretvorili u nezaboravnu uspomenu, jedan razred u modnu pistu, a čitanje lektire u nevjerojatnu zabavu.

Literarno-povijesni integrirani dan u 4.c posvećen je pjesmi Vladimira Nazora „Zvonimirova lađa“ u kojoj pjeva o snazi naroda i povijesti Hrvatske. Učenici 4.c su učili povijest hrvatskog naroda čiju državu u pjesmi simbolizira lađa koja unatoč teškoj prošlosti i brojnim poteškoćama i dalje postoji. Na kraju su crtali Zvonimirovu lađu i izložili radove na razrednom panou.

GEOGRAFIJA/INA ISTRAŽIVAČI BAŠTINE

Povodom Svjetskog dana vlažnih staništa, 2. veljače, učiteljica Geografije na izvannastavnoj aktivnosti Istraživači baštine s učenicima je obilježila zlatni pir Ramsarske konvencije, Konvencije o zaštiti vlažnih staništa koju je potpisalo 160 država svijeta u gradu Ramsaru (Iran)

2. veljače 1971. Tim je povodom tema 2021. godine Vlažna staništa i voda. Proučavajući vlažna staništa u svijetu i močvarna staništa u Hrvatskoj učenici su saznali da vlažna staništa obuhvaćaju oko 6% površine Zemlje, a oko 40% biljnih i životinjskih vrsta vezano je za vlažna staništa.

POVIJEST

U projektnom su tjednu učenici 5.a razreda istražili u sklopu nastave Povijesti i sata razrednika pomorsku bitku – bitku kod Salamine pod vodstvom razrednice, učiteljice Povijesti. Učenici su poslušali predavanje o toj poznatoj bitki, tijekom sata detaljnije objasnili uzroke i posljedice bitke, tijekom bitke te opisali strategiju koju su Grci iskoristili kako bi pobijedili. Učenici su na kraju predavanja dobili zadatak nacrtati grčki brod prema slikama. Radovi učenika izloženi su na školskom panou u sklopu Svjetskog dana voda.

Druga povijesna tema, tema Titanika, obradili su učenici, polaznici INA Kreativni radoznalci i INA Mali detektivi pod vodstvom školske knjižničarke. Nakon dva mjeseca proučavanja raznih izvora znanja upoznali su svu raskoš i bogatstvo najvećeg i najluksuznijeg putničkog broda tog doba čija je probna vožnja završila kobno zbog nepromišljenosti i tragičnih okolnosti. Zanimljivosti o najvećoj pomorskoj nesreći novijeg doba, brodu, sastavu putnika i odnosa posade prema njima, sudara s ledenim brijegom te događajima koji su uslijedili prilikom potonuća broda učenici su prikazali plakatima, slikama i trodimenzionalnim prikazom.

PRIRODA, BIOLOGIJA, KEMIJA I FIZIKA

Voditeljica projekta Ema Kamgang Keder, učiteljica Prirode i Biologije odradila je jako puno aktivnosti u okviru redovne nastave. Učenici predmetne nastave kombiniranog razrednog odjela su na satu učili o površini vode na Zemlji koja je prekrivena slanom ili slatkim vodom, o živim bićima u moru i drugim zanimljivostima o vodi. Uratke na tu temu su stavili na razredni pano.

Učenici petih razreda su nakon obrade cjeline o vodi po želji odabrali temu i izradili plakat o sastavu vode, svojstvima vode, prilagodbi organizama životu u vodi i zaštiti i onečišćenju voda. Od stiropora su izradili veliko drvo i prikazali put vode kroz biljku te objašnjavali pojave koje taj tok omogućuju.

Učenici petih i šestih razreda su izradili prikaz vode u prirodi kroz 10 boca od 1 litre nakon proučavanja odnosa voda u prirodi; koliko ima vode u ledenjacima, koliko ima podzemne, a koliko slane vode. Boce su vode učenicima zorno prikazale odnos voda.

Slika 5. Detalj sa školske izložbe povodom Svjetskog dana zaštite voda 21. ožujka 2021.

Učenici petih i šestih razreda na nastavi Prirode naučili su podjelu voda na Plavom planetu te u manjim grupama zaigrali igru Memory kako bi utvrdili svoje znanje o podjeli voda. Zaigrali su i igru spajanja živih bića i njihovih vodenih staništa. Isti su razredi i na nastavi geografije govorili o vodama u prirodi te o tome izrađivali plakate.

Učenici 6.b i 6.c su dobili samostalni projektni zadatak izrade vodenih ekoloških sustava. Izradom modela ekoloških sustava učenici su prikazali organizaciju živih bića na nekom staništu. Prikazali su ekološke sustave kopnenih voda, bare, rijeke ili močvare sa tipičnim organizmima koji žive i u našim krajevima. Morski ekološki sustavi prikazuju priobalna i obalna područja, morsko dno ili otvoreno more i živa bića koja tamo možemo sreći.

Na satu Biologije učenici sedmih razreda izrađivali su trodimenzionalne (3D) prikaze živih bića u morskom staništu. Izradili su i plakat „Voda u čovjeku“ na kojem su crtežom prikazali koliko vode ima u tijelu odraslog čovjeka te koliko vode ima u pojedinim organima. Istaknuli su važnosti i ulogu vode u organizmu. Istraživali su i crtežom prikazali koliko vode ima u nekim vrstama biljaka i životinja u odnosu na čovjeka.

Učenici 6.a te sedmih razreda, su s razrednicom, učiteljicom Kemije izrađivali modele molekule vode od stiropora, božićnih kuglica i kuglica modela atoma. Na nastavi kemije izrađen je i plakat o agregacijskim stanjima vode. Učionica je u doba adventa ukrašena modelima različitih molekula.

Na redovnoj nastavi, pod vodstvom učiteljice Fizike, u sedmim su razredima odrađeni zanimljivi pokusi s vodom koji dokazuju površinsku napetost. Prije pokusa, motivacijski je razgovor s učenicima vodila školska knjižničarka. Ideje za pokuse su preuzete iz “Knjige o vodi” Sibile Petlevski.

MATEMATIKA

Tri učiteljice Matematike provele su niz aktivnosti.

Temom „Voda i osna simetrija“ učenici su učili o predivnim slikama na površini vode koje nastaju zrcaljenjem ili osnom simetrijom. Okušali su se u zrcaljenju, a najuspješnije zrcalno simetrične slike riječi VODA i neke fotografije izložene su na plakatu.

U aktivnosti „Potrošnja i plaćanje računa za vodu“ **učenici su naučili koliko vode troši prosječno kućanstvo, za što sve i koliko vode** trošimo te možemo li štedjeti vodu. Također su naučili čitati sitna slova u tablicama na računima za vodu i naučili da cijena vodnih usluga sadržava fiksni i varijabilni dio i što se s kojim i koliko plaća.

U temi „Mjerne jedinice za obujam ili volumen“ učenici su složili kocku čiji bridovi su bili plastični štapići duljine 1m i onu od 1 kubičnog decimetra. Izračunali su obujam ili volumen kocki, uspoređivali su različite obujme (volumene) izražene različitim mjernim jedinicama, prelijevali vodu iz mjerica u čaše, procjenjivali koliko neka čaša ima decilitara, podsjetili se da postoji centilitar ili mililitar (m 3, dm 3, l, dl, cl, ml). Rezultate aktivnosti su nova znanja i tri plakata izložena u učionici.

Učenici 5.c su učili decimalne brojeve te ih učinili zanimljivijima stavljajući ih u kontekst vode na redovnom satu Matematike.

Prema knjizi “Matematika u moru” koja je puno zanimljivih matematičkih podataka tri učenice 6.a razreda su odabrale najzanimljivije činjenice, izradile plakat i predstavile ga razredu.

HRVATSKI JEZIK

Na nastavi Hrvatskog jezika profesorica je s učenicima osmog razreda je obradila izvedenice riječi VODA. Iz rječnika su podijeljeni u grupe ispisali značenja riječi u bilježnice te ih predstavili cijelom razredu. Nakon toga izrađen je šareni plakat koji je izložen u hodniku škole.

NJEMAČKI I FRANCUSKI JEZIK

Učiteljica Francuskog i Njemačkog jezika je obradila temu vode na njemačkom jeziku i s učenicima izradila plakat Weltwassertag. Učenici su za izvršenje zadatka iskoristili svoje znanje o vodi, znanje nje-

mačkog jezika i svoju kreativnost.

Pod vodstvom profesorice Francuskog i Njemačkog jezika održana je i vesela radionica pod nazivom „Sport memory na hrvatskom, njemačkom i francuskom jeziku”. Kartice s nazivima sportova na hrvatskom, francuskom i njemačkom jeziku bile su oblikovane tako da svaki sport bude u nekoj drugoj boji pa su tako i učenici prvih razreda, koji još ne znaju čitati, mogli sudjelovati u igri tražeći u igri memory kartice iste boje. Ostali su učenici uz igru mogli usporediti nazive sportova s ostalim jezicima koje uče (engleskim i/ili francuskim) te uočiti mnoge sličnosti.

ENGLESKI JEZIK

Glazbena radionica na engleskom jeziku Water music povodom Svjetskog dana voda održana je u sklopu nastave Engleskog jezika. Na radionici su sudjelovali učenici 6.a razreda. U motivacijskom razgovoru učenici su kratko odgovorili na pitanja: Je li voda važna u životu čovjeka? Koji je razlog za obilježavanje Dana voda? Kojeg datuma se obilježava Dan voda? U kojim sve oblicima nalazimo vodu na našem planetu? Nakon toga, učenici su poslušali nekoliko pjesama na engleskom jeziku koje sadrže stih o nekoj vrsti vode te taj stih zapisali na radni listić koji su prethodno dobili. Kako su pjesme bile na engleskom jeziku, učenici su vježbali slušanje, pisanje i razumijevanje.

Nakon prve vježbe, učenici su rješavali Kahoot kviz – Water music koji se sastojao od 20 pjesama koje u naslovu sadrže riječi vezane uz vodu. Učitelj je za to vrijeme puštao pjesme koje su se spominjale u kvizu. Učenici su s veseljem zaključili da većinu pjesama prepoznaju. Neke pjesme slušaju, a neke pjesme su im poznate iz omiljenih filmova, serija ili televizijskog programa općenito. Također su zaključili kako su neke pjesme prilično stare, a još uvijek se slušaju i svima su poznate. Ovom vježbom učenici su uvježbavali govorenje na engleskom jeziku koristeći fraze spomenute u imenima i tekstu pjesama (npr. CRY ME A RIVER) osvještavajući pri tome važnost vode i glazbe u životu ljudi, kao i prepoznavanje pojmova: EVERGREEN, OLDIES, COUNTRY MUSIC, SOUL MUSIC, POP AND ROCK MUSIC... IMAGE CONTENT. Tijekom projektnog tjedna navedenu glazbu smo slušali preko razglasa.

LIKOVNE I GLAZBENE RADIONICE

Polaznici INA Likovna grupa za više razrede izrađivali su krčage, zdjele, vaze i čaše. Izradili su i meduze od plastičnih vreća za smeće. Obješene su na strop predvorja na završnoj izložbi.

Povodom 250 godina od rođenja slavnog kompozitora učenici sedmih razreda su imali na redovnoj nastavi Glazbene kulture radionicu „Beethoven u čaši vode“ pod vodstvom učiteljice učili svirati na staklenim čašama. Čaše s vodom su imale različite razine vode i svaka je proizvodila različiti zvuk. Staklena čaša s najviše vode ima najniži ton, a staklo s najmanje vode će imati najviši. Pri udarcu u rub čaše stvaraju se zvučni valovi koji putuju kroz vodu i stvaraju vibracije. Manje vode u čaši stvara pri udarcu brže vibracije i viši ton. Učenici su se iskušali u sviranju, odzvanjala je cijela škola veselim vibracijama.

U sedmim razredima na satovima Glazbene kulture učenici su slušali skladbu Vltava, B. Smetane. Nakon

uvodnog dijela u kojem su razgovarali kako se glazbom može opisati izvanglazbeni sadržaj (programska glazba), učenici su dobili zadatak da slušajući skladbu primijete, usporede i zabilježe glazbene sastavnice u pojedinim dijelovima skladbe. Prije samog slušanja, pročitana je program skladbe prema kojem su učenici nacrtali rijeku Vltavu i označili točke programa. Radovi učenika su izloženi na školskoj izložbi.

TEHNIČKA KULTURA

Na satima Tehničke kulture obrađena je tema vodenice i hidroelektrane. Učenici 5. razreda izrađivali su modele vodenica, a učenici 7. razreda hidroelektrane.

TZK

Pod vodstvom učiteljice Tjelesne i zdravstvene kulture učenici 7.c su izradili plakat u Važnosti unosa vode u organizam sportaša.

INFORMATIKA – IZBORNI PREDMET

Učiteljice Informatike su učenike naučila tehnike izrade Power Point prezentacije i digitalnog postera, a oni su se iskušali u istraživanju online izvora podataka. U suradnji sa školskom knjižničarkom naučili su kako se poštuju autorska prava i učili o kritičkom promišljanju informacija pronađenih na internetu.

KATOLIČKI VJERONAUČ – IZBORNI PREDMET

Voda u Bibliji je česti motiv i spominje se kako u Starom tako i u Novom zavjetu. U radionici “Voda u Bibliji” pod vodstvom časne sestre i školske knjižničarke učenici 7.a i 7.c su se pokušali prisjetiti te zapisati neke događaje, osobe koje povezujemo s vodom u Bibliji.

Od različitih ponuđenih događaja vezanih uz vodu iz Biblije trebalo je jedan odabrati i nacrtati. Učenici su birali neki od slijedećih događaja: Bog stvara vodu, Noa (potop, arka/korablja, duga na nebu), Mojsije (košara u rijeci, prelazak preko Crvenoga mora), Isusovo krštenje na rijeci Jordan, Isus pere noge učenicima, Isus na križu (krv i voda iz probodenog boka), Voda na krštenju djeteta, (polijevanje vodom..), Blagoslov vodom (hrana, kuća, predmeti..)

INTERDISCIPLINARNA RADIONICA „VUKOVARSKI VODOTORANJ“ (HRVATSKI JEZIK / POVIJEST / FIZIKA)

Uz priču Siniše Glavaševića učenici su obilježili Dan sjećanja na žrtve Vukovara, a nakon paljenja svijeća na primjeru Vukovarskog vodotoranja učenicima sedmih razreda je protumačeno kako funkcionira vodotoranj.

INTERDISCIPLINARNA RADIONICA NIAGARA FALLS (ENGLISKI JEZIK / FIZIKA / TEHNIČKA KULTURA)

Učiteljica Fizike, tri učiteljice Engleskog jezika i učitelj Tehničke kulture vodili su radionicu na engleskom jeziku „Niagara Falls“. Zainteresirani učenici od 5. do 8. razreda sudjelovali su na predavanju o Nijagarinim slapovima uz PowerPoint prezentaciju, a zatim i na interaktivnom Kahoot kvizu kojim je provjerena usvojenost ishoda. Učenici su saznali način funkcioniranja hidroelektrane na primjeru hidroelektrane na Nijagarinim slapovima koju je dao napraviti Nikola Tesla. Za vrijeme Projektnog tjedna prezentacija je dana na uvid svim učenicima u predvorju škole.

Slika 6. Interdisciplinarna radionica „Prehrana sportaša“

INTERDISCIPLINARNA RADIONICA (PRIRODA / BIOLOGIJA / KEMIJA / FIZIKA)

Tijekom Sportsko-edukacijskog projektnog dana učiteljice ovih predmeta organizirale su uzbudljivu radionicu namijenjenu svim učenicima škole koja je učenicima bila vrlo atraktivna. Učiteljice su si dale truda osmisliti atraktivne pokuse koji će zainteresirati i najmlađe učenike. Učenici su gledali pokuse, a neke su i sami mogli iskušati, igrali su igru Memory, spajali živa bića sa staništima. O ovoj se radionici među učenicima pričalo još jako dugo.

INTERDISCIPLINARNA RADIONICA (TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA / BIOLOGIJA)

Zajedničkim snagama profesorice Tjelesne i zdravstvene kulture i Biologije učenici osmih razreda istraživali su kako se sportaš treba hraniti i koliko hidrirati. Kako bi sportaš unaprijedio svoju snagu i izdržljivost, potrebno je kreirati prehranu koja ovisi o vrsti sporta, spolu, dobi i prehrambenim navikama. Važno je prikladno uravnotežiti omjer proteina, ugljikohidrata, masti, vode, vitamina, minerala i elemenata u tragovima. Sportaši imaju osebnju piramidu prehrane. Vrlo je važno piti jako puno vode.

VREDNOVANJE

Učenike smo poticali na samovrednovanje ili vršnjačko vrednovanje kojima učenik daje povratnu informaciju o svom učenju, radu i napretku. Rezultatom ove aktivnosti možemo dobiti uvid u učeničko zadovoljstvo i aktivnost. Učenici bi dobili listu s tablicama u kojima bi trebali označiti stupanj aktivnosti brojčano ili emotikonima. Aktivnosti koje su bile navedena, ovisno o aktivnosti mogu biti poput: odluke smo donosili zajednički, svidio mi se ovakav način rada, svi članovi grupe su sudjelovali podjednako, radili smo poštujući mišljenje svih u grupi, zadovoljan sam svojim doprinosom, moj najveći doprinos je bio (navedi), zadatak smo odradili uspješno, zadovoljan sam s usvojenim znanjem. Ovakvo se vrednovanje zove vrednovanje kao učenje.

U vrednovanju za učenje sastavnice su slične kao u vrednovanju kao učenje samo što vrednovanje provodi voditelj aktivnosti, a rezultati vrednovanje učenikovog napretka, aktivnosti i uključenosti doprinosi učeniku da sazna kako bolje učiti ili sudjelovati u aktivnosti.

Rezultate brojnih aktivnosti koje su učenici provodili na temelju naučenog gradiva učitelji su vrednovali brojčano jer se u tim rezultatima rada mogao vidjeti stupanj savladanog gradiva.

EVALUACIJA PROJEKTA

Upitnici su bili prilagođeni vještini učenika ispunjavanja evaluacijske tablice. Za učenike prvih i drugih razreda je izrađena jedna evaluacijska lista, a za učenike trećih i četvrtih razreda druga koje su sadržavale i crteže koje su nakon ispunjavanja obojali. Učenici predmetne nastave i učitelji ispunjavali su evaluacijski upitnik u Google Forms u kojem su pitanja mogla biti konkretnija.

RAZREDNA NASTAVA

Učenicima prvih razreda najviše se svidjelo na radionicama čitanje priča, gledanje animiranog filma o ribici, bojanje riba i otisak na kartonu, čajanka, crtanje duge, izrada kapljica vode od kolaža, pjesmice vodi, izrađivanje oblaka i hobotnica, stavljanje hranilice za ptice na stablo, a nekima se najviše dopala izložba na kojoj su vidjeli što su radili drugi učenici.

Učenicima drugih razreda se najviše svidjelo čitati „Pismo iz Zelengrada“, izrada kolažem ili slikanje piramide prehrane u projektnom danu, crtanje planeta Zemlje, izrada Divovske knjige o vodi, međusobno

pomaganje, igranje i druženje i razgledavanje izložbe. Naučili su da je voda potrebna od hrane, da se nalazi u čajevima i sokovima, da povrće treba jesti više nego voće, a da slatkiše treba jesti najmanje. Također su naučili da je voda dragocjena te je treba čuvati i štedjeti, naučili su jako puno o higijeni i ekologiji i da moramo paziti da se voda ne onečišćuje.

Učenicima trećih razreda se najviše sviđjelo istraživanje, sađenje i gledanje kako sjeme klija i raste, izvoditi pokuse (plutanje jajeta u vodi), ići kod prijatelja izrađivati plakate, a zatim ih s prijateljima prezentirati razredu. Nekim su se učenicima najviše dopale sportske i štafetne igre, a nekima kreativni zadaci poput crtanja i slikanja te razgledavanje izložbe. Pritom su naučili da bez vode nema života, da vodu moramo štedjeti iako zauzima 70% Zemljine kugle, da rajčica ima 75% vode i da treba čuvati lijepu prirodu i vodu od onečišćenja.

Učenicima četvrtih razreda su se najviše sviđjeli mali razredni projekti u kojima su trebali pratiti rast i razvoj biljke, gledati kako biljka raste iz dana u dan, pisati svoje zabilješke i prezentirati rezultate razredu. Sviđjelo im se što brod predstavlja Hrvatsku, a more njenu tešku povijest. Kreativcima se dopalo crtanje nacionalnih parkova i crtanjem broda ugljenom. Saznali su da su slapovi prekrasni, ali opasni da dupini spavaju, da su nacionalni parkovi štice mjesto za životinje i biljke i da biljka ne može živjeti bez svih životnih uvjeta.

Nakon svake aktivnosti, učenici su također procjenjivali radionice, a na kraju projekta su uz pisane komentare što su radili, što su naučili i što im se sviđjelo, ocjenjivali projekt brojčano i simbolima.

Rezultati evaluacije u razrednoj nastavi prikazani su u tablici:

Ocjena	A	B	C	D	UKUPNO
1. razred	4,8	5,00	/	5,00	4,93
2. razred	4,52	4,68	5,00	5,00	4,8
3. razred	5,00	4,52	4,87	4,41	4,7
4. razred	/	4,8	4,88	/	4,84
UKUPNO:	4,77	4,75	4,91	4,8	4,81

	1. i 2. razred	3. i 4. razred	Broj učenika:	%
	1 0,8 %	/ 0,0%	1	0,52
	21 15,8 %	7 10,93 %	28	14,81
	103 82,4 %	57 89,06 %	160	84,65%
Broj učenika:	125	64	189	

PREDMETNA NASTAVA

Odgovore učenika na pitanje što im se najviše sviđjelo tijekom provedbe projekta predmetne nastave

možemo razvrstati na nekoliko područja:

Istraživanje i znanje: Svidjelo mi se što sam naučila mnoge stvari koje do sad nisam znala. Stečeno znanje. Prikupljanje informacija o vodi. Istraživanje sinonima povezanih sa riječi voda. Suradnju i učenje nečega novoga

Plakati i pokusi: Najviše mi se svidjela izrada plakata i pokusi. Najviše mi se svidio izgled plakata koji su napravili učenici.

Izložba: Radovi jer sam vidjela puno novih stvari. To što smo svi morali izložiti SVOJE RADOVE. Svaka pohvala!

Zabava: To što je bilo zabavno. Iskreno sve jer bilo mi je jako zabavno to sve raditi. Bilo je zabavno bojati modele i izrađivat ih. Najviše mi se svidjelo dok smo moje prijateljice i ja radile plakat jer smo puštale pjesme, zabavljale se i smijale. Zajedništvo, učenje o nečemu novom i zabavna tema. ❁

Kreativnost: To što smo crtali i smišljali kreativne ideje. Što smo morali izraditi model o vodi i što je svaki učenik imao svoju temu. Likovni radovi, prikaz vode u našem okruženju. Kako su svi na svoj način pokazali zašto nam je voda bitna. Pisanje sastavka „Da sam ja ribica” ❁

Zajedništvo: Najviše mi se svidjelo to što je cijeli razred radio zajedno. Svidjelo mi se da je svaki razred nešto napravio. Druženje s prijateljima nakon tolikog vremena. Najviše mi se svidjelo vidjeti malu djecu kako se druže.

PRIJEDLOZI I KOMENTARI UČITELJA

„Krasna komunikacija i suradnja od početka projekta, a ne samo u realizaciji ili postavljanju zadataka.“

„Sve je odrađeno super od strane voditeljica projekta, a evaluacija (samo procjena) učenika je ono što je mjerodavno ako su pitanja bila objektivna za sve od 5.-8. razreda.“

„Lijepo je sve što su učenici napravili, ali je svemu sa svima trebalo još pojačati dojam da su napravili super uratke na način kao što ste to i vi odlično prezentirale.“

„Kolegice su prekrasno obilježile Dan voda i izložbeni prostor je bio jako zanimljiv kako učenicima tako i meni.“

„Odlično osmišljeno i odrađeno. Bravo!“

BROJČANI POKAZATELJI

U tablici su prikazane ocjene učenika i roditelja koje su dodijelili za provedbu i rezultate projekta.

Razred	UKUPNA OCIJENA
1. i 2. razred	4,86
3. i 4. razred	4,72

5. - 8. razred	IZLOŽBA 4.84
5. - 8. razred	VIRTUALNA IZLOŽBA 4.72
Učitelji	IZLOŽBA 4.71
Učitelji	VIRTUALNA IZLOŽBA 4.93
Učitelji	KOMUNIKACIJA 4.71
Učitelji	IDEJA PROJEKTA 5,00
Ukupno:	4,81

DISEMINACIJA

Dvogodišnji je projekt predstavljen izložbom u učionama, hodnicima i predvorju škole.

Učenici, roditelji i učitelji su mogli vidjeti rezultate projektnih aktivnosti na:

[virtualnoj izložbi](#) i na stranicama virtualne knjižnice [Tajne male knjižnice](#).

ZAKLJUČAK

Tema vode je vrlo zahvalna tema za obradu u svim nastavnim predmetima. Budući da vodu nalazimo u svim područjima života, prisutna je i unutar postojećih kurikuluma. Biogeokemijski ciklus vode u prirodi, život u vodi, potrebe za vodom kao i ugroženost voda, naročito pitke vode povezani su tijekom projekta različitim aktivnostima, igrom i istraživanjima.

Učitelji su tijekom dvije školske godine pronašli zanimljive načine obrade teme interdisciplinarno i međupredmetno. Otegotna okolnost pandemije i online nastave potakla je učitelje na još veći angažman jer su učenici bili željni "izlaska iz okvira" svakodnevice.

Otkrivanjem različitih područja koji povezuju temu vode učenici su bili oduševljeni, a u učitelji su se okušali za potrebe online nastave u nekim područjima koja su bila za njih do tada neistražena – digitalnim alatima.

Dvogodišnji je projekt predstavljen izložbom, a učenici, roditelji i učitelji su mogli vidjeti rezultate projektnih aktivnosti na [virtualnoj izložbi](#) i na stranicama virtualne knjižnice [Tajne male knjižnice](#).

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

- Biblija.** 2016. Glavni ur. Jure Kaštelan, Bonaventura Duda. Kršćanska sadašnjost. Zagreb.
- Burnie, David.** 2001. Ilustrirana enciklopedija životinja. ABC naklada. Zagreb.
- Čunčić-Bandov, Jadranka.** 2003. Igre sa zmajevima. Alfa. Zagreb.
- Dužić, Iva.** 2019. Bodljikava knjiga. Ibis grafika. Zagreb.
- Kasparavičius, Kestutis.** 2016. Podvodna priča. Ibis grafika. Zagreb.
- Kornhauser, Aleksandra.** 1990. Čudesna tekućina voda. Školska knjiga. Zagreb.
- Lavery, Brian.** 2017. Brodovi. Lusio. Zagreb.
- Mezak, Marina.** 2019. Plastično more. Novi izrazi. Zagreb.
- Mišak, Mirela.** God. 10 (2006). Titanic : prva i posljednja plovidba. Drvo znanja. 26-32
- Pervan, Jelena.** 2018. Mrljek i Prljek mučkaju bljakavi napitak : priča o pokvarenom zubu. Evenio. Varaždin.
- Pervan, Jelena.** 2018. Mrljek i Prljek na smrdljivom putovanju : priča o neopranoj kosi. Evenio. Varaždin.
- Pervan, Jelena.** 2018. Mrljek i Prljek slave fujkasti rođendan : priča o prljavim rukama. Evenio. Varaždin.
- Petlevski, Sibila.** 2004. Knjiga o vodi. Kigen. Zagreb.
- Rudež, Tanja [et al.]** 2006. Nikola Tesla : istraživač, izumitelj, genij. Školska knjiga. Zagreb.
- Sijerković, Milan.** 2008. Kad laste nisko lete: knjiga pučke prognoze. Školska knjiga. Zagreb.
- Štabek, Željka.** God. 3 (1999). Titanic : brod za jednu plovidbu. Drvo znanja. 21-24
- Videk, Nevenka.** 2001. Pismo iz Zelengrada. ABC naklada. Zagreb.
- Wilkinson, Philip.** 2012. Titanic : katastrofa na moru. Lusio. Zagreb.

MREŽNE STRANICE

- Boje prijateljstva. Vjeronaučni portal.** <https://vjeronaucni-portal.com/boje-prijateljstva/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Hrvatski pravopis.** 2013. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje Hrvatski pravopis. Zagreb. <https://pravopis.hr/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Ishodi predmetnih kurikula.** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/539> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Nacionalna strategija poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022. godine.** 2017. Zagreb. <https://www.minkulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/a/NSPC%CC%8C.pdf> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Oblaci.** 2017. <https://pikaiprijatelji.com/oblaci/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetnih tema.** Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. <http://www.kurikulum.hr/kurikulumi-medupredmetnih-tema/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)
- Titanic. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.** Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://enciklopedija.hr/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

DIGITALNI ALATI KORIŠTENI TIJEKOM PROJEKTA

Book Creator <https://bookcreator.com/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Canva <https://www.canva.com/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Crossword Labs <https://crosswordlabs.com/all> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Designcap <https://www.designcap.com/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Genially <https://genial.ly/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Google Forms <https://www.google.com/forms/about/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Kahoot <https://kahoot.it/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Mentimeter <https://www.mentimeter.com/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Padlet <https://padlet.com/dashboard> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

Power Point

Thinglink <https://www.thinglink.com/> (pristupljeno 1. prosinca 2021.)

ŠKOLSKA KNJIŽNICA – MJESTO PROMICANJA ODRŽIVOG RAZVOJA U RADU S UČENICIMA S POSEBNIM POTREBAMA

Gordana Gregurović Petrović
gordana.gregurovic@gmail.com
 OŠ Augusta Cesarca, Krapina

SAŽETAK

Unutar škole školska knjižnica djeluje kao otvoreno i sigurno središte za poučavanje i učenje. Osiguravanjem pristupa raznolikoj građi i aktivnostima omogućuje svim učenicima, dakle i učenicima s posebnim potrebama (darovitim učenicima i učenicima s teškoćama) stjecanje vještina za cjeloživotno učenje. Usmjeravajući se na učenike i njihove potrebe, školska knjižnica podupire, proširuje i individualizira kurikulum pružajući pri tom odgovarajuću pomoć i podršku. Provođenjem aktivnosti usmjerenih na promicanje zelene pismenosti i održivog razvoja pomaže i u prilagodbi novim društvenim okolnostima. Navedeno pokazuju radionice „Misli, djeluj i živi zeleno!“ i „Pucati od zdravlja kao gora – uz održivo baš je fora!“ ostvarene suradnjom stručnih suradnica škole – knjižničarke i edukacijske rehabilitatorice u kojima su sudjelovali učenici s posebnim potrebama 6. razreda. Radionicama su obuhvaćeni sadržaji nastavnog predmeta Prirode u suodnosu sa sadržajima međupredmetnih tema Održivi razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije te njihovih odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja. U cilju razumijevanja pojma održivosti učenici su poučavani i poticani na odgovorno ponašanje čime doprinose očuvanju prirodnih bogatstava, bioraznolikosti te ljudskog zdravlja i blagostanja. Resursi školske knjižnice, interdisciplinarni pristup i primjena digitalnih alata doprinijeli su stjecanju novih znanja, zadovoljstvu, interesu i odgovornosti učenika za vlastito učenje i promicanju održivog razvoja. Školska knjižnica je pružanjem pomoći i podrške učenicima s posebnim potrebama u stjecanju znanja i vještina potrebnih za inkluzivno obrazovanje, društvenu uključenost i osobni razvoj ujedno ostvarila svoju ulogu u – poučavanju i učenju za sve.

Ključne riječi: školska knjižnica, učenici s posebnim potrebama, održivi razvoj, bioraznolikost, zdravlje

SUMMARY

School library acts as a teaching and learning center in every school and it is an open place where everybody feels safe. It offers all students, special needs students, too, both gifted and with disabilities, a wide spectrum of resources and activities to gain knowledge and skills for lifelong learning. By focusing on students and their needs school library supports, broadens and specifies curriculum with the proper help and the support for each one of them. Activities which are focused on promoting ecological awareness and sustainable development help students in adjusting to *the new social environment*. The workshops Think, act and live green! and Healthy, strong as a mountain- it's cool! support the goals. They were done by the team work of the school librarian and educational rehabilitator with all special needs students in the 6th grade. Activities were done to support cross-curricular topics (Sustainable development, Learning how to learn and Using digital tools) related to the school subject Science to achieve educational outcomes.

The expectation was for students to understand the term sustainable development. They were encouraged to be responsible towards the environment in order to protect the natural resources, biodiversity and

our health and well-being. It happened through the resources students have available in school library, interdisciplinary approach and with the use of IT digital tools which contributed to gaining knowledge, satisfaction, motivation and responsibility in the process of learning. School library offers help and support to special needs students thus achieving its role in- teaching and learning for everybody.

Key words: school library, special needs students, sustainable development, biodiversity, health

UVOD

Suvremena škola jest škola za sve učenike, ona je uključujuća/inkluzivna i omogućuje svakom učeniku napredak u skladu s njegovim sposobnostima. S obzirom na to da je školska knjižnica usmjerena na podupiranje i unapređenje odgojno-obrazovnog rada, nezaobilazna je njezina uloga i u pružanju pomoći i podrške učenicima s posebnim potrebama. Osmišljavanjem raznovrsnih programa i aktivnosti školska knjižnica zalaže se za jednake mogućnosti za sve te pronalazi mogućnosti za podupiranje, proširivanje i individualiziranje kurikula čime uvažava potrebe učenika s posebnim potrebama i potiče razvoj njihovih kognitivnih, praktičnih i socijalnih kompetencija.

Učenici s posebnim potrebama učenici su koji se razlikuju od prosječnih učenika u senzornim, komunikacijskim i intelektualnim sposobnostima, socijalnom ponašanju i emocionalnom doživljavanju te tjelesnim osobinama. Zahtijevaju li navedene razlike poseban pristup obrazovanju kako bi učenici razvili svoje sposobnosti, tada govorimo o učenicima s posebnim potrebama. Ukoliko im poseban pristup nije osiguran, ne mogu zadovoljiti svoje obrazovne potrebe što može rezultirati školskim neuspjehom i slabijom prilagodbom u školi. U skupinu učenika s posebnim potrebama ubrajaju se učenici s ispodprosječnim i učenici s iznadprosječnim navedenim sposobnostima, odnosno daroviti učenici. Na ukupan broj opće školske populacije broj učenika s posebnim potrebama kreće se između 10 i 15% od čega je broj darovitih učenika relativno stabilan i kreće se od 4 do 6%, a učenika s teškoćama oko 10%.¹

Njihovom mogućem školskom neuspjehu podjednako pridonose unutarnji i vanjski čimbenici kao i školski programi koji ne zadovoljavaju njihove obrazovne potrebe. Stoga je postojeće kurikule potrebno prilagoditi kako bi učenici s posebnim potrebama ostvarili svoje potencijale.

Suradnjom stručnih suradnica u OŠ Augusta Cesarca u Krapini – knjižničarke i edukacijske rehabilitatorice posljednjih su 15 godina kontinuirano ostvarene brojne radionice za učenike s posebnim potrebama radi pružanja podrške u odgojno-obrazovnom radu i njihovom osobnom razvoju. Najčešće su organizirane tijekom obilježavanja Međunarodnog mjeseca školskih knjižnica i Mjeseca hrvatske knjige. Tim povodom ostvarene su i radionice „Misli, djeluj i živi zeleno!“ i „Pucati od zdravlja kao gora – uz održivo baš je fora!“. S obzirom na to da su prošle **školske** godine navedene manifestacije bile posvećene planeti Zemlji i trećem UN-ovom cilju održivog razvoja *Zdravlje i blagostanje*, ostvarene su s ciljem promicanja zelene pismenosti i održivog razvoja.

Održivi razvoj okvir je za oblikovanje politika i strategija za dugoročni razvoj ljudskog društva u oču-

¹ (Vizek Vidović i dr. 2014: 108-109)

vanom okolišu. Osigurati održivo korištenje prirodnih izvora osnovni je cilj održivog razvoja koji osim ekološke ravnoteže podrazumijeva i ekonomsku sigurnost te socijalnu pravednost. U svijetu ubrzanog razvoja tehnologije i sve izraženijih klimatskih, ekonomskih i socijalnih promjena usvojen je univerzalni program djelovanja kako bi se očuvao život na Zemlji i osiguralo zadovoljavanje potreba svih ljudi bez ugrožavanja budućih generacija. Inicijativa Ujedinjenih naroda da se sve države ujedine u rješavanju tih problema prihvaćena je usvajanjem Programa za održivi razvoj 2030 (ili Agende 2030) koji kroz 17 globalnih ciljeva postaje jedan od ključnih elemenata u definiranju i provođenju razvojnih politika na međunarodnoj i nacionalnoj razini.²

Osim na globalnoj razini smisao održivog razvoja očituje se i u njegovoj primjeni u svakodnevnom životu svakog pojedinca. Stoga je važno učenike poučiti i potaknuti na osobnu odgovornost u svakodnevnim aktivnostima kako bi doprinijeli održivosti. Kurikulum za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj³ priprema učenike za prikladno djelovanje u društvu radi postizanja osobne i opće dobrobiti. Njome su obuhvaćene sve tri dimenzije održivosti – okolišna, društvena i ekonomska te njihova međuovisnost čime učenici stječu spoznaje o potrebama suvremenog doba na globalnoj i lokalnoj razini kao i spoznaje o raznolikosti prirode, nužnosti održivog upravljanja prirodnim dobrima, granici opterećenja, ljudskim potencijalima te osobnim i zajedničkim odgovornostima i pravima.

U radionicama „Misli, djeluj i živi zeleno!“ i „Pucati od zdravlja kao gora – uz održivo baš je fora!“ vezano uz ciljeve planirani su ishodi za učenike. Učenici su razmatrali uzroke ugroženosti prirode, objasnili povezanost ljudske aktivnosti sa stanjem u okolišu, važnost njezine zaštite i očuvanja, analizirali svoje postupke u kontekstu održivoga razvoja i prepoznali važnost odgovornosti svakog pojedinca te razvili osobni plan djelovanja za očuvanje svog zdravlja. Radionicama su obuhvaćeni sadržaji nastavnog predmeta Prirode u suodnosu sa sadržajima međupredmetnih tema Održivi razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije te njihovih odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja (dostupno na [poveznici](#)).

PRIKAZ RADIONICE S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA – „MISLI, DJELUJ I ŽIVI ZELENO!“ PLANIRANJE NEPOSREDNOG RADA

Organiziranjem raznovrsnih radionica u školskoj knjižnici nastoji se učenike s teškoćama privikavati na knjižnični prostor i ozračje, ali i utjecati na razvijanje pozitivnih mišljenja i stavova prema knjizi, knjižnici, čitanju i učenju općenito. Većina učenika ima određene teškoće učenja, što znači da uče na drugačiji način. Odabirom edukacijsko-rehabilitacijskih postupaka nastoji se poticati razvijanje čitalačkih, komunikacijskih i informacijskih kompetencija učenika, uzimajući u obzir njihove specifične teškoće u učenju

² Novi izazov: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030. https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_web.pdf (pristupljeno 6. listopada 2020.)

³ Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. 2019. MZO. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 6. listopada 2020.)

kao i poremećaj pažnje i hiperaktivnosti.⁴ U radu se koriste kognitivne strategije učenja i postupci koji potiču različite aspekte razvoja učenika. Omogućuje im se pristup izvorima znanja u tiskanom i digitalnom obliku te ih se različitim aktivnostima upućuje u njihovo korištenje. Učenici pokazuju pozitivniji stav prema učenju, napredak u vještinama čitanja i razumijevanju pročitanog. Uvođenje tehnologije u poučavanje također potiče motivaciju, postignuća i interakciju s vršnjacima.

U planiranju i ostvarivanju radionice za učenike s teškoćama „Misli, djeluj i živi zeleno!“ primijenjeni su različiti edukacijsko-rehabilitacijski postupci⁵ koji su doprinijeli procesu učenja kao i održavanju pažnje i koncentracije. Sadržaje su usvajali korištenjem različitih specifičnih kognitivnih strategija učenja prije (olujom ideja), tijekom (odgovaranjem na pitanja, dopunjavanjem podataka, traženjem i označavanjem novih informacija korištenjem različitih izvora znanja) i nakon čitanja određenog teksta (određivanje razine razumijevanja i pamćenja obrađenih sadržaja). Uz kognitivne strategije učenja korišteni su i ostali edukacijsko-rehabilitacijski postupci kao što su poticanje praktičnih kompetencija (izradom likovnog uratka), poticanje perceptivno-motoričkog razvoja (izradom simbola ekološkog otiska – slaganjem cjeline od više dijelova, lijepljenjem lišća biljaka), poticanje osobnog i socijalnog razvoja (stvaranjem ugodnog radnog ozračja) kao i poticanje razvoja samoprovjere (sudjelovanjem u kvizu primjenom informacijsko-komunikacijske tehnologije). Navedeni postupci poticali su različita razvojna područja i time utjecali na stvaranje suradničke atmosfere. U radionici su zbog epidemioloških uvjeta sudjelovali učenici s teškoćama jednog odjela 6. razreda.

OPIS PROVEDENIH AKTIVNOSTI

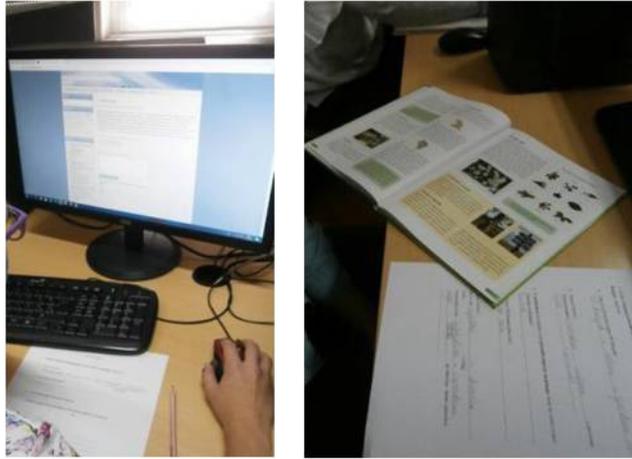
Susret je započeo olujom ideja i izražavanjem asocijacija uz pojam „Planeta Zemlja“ nakon čega su u izlaganju prikazane kategorije prostorne zaštite prirode. Time su učenici ponovili i upoznali najpoznatije navedene kategorije u Republici Hrvatskoj - nacionalne parkove, parkove prirode i stroge rezervate (ponavljanje kao opća kognitivna strategija učenja). Uz istaknute zaštićene i endemske biljne i životinjske vrste, upoznali su i tzv. Crvene knjige odnosno Crveni popis zaštićenih vrsta te pojmove bioraznolikost i ekologija (elaboracija kao opća kognitivna strategija učenja).

Informacije o rijetkim i zaštićenim biljnim i životinjskim vrstama u Republici Hrvatskoj pronalazili su služeći se Crvenim knjigama, rječnicima, leksikonima te općim i dječjim enciklopedijama u tiskanom i digitalnom obliku (slika 1.). Obzirom da su informativni tekstovi za učenike s teškoćama čitanja i pisanja teže razumljivi, koristile su se različite strategije čitanja i razumijevanja prilikom prikupljanja podataka i činjenica pri opisu i razumijevanju pojmova. Rješavajući individualne radne listiće grafički prilagođene, pronađene informacije su uspoređivali i nadopunjavali novima (specifične kognitivne strategije učenja – tijekom i nakon čitanja). Zbog epidemiološke situacije zadatke su rješavali i uratke prezentirali individualno. Prezentacijom svojih uradaka jačali su samopouzdanje i samopoštovanje.

⁴ (Vizek Vidović i dr. Nav. dj. 121-124)

⁵ Zakon o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti. 2011. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_124_2474.html i Odluka o proglašenju zakona o izmjenama i dopunama zakona o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti. 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_16_316.html (pristupljeno 1. listopada 2020.)

Zajednički su osmišljavali i navodili pravila ponašanja u prirodi te ih uspoređivali s postojećim. Vezano uz zaštitu i očuvanje prirode svaki je učenik izradio oblak riječi koristeći digitalni alat WordArt (slika 2.) kao strategiju učenja izdvajanjem ključnih riječi (neki od njihovih primjera: briga o Zemlji i zelenilo, očuvanje šuma i okoliša, pošumljavanje, čist zrak, čista i pitka voda, recikliranje, odvajanje otpada, štednja energije, provjetravanje prostora...). Pri tom ih se poticalo na stvaranje vlastitih pravila ponašanja u prirodi čijom će primjenom osobno doprinijeti održivom razvoju.

Slika 1 i 1a. Korištenje različitih izvora znanja

U sistematizaciji obrađenih sadržaja izdvajanjem ključnih pojmova vezanih uz održivi razvoj (kategorije prostorne zaštite prirode, zaštićene i endemske biljne i životinjske vrste, bioraznolikost i ekologija) korišten je digitalni alat Wordwall (jednostavna samoprovjera primjenom igrifikacije u nastavi; vrednovanje za učenje). Interaktivna aktivnost pozitivno je utjecala na njihovu motivaciju, ponavljanje sadržaja i praćenje napretka (samovrednovanje).

Slika 2. Primjer oblaka riječi

Nakon samoprovjere upućivani su na razumijevanje pojma ekološki otisak. Poželjne navike ponašanja povezali su s osobnim postupanjima i iskustvom (razvrstavanje otpada za recikliranje, štednja električne energije – gašenje svjetala u kući u prostorijama u kojima nitko ne boravi, ekonomično trošenje vode – zatvaranje slavina, pješčenje, vožnja biciklom, sadnja i čuvanje biljaka, sudjelovanje u ekološkim akcijama u školi i lokalnoj zajednici...). Usmeno su objasnili te pokušali procijeniti koliko je suvremeni način

života uistinu ekološki održiv i može li naš planet to podnijeti. Ispunjavanjem anketnog upitnika svaki je učenik stekao uvid u ekološki otisak koji ostavlja u svojoj okolini. Time im je pojam ekološkog otiska kao izračun koji uspoređuje iskorištavanje prirodnih resursa s onim što Zemlja može obnoviti postao razumljiv.

Nastojalo se ukazati i na važnost primjene prihvatljivog i održivog ponašanja u svakodnevnim navikama koje pridonose očuvanju okoliša. Simbol ekološkog otiska učenici su izrađivali individualno od lišća biljaka (poticanje praktičnih kompetencija) kao znak poduzimanja koraka i želje davanja osobnog doprinosa očuvanju prirodnih resursa (slika 3.). Uratke su prezentirali individualno i izložili ih u prostoru školske knjižnice.

Slika 3. Simbol ekološkog otiska

Ispunjavanjem listića i korištenjem digitalnog alata Mentimeter provedena je evaluacija vezana uz kognitivno i afektivno područje. Učenici su nakon radionice izrazili zadovoljstvo svojim aktivnim sudjelovanjem, razumijevanjem i usvajanjem sadržaja. Ovakav način rada bio im je poučan i zabavan te su iskazali želju za sudjelovanjem u sličnim aktivnostima i ubuduće.

PRIKAZ RADIONICE S DAROVITIM UČENICIMA - „PUCATI OD ZDRAVLJA KAO GORA - UZ ODRŽIVO BAŠ JE FORA!“

PLANIRANJE NEPOSREDNOG RADA

U planiranju neposrednog rada uvažavane su sposobnosti, potrebe i interesi darovitih učenika. „Daroviti su učenici oni kod kojih se zbog njihovih iznimnih sposobnosti mogu očekivati visoka postignuća, a identificirani su od stručnjaka.“⁶ U odnosu na vršnjake ističu se svojom kreativnošću, samostalnošću i otvorennošću za nova iskustva. „Promatrajući darovitost kao uspješnost pojedinca u pojedinim aktivnostima, znanstvenici su došli do tzv. troprstenaste koncepcije darovitosti (Renzulli i Reis, 1985.) prema kojoj produktivnu darovitost uvjetuju tri osnovne skupine osobina: iznad prosječno razvijene sposobnosti, osobine ličnosti, posebno specifična motivacija za rad i kreativnost. Mjesto njihova međusobnog preklapanja tvori prostor u kojem se iskazuje darovitost u specifičnim područjima aktivnosti.“⁷

Sposobnosti su najmanje podložne promjeni, dok se kreativnost i motivacija mijenjaju tijekom vremena pod utjecajem okoline. Vodeći se tim načelima, u cilju poticanja razvoja darovitosti, osmišljavane su i

⁶ (Vizek Vidović i dr. Nav. dj. 131)

⁷ (Cvetković Lay i Sekulić Majurec 2008: 17)

definirane raznovrsne aktivnosti. Kod darovitih učenika važno je tijekom rada poticati pozitivnu sliku o sebi i povjerenje u vlastite mogućnosti, što je i temelj razvoja intrinzične motivacije. Povoljna nastavna atmosfera, tj. stvaranje ugodnog ozračja omogućuje njezin razvoj, učenike potiče na samostalno promišljanje i aktivnost, pruža im slobodu i potiče maštu. Stoga je u radionici stvaranjem poticajnog i sigurnog okruženja pružana podrška darovitim učenicima. Cilj radionice u kojoj su sudjelovali daroviti učenici jednog odjela 6. razreda bio je promicanje održivog razvoja proučavanjem čimbenika koji utječu na ljudsko, a time i osobno zdravlje. Uzimajući u obzir temu međunarodnog mjeseca školskih knjižnica, ovom radionicom obuhvaćeni su i ostvareni sadržaji međupredmetne teme Održivi razvoj u suodnosu sa sadržajima nastavnog predmeta Prirode i planiranim odgojno-obrazovnim ishodima i očekivanjima.

OPIS PROVEDENIH AKTIVNOSTI

Susret je započeo razgovorom o izvorima znanja u knjižnicama te je uslijedila oluja ideja uz pojam *Zdravlje*. Nakon izražavanja asocijacija učenici su samostalno definirali pojam zdravlje i potražili u rječnicima u tiskanom i digitalnom obliku objašnjenje njegova značenja. Nastavili su rad izražavanjem poznatih poslovice o zdravlju. Slušajući izlaganje knjižničarke, upoznali su pojam frazema i frazeološkog rječnika kao i način njegova korištenja. Dobivene informacije primijenili su u samostalnom korištenju frazeoloških rječnika vezanih uz pojam zdravlje (pucati od zdravlja, Bože zdravlja...).

Čimbenike koji utječu na zdravlje i dovode do blagostanja (higijena, prehrana, tjelesna aktivnost, okoliš i učenje) zajednički su osmišljavali i usmeno navodili. Svaki čimbenik su razradili i slikovno prikazali (pravilno pranje ruku, piramida zdrave prehrane, tjelesne aktivnosti, aktivnosti koje doprinose očuvanju i zaštiti okoliša te povijesni razvoj izvora učenja). Time se učenike poticalo na razvijanje pozitivnog odnosa prema zdravlju i važnosti njegove zaštite i očuvanja.

U istraživačkom radu koristili su izvore znanja u tiskanom i digitalnom obliku kao i interaktivne materijale objavljene na stranicama Virtualne školske knjižnice. Pronađene su informacije uspoređivali, dopunjavali i kritički vrednovali. Tehnologija im je pružala podršku za samostalno i odgovorno učenje te postizanje obrazovnih ishoda. Zbog epidemioloških uvjeta zadatke su rješavali i uratke prezentirali individualno. Poticajnom okruženju pridonijelo je aktivno slušanje i vršnjačko vrednovanje. Izlaganje svakog učenika ostali su učenici vrednovali koristeći za to pripremljene rubrike (suradničko učenje; vrednovanje kao učenje).

Sistematizacija obrađenih sadržaja provedena je online kvizom izrađenim u alatu Google Forms (samoprovjera; vrednovanje za učenje). Obuhvaćeni su sadržaji vezani uz održivi razvoj, UN-ove ciljeve održivog razvoja, zdravlje, blagostanje, osobnu higijenu, tjelesnu aktivnost, pravilnu prehranu, očuvanje okoliša, razvrstavanje otpada.

Potom su upućivani i navođeni na razumijevanje pojmova ravnoteža, održivi razvoj i blagostanje. Upoznali su se s ciljevima održivog razvoja UN-a među kojima je treći cilj zdravlje i blagostanje. To je ujedno bila i tema obilježavanja Međunarodnog mjeseca školskih knjižnica čime se željelo naglasiti koliko je važno osigurati uvjete za zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija. Svaki je učenik

vezano uz obrađeni čimbenik izradio oblak riječi koristeći digitalni alat WordArt (strategija učenja izdvajanjem ključnih riječi) te ispunio anketni upitnik. Koristeći rezultate anketnih upitnika, analizirali su što čine za svoje zdravlje i kako bi ga mogli unaprijediti. Time se ukazivalo na važnost primjene prihvatljivog i održivog ponašanja u svakodnevnim navikama koje pridonose očuvanju zdravlja i blagostanja.

Navedeno su unijeli u plan za unapređenje osobnog zdravlja koji su primjenjivali pet dana uz vođenje dokumentacije (slika 4.). Nakon petodnevne provedbe osjećali su se bolje i uspješnije te uvidjeli da kontinuiranim provođenjem navedenih aktivnosti mogu unaprijediti svoje zdravlje.

Slika 4 i 4a. Primjer ostvarivanja plana za unapređenje zdravlja

Evaluacija je provedena ispunjavanjem listića i korištenjem digitalnog alata Mentimeter. Alat je poslužio za prikupljanje povratnih informacija vezanih uz kognitivno i afektivno područje, a odabran je zbog dostupnosti povratnih informacija u stvarnom vremenu na atraktivan vizualan način. Učenici su izrazili zadovoljstvo usvojenim znanjem, uspješno odrađenim zadacima, aktivnim sudjelovanjem te iskazanim poštovanjem među svim sudionicima. U radionici su se osjećali ugodno i sretno te su pokazali želju za sličnim načinom rada i ubuduće.

ZAKLJUČAK

Školska knjižnica kao izvor informacija i znanja ujedno je i mjesto pružanja potpore nastavnim i izvannastavnim aktivnostima čiji je prostor namijenjen svim učenicima te im omogućuje učenje i samostalno istraživanje. Znanje stečeno u školskoj knjižnici predstavlja osnovu budućeg razvoja svakog pojedinca. Važna je i nezaobilazna njezina uloga i u radu s učenicima s posebnim potrebama radi poticanja razvoja darovitosti kao i poticanja razvoja učenika s teškoćama.

Radionicama su ostvareni ishodi i očekivanja vezani uz sadržaje nastavnog predmeta i međupredmetnih tema. S ciljem razumijevanja pojma održivosti učenici su poučavani i poticani na primjenu odgovornog ponašanja u svakodnevnom životu čime doprinose očuvanju prirodnih bogatstava, bioraznolikosti, zdravlju i poboljšanju kvalitete života. Primjenom informacijsko-komunikacijske tehnologije poučavani su samostalnom korištenju različitih izvora znanja, rješavanju problema i samovrednovanju procesa učenja. Različite profesionalne kompetencije stručnih suradnica, timski pristup, suradnja, mentorska nast-

va, pružanje pomoći i podrške, obogaćivanje sadržaja te uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije doprinijeli su stjecanju novih znanja, zadovoljstvu, interesu i odgovornosti učenika za vlastito učenje te promicanju održivog razvoja kao važne sastavnice u osiguravanju uvjeta za zdrav život i blagostanje. Vežano uz interakciju s vršnjacima nakon radionice daroviti su učenici iskazali interes za suradnju i međusobno druženje, dok su se učenici s teškoćama osjećali prihvaćeni i uspješniji u školi. Takvim pristupom školska knjižnica postala je uključujuća/inkluzivna što predstavlja imperativ današnjeg vremena kako u radu s učenicima s posebnim potrebama, tako i promicanju zelene pismenosti i održivog razvoja.

LITERATURA

- Cvetković Lay, Jasna; Sekulić Majurec, Ana.** 2008. *Darovito je, što ću s njim?: priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Alinea. Zagreb.
- Globalni ciljevi održivog razvoja UN-a.** Zagreb. <https://lora.bioteka.hr/un-ciljevi-odrzivog-razvoja/> (pristupljeno 6. listopada 2020.)
- Lau, Jesús.** 2011. *Smjernice za informacijsku pismenost u cjeloživotnom učenju: završna verzija*. Hrvatsko knjižničarsko društvo. Zagreb.
- Novi izazov: Globalni ciljevi održivog razvoja do 2030.** Zagreb. https://www.odraz.hr/wp-content/uploads/2020/10/globalni-ciljevi-odrzivog-razvoja-do-2030_web.pdf (pristupljeno 6. listopada 2020.)
- Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj.** 2019. MZO. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 6. listopada 2020.)
- Odluka o proglašenju zakona o izmjenama i dopunama zakona o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti.** 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_16_316.html (pristupljeno 1. listopada 2020.)
- Održivi razvoj.** Zagreb. <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/globalne-teme/odrzivi-razvoj/22706> (pristupljeno 2. listopada 2020.)
- Vizek Vidović, Vlasta i dr.** 2014. *Psihologija obrazovanja*. IEP. Zagreb.
- Zakon o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti.** 2011. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_124_2474.html (pristupljeno 1. listopada 2020.)

BRICKSTORM - FIRST LEGO LEAGUE - REPLAY

Jelena Kelava Medaković

jelena.kelava1@skole.hr

OŠ Špansko Oranice, Zagreb

SAŽETAK

BrickStorm je ime skupine učenika OŠ Špansko Oranice koja se priprema za nastup na međunarodnom natjecanju *FIRST LEGO League*. Ovo natjecanje u Hrvatskoj organizira Hrvatski robotički savez, a sudionici se natječu u četiri kategorije: robotska igra, tehnički intervju, projekt i temeljne vrijednosti. Pripreme za natjecanje uvode učenike u STEM područje, razvijaju kritičko mišljenje, potiču rješavanje problema, inovativnost, kreativnost i prije svega jačaju timski duh kojemu je osnovni cilj doprinos vlastitoj lokalnoj zajednici.

Tim *BrickStorm* 2020./2021. prvi je put nastupio na *FIRST LEGO League* i već se može pohvaliti osvajanjem nagrade *Core Values* na međunarodnom *FIRST LEGO League Regia Adria* natjecanju.

Ključne riječi: robotika, STEM, inovativnost, rješavanje problema, doprinos zajednici.

SUMMARY

Behind the name *BrickStorm* is a group of students from Špansko Oranice Elementary School who are preparing to participate in the international competition *FIRST LEGO League (FLL)*, organized by the Croatian Robotics Federation in Croatia, where participants compete in four categories: robot game, technical interview, project and core values. Preparations for the competition introduce students to the STEM area, but also develop critical thinking, problem solving, innovation, creativity and above all strengthen the team work whose main goal is to contribute to its own local community.

Team *BrickStorm* in season 2020/2021 competed in the *FIRST LEGO League* for the first time and is already a proud winner of *Core Values Award* at the international *FIRST LEGO League Regia Adria* competition.

Key words: robotics, STEM, innovation, problem solving, community contribution.

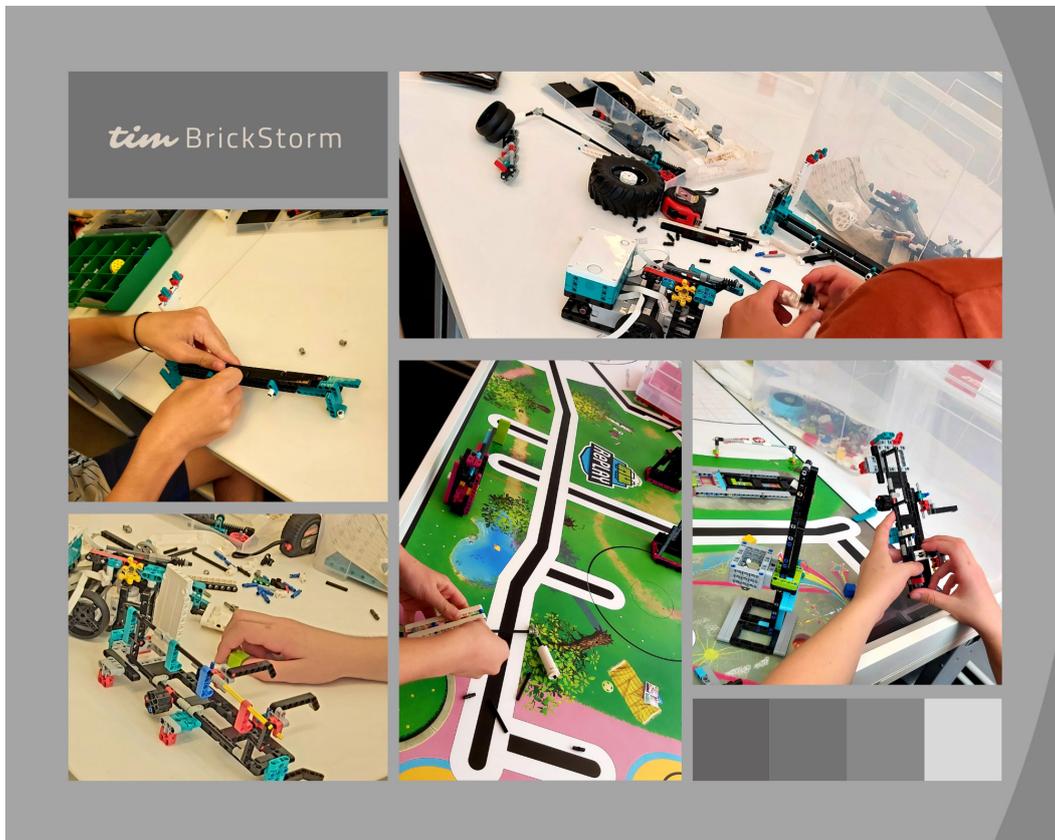
UVOD

FIRST LEGO League međunarodno je natjecanje u robotici. Organizator natjecanja je udruga *For Inspiration and Recognition of Science and Technology*, skraćenog naziva *FIRST*. Riječ je o međunarodnoj ne-profitnoj organizaciji koju je osnovao uspješni izumitelj Dean Kamen 1989. godine. Hrvatski robotički savez je prvi put u Hrvatskoj organizirao *FIRST LEGO League* 2017. godine na Fakultetu elektrotehnike i računarstva u Zagrebu.

Tim *BrickStorm* OŠ Špansko Oranice u Zagrebu, na spomenutom je natjecanju prvi put nastupio 2021. godine. Ovaj primjer dobre prakse pokazao je ulogu školske knjižničarke u pripremama i organizaciji sudjelovanja tima *BrickStorm* na natjecanju te pokazao tijekom samih priprema.

BRICKSTORM

Tim *BrickStorm* čine grupa učenika sedmog razreda i dvoje učitelja OŠ Špansko Oranice. Tim se sastaje tijekom školske godine i priprema za nastup na državnom natjecanju *FIRST LEGO League*. Riječ je o natjecanju na kojem se sudionici natječu u četiri međusobno ravnopravne kategorije: tehnički intervju, robotska igra, projekt i temeljne vrijednosti. Ocjenjivači i suci na ovom natjecanju bili su zagrebački sveučilišni profesori s Fakulteta elektrotehnike i računarstva, Učiteljskog fakulteta, Filozofskog fakulteta i Građevinskog fakulteta te predavači s Algebre i uspješni stručnjaci iz industrije.

Slika 1 – dizajn robota

Profesor Tehničke kulture mentor je timu *BrickStorm* u kategorijama tehnički intervju i robotska igra. Školska knjižničarka mentorica je u kategorijama projekt i temeljne vrijednosti.

Pripreme za natjecanje traju tijekom cijele nastavne godine i provode se u okviru dviju izvannastavnih aktivnosti - Robotika (mentor profesor Tehničke kulture) i Istraživačka grupa *FIRST LEGO League* (mentorica školska knjižničarka). Mentori rade s timom u jasno podijeljenim ulogama, ali na zajedničkom cilju. Takvim pristupom daju učenicima dobar primjer suradničkoga i timskoga rada koji su među

osnovnim ciljevima *FIRST LEGO League* natjecanja. Istovremeno, svijest o važnosti doprinosa svakog člana tima zajedničkom radu potiče se prilikom svih sastanka pa učenici razvijaju pozitivan stav prema sebi i drugima. Njegovana pozitivna slika o sebi i o svojim sposobnostima postaje učenicima poticaj za rad na maksimalnom ostvarenju vlastitih potencijala, što su članovi tima, pripremajući se za natjecanje, i postigli.

REPLAY

Organizatori međunarodnog natjecanja *FIRST LEGO League* svake godine za kategoriju istraživačkog projekta odrede novu temu. Tema školske godine 2020./2021. bila je *RePlay*. Prvi je zadatak bio istražiti značenje zadane teme te su se članovi tima *BrickStorm* radi toga prvi puta sastali u školskoj knjižnici. Pažljivo su pogledali službeni videomamac natjecanja za tu sezonu i tekstualne materijale koje je pripremila školska knjižničarka. Cilj je bio doći do značenja teme *RePlay* – povratak sportskim i rekreativnim aktivnostima na otvorenom.

Sljedeći zadatak bio je utvrditi zajedničke točke između zadane teme i vlastite lokalne zajednice. Budući da je tim *BrickStorm* školski tim, članovi tima promatraju školsku sredinu kao svoju lokalnu zajednicu kojoj žele doprinositi. Školska je knjižničarka pripremila učenicima tekstove o rekreaciji i sportu među djecom školske dobi da bi njihov doprinos bio veći.

Slika 2 – igre na školskom igralištu

Čitajući pripremljene tekstove, članovi tima stekli su predodžbu o važnosti rekreativnog bavljenja sportom, posebno u najranijoj dobi. Promotivši navike današnje djece, članovi tima pretpostavili su da današnja djeca borave na zraku igrajući se i rekreirajući se manje nego što su to činila djeca prije dvadesetak ili više godina. Da bi tu pretpostavku provjerili, proveli su anketu među roditeljima učenika prvog i drugog razreda. Rezultati ankete su potvrdili početnu pretpostavku tima¹.

U daljnjem su radu članovi tima razmatrali razna rješenja za uočeni problem. Tijekom rada prepoznata je najosjetljivija skupina učenika u školi - učenici uključeni u program produženog boravka koji ostaju u školi i do deset sati zbog čega su djelomično zakinuti za boravak na zraku i organiziranu rekreaciju u slobodno vrijeme. Usredotočivši se na tu grupu učenika, članovi tima odlučili su ih potaknuti na više rekreacije na otvorenom.

Ponovno je uslijedilo razmatranje nekoliko različitih rješenja. Članovi tima odabrali su igru kao alat u konačnom rješenju. Budući da je igra prirodna potreba svakoga djeteta, članovi tima su osmislili četiri različite igre za poticanje kretanja i boravka na otvorenom.

U suradnji s učiteljicama u produženom boravku, organizirali su provedbu osmišljenih igara na školskom igralištu. Kao rekvizite u igrama odabrali su predmete dostupne u svakom domaćinstvu, poput praznih tetrapaka ili običnih krpica. Tako su mlađim učenicima pokazali da im za igru i rekreaciju mogu poslužiti i predmeti iz svakodnevice te su ih ujedno potaknuli na recikliranje. Za učenike sa zdravstvenim poteškoćama i posebnim potrebama članovi tima osmislili su posebne uloge unutar svake igre kako bi na kraju u svakoj igri svi bili uključeni, čak i članovi tima *BrickStorm*.

Budući da se osmišljena aktivnost svidjela svim sudionicima, članovi tima predložili su ravnatelju da uz dosadašnje sportske aktivnosti namijenjene učenicima predmetne nastave ubuduće na školskom igralištu organizira *Dane igara na otvorenom* za učenike razredne nastave povodom obilježavanja Dana škole. Tijekom cjelokupnih priprema za natjecanje, učenici su, pomoću unaprijed odabrane i pripremljene literature u školskoj knjižnici i na osnovu zapažanja u svojoj lokalnoj zajednici, uspješno samostalno interpretirali zadanu temu, uočili i istražili problem u vezi s temom, osmislili i proveli rješenje problema. Školska je knjižničarka prema zahtjevima natjecanja imala više moderatorsku nego mentorsku ulogu.

Potreba za mentorstvom bila je izraženija kod priprema i uvježbavanja prezentacijskog dijela natjecanja, usavršavanja govornih vještina i u osmišljavanju aktivnosti za jačanje timskog duha.

FIRST LEGO LEAGUE 2021.

Prijava tima na natjecanje, komunikacija s organizatorima natjecanja, komunikacija s roditeljima učenika

1

	djeca prije dvadeset i više godina	današnja djeca
Često borave vani, na otvorenom.	93,5 %	80,5 %
Često se zadržavaju vani u igri što više mogu.	83,1 %	64,9 %
Boravak na otvorenom često uključuje tjelesne aktivnosti poput trčanja, skakanja te igre tipa lovice, skrivača, gumi-gumi i sl.	96,1 %	79,2 %

i suradnicima u pripremi projekta, organizacija odlaska na nacionalno natjecanje i sudjelovanje putem mreže na regionalnom natjecanju bili su, među ostalim, poslovi školske knjižničarke. Da bi se popularizirao rad tima u vlastitoj školskoj zajednici, školska je knjižničarka koordinirala izradu mrežne stranice tima i izradu promidžbenih materijala o timu.

Slika 3 – nastup na državnom natjecanju

Tim *BrickStorm* nastupio je u svibnju 2021. godine prvi put na državnom natjecanju *FIRST LEGO League* održanom na zagrebačkom Fakultetu elektrotehnike i računarstva.

Uz zapažen nastup na natjecanju i osvojenu nagradu Temeljne vrijednosti, tim je zaslužio i odlazak na daljnje, *FIRST LEGO League Regia Adria* natjecanje. To se natjecanje održalo putem mreže u lipnju 2021. godine i tim *BrickStorm* se uspješno ogledao s najboljim timovima iz susjednih zemalja.

Između nastupa na državnom i regionalnom natjecanju tim se odazvao pozivu na gostovanje u emisiji *Umijeće odrastanja* Hrvatskoga radija, čime su članovi tima dobili dodatnu potvrdu o kvaliteti svoga rada i značaju postignutog rezultata na državnom natjecanju.

Sav rad i trud članova tima nije prošao nezapaženo ni u školi pa je ravnatelj organizirao svečani prijem za članove tima i mentore na kojem je učenicima u ime Učiteljskog vijeća uručio nagrade.

Za nastup na natjecanju *FIRST LEGO League 2022.* godine, uz tim *BrickStorm*, u Hrvatskoj se priprema

još 15 timova, ukupno 140 natjecatelja i 34 mentora uz nezamjenjivu podršku čak 60 volontera.

Slika 4 (lijevo) – nagrada Temeljne vrijednosti

Slika 5 (iznad) – posjetnica

ZAKLJUČAK

Sudjelovanje na natjecanju *FIRST LEGO League* u Hrvatskoj nije toliko uobičajeno među školskim zajednicama koliko je među raznim udrugama i robotičkim grupama. Razloga je više, ali je vjerojatno jedan od značajnijih razloga onaj financijski. Ako se školi pruži prilika za sudjelovanjem na ovom ili nekom sličnom natjecanju ili projektu, prilika je to koja se, radi znanja, vještina i dobiti koje će steći učenici, sudionici aktivnosti, ali i velik dio školske zajednice, ne smije propustiti. OŠ Špansko Oranice u Zagrebu o tom iskustvu može svjedočiti.

Natjecanja poput *FIRST LEGO League* podrazumijevaju kreativnost, inovativnost, kritičko promišljanje, suradnju i timski rad, a u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske upravo školske knjižnice i stručni suradnici, školski knjižničari, najbolja su podrška tome.

PRILOZI:

PRILOG 1

Faze rada na inovativnom projektu:

- istražiti značenje zadane teme
- utvrditi odnos između zadane teme i lokalne zajednice
- uočiti problem u lokalnoj zajednici
- postaviti hipotezu
- istražiti problem i dokazati hipotezu

- pronaći rješenje problema
- ponuditi rješenje lokalnoj zajednici
- nadograditi rješenje problema

PRILOG 2

Rezultati ankete o navikama rekreiranja i boravka na otvorenom kod današnje djece i kod djece prije dvadesetak godina provedene među roditeljima učenika prvog i drugog razreda - <https://docs.google.com/forms/d/1M2cQgIM8MHMDIdWtLDz6mzbw1-lknzbtswjmyIqvL8/viewanalytics>

PRILOG 3

Igre koje potiču rekreaciju i boravak na otvorenom:

Lovice - igra stupova

Materijal: nema ga.

Broj igrača: šest ili više.

1. Najprije se odredi igrač koji će trčati, a ostali igrači trebaju glumiti stupove.
2. Stupovi stanu u vrstu udaljeni jedan od drugog jedan metar, s jednom rukom ispruženom.
3. Na otprilike deset metara od stupova, označi se mjesto za spašavanje (neko drvo, stolica, ili sl.).
4. Igrač koji trči šće ispred stupova i jednog od njih udari po ruci.
5. Nakon toga potrči pokušavajući stići do mjesta za spašavanje prije nego što ga dotakne jedan od stupova. Ako u tome ne uspije, mijenja ulogu s drugim igračem.

PRESKAKANJE TETRAPAKA

Materijal: prazni tetrapaci.

Broj igrača: tri ili više.

1. Dva prazna tetrapaka postavite se jedan na drugi.
2. Igrači ih, jedan po jedan, moraju preskočiti.
3. Onaj tko sruši jedan tetrapak, ispada iz igre ili plaća kaznu.
4. U sljedećem krugu dodaje se još jedan tetrapak. Igrači preskaču dok svi ne ispadnu iz igre.
5. Svaki igrač u sljedećem krugu pokušava srušiti svoj rekord.

POVEĆANI KRIŽIĆ KRUŽIĆ

Materijal: šest bilo kojih predmeta koje su dovoljno veliki da se u brzini zgrabe u ruku, a koje se može podijeliti po boji, i bilo kakva traka (npr. ljepljiva traka) ili materijal od kojega se mogu napraviti trake (npr. kreda).

Broj igrača: dva tima po tri ili više igrača.

1. Prvo se napravi postolje za igru (oblik #) od trake ili krede.
2. Igrači se podijele u dva tima i stanu u kolonu nekoliko metara od postolja za igru.
3. Prva tri igrača svake skupine dobiju odabrani rekvizit. Prvi igrač iz svake skupine dotrči u isto vrijeme do postolja, baci rekvizit u određeni kvadrat, zatim i drugi i treći igrači s rekvizitima ponavlja isto pokušavajući pobijediti.
4. Kada se iskoriste sva tri rekvizita u timu, igrači dotrče do postolja i uzmu jedan rekvizit svog tima te ga prebace na drugo mjesto, sve dok najbolji tim ne ostvari pobjedu.

KRAĐA ZASTAVE

Materijal: dvije krpice (nešto što će predstavljati zastavicu) različitih boja.

Tijek igre:

1. Voditelj stoji u sredini držeći zastavicu.
2. Dva učenika iz dviju različitih ekipa čekaju spremni na znak da potrče prema zastavici.
3. Cilj je prvi stići svojoj ekipi sa zastavicom.

PRILOG 4

Učenička evaluacija provedene aktivnosti dostupna je na ovoj poveznici:

https://docs.google.com/forms/d/11Z9uI48eY7Fbw24S1il8pPnin1qn2_kx7aJTbj93BHs/viewanalytics

LITERATURA:

Allue, Josep. 2008. Velika knjiga igara: 250 igara za sve uzraste. Profil international. Zagreb.

Bettazzi, Maria Chiara. 2009. Mali priručnik za igre na otvorenom. Trsat. Zagreb.

Duran, Mirjana. 2003. Dijete i igra. Naklada Slap. Jastrebarsko.

FIRST LEGO League Challenge RePLAY - Season Launch Video. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=IxpXg5J5WdY&t=314s> (pristupljeno 29. 1. 2022.)

FIRST LEGO League Challenge - Sneak Peek. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=Az1q4bWumxI> (pristupljeno 29. 1. 2022.)

FIRST LEGO League Croatia. Dostupno na: <https://flcroatia.org/> (pristupljeno 29. 1. 2022.)

Gifford, Clive. 2004. Olimpijske igre: temeljni vodič za najbolju sportsku svečanost na svijetu. Extrade. Rijeka.

Kratka povijest tjelesnog vježbanja U: Breslauer, Nevenka; Živić Marković, Kamenka. 2011. Opisi nastavnih tema i kriteriji ocjenjivanja: tjelesna i zdravstvena kultura u razrednoj nastavi. Međimursko veleučilište, Lip print. Zagreb.

One Look Dictionary. Dostupno na <https://www.onelook.com/> (pristupljeno 29. 1. 2022.)

KNJIŽNICA IN MEDIAS RES: MEĐUPREDMETNE TEME U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI

Snježana Kovačević

snjezana.cehulic@skole.hr

Osnovna škola Zlatar Bistrica

SAŽETAK

Člankom „Knjižnica in medias res: međupredmetne teme u školskoj knjižnici“ želi se prikazati kako se međupredmetne teme u nastavnom procesu mogu provoditi i implementirati u planu i programu školske knjižnice.

Također, ovim primjerom dobrog iskustva nastoji se potaknuti školske knjižničare na provođenje sličnih aktivnosti u školskoj knjižnici i upoznati ih s prigodnim digitalnim alatima koji se pri tome mogu koristiti. Naime, školska knjižnica OŠ Zlatar Bistrica često surađuje s različitim nastavnim predmetima kao što je Hrvatski jezik, Geografija, razredna nastava, Engleski jezik, Likovna kultura, Priroda i društvo i drugi. S obzirom na to, tijekom prošle i ove školske godine proveden je velik broj sati, radionica i aktivnosti u kojima su se nastavni sadržaji iz različitih predmeta integrirali i inkorporirali u djelatnost školske knjižnice na međupredmetni način što je dovelo do raznovrsnosti u poučavanju i učenju u školskoj knjižnici. Učenici su se uključivali u aktivnosti kao što je: obilježavanje važnih datuma i obljetnica, u radionice, u kreativnu obradu lektire, u projekte, u mrežne sastanke i drugo, a učitelji su tijekom spomenutih aktivnosti poboljšali suradnju sa školskom knjižnicom i knjižničarkom što je dovelo do dinamičnijeg i kreativnijeg načina poučavanja. Tijekom aktivnosti nastali su brojni obrazovni digitalni sadržaji jer smo često koristili obrazovne digitalne alate i platforme kako bi rezultati rada učenika ostali trajno zabilježeni i kako bi se mogli koristiti i u budućim generacijama, a to su: digitalni poster i plakati, e-knjige i e-brošure, prezentacije, video zapisi, fotografije, nastavni listići, kvizovi i drugo.

Ključne riječi: Cjeloživotno učenje, korelacija, IKT, međupredmetni pristup, suradnja, školska knjižnica

SUMMARY

The article “Library in medias res: cross-curricular topics in the school library” aims to show how cross-curricular topics in the teaching process can be implemented and integrated in the curriculum of the school library.

Also, this example of good experience seeks to encourage school librarians to carry out similar activities in the school library and introduce them to appropriate digital tools that can be used. Namely, the school library of the Zlatar Bistrica Elementary School often cooperates with various subjects such as Croatian language, Geography, class teaching, English language, Art, Science and others. Connected to that, during the last and this school year a large number of lessons, workshops and activities were conducted in which teaching content from various subjects was integrated and incorporated into the school library in a cross-curricular manner that led to diversity in teaching and learning in school library. Students were

involved in activities such as: celebrating important dates and anniversaries, workshops, creative reading, projects, online meetings and more, and teachers during these activities improved cooperation with the school library and librarian which led to a more dynamic and creative way of teaching. During the activities, a number of educational digital content was created because we often used educational digital tools and platforms to keep the results of students' work permanently and to be used in future generations, such as: digital posters, e-books, brochures, presentations, videos, photos, worksheets, quizzes and more.

Key words: Collaboration, cross-curricular approach, ICT, lifelong learning, school library

UVOD

Školska knjižnica OŠ Zlatar Bistrica često surađuje s različitim nastavnim predmetima kao što je Hrvatski jezik, Geografija, razredna nastava, Engleski jezik, Likovna kultura, Priroda i društvo i drugi. S obzirom na to, tijekom prošle i ove školske godine proveden je velik broj sati, radionica i aktivnosti u kojima su se nastavni sadržaji iz različitih predmeta integrirali i inkorporirali u djelatnost školske knjižnice na međupredmetni način što je dovelo do raznovrsnosti u poučavanju i učenju u školskoj knjižnici. Aktivnosti koje su se provodile prikazane su fotografiji niže:

Tijekom aktivnosti učitelji su surađivali sa školskom knjižničarkom u planiranju, načinu provedbe, u izradi obrazovnog materijala, u dijeljenju istoga, u podjeli poslova tijekom aktivnosti i slično dok su učenici u njima sudjelovali na mrežni ili pak fizički način, aktivno se uključivali u sve etape sata ili radionica, učili, čitali, pisali, davali povratnu informaciju itd.

MOGUĆNOSTI I POTREBE MEĐUPREDMETNOG POVEZIVANJA

Školska knjižnica vrlo često surađuje s drugim nastavnim predmetima i sudjeluje u nastavnom procesu bilo da osmišljava projekte, aktivnosti ili nastavni sat ili se pak uključi kao potpora u nekoj odgojno-obrazovnoj aktivnosti. Prvi i najvažniji cilj u svemu tome je poticanje čitanja i uključivanje učenika u školsku knjižnicu te poticanje cjeloživotnoga učenja i razvijanje vještina 21. stoljeća. Uz to je usko povezana upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije te digitalnih alata korištenjem kojih učenici razvijaju informacijsku, digitalnu i medijsku pismenost. Također, neke aktivnosti provedene su na mrežni način što je uključivalo izravni kontakt školskog knjižničara s učenicima i učiteljima sinkrono ili asinkrono koristeći se platformama ZOOM, Adobe Connect, Google Meet ili pak eTwinning koja također nudi brojne mogućnosti za suradničke aktivnosti. Da bismo to postigli, iskoristili smo dostupnu digitalnu infrastrukturu za obrazovnu i istraživačku suradnju kao što je upotreba IKT-a, različitih digitalnih alata, upotreba školskih tableti, računala ili pak pametne ploče. Često se u školskoj knjižnici osmišljavaju

dogadjanja i aktivnosti koje osim učenika uključuju i njihove roditelje što je najveći slučaj kod provedbe eTwinning i Erasmus+ projekata za potrebe kojih izrađujemo digitalne obrazovne materijale, e-knjige i dr.

Ovdje je važno spomenuti da se u takve aktivnosti sve više uključuju i učenici s teškoćama u razvoju što ima dimenziju inkluzivnosti i jednakih mogućnosti za sve učenike, bilo da je riječ o spomenutim učenicima ili pak o darovitima. Ovakav način rada podrazumijeva digitalnu transformaciju školske knjižnice koja osmišljavanjem različitih i raznovrsnih aktivnosti za učenike stalno koristi moderne pristupe poučavanju. Planiranje i provedba aktivnosti vrlo se često u školskoj knjižnici OŠ Zlatar Bistrica provodi u dogovoru između školskog knjižničara i predmetnog učitelja pa tu naglašavam važnost stalne komunikacije s kolegama u vezi provedbe nekog projekta, aktivnosti, nastavnog sata, obrade lektire i slično. U provedbi aktivnosti naglašava se stalna podrška školske knjižničarke učenicima i komunikacija s njima, uključivanje učenika s teškoćama i jednake mogućnosti za sve, poticanje aktivnog učenja i samostalnog istraživačkog rada učenika i drugi suvremeni pristupi poučavanju koji uključuju korištenje digitalne tehnologije i digitalnih alata te poticanje informacijske i medijske pismenosti te vještina cjeloživotnog učenja. Vrlo često je to i nastava na otvorenom, u školskom dvorištu, vrtu ili pak šetnja mjestom gdje učenici razvijaju svijest o važnosti boravka i učenja izvan učionice, o povezanosti s prirodom i zdravim načinom života.

Koje digitalne alate najčešće koristite i za što?

Mentimeter

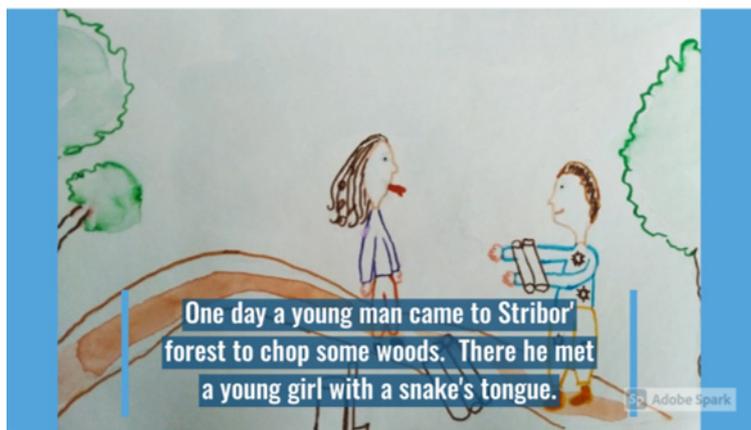
DIGITALNI ALATI ZA MEĐUPREDMETNU SURADNJU

Na pitanje *Koje digitalne alate najčešće koristite i za što* koje sam na jednom Županijskom stručnom vijeću postavila kolegama, dobila sam odgovore koji pokazuju da kolege koriste različite alate i u razne svrhe. Tako npr. koriste Canvu za digitalne postere, Weebly za izradu mrežne stranice, Padlet za izložbe, Only Flip za knjige, Prezi za prezentacije, Wordwall, Adobe Spark, Mentimeter i drugo. Dakle, ovdje su pobrojani neki digitalni alati za suradnju, za interaktivne sadržaje, za izradu videa, digitalnih postera i plakata, kvizova, za evaluaciju, za izradu igara za učenike. Oni se mogu koristiti sinkrono i asinkrono i

vrlo su korisni jer nastavu čine kreativnijom i motivirajućom, a sadržaji nastali upotrebom tih alata mogu se koristiti u više navrata. Također, nisu nam strane ni digitalne platforme koje smo u proteklom razdoblju vrlo dobro naučili koristiti iz potreba koje nam je donijelo pandemijsko okruženje pa se tako one koriste za mrežne sastanke s učenicima, s projektnim partnerima u europskim projektima, za planiranje aktivnosti, evaluacije i drugo. Tu bih spomenula samo neke: Adobe Connect, ZOOM, alati u TwinSpaceu- forum, chat, Google Meet i dr.

KOORDINACIJA IZ ŠKOLSKE KNJIŽNICE

Aktivnosti koje se provode međupredmetno vrlo često su osmišljene u školskoj knjižnici. Planirane su Školskim kurikulumom i Planom i programom rada školske knjižnice, Planom Kulturne i javne djelatnosti škole pa čak i Razvojnim planom škole u koje je školska knjižnica uključena jednim dijelom svojeg poslovanja. Korelacija s drugim predmetima provodi se i tijekom projektnih aktivnosti, bilo da su projekti školski ili europski, radom školske knjižničarke u vođenju izvannastavnih aktivnosti, u poticanju čitanja i obradi lektire gdje je školski knjižničar koordinator aktivnosti, podjela poslova i zaduženja u većim projektima, dogovaranje mrežnih sastanaka, suradnja s gotovo svim nastavnim predmetima i sl. Sve pobrojano pridonosi ugodnom i poticajnom školskom ozračju pogodnom za suradnju školske knjižnice i nastavnih predmeta u cilju poboljšanja odgojno-obrazovnog procesa i kontinuiranoga razvoja učenika na način da ostvari svoje potencijale. U tu svrhu školska je knjižnica provela sljedeće međupredmetne aktivnosti: mrežni sastanci i radionice s projektnim partnerima u okviru europskim projekata u suradnji s Informatikom, Hrvatskim jezikom, Engleskim jezikom, razrednom nastavom i Geografijom; obilježavanje Noći knjige i Međunarodnog dana dječje knjige u korelaciji s Hrvatskim jezikom tijekom mrežnog sastanka s učenicima iz Turske; čitanje na otvorenom i izrada videa o Šumi Striborovoj na engleskom jeziku u suradnji s nastavom Engleskog jezika i razredne nastave; obilježavanje Svjetskog dana kazališta i Dana hrvatskoga jezika pri čemu je izrađena interaktivna fotografija, kajkavska spajalica, jezični anagram i rečenična premetaljka i to u suradnji s Hrvatskim jezikom i razrednom nastavom; obilježavanje Dana medijske pismenosti i vođenje radionice Cyber Detectives: kako prepoznati lažnu vijest i kako vrednovati sadržaje na internetu, u korelaciji s Hrvatskim jezikom, Engleskim jezikom i Informatikom; obilježavanje Dana planeta Zemlje u mrežnom sastanku s učenicima iz Sjeverne Makedonije pri čemu je knjižničarka održala radionicu o recikliranju i održivosti i surađivala s razrednom nastavom i Engleskim jezikom; obilježavanje Dana eTwinninga i Dana Europe u suradnji s izvanškolskom aktivnosti Engleskim jezikom; povodom obilježavanja Godine čitanja održan je mrežni sastanak s učenicima iz Francuske gdje je tema bila Roald Dahl i njegova djela u korelaciji s Hrvatskim i Engleskim jezikom; Cultural Awareness Day održan je u okviru eTwinning projekta u mrežnom sastanku s Francuskom i uz suradnja s nastavom

Informatike, Engleskim jezikom, Hrvatskim jezikom, Geografijom; kreativna obrada lektire Stanari u slonu s predmetnom nastavom; izrada i bojanje autića u bojama zastava zemalja partnera iz Erasmus+ projekata u suradnji s Tehničkom kulturom; poticanje informacijske pismenosti uz istraživački rad o Poljskoj u korelaciji s Geografijom.

ZAKLJUČAK

Tijekom navedenih aktivnosti učenici su naučili koristiti neke digitalne alate i bolje su se povezali sa školskom knjižnicom koja im je prilikom toga bila stalna podrška u stjecanju znanja. Učenici od 1. do 8. razreda razvijali su cjeloživotne kompetencije, sudjelovali u projektima i aktivnostima za poticanje čitanja i učili preko međupredmetnog povezivanja nastavnih sadržaja sa školskom knjižnicom. Važno je naglasiti da je kod planiranja i provođenja aktivnosti bila izražena konstantna suradnja između školske knjižnice i učitelja iz škole te projektnim partnerima kao i stalna komunikacija s kolegama u svrhu unaprjeđenja aktivnosti i odgojno-obrazovnog procesa. Također, učenici su poboljšali svoju komunikaciju, čitalačke vještine, razvijali su medijsku i informacijsku pismenost te ostale vještine potrebne za snalaženje i učenje iz različitih izvora prema preporuci školske knjižničarke.

LITERATURA:

Čelebić, Gordana; Rendulić, Dario Ilija. 2011. *ITdesk.info – projekt računalne e-edukacije sa slobodnim pristupom: Priručnik za digitalnu pismenost: Osnovni pojmovi informacijske i komunikacijske tehnologije*. Otvoreno društvo za razmjenu ideja (ODRAZI). Zagreb.

http://www.itdesk.info/prirucnik_osnovni_pojmovi_informacijske_tehnologije.pdf (20.11.2021.)

Gabelica, Marina; Težak, Dubravka. 2017. *Kreativni pristup lektiri*. Sveučilište u Zagrebu-Učiteljski fakultet. Zagreb.

Holzweiss, Kristina; Evans, Stony. 2018. *Hacking School Libraries: ten ways to incorporate library media centres into your learning community*. Times 10 Publications. Ohio.

Jump, Jennifer. 2021. *Pedeset strategija za vašu online učionicu: Priručnik za nastavnike i stručne suradnike*. Naklada Kosinj. Zagreb.

Matijević, Milan; Topolovčan, Tomislav. 2017. *Multimedijska didaktika*. Školska knjiga-Učiteljski fakultet u Zagrebu. Zagreb

Peti-Stantić, Anita. 2019. *Čitanjem do (spo)razumijevanja*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Sablić, M. 2014. *Interkulturalizam u nastavi*. Naklada Ljevak. Zagreb.

Stephens, Wendy. 2021. *Mindfull School Libraries: creating and sustaining nurturing spaces and programs*. Libraries Unlimited. Santa Barbara.

Visinko, Karol. 2014. *Čitanje-poučavanje i učenje*. Školska knjiga. Zagreb.

ISTRAŽIVANJE MOGUĆNOSTI IMPLEMENTACIJE MEĐUPREDMETNIH TEMA U GPP ŠKOLSKE KNJIŽNICE

Đurđica Krčmar Zalar

durdica.krcmar@skole.hr

OŠ prof. Franje Viktora Šignjara, Virje

SAŽETAK

Školska knjižnica OŠ prof. Franje Viktora Šignjara u Virju sudjelovala je u provođenju i koordinaciji dvaju projektima unutar međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja te su u projektne aktivnosti bili uključeni učenici svih razreda i desetak učitelja. Projekt *Zelena učionica kraljice voća* vođen je natječajem Zeleni pojas INA d. d., a rezultirao je edukativnim radionicama, promocijom zelene knjižnice, sadnjom voćnjaka – učionice jabuka te izradom ekoklupa za učionicu/čitaonicu. Projekt *Tradicijom do uspjeha* nastao je u okviru kulturno-obrazovne manifestacije *Dani baštine i turizma za mlade*, a učenici su ga predstavili na Stručnom skupu „Suvremeni pristupi učenju i poučavanju: Dani poduzetnosti, kulturne baštine i turističke kulture”.

Ključne riječi: projekt, tradicija, turizam, ekologija, implementacija, školska knjižnica

SUMMARY

Primary school library prof. Franje Viktora Šignjara in Virje in the implementation and coordination of two projects of Civic education that included students of all classes and collaboration with a dozen teachers. Project Queen of Fruit Green Classroom was led by the Green Belt competition by INA Ltd., and resulted in educational workshops, promotion of the green library, planting orchards/apple classrooms and making eco benches for the classroom/reading room. Project Tradition to Success was created within the cultural-educational manifestation Heritage and Tourism Days for young people, and was presented by students at the Professional Conference “Contemporary Approaches to Learning and Teaching: Days of Entrepreneurship, cultural heritage and tourism culture”.

Key words: project, tradition, tourism, ecology, implementation, school library.

UVOD

Kako bismo dobro znali na početku nove školske godine isplanirati Godišnji plan i program te Kurikul školske knjižnice, važno je dobro završiti prethodnu, odnosno temeljito odraditi evaluaciju provedenih aktivnosti te prema završnim izvješćima promisliti; što je bilo dobro, što treba promijeniti, što treba ukloniti ili dodati. Samovrednovanje rada i stvaranjem promjena u vlastitom uhodanom radnom ritmu neophodno je ako želimo razvijati i unaprijediti rad školske knjižnice te biti ukorak s učestalim promjenama koje okružuju nas i naše korisnike.

Niti vodilje u svakom slučaju trebale bi nam biti i sve nove spoznaje do kojih smo došli tijekom stručno-

ga usavršavanja, a u pripremama za planiranje nove školske godine vodila su me predavanja i radionice XXXII. Proletne škole školskih knjižničara, 2021.

Nastavno na članak *U susret kurikulumu školske knjižnice* u kojem kolegice ističu da „do ovog trenutka školske knjižnice nisu dobile svoj kurikulum(...) te trebaju razviti svoje programe kojima će se uključiti u proces učenja i poučavanja, i to suradnjom s učiteljima, tj. uvrštavanjem te suradnje u školski kurikulum i godišnje izvedbene kurikulume nastavnih predmeta“⁴, postavila sam suradnju kao imperativ godišnjeg planiranja.

Ciljevi ovoga članka su ukazati na neke od provjerenih mogućnosti uključivanja školske knjižnice u vođenje projektnih aktivnosti prema raspisanim natječajima iz područja međupredmetnih tema te pozitivnim primjerom vidljivih i nagrađenih rezultata potaknuti kolege učitelje i učenike na vođenje projektnih aktivnosti te prijavljivanje na različite natječaje kojima mogu polučiti konkretne rezultate i materijalnu korist, kako za učenike tako i za školu.

Imperativ za sobom vuče i suradničko učenje te projektne aktivnosti kao poželjne metode i oblike rada, a preduvjet su neizbježne komunikacijske i organizacijske kompetencije školskog knjižničara.

Školska knjižničarka i učiteljica Geografije koordinirale su dvama projektima koji su uključivali sudjelovanje učenike svih razreda te suradnju s desetak učitelja.

ZELENA UČIONICA KRALJICE VOĆA

Projekt Zelena učionica kraljice voća prijavili smo na natječaj Zeleni pojas INA d. d., a rezultirao je edukativnim radionicama (8 školskih sati u Razrednoj nastavi i 8 školskih sati u Predmetnoj nastavi), promocijom ideje zelene knjižnice, sadnjom voćnjaka/učionice autohtonih sorti jabuka te izradom praktičnih i udobnih ekofotelja od recikliranih materijala za učionicu/čitaonicu.

Natječajem su obuhvaćene međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje te Održivi razvoj dok su projektne aktivnosti odrađene unutar nastavnih predmeta Hrvatskog jezika, Prirode, Likovne kulture, Geografije i Informatike.

Projektne aktivnosti podijeljene su u pet skupina: Promocija zajedničke suradnje na projektu, Edukacija korisnika, Funkcionalno opremanje učionice u voćnjaku, Sadnja školskog voćnjaka s autohtonim sortama jabuka te Evaluacija i promocija završetka uspješne suradnje na projektu.

⁴Perić, Ivana i dr. 2021. U susret kurikulumu školske knjižnice. Odras reformskih promjena u knjižnici: XXXII. Proletna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske. Ur. Granić, Adela. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 43.

Edukacija korisnika uključivala je niz radionica i projektnih aktivnosti kao što su izrada logotipa projekta, izrada projektne brošure za roditelje i lokalnu zajednicu, obilježavanje Dana zaštite prirode RH, Svjetskog dana biološke raznolikosti, Europskog dana parkova i Svjetskog dana zaštite okoliše te Dana zahvalnosti za plodove zemlje.

Školske knjižnice, u njihovoj promociji, ne treba prikazivati i doživljavati samo kao privlačno i sigurno mjesto za učenje i čitanje jer one su, kao i dom, daleko više od toga, a školski knjižničar je onaj koji knjižnicu, figurativno rečeno, nosi sa sobom u školski park, u razred ili sportsku dvoranu te o njemu ovisi koliko će zadovoljnih i znatizeljnih korisnika pri povratku dovesti u školsku knjižnicu i tamo ih zadržati nekim novim uzbudljivim sadržajima. Radionice edukacije korisnika odvijale su se u školskom parku i voćnjaku, a obuhvaćale su rad na prigodnim literarnim predlošcima kao što je npr. *Priča o jabukama* Marijana Sinkovića te raspravama koje je vodila školska knjižničarka, nakon čega su slijedile praktične radionice u razredima koje su planirane u dogovoru s učiteljicama – sušenje čipsa od jabuke, degustacija i usporedba domaćega i kupovnog soka od jabuke, izrada savijače od jabuke, dramatizacijske igre s voćem i slično.

U višim razredima provedene su dvije radionice i to *Zašto je biološka raznolikost važna?* koju je vodila učiteljica Geografije te *Važnost ugljikova dioksida za sva živa bića* pod vodstvom voditelja GLOBE grupe. Krajnje proizvode, plakate, fotografije, ispisane ekološke poruke i crteže, učenici su izlagali na panoima u školskoj knjižnici gdje je za njih već bio pripremljen zeleni kutak s pričama i djelima koja prate ekološka pitanja. Kao primjer jedne takve zbirke priče treba ovdje svakako izdvojiti onu pod naslovom *Vrijeme je* autorice Nade Mihoković-Kumrić.

Prilikom sadnje voćnjaka učenici su se družili s predstavnicima Kluba volontera INA d. d. koji su svim učenicima nižih razreda i školskoj knjižnici darovali prigodne slikovnice s ekološkom tematikom. Odabrane priče za-

jedno s učenicima volonterima nižih razreda čitali su učenici viših razreda.

TRADICIJOM DO USPJEHA

Projekt *Tradicijom do uspjeha* nastao je u okviru kulturno-obrazovne manifestacije Dani baštine i turizma za mlade, u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje „Suvremeni pristupi učenju i poučavanju: Dani poduzetnosti, kulturne baštine i turističke kulture” te 14. Smotre turističke kulture 2021.

Tema projekta obuhvaća međupredmetne teme iz Građanskog odgoja i obrazovanja dok su projektne aktivnosti odrađene unutar Hrvatskoga jezika i grupa izvannastavnih aktivnosti (Povijesne grupe, Geo grupe i grupe Čitanjem do zvijezda).

Projektni put možemo prikazati u nekoliko koraka:

- 1) zapažanje – natječaj raspisan u proljeće 2021.
- 2) suradničko okupljanje projektnog tima – školska knjižničarka, učiteljica Geografije i učiteljica Povijesti
- 3) upoznavanje s natječajnom dokumentacijom i odabir ciljane skupine učenika (polaznici izvannastavnih aktivnosti Čitanjem do zvijezda, Geo grupa, Povijesna grupa)
- 4) postavljanje hipoteze – projektom možemo unaprijediti kvalitetu rada škole, a učenicima pružiti nove mogućnosti učenja
- 5) istraživački plan s učenicima – metoda oluja ideja, odabir teme projekta i onoga što žele istaknuti
- 6) plan provođenja – podjela zadataka – učenici sami biraju grupe prema vlastitim sklonostima:
  - a) grupa za pisanje eseja
  - b) grupa za izradu filma
  - c) grupa za predstavljanje projekta
- 7) pisanje i prijavljivanje projekta
- 8) rad u grupama, vrednovanje i izvješćivanje
- 9) evaluacija
- 10) diseminacija.

Radionica pisanja eseja odrađena je u školskoj knjižnici, a nakon dva školska sata dobili smo četiri radne verzije koje su učenici predstavili jedni drugima, a potom zajednički analizirali i ocjenjivali. Odabrali su sinopsis koji je bio najbliži zadanim ciljevima te zajednički pomogli učenici Antoniji Bosorić završiti esej *Tradicijom do uspjeha*.

Radionica filma provedena je kroz desetak školskih sati u školskoj knjižnici, od odabira teme filma, pisanja scenarija, podjele uloga, učenja teksta, organizacije vanjskih suradnika, prikupljanja i izrade rekvizita do snimanja i montaže. Cilj filma bio je promocija turističkih, kulturnih i baštinskih vrijednosti našega zavičaja.

Uoči samoga nastupa na stručnom skupu iz Građanskog odgoja i obrazovanja u organizaciji Agencije za odgoj i obrazovanje „Suvremeni pristupi učenju i poučavanju: Dani poduzetnosti, kulturne baštine i turističke kulture” i 14. Smotra turističke kulture 2021., učenici su nastupili pred lokalnom zajednicom na Večeri kulture Martinjskih dana općine Virje.

ZAKLJUČAK

Krajnji rezultati oba projekta su vidljivi i mjerljivi, stoga pružaju dobre temelje i smjernice za buduće aktivnosti i inovacije odgojno-obrazovnog procesa naše škole i njezine uključenosti u život lokalne zajednice.

Neizostavni element krajnjih rezultata radionica je evaluacija na svim provedbenim razinama. Najčešće smo evaluaciju provodili najjednostavnijim metodama usmenoga osvrta i izricanja učeničkih doživljaja i osjećaja (što im se svidjelo ili ne), a za pojedine aktivnosti pripremili smo učenicima evaluacijske obrasce iz kojih je vidljivo njihovo zadovoljstvo učenjem na drugačiji način u kojem svi sudionici doprinose krajnjem rezultatu surađujući prema svojim mogućnostima i afinitetima s naglaskom na ravnopravnost sudjelovanja. Na samom početku sam navela suradnju kao imperativ uvođenja promjena u radu školske knjižnice, a zaključila bih činjenicom kako je uz suradnju u odgojno-obrazovnom procesu vrlo važna i podrška ravnatelja koji potiče učitelje na istraživanje novih mogućnosti poučavanja i samoučenja motiviranim stručnim usavršavanjem i napredovanjem.

LITERATURA

Marin, Gabrijela; Ruić, Renata; Cindrić, Maja. 2009. Projektna nastava prirode, biologije, fizike i kemije: priručnik s CD-om za nastavnike 5. – 8. razreda osnovne škole. Školska knjiga. Zagreb.

Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. MZO https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 31. siječnja 2022.)

Odluka o donošenju kurikulumu za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. MZO https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 31. siječnja 2022.)

Perić, Ivana i dr. 2021. U susret kurikulumu školske knjižnice. Odraž reformskih promjena u knjižnici: XXXII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske. Ur. Granić, Adela. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb. 43. <https://www.azoo.hr/izdavacka-djelatnost-arhiva/zbornik-xxxii-proljetne-skole-skolskih-knjiznicara-rh/> (pristupljeno 31. siječnja 2022.)

KUTIJA PUNA OSJEĆAJA U KNJIŽNICI

Ines Krušelj-Vidas

ines.kruseelj-vidas@skole.hr

OŠ Matije Gupca Gornja Stubica

SAŽETAK

Tekst donosi primjer dobre prakse školskog knjižničara u osnovnoj školi i prikazuje program rada s učenicima prvih razreda u kojem ih se potiče na čitanje knjiga o osjećajima i opušteni razgovor o pročitanoj. Aktivnost ima više zadanih ciljeva i ostvaruje niz pozitivnih rezultata za učenike: učenici prepoznaju svoje emocije i uvažavaju emocije drugih, zainteresirani su za književna djela u kojima prepoznaju životne situacije, reagiraju na njih u razgovoru ili kreativnim likovnim uratkom, upoznaju školskog knjižničara i prostor školske knjižnice te sami odabiru slikovnice za samostalno čitanje.

Ključne riječi: poticanje čitanja, razvoj čitalačkih vještina, upravljanje emocijama, rješavanje sukoba, razvoj komunikacijskih kompetencija

SUMMARY

An example of the best practice of a primary school librarian shows a program for first graders in which they are encouraged to read books about feelings and to participate in a relaxed conversation about what they have read. Several goals are set for the activity and a number of positive results for students have been achieved: students recognize their emotions and respect the emotions of the others, they are interested in books in which they recognize life situations, students respond to the motives from the book either by conversation or creative art, they meet the school librarian and the space of the school library, and they choose independently the picture books for reading by themselves.

Key words: encouraging reading, developing reading skills, managing emotions, resolving conflicts, developing communication competencies

UVOD

O važnosti prvog susreta djeteta sa školom postoje istraživanja¹, ali nema onih koja govore o prvom susretu sa školskom knjižničarkom/školskim knjižničarom. Kako nema posebne edukacije za rad s učenicima početnih razreda, a školski su knjižničari veoma rijetko učitelji razredne nastave, korisna su uspješna rješenja i prijedlozi za rad s najmlađim korisnicima. Jednako kao što je važno izgraditi emocionalnu vezu s knjigama i knjižničarkom/knjižničarom, za učenike je važno upoznavati vlastite osjećaje te upravljati njima uz uvažavanje osjećaja drugih. U ovom se primjeru dobre prakse pokazuje jedan model rada s učenicima prvih razreda u kojem ih se potiče na čitanje knjiga o osjećajima i razgovor o pročitanoj u opuštenoj atmosferi kakvu imaju u svom domu (ili je u školi možda po prvi puta doživljavaju) te ih se želi zainteresirati za interakciju s književnim tekstom primjerenim njihovom uzrastu. Odabrani sadržaj

¹ Čudina Obradović, Mira. 2008. „Spremnost za školu: višestrukost značenja pojma i njegova suvremena uporaba“. *Odgojne znanosti*. 10/2. 285-300. <https://hrcak.srce.hr/file/46488> (pristupljeno 18.1.2022.)

slikovnica doprinosi cilju pružanja pomoći učenicima da prepoznaju, prihvate, imenuju i razlikuju svoje emocije kao i emocije drugih te je sukladan odgojno-obrazovnim ishodima međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za učenike prvih razreda. Osim toga, navedena aktivnost neposredan je doprinos primjeni IFLA-inih Smjernica za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi² u kojem se navodi da upravo „slikovnica podržava sve vidove dječjeg razvoja“.

KUTIJA PUNA OSJEĆAJA - OMILJEN PROGRAM GORNJOSTUBIČKE ŠKOLSKE KNJIŽNICE

Program *Kutija puna osjećaja u školskoj knjižnici* provodi se već punih 10 godina s učenicima prvih razreda OŠ Matije Gupca Gornja Stubica u mjesecu prosincu i završava svečanim učlanjenjem učenika u školsku knjižnicu predzadnjeg dana nastave u prvom polugodištu. Program su tijekom godina knjižničarka i članovi Aktiva učitelja razredne nastave zajednički nadopunjavali i nadograđivali sukladno promjenama u nacionalnom i školskom kurikulumu, ali u osnovi je ostao vjeran početnoj zamisli. Zanimljivo je primijetiti kako je program, usprkos svim promjenama koje su obilježile novije generacije učenika, neminovnim zbog promjene cjelokupnog okruženja u kojem današnja djeca odrastaju, uvijek kod svih jednako dobro prihvaćen, čak omiljen, a učenici ga pamte tijekom cijelog svog školovanja (nerijetko se dogodi da se učenik viših razreda prilazeći policama sa slikovnicama prisjeti: „Ovu ste nam knjigu čitali kad smo bili prvašići!“), a učitelji/ce ga rado uključuju u svoj plan i program rada (unatrag četiri godine to je puno lakše nego ranije kada je trebalo biti pedagoški kreativan da se poslože zacrtani planovi i provedba uživo).

Program traje 12 radnih dana u kontinuitetu, svakog dana najmanje 30 minuta, a ponekad i puni školski sat. Nizom aktivnosti učenike se upoznaje s osnovnim osjećajima (strah, tuga, ljutnja i sreća) kao i pojedinim složenijim osjećajima (krivnja, sram, ponos) te se uči upravljati njima i uvažavati emocije drugih, a polazišna točka za sve su knjige i čitanje naglas.

KAKO IZGLEDA NASTAVNI SAT S KUTIJOM PUNOM OSJEĆAJA

Struktura svakog susreta s učenicima temeljena na konstruktivističkom modelu poučavanja³ može se staviti u trodijelni ERR okvir⁴: evokacija osobnog iskustva učenika, razumijevanje značenja temeljnog pojma/teme/osjećaja, osobna refleksija učenika. Sugerira se razmještaj učenika u tzv. „krugu povjerenja“, učenici sjede na stolicama razmješteni u polukrug da jedni druge vide i da im školske klupe ne smetaju. Na početku svakog susreta knjižničarka učenike uvodi u atmosferu povjerenja i fokusiranosti različitim kratkim igrama: varijacije Montessori „igre tišine“, „uhvati lopticu povjerenja“, igre razvrstavanja, osjećajno-glazbeni kviz⁵.

U centralnom dijelu sata temeljne metode rada su heuristički razgovor s učenicima (kada se intenzivno radi na razvoju njihova usmenog izražavanja) i interaktivno čitanje slikovnica naglas (čitanje u kojem se provjerava stupanj razumijevanja pročitano, postavljaju anticipacijska pitanja slušateljima, objašnjavaju

² Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. 2008. Hrvatsko knjižničarsko društvo. Zagreb.str.16

³ Jukić, Renata. 2013. Konstruktivizam kao poveznica poučavanja sadržaja prirodnoznanstvenih i društvenih predmeta. Pedagogijska istraživanja. 10 /2. 241-263 <https://hrcak.srce.hr/file/191590> (pristupljeno 18.1.2022.)

⁴ Priručnik Čitanje za kritičko mišljenje. 2016. Gimnazija Matija Mesić. Slavonski Brod. http://www.stem-genijalci.eu/wp-content/uploads/eucenje/cip/Prirucnik_Kriticko_citanje_web.pdf (pristupljeno 18.1.2022.)

⁵ Upute za izvođenje igara nalaze se na <https://bit.ly/3p0iEcE>

slušateljima manje poznati pojmovi, provjeravaju dojmovi slušatelja) te rješavanje problemskih situacija u kojima se uočavaju pojedini osjećaji. Za motivaciju učenicima u izražavanju vlastitih emocija, osim poticaja u književnim tekstovima, koristi se Kutija puna osjećaja⁶, didaktički materijal za djecu od 3 do 8 godina.

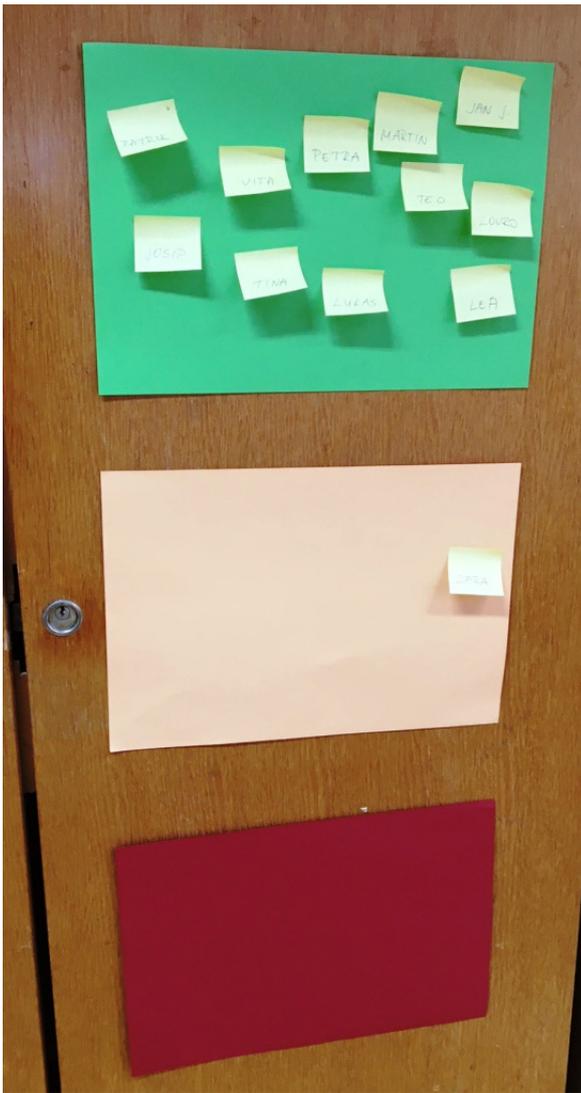
Slika 1. Pomagalo za Montessori „igru tišine“

Slika 2. Kutija puna osjećaja

Završni dio refleksije učenici najčešće naprave u obliku kreativnog likovnog izričaja koji im onda služi kao poticaj za jezično izražavanje na početku sljedećeg susreta (imenovanje osjećaja, opis situacije u ko-

⁶ Kod, M.; Noons, J.; Depondt, L. 2006. Kutija puna osjećaja : kutija s 4 plakata, 4 male kutije i 48 situacijskih slika, 8 lutkica za prst, lentom osjećaja, CD-om, priručnikom s idejama i radnim listovima. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Slika 3. Semafor samovrednovanja

joj su iskusili osobno pojedini osjećaj, prijedlog rješenja za pojedine problemske situacije). Prema odluci razredne učiteljice taj se zadatak može napraviti odmah (pa onda cijela aktivnost traje duže) ili učenici dobivaju domaću zadaću. U završnom dijelu sata učenike se također potiče na vrednovanje kao učenje u obliku samovrednovanja na razrednom semaforu – učenici stavljaju samoljepivi papirić sa svojim imenom na boju koja pokazuje koliko su bili aktivni na satu (takva se aktivnost provodi minimalno 2x tjedno). Pritom zelena boja znači aktivno, žuta osrednje aktivno, a crvena neaktivno. Kad se takva aktivnost uvodi po prvi puta, preporuča se planirati vrijeme za razgovor s učenicima o tome kako objektivno samoopažati vlastitu aktivnost.

Tijekom provedbe aktivnosti razredni učitelj/ica je aktivni promatrač koji opaža i bilježi reakcije učenika u radu s kolegicom knjižničarkom te pritom prati aktivnost učenika na satu i izvršavanje zadaće. Značke uspješnosti koje dijeli razredni učitelj/ica nakon praćenja učenika u tablici⁷ oblik su vrednovanja za učenje. Na početku školovanja i u procesu formiranja radnih navika učenika prvih razreda takva su opažanja vrijedna i roditeljima učenika pa razredni učitelj/ica o svojim opažanjima izvještava roditelje na kraju prvog obrazovnog razdoblja tijekom individualnog razgovora.

OSTVARENJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH ISHODA, OČEKIVANJA MEĐUPREDMETNIH TEMA TE ISHODA UČENJA

Budući da se radi o kompleksnom programu koji traje tri tjedna, ostvaruju se sljedeći odgojno-obrazovnih ishodi predmeta Hrvatski jezik⁸: OŠ HJ A.1.1. Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje; OŠ HJ A.1.2. Učenik sluša jednostavne tekstove, točno izgovara glasove, riječi i rečenice na temelju slušanoga teksta; OŠ HJ B.1.1. Učenik izražava svoja zapažanja, misli i osjećaje nakon slušanja/čitanja književnoga teksta i povezuje ih s vlastitim iskustvom; OŠ HJ B.1.2. Učenik sluša/čita književni tekst, izražava o čemu tekst govori i prepoznaje književne tekstove prema obliku u skladu s jezičnim razvojem i dobi; HJ OŠ HJ B.1.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.

⁷ Prijedlog tablice za praćenje nalazi se na <https://bit.ly/3p9FOIG>

⁸ Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html (pristupljeno 18.11.2021.)

Osim toga, ostvaruju se i očekivanja međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj⁹:

OŠ osr A.1.2. Upravlja emocijama i ponašanjem; OŠ osr A.1.3. Razvija svoje potencijale; OŠ osr A.1.4. Razvija radne navike; OŠ osr B.1.1. Prepoznaje i uvažava potrebe i osjećaje drugih; OŠ osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije; OŠ osr B.1.3. Razvija strategije rješavanja sukoba; OŠ osr C.1.1. Prepoznaje potencijalno ugrožavajuće situacije i navodi što treba činiti u slučaju opasnosti; OŠ osr C.1.2. Opisuje kako društvene norme i pravila reguliraju ponašanje i međusobne odnose; OŠ osr A.1.2. Upravlja emocijama i ponašanjem; OŠ osr A.1.3. Razvija svoje potencijale; OŠ osr A.1.4. Razvija radne navike; OŠ osr B.1.1. Prepoznaje i uvažava potrebe i osjećaje drugih; OŠ osr B.1.2. Razvija komunikacijske kompetencije; OŠ osr B.1.3. Razvija strategije rješavanja sukoba; OŠ osr C.1.1. Prepoznaje potencijalno ugrožavajuće situacije i navodi što treba činiti u slučaju opasnosti; OŠ osr C.1.2. Opisuje kako društvene norme i pravila reguliraju ponašanje i međusobne odnose.

Slika 4. Kreativni radovi učenika na temu strašnog čudovišta

Također tijekom provođenja predviđenih aktivnosti učenici ostvaruju niz ishoda učenja: odgovaraju na

⁹ Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (pristupljeno 18.11.2021.)

pitanja cjelovitim rečenicama; poštuju pravila uljudnoga ophođenja tijekom razgovora; slušaju s razumijevanjem čitani tekst, točno odgovaraju na pitanja o sadržaju teksta; slušaju i razumiju uputu i postupaju prema uputi; spoznaju značenje riječi na temelju vođenoga razgovora; uz pomoć knjižničarke izražavaju svoje misli i osjećaje nakon slušanja/čitanja književnoga teksta i opisuju situacije iz svakodnevnoga života slične onima u književnome tekstu; govore o čemu razmišljaju i kako se osjećaju nakon čitanja/slušanja književnoga teksta; izražavaju opisane situacije i doživljeno u književnome tekstu riječima, crtežom i pokretom; izražavaju mišljenje o postupcima likova; uspoređuju postupke likova iz književnoga teksta s vlastitim postupcima i postupcima osoba koje ih okružuju; pripovijedaju o događajima iz svakodnevnoga života koji su u vezi s onima u književnome tekstu; razvijaju vlastiti potencijal za stvaralaštvo; crtežom i riječima izražavaju o čemu tekst govori; pamte zadatak za zadaću i samostalno ga rješavaju, samovrednuju svoj angažman na satu.

KLJUČ USPJEHA KUTIJE PUNE OSJEĆAJA - DOBRA PRIPREMA AKTIVNOSTI

Kako bi se s učenicima ostvario cijeli ovaj dugački popis ishoda, potrebno je puno pripremnog rada. Iako vanjskom promatraču aktivnosti sve izgleda jednostavno, čak možda ne previše zahtjevno i teče glatko, često puta iza takve slike stoje ne samo vrijeme pripreme već se sada slobodno može reći i godine iskustva u kojima se knjižničarka senzibilizirala za osluškivanje i uočavanje potreba učenika, njihovih interesa i sklonosti te prilagodila svoju komunikaciju njihovom načinu izražavanja.

Slika 5. Naslovi koji se čitaju u programu

Na početku sata knjižničarka učenike uvodi u pravila igara koje igraju, treba iz mnoštva onih koje se nude u pedagoško-psihološkoj literaturi odabrati one koje će učenike fokusirati za daljnji rad, ali ujedno i opu-

stiti jer bez opuštene atmosfere razgovor o vlastitoj intimi nije moguć (iako treba naglasiti da su djeca u toj dobi uglavnom još dosta otvorena, ali uvijek se nađu oni koji su sramežljiviji i kojima treba oprezno pristupati). Iskustvo je pokazalo da igra ne mora svaki puta biti nova i drugačija, djeca vole ponavljanja i u nekoliko susreta zaredom žele igrati istu igru pa se treba prilagođavati svakom razredu.

Jako je važno odabrati adekvatne naslove za čitanje naglas. Ono što odgovara učenicima u seoskoj školi OŠ Matije Gupca, ne mora biti svima odgovarajuće. Naslovi koji su u ovom primjeru predloženi dobro funkcioniraju u gornjostubičkoj školi¹⁰.

Slika 6. Učlanjenje u školsku knjižnicu i posudba prve knjige

Za kvalitetnu pripremu na tom području pomaže razgovor s učiteljicama, ali i vlastita djeca, nećaci ili kumčad su „pokusni kunići“ koje se može koristiti. Dapače, topla je preporuka da se čitanje naglas isproba u opuštenoj atmosferi vlastitog doma jer pridonosi sigurnosti javnog nastupa pred većom grupom djece u razredu. Postoje i brojni savjeti koje možete i ne morate slijediti.¹¹ Izražajno i interaktivno čitanje slikovnica naglas vještina je koju treba vježbati. Istina je da bi za takvo grupno čitanje bilo idealno imati

¹⁰ Čitaju se sljedeći naslovi:

Dewan, Ted. 2009. Krispin: prašćić koji je imao sve. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Donaldson, Julia. 2010. Grubzon. Ibis grafika. Zagreb.

Hercigonja, Želimir. 2002. Prašnjavko. Golden marketing. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. Kada sam sretan. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. Kada sam tužan. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. Kada se bojim. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. Kada se ljutim. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Schreiber-Wicke, Edith. 2003. Nećko. Golden marketing. Zagreb.

¹¹ Reading aloud: tips for parents and teachers. Literacy Connections. Creative Learning, LLC. <http://www.literacyconnections.com/readingaloud-php/> (pristupljeno 18.1.2022.)

slikovnice velikog formata čije bi ilustracije učenici mogli pratiti dok sjede u polukrugu, ali takve didaktičke opreme na hrvatskom tržištu još nema. No, učenici su zadovoljni ukoliko im se pokažu ilustracije u uobičajenoj veličini. Ponekad treba ilustracije prokomentirati – i to je dio interaktivnog čitanja. Današnji su đaci vizualne generacije i sve se više primjećuje da su više fokusirani na sliku nego na tekst kojeg slušaju. Sukladno tome treba planirati pitanja koja se postavljaju u razgovoru s učenicima¹². Dodatno se treba pripremiti za razgovore o problematiziranim osjećajima korištenjem materijala koji se nude u didaktičkom materijalu Kutija puna osjećaja.

U suradnji s razrednim učiteljem/učiteljicom knjižničarka priprema materijale za vrednovanje kako je već spomenuto.

Na kraju, iako ne manje važno, potrebno je pripremiti događaj svečanog učlanjenja učenika u školsku knjižnicu. Sve do pandemijskog vremena u gornjostubičkoj školi tim se povodom u kontinuiranoj suradnji školske Dramske grupe do prosinca uvježbao igrokaz Miš u knjižnici prilagođen prostoru knjižnice i članovima grupe, a temeljen na istoimenom tekstu Sunčane Škrinjarić, a sada ga knjižničarka čita naglas u prostoru knjižnice.

REZULTATI RADA S KUTIJOM PUNOM OSJEĆAJA

Neki učenici kroz ovaj se program po prvi puta susreću sa slikovnicama, književnim djelima, u kojima prepoznaju situacije slične onima iz svog života i po prvi su puta u situaciji razgovarati o književnom djelu na taj način da povezuju svoje iskustvo s iskustvom književnog junaka. To je i razumljivo, ipak se radi o učenicima koji su tek na početku svog školovanja. Ono što se može evidentno uočiti jest da su nakon cjelokupnog programa učenici znatno više zainteresirani za slikovnice, uočavaju bogatstvo sadržaja koje im se nudi u školskoj knjižnici. Može se reći da u onim obiteljima u kojima se prihvati taj novi interes djeteta pa im roditelji čitaju (ili zajedno s djecom čitaju), program djelotvorno utječe na razvoj motivacije samih učenika za savladavanje tehnike čitanja.

Iako tijekom provođenja ovog programa učenici prepoznaju svoje emocije i uvažavaju emocije drugih, rad na kontroli emocija i njima uzrokovanim ponašanjima dugotrajan je proces. No, svakom je razrednom učitelju/učiteljici kroz ovaj program knjižničarka ponudila svojevrsan model koji se u daljnjem radu s učenicima treba razvijati i nadograđivati pa se tek tada može reći da donosi plod. Neki kolege uspješno nastavljaju graditi razrednu dinamiku i poticati čitanje prema predloženom modelu, ali, nažalost, ne iskoriste svi na jednako uspješan način ovu ponuđenu mogućnost.

Još su dva važna aspekta ovog programa koje također valja spomenuti. Prvi je doprinos razvoju pozitivnog odnosa knjižničarke i učenika prvih razreda koji su u 1. polugodištu još uvelike fokusirani na svoju razrednu učiteljicu. Knjižničarka postaje osoba od povjerenja i učenici se osjećaju ugodno u njenom društvu te rado posjećuju školsku knjižnicu.

Drugi je prilika razrednoj učiteljici da upozna svoje učenike u situaciji u kojoj ih opaža tijekom njihovog rada, da objektivno ocijeni njihov angažman i upozna se s njihovim postupcima u situacijama koje nisu

¹² Prijedlog priprema za razgovor s učenicima tijekom čitanja nalazi se na poveznici <https://bit.ly/3D0ey9i>

uobičajene za razredno okruženje te u interakciji s drugom odraslom osobom. Ovu mogućnost redovito svi kolege ističu kao posebnu dobrobit programa s kojim su jako zadovoljni i puno im pomaže u praćenju učenika.

ZAKLJUČAK

Suvremene generacije učenika djeca su svog vremena, djeca konzumerističkog društva i ne možemo ih zbog toga osuđivati, ali nam ta spoznaja može pomoći da ih razumijemo, da razumijemo način na koji su do svoje sedme godine naučili funkcionirati. Mi kao odrasli odgovorni za njihov razvoj možemo utjecati na to što će oni doživljavati kao pozitivno iskustvo. Previše puta mi odrasli pretpostavljamo da su neki naši stavovi i uvjerenja „opće poznata stvar“ – kao na primjer ideja da je čitanje vrijedno, zanimljivo, uzbuđljivo, korisno za stjecanje brojnih znanja i iskustava. No, mnoga današnja djeca možda nemaju takva iskustva. Trebamo im to primjerom pokazati. Trebamo ih staviti u situaciju da osobno dožive. Pritom se možemo koristiti tehnikama na koje su djeca navikla – reklama, zabava, unijeti malo pompe, glume i svečane atmosfere, zašto ne?

Projektom Kutija puna osjećaja u školskoj knjižnici u gornjostubičkoj školi želi se odabirom kvalitetnih slikovnica za čitanje naglas potaknuti učenike prvih razreda na aktivan razgovor o tekstu, povezati pročitano s osobnim iskustvom u opuštenoj razrednoj atmosferi te ih zainteresirati za interakciju s književnim tekstom primjerenim njihovom uzrastu. Iz te početne želje iznjedrilo se niz drugih pozitivnih dobrobiti koje donosi takva aktivnost, a za školskog knjižničara najvažnija je da postaje osoba od povjerenja u svijetu novopridošlih učenika prvašića, da se potakne prirodna dječja znatiželja i uvede nove članove knjižnice u čaroban svijet knjiga i čitanja.

LITERATURA

- Buczynski, Narcisa i dr.** 2019. *Montessori škrinjica: priručnik za učitelje, odgajatelje i roditelje*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
- Čudina-Obradović, M.** (2003). *Igrom do čitanja: Igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja*. Školska knjiga. Zagreb.
- Čudina-Obradović, M.** (2000.) *Kad kraljevna piše kraljeviću: psihološki temelji učenja čitanja i pisanja*. Korak po korak. Zagreb.
- Čudina-Obradović, Mira.** 2014. *Psihologija čitanja: od motivacije do razumijevanja : priručnik*. Golden marketing-Tehnička knjiga - Učiteljski fakultet. Zagreb.
- Čudina Obradović, Mira.** 2008. Spremnost za školu: višestrukost značenja pojma i njegova suvremena uporaba. *Odgojne znanosti*. 10/2. 285-300. <https://hrcak.srce.hr/file/46488> (pristupljeno 18.1.2022.)
- Dennison, Paul E.; Dennison, Gail E.** 2007. *Brain Gym : priručnik za obitelj i edukatore : jedinstvena "gimnastika za mozak" – program koji u potpunosti aktivira mozak za učenje*. Ostvarenje. Buševac.
- Depondt, Luk; Kog, Marina; Moons, Julija.** 2006. *Kutija puna osjećaja: priručnik*. Golden marke-

ting-Tehnička knjiga. Zagreb.

Dewan, Ted. 2009. *Krispin: prašćić koji je imao sve*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Donaldson, Julia. 2010. *Grubzon*. Ibis grafika. Zagreb.

Goleman, Daniel. 1997. *Emocionalna inteligencija: zašto može biti važnija od kvocijenta inteligencije*. Mozaik knjiga. Zagreb.

Hercigonja, Želimir. 2002. *Prašnjavko*. Golden marketing. Zagreb.

Hints on How to Read Aloud to a Group. 2021. WETA Public Broadcasting. <https://www.readingrockets.org/article/hints-how-read-aloud-group> (pristupljeno 28.11.2021.)

Jukić, Renata. 2013. Konstruktivizam kao poveznica poučavanja sadržaja prirodosnanstvenih i društvenih predmeta. *Pedagogijska istraživanja*. 10 /2. 241-263 <https://hrcak.srce.hr/file/191590> (pristupljeno 18.1.2022.)

Kod, M.; Noons, J.; Depondt, L. 2006. *Kutija puna osjećaja* : kutija s 4 plakata, 4 male kutije i 48 situacijskih slika, 8 lutkica za prst, lentom osjećaja, CD-om, priručnikom s idejama i radnim listovima. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Lalli, Judy. 2005. *Abeceda osjećaja: interaktivni album za poticanje emocionalne inteligencije u djece*. Ostvarenje. Lekenik.

McLeod, Saul A. 2018. Jean Piaget's theory of cognitive development. *Simply psychology*. <https://www.simplypsychology.org/piaget.html> (pristupljeno 18.1.2022.)

McLeod, Saul A. 2018. Lev Vygotsky. *Simply psychology*. <https://www.simplypsychology.org/vygotsky.html> (pristupljeno 18.1.2022.)

Moomaw, Sally; Hieronymus, Brenda. 2008. *Igre čitanja i pisanja: Aktivnosti za razvoj predčitačkih vještina i početnog čitanja i pisanja u predškolskoj dobi i prvom razredu*. Ostvarenje. Buševac.

Moroney, Trace. 2007. *Kada sam sretan*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. *Kada sam tužan*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. *Kada se bojim*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Moroney, Trace. 2007. *Kada se ljutim*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Peti-Stantić, Anita. 2019. Čitanjem do (spo)razumijevanja: od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Naklada Ljevak. Zagreb.

Pešec, Mirjana; Krešić Kozonić, Iva; Dragun, Monika. 2015. *Sva lica osjećaja vodič za bolje razumijevanje osjećaja djeteta*. Golden marketing-Tehnička knjiga. Zagreb.

Priručnik Čitanje za kritičko mišljenje. 2016. Gimnazija Matija Mesić. Slavonski Brod. http://www.stem-genijalci.eu/wp-content/uploads/eucenje/cip/Prirucnik_Kriticko_citanje_web.pdf (pristupljeno 18.1.2022.)

Reading aloud: tips for parents and teachers. Literacy Connections. Creative Learning, LLC. <http://www.literacyconnections.com/readingaloud-php/> (pristupljeno 18.1.2022.)

Schreiber-Wicke, Edith. 2003. *Nećko*. Golden marketing. Zagreb.

Smjernice za knjižnične usluge za bebe i djecu rane dobi. 2008. Hrvatsko knjižničarsko društvo. Zagreb.

Visinko, Karol. 2014. Čitanje: poučavanje i učenje. Školska knjiga. Zagreb.

Zalar, D.; Boštjančić, M.; Schlosser, V. (2008). *Slikovnica i dijete: Kritička i metodička bilježnica 1.* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

Zalar, D.; Kovač-Prugovečki, S.; Zalar, Z. (2009). *Slikovnica i dijete: Kritička i metodička bilježnica 2.* Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.

OBRNUTOM UČIONICOM DO ZNANJA

Davorka Lovrić Vlašić

davorka.lovric-vlasic@skole.hr

OŠ Ivan Goran Kovačić, Gora, Petrinja

SAŽETAK

Primjerom dobre prakse prikazuje se povezanost međupredmetnih tema i odgojno-obrazovnih ishoda nastavnog predmeta Geografije.

Obrnuta učionica metoda je aktivnog učenja prema kojoj se učenici samostalno, kod kuće, upoznaju s nastavnim sadržajima. Na nastavnom satu proširuju i produbljuju znanje kroz vježbe i primjenu informacijske i komunikacijske tehnologije. Aktivnosti su usmjerene na učenike, a knjižničarka i učiteljica samo su voditelji i mentori koji učenicima daju kvalitetnu povratnu informaciju i potiču učenike na samostalno učenje.

Ključne riječi: autorsko pravo, pretraživanje različitih izvora informacija, cjeloživotno učenje

SUMMARY

An example of a good practice shows the connection between cross-curricular themes and educational outcomes in Geography teaching.

Flipped classroom is a teaching method focusing on active student learning. Intention is that students encounter the teaching contents before class, at home. During the class, they expand and deepen their knowledge through practice and usage of ICT. The activities are focused on students, and the librarian and the teacher are just leaders and mentors who give students quality feedback and encourage them to learn on their own.

Key words: copyrights, browsing different sources of information, lifelong learning

UVOD

Suvremena nastava je nastava usmjerena na učenika i cilj joj je povećati učenikovu aktivnost. Učenik samostalno istražuje i otkriva nove informacije koje primjenjuje u daljnjem učenju. Školski knjižničar kroz realizaciju međupredmetnih tema može kvalitetno potaknuti učenike na nove oblike učenja. U suradnji s učiteljima drugih nastavnih predmeta, međupredmetne teme mogu se implementirati u Godišnji plan i program školske knjižnice.

Primjer dobre prakse *Obrnutom učionicom do znanja* pokazuje ostvarenost međupredmetnih tema Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije u suradnji školske knjižničarke i učiteljice geografije. Tema u kojoj se ostvaruju odgojno obrazovni ishodi nastave geografije je Rijeke i jezera

Hrvatske. Nastavni sadržaji obrađeni su u osmom razredu osnovne škole metodom obrnute učionice u dva nastavna sata.

Kroz međupredmetne teme knjižničarka učenike upoznaje s knjižničnim sadržajima primjenjivima u nastavi geografije. Učenici uče pretraživati informacije iz različitih izvora, odrediti i koristiti bitne i točne podatke, navesti izvore podataka i uočiti važnost zaštite i poštivanja autorskog prava.

O PRIMJERU DOBRE PRAKSE

Obrnuta učionica metoda je aktivnog učenja. Učenici se s novim nastavnim sadržajima upoznaju prije nastavnog sata tako da je vrijeme na nastavnom satu dovoljno za pojašnjavanje nejasnoća te nove aktivnosti vezane uz proširivanje znanja. Na nastavnom satu učenici proširuju i produbljuju znanje kroz vježbe i izradu digitalnog plakata koristeći informacijsko komunikacijsku tehnologiju. Aktivnosti su usmjerene na učenika, učenici su zaduženi za rad na zadacima i prezentaciji svojih rezultata. Učiteljica i knjižničarka samo su voditelji i mentori koji učenicima daju kvalitetnu povratnu informaciju i potiču učenike na samostalno učenje. Primjenu naučenih sadržaja učenici provjeravaju rješavanjem digitalnih obrazovnih igri. Tijekom cjelokupnog rada učenici imaju zastupljeno vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje te sumativno vrednovanje.

UVODNA AKTIVNOST – RAD KOD KUĆE

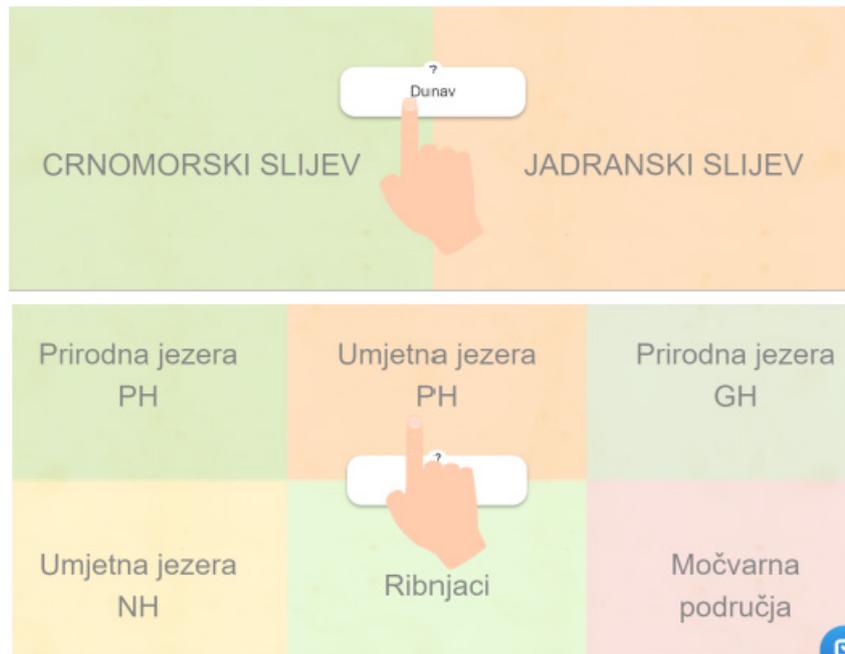
Učenici se samostalno, kod kuće, upoznaju s nastavnim materijalom. Učiteljica geografije učenicima je za rad kod kuće pripremila PPT prezentaciju o novim nastavnim sadržajima vezanima uz temu Rijeke i jezera Hrvatske. Nakon proučavanja teksta u udžbeniku i priložene PPT prezentacije, učenici samostalno izrađuju bilješke u bilježnici. Knjižničarka je učenicima također zadala zadatak za samostalni rad kod kuće. Učenici trebaju na Internetu istražiti koje je najveće prirodno jezero u Hrvatskoj, pronaći njegovu površinu i fotografiju te riješiti zadatak u digitalnom obliku. Prema uputama knjižničarke, učenici pretražuju Internet, u svrhu pronalaženja tražene informacije te u digitalnom listiću navode izvore informacija. Rješavanjem digitalnog radnog listića učenici provjeravaju usvojenost novih nastavnih sadržaja iz geografije, ali paralelno i primjenjuju vještinu traženja zadanih informacija i navođenja izvora informacija. U obrnutoj učionici učenici se s novim nastavnim sadržajima upoznaju prije nastavnog sata tako da je vrijeme na nastavnom satu dovoljno za pojašnjavanje nejasnoća.

AKTIVNOSTI NA NASTAVNOM SATU

Aktivnosti na nastavnom satu usmjerene su na učenika. Učenici produbljuju znanje kroz vježbe i izradu digitalnog plakata uporabom informacijske i komunikacijske tehnologije. Učiteljica i knjižničarka usmjeravaju rad učenika te ih potiču na samostalno učenje.

1. aktivnost

Učenici na pametnoj ploči igraju digitalnu obrazovnu igru Rijeke i jezera Hrvatske u kojoj trebaju primijeniti naučene sadržaje u samostalnom učenju kod kuće. Učiteljica geografije po potrebi pojašnjava nejasnoće. Knjižničarka provjerava kako su učenici odradili zadatak pretraživanja zadanih informacija kod kuće te daje učenicima povratnu informaciju.

2. aktivnost

Učiteljica učenicima zadaje pojmove (porječje, pritok, razvodnica, slijev, riječni režim, vodostaj) čije objašnjenje učenici trebaju pronaći u rječniku. Knjižničarka usmjerava učenike kako pronaći tražene pojmove u rječniku te po potrebi pomaže učenicima pronaći traženi pojam. Učenici na pametnoj ploči rješavaju digitalnu obrazovnu igru Rijeke - osnovni pojmovi u kojoj povezuju zadane pojmove s objašnjenjem. Knjižničarka pomaže učenicima u korištenju digitalnog alata LearningApps.

3. aktivnost

Učiteljica učenicima dijeli listić s pripremljenom slijepom kartom i zadatkom. Učenici pomoću geografskog atlasa označavaju tražene rijeke i jezera na slijepoj karti. Knjižničarka učenike usmjerava na mogućnost korištenja različitih oblika atlasa (tiskani i digitalni).

4. aktivnost

Učiteljica svakom učeniku zadaje zadatak za samostalno pretraživanje informacija. Svaki učenik, ovisno o zadanoj temi (određena rijeka ili jezero) pretražuje različite izvore informacija (internetske stranice, časopise, enciklopedije). Knjižničarka učenike usmjerava na više izvora informacija, naglašava im načine sigurnog pretraživanja internetskih stranica, pomaže u određivanju pouzdanih i točnih informacija, navodi pravila za navođenje izvora te ukazuje na važnost poštovanja autorskih prava.

5. aktivnost

Učiteljica učenike upoznaje sa zadatkom izrade digitalnog plakata uporabom informacijsko komunikacijske tehnologije te s rubrikom za vrednovanje digitalnog plakata. Svaki učenik, prema istraženim

informacijama u prethodnoj aktivnosti, samostalno pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije izrađuje digitalni plakat u digitalnom alatu Canva prema zadanim odrednicama. Knjižničarka pomaže učenicima pri snalaženju digitalnim alatom Canva i oblikovanju informacija. Knjižničarka učenike usmjerava na pouzdane internetske stranice za pretraživanje informacija, pronalaženje informacija iz tiskanih medija te im ukazuje na važnost uporabe provjerenih i točnih informacija. Pri navođenju izvora učenici primjenjuju naučena znanja koja su usvojila u radu kod kuće.

6. aktivnost

Nakon provedene aktivnosti učenici prezentiraju svoje uratke ostalim učenicima iz razreda. Učeničke radove knjižničarka je objavila u digitalnoj knjizi koristeći digitalni alat Bookcreator.

VREDNOVANJE

Knjižničarka provodi formativno vrednovanje, a učiteljica geografije provodi sumativno vrednovanje prema rubrici za kriterijsko vrednovanje plakata. Učenici provode vrednovanje kao učenje rješavanjem izlazne kartice u digitalnom obliku.

ZAKLJUČAK

Primjerom dobre prakse prikazana je uspješna suradnja knjižničarke i učiteljice u nastavnom procesu. Tijekom rada učenici su potaknuti na aktivno učenje, samostalan rad, istraživačko učenje, uporabu informacijsko komunikacijske tehnologije u nastavi i prezentaciju radova. Na taj način ostvareni su svi planirani ishodi učenja. Usvajajući geografske sadržaje o rijekama i jezerima Hrvatske učenici su usvojili i znanja o samostalnom učenju, pretraživanju podataka iz različitih izvora (tiskanih i digitalnih), izboru valjanih informacija te važnosti autorstva. Uz upute knjižničarke, korištenjem informacijske i komunikacijske tehnologije učenici su izradili digitalni plakat pretražujući više izvora informacija, primijenili su pravila navođenja izvora te proveli samovrednovanje.

Ovakva suradnja knjižničara i učitelja u nastavnom procesu omogućuje implementaciju međupredmetnih tema u Godišnji plan i program knjižničara.

LITERATURA

Babić, Gorana. 2019. *Erasmus + "Obrnuta učionica" za povećanje motivacije učenika*. <https://www.profil-klett.hr/erasmus-obrnuta-ucionica-za-povecanje-motivacije-ucenika> (pristupljeno 18. studenoga 2021.)

ICT Edu – Modul 6. Obrnuta učionica i Google disk. CARNet https://www.carnet.hr/wp-content/uploads/2019/09/Google_Drive_Prirucnik.pdf (pristupljeno 16. studenoga 2021.)

Jerbić-Zorc, Gordana i dr. Priručnik za primjenu i izradu e-Škole scenarija poučavanja. Zagreb. <https://pilot.e-skole.hr/wp-content/uploads/2018/04/Prirucnik-za-primjenu-i-izradu-e-Skole-scenarija-poucavanja.pdf> (pristupljeno 15. studenoga 2021.)

Obrnuta učionica. <https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/03/Obrnuta-ucionica.pdf> (pristupljeno 18. studenoga 2021.)

Roguljić, Luka. 2016. *Obrnuta učionica*. Diplomski rad. Split <https://mapmf.pmfst.unist.hr/~ani/radovi/diplomski/Roguljic.pdf> (pristupljeno 13. studenoga 2021.)

MOJA I TVOJA PRAVA

Koraljka Mahulja-Pejčić

koraljka.mahulja-pejčić@skole.hr

Osnovna škola Ivana Zajca

SAŽETAK

Građanski odgoj i obrazovanje promiče nenasilje, toleranciju i solidarnost te kod učenika razvija ljudske vrijednosti koje se temelje na prihvaćanju i uključivanju različitosti te poštovanju ljudskih prava. Pritom se ističe važnost tolerancije, ljubaznosti, poštovanja prema sebi i drugima te važnost preuzimanja aktivne uloge u zagovaranju ljudskih prava. Važna dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja jest poučiti mlade kako stečena znanja i vještine primijeniti u svakodnevnom životu.

Radionica Moja i tvoja prava samo je jedan primjer kako s učenicima govoriti o dječjim pravima te kako ih naučiti da poštuju, primjenjuju i promoviraju dječja prava.

Radionica se provodi s učenicima petog razreda.

Ključne riječi: dječja prava, poštivanje, tolerancija, različitost, zajedništvo, pomaganje, deklaracija, referentna zbirka

SUMMARY

Civic and citizenship education promotes nonviolence, tolerance, solidarity and helps students develop human values that are based on the acceptance and inclusion of diversity and the respect for human rights. It also emphasizes the importance of tolerance, kindness, respect for oneself and others, as well as the importance of assuming an active role in advocating for human rights. An important aspect of civic and citizenship education is teaching young people how to apply their skills and knowledge in everyday life.

The “My rights and your rights” workshop is just one example of how to discuss children’s rights with students and teach them to respect, implement and promote children’s rights.

The workshop will be conducted with fifth-graders.

Keywords: children’s rights, respect, tolerance, diversity, togetherness, helping, declaration, reference collection

UVOD

Dječja prava, odnosno edukacija o dječjim pravima i obvezama uvijek je aktualna tema, a posebno u ovim izazovnim vremenima u kojima živimo. Svijet u 21. stoljeću ubrzano se mijenja što utječe na život svakog pojedinca, a djeca su najranjivija skupina koja svaku promjenu doživljavaju vrlo emotivno. Kako će drugačije znati štiti li ih netko, imaju li svoja prava, moraju li izvršavati neke obveze ili su nezaštićena sku-

pina prepuštena sama sebi, nego li kroz sustavnu edukaciju u školama. U odgojno-obrazovnom procesu kroz svakodnevni rad i različite aktivnosti djeca upoznaju svoja prava i obveze te postepeno stječu uvid u njih. Međupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje izvrstan je primjer poučavanja u kojem se stječu vještine i kompetencije za život te šire vidici i pogledi iz različitih kutova na široki spektar tema koje stvaraju odgovornu i informiranu mladu osobu.

U riječkim školama provodi se izvannastavna aktivnost Građanski odgoj i obrazovanje po modelu Grada Rijeke. Model se pokazao kao izvrstan primjer edukacije mladih o njihovim pravima, ali i odgovornostima u građanskom društvu koji ima utjecaj na cijelu užu i širu zajednicu. „Riječki model“ nagrađen je s više nagrada što dokazuje njegovu inovativnost i uspješnost. Izvannastavna aktivnost namijenjena je učenicima viših razreda osnovne škole, a uvodi se postupno od petog do osmog razreda.

RADIONICA: STUDENI - MJESEC TOLERANCIJE I PRAVA DJETETA

Radionica Moja i tvoja prava provedena je u Osnovnoj školi Ivana Zajca u mjesecu studenom - mjesecu tolerancije i prava djeteta. Radionici su nazočili učenici petih razreda, a traje dva školska sata. Iako su učenici već u nižim razredima osnovne škole upoznali Deklaraciju o dječjim pravima te znaju nabrojati većinu svojih prava i obveza, nikad nije na odmet ponoviti, proširiti i usvojiti nova znanja i spoznaje te ih upariti s primjerima iz svakodnevice - doma, škole, ulice, grada, svijeta, novina, interneta ili televizije.

Radionica Moja i tvoja prava primjer je kako učenici s lakoćom i zanimanjem prate aktualne teme koje su im bliske i zanimljive. Kako u školi i kod kuće prate svakodnevne novosti, upoznaju situaciju u zemlji i svijetu, različite narode i kulture, ekološke probleme, tako i u radionici često iznose razne primjere, vlastita iskustva i mišljenja. Izmjena različitih aktivnosti čini radionicu vrlo dinamičnom. Učenici su opušteni tijekom rada te uspostavljaju kvalitetne odnose u kojima je svatko od njih vrijedan poštovanja i ima priliku artikulirati svoja znanja, mišljenja i spoznaje. Upravo to ozračje koje vlada tijekom rada uči sudionike kako mogu promicati prava djeteta te poticati međusobno razumijevanje, toleranciju i kvalitetno školsko/životno ozračje. Uporaba IKT-a, korelacija s Hrvatskim jezikom, Prirodom, Geografijom te Knjižničnim odgojem i obrazovanjem dodana je vrijednost ove radionice jer uvjetno govoreći ulazi u razne predmete što učenicima daje slobodu u izražavanju i mogućnost za iznošenje mnoštva primjera, a to je i cilj međupredmetne teme. Tijekom radionice govori se i uči o raznim pravima djece, a završni dio radionice je tehnički gledano, knjižničarski dio jer se odnosi na uporabu referentne zbirke što je nama knjižničarima i tema Knjižničnog odgoja i obrazovanja za osnovne škole. Promišljanje o ekološkoj temi, povezivanje s pravom o pristupu čistoj vodi, pronalaženje informacija, članaka, služenje enciklopedijama i priručnicima, prikupljanje informacija i usmena prezentacija učenika odličan su kraj radionice jer pokazuje kako su učenici još u četvrtom razredu naučili koristiti referentnu zbirku što na ovakvom tipu radionice mogu i pokazati.

Opis radionice

Predmetno/međupredmetno područje: Građanski odgoj i obrazovanje

Kurikulsko područje: Međupredmetna tema**Nastavna jedinica: Moja i tvoja prava**

Tip sata: radionica - 90 minuta

Ciljevi: upoznati dokument o temeljnim dječjim pravima te samostalno pronaći članke, razlikovati prava i dužnosti, poticati i zalagati se za poštivanje dječjih prava u razredu/školi, poticati jednakost, poštivanje, toleranciju, zajedništvo, pomaganje, prepoznati vrijednosti različitosti, razvijati komunikacijske vještine i bogatiti svoj rječnik, razvijati istraživački duh, služiti se referentnom zbirkom.

Odgojno-obrazovni ishodi:

- goo A.2.1.

Ponaša se u skladu s ljudskim pravima u svakodnevnom životu.

- goo A.2.2.

Aktivno zastupa ljudska prava.

Ključni sadržaji:

1. Vrijednosti ljudskih prava (ljudsko dostojanstvo, sloboda, ravnopravnost, solidarnost).

2. Svojim riječima opisuje ljudska prava.

3. Primjenjuje ljudska prava u skladu sa svojim iskustvom i potrebama.

4. Pridaje važnost ljudskim pravima i odgovornostima.

- ikt A.2.2.

Učenik se samostalno koristi njemu poznatim uređajima i programima.

Međupredmetna korelacija: Hrvatski jezik, IKT, Priroda, Geografija

Nastavni oblici: frontalni, individualni, rad u paru

Nastavne metode: usmeno izlaganje, heuristički razgovor, demonstracija, objašnjavanje, rad na tekstu, rad s digitalnim alatima, aktivno slušanje, istraživanje, pisanje, prezentacija, praktični rad

Nastavna sredstva i pomagala: nastavni listić, e-sadržaji, priručnik za Građanski odgoj i obrazovanje, referentna zbirka, pametna televizija, ilustrirane kartice, plakat

1. Uvodni dio sata:

- slaganje digitalne slagalice: <https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=18ed8ece0360>

Aktivnosti učenika:

- učenici slažu digitalnu slagalicu na pametnoj televiziji

- opisuju sliku koju su složili, opisuju djecu, komentiraju, iznose svoje dojmove i mišljenja.

Aktivnosti knjižničarke:

- knjižničarka daje upute učenicima kako se slaže digitalna slagalica, razgovara s učenicima, potiče ih na razgovor i aktivnost.

Slika 1. Slaganje digitalne slagalice

2. Najava teme Moja i tvoja prava

- razgovor: imaju li sva djeca i mladi pravo ići u školu, provoditi slobodno vrijeme s prijateljima, otići liječniku kada su bolesni, biti zaštićeni od nasilja...?

3. Središnji dio sata:

- čitanje teksta Moja i tvoja prava - naša su prava iz priručnika Učenik građanin
- projekcija Power Point prezentacije - cijela radionica je praćena PowerPoint prezentacijom na kojoj su prikazani svi tekstovi, zadaci, kvizovi i filmovi
- predstavljanje Konvencije UN-a o dječjim pravima
- podjela ilustriranih kartica o pravima djece: čitanje i prezentacija članaka 2, 23, 28, 19, 15

- kviz - dječja prava: <https://wordwall.net/resource/6811132/dje%c4%8dja-prava>
- prava i dužnosti - razgovor, iznošenje vlastitih primjera
- spajalica - prava i dužnosti: <https://wordwall.net/resource/14349571/prava-i-du%c5%benosti>
- gledanje filma na Youtube kanalu: https://www.youtube.com/watch?v=teX2l_E40mw
- sređivanje dojmova i razgovor o filmu
- pristup pitkoj i čistoj vodi temeljno je ljudsko pravo koje, nažalost, nemaju mnoga djeca diljem svijeta (pronalaženje članka iz Konvencije)
- uporaba referentne zbirke - pronalaženje informacija

Aktivnosti učenika:

- čitaju tekst o ljudskim pravima
- iznose svoja zapažanja i prisjećaju se što znaju o dječjim pravima
- prate PowerPoint prezentaciju i aktivno sudjeluju
- u paru: koriste se ilustriranim karticama, čitaju članke, analiziraju ih, razgovaraju o njima i pronalaze primjere iz svakodnevnog života koji se odnose na taj članak, zapisuju ih te prezentiraju drugim učenicima
- rješavaju kviz
- razgovaraju o pravima i obvezama
- koriste se referentnom zbirkom, čitaju zadatke s nastavnog listića, pronalaze informacije i prezentiraju ih drugim učenicima.

Aktivnosti knjižničarke:

- razgovora s učenicima
- najavljuje temu
- pitanjima potiče učenike da se prisjete što znaju o dječjim pravima
- prezentira PowerPoint prezentaciju
- parovima dijeli ilustrirane kartice, daje zadatke i upute, potiče ih na rad i pomaže im
- pokreće kviz – dječja prava i motivira učenike u rješavanju = vrednovanje naučenog
- razgovara s učenicima o pravima i obvezama
- pokreće spajalicu - prava i dužnosti i motivira učenike u rješavanju
- pokreće UNICEF-ov film

- razgovara o pravu na pristup čistoj i pitkoj vodi
- dijeli učenicima knjige iz referentne zbirke, dijeli nastavne listiće sa zadacima, potiče ih u radu i prezentaciji, potiče rad u paru.

Slika 2. Mozaik različitosti

4. Završni dio sata:

- vrednovanje naučenog: UNICEF-ova edukativna igra „Čovječe, ispravi se!“: <https://covjeceispravise.unicef.hr/>
- samovrednovanje učenika
- evaluacija radionice.

Aktivnosti učenika:

- igraju UNICEF-ovu igru
- ispunjavaju listić za samovrednovanje
- evaluiraju radionicu.

Aktivnosti knjižničarke:

- pokazuje im edukativnu igru koju sami mogu igrati kod kuće kako bi provjerili jesu li usvojili znanja o dječjim pravima
- upućuje učenike da iskreno ispune listić o samovrednovanju te dogovorenim pokretima evaluiraju radionicu

Slika 3. Učenički pano o pravima djece

PRILOZI**1. Konvencija o pravima djeteta:** <https://www.unicef.org/croatia/media/2141/file>

2. Listić za samovrednovanje			
Zaokruži jedan od ponuđenih odgovora.			
1. Aktivno sam sudjelovao/la u radu :	DA	DJELOMIČNO	NE
2. Iznosio/la sam svoje mišljenje :	DA	DJELOMIČNO	NE
3. Slušao/la sam druge učenike:	DA	DJELOMIČNO	NE
4. Sve aktivnosti sam mogao/la pratiti bez problema:	DA	DJELOMIČNO	NE
5. Današnja tema i aktivnosti su mi bile zanimljive:	DA	DJELOMIČNO	NE
6. Osjećao/la sam se zadovoljno u svim aktivnostima:	DA	DJELOMIČNO	NE
7. Naučio/la sam što su prava, a što obveze:	DA	DJELOMIČNO	NE
8. Promovirat ću i poštivati dječja prava u razredu i školi:	DA	DJELOMIČNO	NE

3. Evaluacija radionice:

- Nisam zadovoljan/na - prst dolje
- Djelomično sam zadovoljan/na - podigni lijevu ruku
- Zadovoljan/na sam - pljesak

4. Nastavni listići: referentna zbirka**a) Bramwell, Martyn: Hrana - priručnik za očuvanje planeta**

Zadatak: U sadržaju pronađi naslov Kriza opskrbe vodom.

Otvori tekst, pročitaj ga i prezentiraj kako ljudi u mnogim dijelovima svijeta oskudijevaju u vodi te iz čega u Africi stanovnici crpe vodu.

b) Burnie, David: Zemlja - priručnik za očuvanje planeta

Zadatak: U sadržaju pronađi naslov Zagađivanje vode.

Otvori tekst, pročitaj ga i prezentiraj kako nafta i industrijski otpad utječu na mora, obale i životinje te što treba učiniti kako bismo zaustavili zagađenje.

c) Život kao moj - UNICEF

Zadatak: U sadržaju pronađi naslov Koliko vode ima?

Otvori tekst, pročitaj ga i prezentiraj dio koliko je Zemljine površine prekriveno vodom te o lošoj vodi i suhim pustinjama.

d) Život kao moj - UNICEF

Zadatak: U sadržaju pronadi naslov Vodene priče.

Otvori tekst, pročitaj ga i prezentiraj dio o dopremanju vode te kako djevojke nose vodu u Indiji.

e) Prva dječja ilustrirana enciklopedija

Zadatak: Otvori abecedno kazalo i pronadi na kojoj je stranici tekst pod nazivom Ishrana. Otvori ga, pročitaj i prezentiraj koliko tekućine treba popiti tijekom dana te kakva je hrana potrebna našem organizmu.

Poveznice

<https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=18ed8ece0360>

https://carnet-my.sharepoint.com/:o:/g/personal/koraljka_mahulja-pejic_skole_hr/EgNEcCSzrJxD-mpnC7CMzCrEBS5IzRUamq0k-EZI-wPBtqQ

<https://wordwall.net/resource/6811132/dje%4%8dja-prava>

<https://wordwall.net/resource/14349571/gra%4%91anski-odgoj-i-obrazovanje/prava-i-du%5%benosti>

<https://covjeceispravise.unicef.hr/>

<https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>

<https://www.unicef.org/croatia/media/2141/file>

https://www.youtube.com/watch?v=teX2l_E40mw

ZAKLJUČAK

Medupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje kao i tzv. „riječki model“ osiguravaju uvjete za odgajanje i obrazovanje učenika s ciljem stjecanja kompetencija u području građanskog obrazovanja. Učenici stječu znanja i vještine te upoznaju mnoge teme iz svakodnevnog života. Proučavaju ih i promišljaju o njima te paralelno razvijaju i svoje praktične aktivnosti što rezultira da mlade osobe, naši učenici, postanu odgovorni, educirani i proaktivni građani koji znaju i žele preuzeti inicijativu za bolje i pravednije sutra.

LITERATURA

Amnesty International Hrvatska. 2000. Prvi koraci: priručnik o odgoju i obrazovanju za ljudska prava. Zagreb.

Bramwell, Martyn. 2002. Hrana: priručnik za očuvanje planeta. Profil. Zagreb.

Burna, David. 2002. Zemlja: priručnik za očuvanje planeta. Profil. Zagreb.

Deklaracija UN-a o dječjim pravima

Grad Rijeka. 2016. Učenik građanin, priručnik za Građanski odgoj i obrazovanje. Rijeka.

Grad Rijeka. 2001. Zdravi okoliš - zdravi grad. TZ Grada Rijeke. Rijeka.

Maleš, Dubravka; Stričević, Ivanka. 2003. Mi poznajemo i živimo svoja prava. Školska knjiga. Zagreb.

Prva dječja ilustrirana enciklopedija. 2000. Leo-Commerce. Rijeka.

Uzelac, Maja; Bognar, Ladislav; Bagić, Aida. 2000. Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju. Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja. Zagreb.

Velika knjiga znanja. 2001. Znanje. Zagreb.

Život kao moj: kako žive djeca širom svijeta. 2006. UNICEF. Zagreb.

TJEDAN TOLERANCIJE U OSNOVNOJ ŠKOLI KNEŽEVI VINOGRADI

Ivana Norac

ivana.nogalo@skole.hr

Osnovna škola Kneževi Vinogradi

Sažetak

Cilj je ovoga rada prikazati načine obilježavanja Međunarodnoga dana tolerancije kao preduvjeta za miroljubivu zajednicu. U multikulturalnoj sredini tolerancija je temelj odnosa i komunikacije među pojedincima. Obilježavanje u Osnovnoj školi Kneževi Vinogradi traje tjedan dana, s ishodištem u knjižnici, a s ciljem slavlja poštivanja različitosti i međusobnoga uvažavanja. Sudionici u aktivnostima usavršavaju vještine nenasilne komunikacije i miroljubivoga ponašanja. Sukladno uzrastu učenika, održavaju se radionice na teme suradnje unatoč sličnostima i razlikama, razvijanja svijesti o ravnopravnosti spolova, predrasuda i stereotipa, prevencija tučnjave i nasilnoga ponašanja, zatim vizualnim predstavljanjem tolerancije kritičkim izražavanjem, kritičkim gledanjem igranih i animiranih filmova te stvaranjem slike o sebi i pripadnosti društvu. Učenički radovi, kao proizvod kreativnih aktivnosti, izloženi su u školi i u školskoj knjižnici te na taj način podsjećaju učenike na miroljubivo i tolerantno ponašanje.

Ključne riječi: tolerancija, odgoj za mir, nenasilje

SUMMARY

This paper aims to present the ways of celebrating the International Day for Tolerance as a precondition for a peaceful community. In a multicultural environment, tolerance acts as a foundation for relationships and communication. The celebration in Kneževi Vinogradi Primary School lasts for a week. All the activities are held in the library with the purpose of celebrating diversity and mutual respect. Throughout the activities, the participants improve their skills in terms of non-violent communication and peaceful behaviour. Workshops are organized according to the age of the pupils, and they cover a wide range of topics, such as cooperation despite similarities and differences, raising awareness on gender equality, prejudice and stereotypes, prevention of physical altercations and violent behaviour. In addition to this, tolerance is presented with the help of visual aids, through critical expression, critical viewing of feature and animated films, as well as through creating an image of oneself and an image of self in relation to the society. Pupils' works, as a product of creative activities, are exhibited in the school premises and in the school library, thus reminding pupils to behave in a peaceful and tolerant manner.

Key words: Tolerance, education for peace, non-violence

UVOD

Tolerancija je vrlina zasnovana na znanju, otvorenosti, komunikaciji, slobodi mišljenja, savjesti i uvjere-

nju.¹ Definiciju pojma tolerancija dao je UNESCO 1995. u Deklaraciji o načelima tolerancije. Prema UNESCO-u, tolerancija je „poštovanje, prihvaćanje i uvažavanje bogatstva različitosti kultura našeg svijeta, naša forma izražavanja i način da budemo ljudi.“² Ona je oblik prosocijalnog ponašanja.³ Osobe koje se ponašaju prosocijalno svojevrijedno se i namjerno ponašaju s pozitivnim posljedicama za druge. One štite druge osobe, daju drugima i surađuju s drugima bez beneficija.⁴ Tolerantni mogu biti i odrasli ljudi i djeca.⁵ Tolerantne osobe se prema drugima ponašaju na pozitivan način: prihvaćaju različite načine rješavanja situacija, vlastite različitosti i vlastite slabosti, ne iskazuju stereotipe, spremne su učiti o drugim kulturama i običajima. Tolerantna se djeca druže i igraju s djecom koja su različita od njih, reagiraju na omalovažavanje drugih, ponosna su na vlastite različitosti, žele učiti o drugim kulturama, narodima i običajima. I odrasli i djeca, koji se ponašaju tolerantno, reagiraju i osjetljivi su na osjećaje drugih.⁶ Sposobnost razumijevanja osjećaja i stanja drugih osoba naziva se empatija. Empatija je preduvjet za prosocijalno ponašanje.⁷ Dakle, može se reći da su empatične i prosocijalne osobe i tolerantne. Tolerancija se uči i razvija. Odgoj i obrazovni sustav imaju važnu ulogu u razvoju tolerancije. Pojedinci koji nesmetano žive i djeluju jedni pored drugih, koji se međusobno uvažavaju, poštuju i razumiju, odgojeni su i obrazovani za toleranciju⁸ jer cjelokupna životna sredina djeluje na odgoj djece i mladih⁹.

Obitelj, vrtić i škola glavni su odgojitelji djece i mladih. Sve ostale institucije i društva sporedni su odgojitelji, a izdvajaju se institucije koje se ističu društveno prihvatljivim organiziranim odgojnim zadacima i djelovanjem. Sporedni odgojitelji mogu imati pozitivne i negativne efekte u odgoju, a njihov utjecaj na djecu i mlade može biti jak. Iz toga razloga, odgojitelji moraju upoznati stanje u svojoj okolini, to jest, njezine pozitivne i negativne utjecaje. Dosljednim i svjesnim odgojnim djelovanjem obitelji, vrtića i škole lakše se mogu neutralizirati negativni utjecaji sporednih odgojitelja i tako osposobiti djecu i mlade da ne usvajaju nepoželjne utjecaje. Pozitivni utjecaji sporednih odgojitelja, odnosno društvene sredine djece i mladih, omogućuju im nadograđivanje njihovih osobnosti pozitivnim vrijednostima, to jest, uključivosti dobra i činjenje dobra.¹⁰

Nacionalni se kurikulum temelji na demokratskim vrijednostima i njih promiče kroz sustav nacionalnih kurikuluma za odgoj i obrazovanje. Posebna se pozornost daje vrijednostima: znanje, solidarnost, identitet, odgovornost, poštivanje, zdravlje, poduzetnost.¹¹ Kurikulum međupredmetne teme Osobni i

¹ Vojvoda, Jelena. 2015. To-to-tolerancija: vodič za odgojitelje, stručne suradnike i roditelje o poučavanju prihvaćanja različitosti kod djece predškolske dobi. ADOPTA-Udruga za potporu posvajanju. Zagreb. https://www.adopta.hr/images/dokumenti/to_to_vodic.pdf (pristupljeno 11.1.2022.) Str. 10.

² *International Day for Tolerance*. UNESCO. <https://en.unesco.org/commemorations/toleranceday> (pristupljeno 11.1.2022.)

³ Kosić, Ana. *Učiti toleranciji i snosljivosti*. https://www.ringeraja.hr/clanak/uciti-toleranciji-i-snosljivosti_1027.html (pristupljeno 11.1.2022.)

⁴ Špelić, Aldo; Zuliani, Đeni; Milošević, Ivana. 2013. Prosocijalnost i empatija u kontekstu integracijskih razreda. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 49/1 Str. 137. <https://hrcak.srce.hr/file/153229> (pristupljeno 11.1.2022.)

⁵ Vojvoda, Jelena. Nav. dj. Str. 10-11.

⁶ Isto. Str. 10-11.

⁷ Špelić, Aldo; Zuliani, Đeli; Milošević, Ivana. Nav. dj. Str. 137.

⁸ Jovović, Zoran. *Suvremeno demokratsko društvo: odgoj i obrazovanje za toleranciju*. *Život i škola* 63/2 Str. 27-34. <https://hrcak.srce.hr/195134> (pristupljeno 12.1.2022.)

⁹ Rečić, Mijo. 2018. *Kako odgajati odgovornog tinejdžera: priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje*. Vlastita naklada. Osijek. Str. 60.

¹⁰ Isto. Str. 60-61.

¹¹ Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2017. *Okvir nacionalnoga kurikuluma: prijedlog nakon javne rasprave*. <https://mzo.gov.hr/UserDoc->

socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj ima za ciljeve u učenika razviti sliku o sebi, samopoštovanje i samopouzdanje, prepoznavanje, prihvaćanje i upravljanje svojim emocijama i ponašanjem, razviti empatiju, uvažavanje i prihvaćanje različitosti, zatim razvijati socijalne i komunikacijske vještine, suradnju i timski rad, odgovorno ponašanje prema sebi i drugima u zajednici te strategije rješavanja problema i uspješnog suočavanja sa stresom. U ciljevima Osobnog i socijalnog razvoja odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske omogućuje učenje o toleranciji, a u domenama u organizaciji kurikuluma daje okvir što učiti. Tri su domene kurikuluma: Ja, Ja i drugi i Ja i društvo. U prvoj domeni učenik upoznaje i prihvaća sebe. U drugoj domeni razvija socijalne i emocionalne vještine i kompetencije, a ona obuhvaća prepoznavanje i uvažavanje potreba i osjećaja drugih, razumijevanje ponašanja, uviđanje posljedica svojih i tuđih postupaka, suradničko učenje, prihvaćanje pravila, pomaganje, nenasilno rješavanje sukoba, prihvaćanje različitosti te samozastupanje i zastupanje drugih. U trećoj domeni učenik razvija svijest o pripadanju i vlastitoj ulozi u društvu poticanjem na doprinos skupini, školi i zajednici te motivaciji za sudjelovanje i zalaganje za kvalitetniji život u društvu u kojem žive.¹²

Isto tako, međupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj za ciljeve ima u učenika razvijati građansku kompetenciju, usvajanje znanja o ljudskim pravima i promicanje vrijednosti istih, promicanje obilježja demokratske zajednice i razvijati temeljne vrijednosti propisane Ustavom kroz domene Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica.¹³ Obrazovanje mladih ključno je za razvoj tolerancije. Time se učinkovito može suzbiti netolerantno ponašanje, diskriminacija, marginalizacija te, uklanjanjem straha od nepoznatoga, pomoći mladima u prihvaćanju i uvažavanju različitosti.¹⁴

sImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi//Okvir%20nacionalnoga%20kurikuluma.pdf (pristupljeno 12.1.2022.)

¹² Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu *Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (pristupljeno 12.1.2022.)

¹³ Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu *Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 12.1.2022.)

¹⁴ 16. studenoga – Međunarodni dan tolerancije. Zagreb. <https://www.sabor.hr/hr/press/priopcenja/16-studenoga-medunarodni-dan-tolerancije> (pristupljeno 12.1.2022.)

OBILJEŽAVANJE TOLERANCIJE

Iako se tolerancija živi svakodnevno, jednom godišnje se na svjetskoj razini progovara o njezinoj važnosti. Međunarodni dan tolerancije obilježava se 16. studenoga, na obljetnicu potpisivanja UNESCO-ve Deklaracije o načelima tolerancije. Dan se obilježava svake godine od 1996. Obilježavanje Međunarodnoga dana tolerancije važno je jer služi kao izvor učenja o načinima kako postati tolerantnija osoba i o, i danas prisutnim, oblicima netolerancije diljem svijeta. Isto tako, otvara priliku za slavlje različitosti između kultura i vjeroispovijesti kako bi se moglo cijeniti što oni donose u ljudske živote, a obilježavanje podsjeća na stalan trud na iskorjenjivanje netolerancije diljem svijeta. Također, podizanje svijesti o toleranciji igra važnu ulogu upravo u brisanju netolerancije.¹⁵ Međunarodni dan tolerancije obilježava se organizacijom različitih manifestacija i globalnim akcijama kojima se postiže senzibilizacija javnosti za vrijednosti tolerancije.¹⁶

TJEDAN TOLERANCIJE

U Osnovnoj školi Kneževi Vinogradi se od 2015. godine tolerancija obilježava pet dana, u tjednu u kojem je datumski 16. studeni, a projekt je nazvan Tjedan tolerancije. Svake se godine, u suradnji sa stručnom službom, učiteljima i nastavnicima te s ishodištem u knjižnici, organiziraju pedagoške i kreativne radionice, sportska natjecanja i natjecanja u znanju te aktivnosti u suradnji s vanjskim organizacijama.

Obilježavanjem se ostvaruju sljedeći odgojno-obrazovni ishodi:

Hrvatski jezik:

OŠ HJ A.1.1. Učenik razgovara i govori u skladu s jezičnim razvojem izražavajući svoje potrebe, misli i osjećaje.

OŠ HJ A.4.1. Učenik razgovara i govori u skladu s komunikacijskom situacijom.

Likovna kultura:

OŠ LK A.1.1. učenik prepoznaje umjetnost kao način komunikacije i odgovara na različite poticaje likovnim izražavanjem.

OŠ LK B.3.2. Učenik uspoređuje svoj likovni ili vizualni rad i radove drugih učenika te opisuje vlastiti doživljaj stvaranja.

Informatika:

Digitalna pismenost i komunikacija - C.4.3 u suradničkom online okruženju zajednički planira i ostvaruje jednostavne ideje.

Također, ostvaruju se ishodi međupredmetnih tema:

¹⁵ *International Day for Tolerance - November 16, 2022*. National Today. <https://nationaltoday.com/international-day-for-tolerance/> (pristupljeno 12.1.2022.)

¹⁶ *16. studenoga – Međunarodni dan tolerancije*. Zagreb. <https://www.sabor.hr/hr/press/priopcenja/16-studenoga-medunarodni-dan-tolerancije> (pristupljeno 12.1.2022.)

Osobni i socijalni razvoj:

osr A.2.1. Razvija sliku o sebi.

osr A.2.3. Razvija osobne potencijale.

osr. B 1.1. Prepoznaje i uvažava potrebe i osjećaje drugih.

osr. B 1.3. Razvija strategije rješavanja sukoba.

osr. B 3.2. Razvija komunikacijske kompetencije i uvažavajuće odnose s drugima.

osr. C 1.2. Opisuje kako društvene norme i pravila reguliraju ponašanje i međusobne odnose.

osr. C 2.4. Razvija kulturni identitet zajedništvom i pripadnošću skupini.

osr. C 3.3. Aktivno sudjeluje i pridonosi školi i lokalnoj zajednici.

Građanski odgoj i obrazovanje:

goo B.1.1. Promiče pravila demokratske zajednice.

goo C.1.1. Sudjeluje u zajedničkom radu u razredu.

goo C.1.4. Promiče razvoj razredne zajednice i demokratizaciju škole.

RADIONICE, IZLOŽBE, NATJECANJA, IGRE, IZAZOVI

Prve godine, 2015., prvi Tjedan tolerancije u Osnovnoj školi Kneževi Vinogradi obilježen je s ciljem stvaranja vizualnoga primjera zajedništva. Nakon svake su radionice učenici dobili svoga papirnatoga čovječuljka kojega su ukasili tako da predstavlja njih same. Svi su čovječuljci izloženi u školskoj knjižnici kao vizualni podsjetnik na toleranciju. Radionice su održane u svakom razredu. Učenici nižih razreda imali su radionice na teme sličnosti i razlika te suradnje.¹⁷ Izrađivali su dugu sličnosti i dugu razlika s ciljem boljšeg međusobnoga upoznavanja, uočavanja sličnosti i različitosti, razumijevanja i poštivanja različitosti drugih te međusobne tolerancije. Nakon šetnje po prostoru knjižnice uz ugodnu glazbu, učenici se na voditeljev znak, odnosno prestanak glazbe, predstave najbližoj osobi te tako oforme parove. Parovi zatim sjedaju na svoja mjesta i razgovaraju, upoznaju se. Zatim izabiru tri osobine koje su im zajedničke i tri osobine koje ih razlikuju. Na velike listove papira crtaju svoju dugu sličnosti i dugu razlika. U tri dugine boje upisuju se sličnosti, a u druge tri boje upisuju se različitosti. Po završetku se rada parovi predstavljaju cijeloj grupi.¹⁸ Također, igrali su igre „Točkice: pronađite one kojima pripadate“ s ciljem osvještavanja značenja svoje grupne pripadnosti i razvijanja grupne povezanosti, suradnje, povjerenja te igru „Ispreplitanje ruku“. Igra „Točkice“ igra se tako da se članovima grupe na čelo zalijepi obojana točkica, tako da se grupa podijeli na crvene, plave, žute i zelene. Iste boje nalaze se u kutovima prostorije. Na voditeljev znak počinje uzbuna i svi moraju pronaći svoje sklonište. Osnovno je pravilo igre da se ne

¹⁷ Obilježen tjedan tolerancije. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=339 (pristupljeno 13.1.2022.)

¹⁸ Uzelac, Maja; Bognar, Ladislav; Bagić, Aida. 2000. *Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju: pedagoške radionice za djecu od 6 do 14 godina*. Mali korak. Zagreb. Str. 44-46.

govori, a sporazumijevanje i pomaganje je moguće gestama i mimikom. Važno je da voditelj ne smije reći kriterije grupiranja, odnosno učenici moraju sami shvatiti u koji kut prostorije trebaju poći. Nakon igre slijedi rasprava s pitanjima o događajima, osjećajima tijekom igre, prihvaćanja drugoga i slično. Situacija igre uspoređuje se s iskustvima u svakodnevnome životu.¹⁹ Sve su se igre održale u prostoru knjižnice.

Učenici viših razreda imali su radionice na teme ravnopravnosti spolova, predrasuda i stereotipa te govora mržnje. Na kraju svake radionice igrali su igru „Ispreplitanje ruku“. U toj igri voditelj pokazuje fotografije ispreplitanih ruku, a zadatak je učenika napraviti isti takav zaplitan vlastitim rukama²⁰ te su izradili svoga čovječuljka. Radionice su održane u knjižnici.²¹

Radionica na temu predrasuda i stereotipa održana je u sportskoj dvorani u kojoj je postavljen poligon. Na svakoj je prepri postavljena kartica s izjavom. Učenici se dijele u dvije natjecateljske skupine. Učeničkov zadatak je prije prepreke pročitati izjavu i odlučiti je li izjava predrasuda ili stereotip. Ako je učenikov odgovor točan, ne mora prelaziti prepreku, a ako je odgovor netočan, mora ju prijeći. Prepreke uključuju kolute, grede, preskakanje kozlića, udarac lopte u gol i bacanje lopte u koš.

Druge su godine u Tjednu tolerancije učenici nižih razreda sudjelovali u multikulturnoj priredbi koju su priredile učiteljice srpskoga i mađarskoga jezika uz igrokaze, narodne nošnje i predstave pod sloganom „Tolerancija – harmonija različitosti“.²² Učenici viših razreda sudjelovali su u radionicama na teme sprječavanja tučnjave i svađe. Rješavali su test „Možeš li se obuzdati?“ s ciljem introspekcije i sagledavanja vlastitih mogućnosti svladavanja ljutnje te prepoznavanja pozitivnih i negativnih situacija. Zatim su čitali i komentirali nadovezujuće tekstove o sprječavanju tučnjave i svađanja.²³

Treće je godine Tjedan tolerancije održan pod sloganom „Nasilje baš nije fer“, a u suradnji s vanjskom organizacijom. Radionice o toleranciji održali su razrednici na satima razrednoga odjela uz igre i vježbe tolerantnog ponašanja. U sportskoj je dvorani održano sportsko natjecanje s ciljem da stariji učenici pomažu mlađima u svladavanju prepreka i zadataka.²⁴

Četvrte je godine tijekom Tjedna tolerancije u središtu obilježavanja bio spomen na žrtvu grada Vukovara. Izradom makete vukovarskoga vodotornja, učenici su se prisjetili važnosti toga simbola. Izložena je maketa poslužila kao mjesto okupljanja za minutu šutnje održanu u spomen na žrtvu grada Vukovara.²⁵

Zatim, u suradnji s vanjskom organizacijom, održano je predavanje o ponašanju na sportskim natjecanjima s ciljem podizanja svijesti o odgovornom ponašanju na tribinama i tijekom utakmica i sportskih događanja. Predavanje je održano u knjižnici s učenicima petih i šestih razreda.²⁶

¹⁹ Isto. Str. 78, 80.

²⁰ Isto. Str. 80.

²¹ *Obilježen tjedan tolerancije*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=339 (pristupljeno 13.1.2022.)

²² *Održan tjedan tolerancije*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=744#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

²³ Slavens, Elaine. 2006. *Tučnjava: učini nešto prije prvog udarca*. Mosta. Zagreb. Str. 14–21.

²⁴ *Nasilje baš nije fer*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=595#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

²⁵ *Dan sjećanja*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=744#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

²⁶ *Kako biti navijač, a ne razbijač*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=742#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Okupljanje svih učenika škole održano je u sportskoj dvorani gdje je održano predavanje o pravima djece, ali i o njihovim odgovornostima i obvezama. Učenici su podsjećeni na lijepo i pravilno ponašanje u školskom prostoru, za vrijeme nastave i za vrijeme odmora.²⁷

U središtu obilježavanja petoga Tjedna tolerancije bio je Dan sjećanja na žrtvu grada Vukovara. Povodom toga, napisana je pjesma posvećena žrtvi grada Vukovara te je u izložbenom prostoru škole izrađeno pano povodom 28. obljetnice pada grada Vukovara. Izloženo je 28 bijelih golubica i 28 bijelih križeva te fotografije razrušenoga i obnovljenoga grada Vukovara, kao i maketa vukovarskoga vodotornja izrađena tijekom četvrtoga tjedna tolerancije.²⁸

Šesti je tjedan tolerancije održan pod geslom „Tako različiti, a slični!“ Učenici predmetne nastave natejali su se u interaktivnome kvizom na mreži, poštujući sve epidemiološke mjere u svojim učionicama. Kviz je imao ishodište u knjižnici. Domaćin kviza bila je knjižničarka. U kvizu su bila pitanja na temu tolerancije, nenasilja, prepoznavanja pojmova tolerancije, prepoznavanje nasilnoga i nenasilnoga ponašanja te tolerantnoga i netolerantnoga ponašanja. Učenici petih razreda u knjižnici su gledali igrani film pod naslovom „Čudo“²⁹ te su, nakon gledanja, razgovarali o filmu i problemskim pitanjima iz filma.

Učenici razredne nastave kritički su gledali animirani film čija je tema prihvaćanje i igra te raspravljali o viđenom. Animirani film pod naslovom „Jan“³⁰ učenici su gledali u svojim učionicama. U filmu su određene točke zaustavljanja i rasprave (na minutama 2:28, 4:12 i na kraju). Nakon osvrta na pogledani animirani film, učenici su razgovarali i promišljali o prihvaćanju različitosti, zajedničkoj igri i druženju. Nacrtali su i opisali svoje igralište iz snova. Najuspješniji su radovi izloženi u prostoru školske knjižnice.

Svaki je zainteresirani učenik škole mogao izraditi otisak vlastite ruke s osobnim pečatom, simbolima i bojama koje prikazuju njih same. Izrezani su otisci izloženi u izložbenome prostoru škole na panou u obliku drveta na čijim su granama, umjesto listova, upravo ti otisci ruku koji različiti stvaraju jednu sliku.

Tijekom tjedna, učenici razredne nastave izrađivali su pano naslovljen „Uklapaš se jako dobro“. U učionicama je postavljen veliki papir na kojem su učenici lijepili vlastiti komad slagalice u jednu razrednu slagalicu. Vlastiti komad slagalice učenici su mogli ukrasiti po vlastitome nahodjenju, preferencijama i osobnim pečatom. Na taj su način promišljali o uklapanju u razred, prihvaćanju drugoga i jedinstvenosti svakog ponaosob.

Sedmi Tjedan tolerancije, 2021. godine, održan je poštujući epidemiološke mjere pod geslom „Oboji.“ U izložbenom je prostoru škole i u knjižnici izvješten naslov tjedna u odgovarajućem formatu kojeg su učenici mogli obojiti po vlastitome nahodjenju i tako za sobom ostaviti lijep trag, razmišljajući o vlastitome utjecaju na okolinu. Učenici razredne nastave izradili su mural svoga razreda. Razmišljajući o pojmu tolerancije, naslikali su sliku na slikarskome platnu koji će činiti dio murala tolerancije. Mural se sastoji

²⁷ *Prava djece – tjedan tolerancije*. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=745#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

²⁸ *Tjedan tolerancije*. Kneževi Vinogradi. <https://sites.google.com/view/virtualna-knjiznica-osknvin/tjedan-tolerancije> (pristupljeno 13.1.2022.)

²⁹ Chbosky, Stephen. 2017. *Čudo*. [DVD]. Lionsgate. Vancouver.

³⁰ *Ian (Animated Short Movie)*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DpzncGkSqF4> (pristupljeno 13.1.2022.)

od četiri slike i izložen je u knjižnici.

Učenici predmetne nastave mogli su sudjelovati u „Izazovu tolerancije“. Na panou u izložbenom prostoru škole izložen je QR kod za očitavanje. To je prvi korak izazova koji vodi do upitnika. Upitnik se sastoji od videa i pitanja o toleranciji i tolerantnome ponašanju. Nakon što učenik točno odgovori na sva pitanja, na kraju upitnika dobiva upute za sljedeći korak. Također, otkrivaju mu se brojevi „0800“ koje mora zapamtiti. Sljedeći korak vodi u knjižnicu. Učenik mora pronaći i očitati QR kod označen brojem 2. Na tom kodu nalazi se slika s brojem „060“. Istovjetna slika se nalazi na stalku za knjige u knjižnici. Učenik tada prepoznaje da mora poći do izložene slike. Podatci iza slike vode učenika do brošure „Ne budi i ti hrvatski naivac“³¹ otvorene na stranici teksta o zaštiti na društvenim mrežama. Nakon čitanja teksta dolaze do posljednjega koraka – lozinke. Lozinka se nalazi na kraju teksta i glasi „Znanje je moć.“ Lozinku trebaju reći knjižničarki i to označava kraj izazova. Brojevi na kraju svakoga koraka označavaju broj službe za pomoć Centra za sigurniji Internet³².

KNJIŽNICA I TOLERANCIJA

Knjižnice su otvorene svima bez obzira na spol, dob, obrazovanje, nacionalnu ili vjersku pripadnost. Knjižnice su mjesta tolerancije. Knjižničari svakodnevno propituju i dokazuju svoju tolerantnost promatranjem, upoznavanjem i razgovorom sa svojim korisnicima. Korisnici knjižnice u knjižnicu dolaze čitati, učiti, družiti se.³³ Jedna je od zadaća školske knjižnice organiziranje aktivnosti koje potiču kulturnu i društvenu svijest³⁴, a osim što je ishodište aktivnosti, knjižnica je za vrijeme Tjedna tolerancije služila kao izvor literature koja tematski pripada Tjednu. Zanimljivi naslovi romana, slikovnica i stručne literature dostupni su svima, što znači da i na taj način knjižnica ispunjava zadaću promicanja načela slobode mišljenja i slobodnoga pristupa informacijama kao preduvjetima za sudjelovanje u građanskome demokratskome društvu³⁵.

ZAKLJUČAK

Tolerancija je preduvjet miroljubivome društvu i vrlina koja se uči i razvija. Aktivnostima kojima se vježba tolerantno ponašanje stvara se temelj za učenje i razbijanje straha od nepoznatoga. Obilježavanje tolerancije podsjeća na različitosti pojedinaca, naroda, kultura, jezika i običaja i otvara prilike za učenje. Tjedan tolerancije omogućuje promišljanje o sebi, vlastitome ponašanju i odnosu s okolinom. Školska je knjižnica bila ishodište tolerantnoga ponašanja i aktivnosti te su rezultati kreativnih radova učenika nastali tijekom tjedna izloženi u prostoru knjižnice kao podsjetnik na miroljubivost.

³¹ *Ne budi i ti hrvatski naivac*. Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET; Nacionalni CERT. https://www.cert.hr/wp-content/uploads/2019/03/cert_naivci_brosura_web-1.pdf (pristupljeno 13.1.2022.)

³² *Helpline*. CSI. <https://csi.hr/helpline/> (pristupljeno 13.1.2022.)

³³ Silić Švonja, Andreja. *Povodom Međunarodnog dana tolerancije: Knjiga do knjige... živa knjižnica*. Rijeka. <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Povodom-Medunarodnog-dana-tolerancije-Knjiga-do-knjige-ziva-knjiznica> (pristupljeno 13.1.2022.)

³⁴ *UNESCO-ov manifest za školske knjižnice*. IFLA. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf> (pristupljeno 13.1.2022.)

³⁵ *UNESCO-ov manifest za školske knjižnice*. IFLA. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf> (pristupljeno 13.1.2022.)

LITERATURA

16. studenoga – Međunarodni dan tolerancije. Zagreb. <https://www.sabor.hr/hr/press/priopce-nja/16-studenoga-medunarodni-dan-tolerancije> (pristupljeno 12.1.2022.)

Dan sjećanja. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=744#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Helpline. CSI. <https://csi.hr/helpline/> (pristupljeno 13.1.2022.)

Ian (Animated Short Movie) YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=DpzncGkSqF4> (pristupljeno 13.1.2022.)

International Day for Tolerance - November 16, 2022. National Today. <https://nationaltoday.com/international-day-for-tolerance/> (pristupljeno 12.1.2022.)

International Day for Tolerance. UNESCO. <https://en.unesco.org/commemorations/toleranceday> (pristupljeno 11.1.2022.)

Jovović, Zoran. Suvremeno demokratsko društvo: odgoj i obrazovanje za toleranciju. *Život i škola* 63/2 Str. 27-34. <https://hrcak.srce.hr/195134> (pristupljeno 12.1.2022.)

Kako biti navijač, a ne razbijač. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=742#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Kosić, Ana. Učiti toleranciji i snošljivosti. https://www.ringeraja.hr/clanak/uciti-toleranciji-i-snosljivosti_1027.html (pristupljeno 11.1.2022.)

Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2017. Okvir nacionalnoga kurikuluma: prijedlog nakon javne rasprave. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/NacionalniKurikulumi//Okvir%20nacionalnoga%20kurikuluma.pdf> (pristupljeno 12.1.2022.)

Nasilje baš nije fer. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=595#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Ne budi i ti hrvatski naivac. Hrvatska akademska i istraživačka mreža – CARNET; Nacionalni CERT. https://www.cert.hr/wp-content/uploads/2019/03/cert_naivci_brosura_web-1.pdf (pristupljeno 13.1.2022.)

Helpline. CSI. <https://csi.hr/helpline/> (pristupljeno 13.1.2022.)

Obilježen tjedan tolerancije. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=339 (pristupljeno 13.1.2022.)

Obilježen tjedan tolerancije. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=339 (pristupljeno 13.1.2022.)

Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 12.1.2022.)

Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. Zagreb. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (pristupljeno 12.1.2022.)

Održan tjedan tolerancije. Kneževi Vinogradi. http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=744#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Prava djece – tjedan tolerancije. Kneževi Vinogradi http://www.os-knezevi-vinogradi.skole.hr/?news_id=745#mod_news (pristupljeno 13.1.2022.)

Rečić, Mijo. 2018. Kako odgajati odgovornog tinejdžera: priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje. Vlastita naklada. Osijek. Str. 60.

Silić Švonja, Andreja. Povodom Međunarodnog dana tolerancije: Knjiga do knjige...živa knjižnica. Rijeka. <https://gkr.hr/Magazin/Najave/Povodom-Medunarodnog-dana-tolerancije-Knjiga-do-knjige-ziva-knjiznica> (pristupljeno 13.1.2022.)

Slavens, Elaine. 2006. Tučnjava: učini nešto prije prvog udarca. Mosta. Zagreb. Str. 14-21.

Špelić, Aldo; Zuliani, Đeni; Milošević, Ivana. 2013. Prosocijalnost i empatija u kontekstu integracijskih razreda. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 49/1 Str. 137. <https://hrcak.srce.hr/file/153229> (pristupljeno 11.1.2022.)

UNESCO-v manifest za školske knjižnice. IFLA. <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/school-library-manifesto-hr.pdf> (pristupljeno 13.1.2022.)

Uzelac, Maja; Bognar, Ladislav; Bagić, Aida. 2000. Budimo prijatelji: priručnik odgoja za nenasilje i suradnju: pedagoške radionice za djecu od 6 do 14 godina. Mali korak. Zagreb. Str. 44-46.

Vojvoda, Jelena. 2015. To-to-tolerancija: vodič za odgojitelje, stručne suradnike i roditelje o poučavanju prihvaćanja različitosti kod djece predškolske dobi. ADOPTA-Udruga za potporu posvajanju. Zagreb. https://www.adopta.hr/images/dokumenti/to_to_vodic.pdf (pristupljeno 11.1.2022.)

KNJIGU TRAŽI, SEBE NAĐI!

Marija Purgar

marija.purgar@skole.hr

OŠ “Grigor Vitez”, Osijek

Adrijana Leko

adrijana.leko@skole.hr

OŠ “Grigor Vitez”, Osijek

SAŽETAK

Na prijedlog Ministarstva kulture i medija Vlada RH proglasila je 2021. godinu Godinom čitanja. Ovim primjerom dobre prakse Knjigu traži, sebe nađi! prikazana je jedna od aktivnosti školskog projektnog dana posvećenog poticanju čitanja u kojem su uspješno povezane međupredmetne teme koje su prethodno implementirane u Godišnji plan i program rada školske knjižnice. Predstavljena je metoda knjigolova koja je primjenjiva učenicima svih uzrasta, od predškolaca i učenika razredne nastave do srednjoškolaca i maturanata. Metoda se sastoji od rješavanja različitih zadataka koji učenike potiču na fizičko traganje u školskom dvorištu za određenim knjigama, čitanja kraćih cjelovitih djela ili odabranih ulomaka te rješavanja zadataka temeljenih na pročitanoj sadržaju. Dolaskom do rješenja zadatka učenici otkrivaju dio cjelovite slagalice, a otkrivanjem svih dijelova dolaze do konačnog cilja. Dijelovi metode temelje se na rješavanju zagonetki, čitanju skrivenih poruka napisanih nevidljivom tintom, dešifriranju poruka, primjene Cezarove šifre i Morseovog koda te otključavanju lokota. Prikazani su digitalni alati korišteni u ovom projektu kao što su Snote, QR code Monkey, Genial.ly te rezultati ankete provedene među sudionicima po završetku knjigolova izrađene u MS Office formu. Primjer dobre prakse kroz kratak teorijski prikaz i većinsku praktičnu primjenu pokazuje suvremeni pristup poticanju čitanja kroz igru, opuštenu atmosferu i zabavu uz upotrebu odabranih i namjenski izrađenih digitalnih sadržaja koji povezuju naveđene predmetne i međupredmetne teme.

Ključne riječi: čitanje, poticanje čitanja, hrvatski jezik, knjižnica, knjigolov

SUMMARY

At the suggestion of the Ministry of Culture and Media, the Government of the Republic of Croatia declared 2021 the Year of Reading. With this great teaching example, “Look for the Book and find yourself!”, one of the activities of the school project day dedicated to encouraging reading was presented, in which interdisciplinary topics that were previously implemented in the annual workplan of the school library were successfully connected. The method of “book hunting” is presented, and is applicable to students of all ages, from preschoolers and primary school students to high school students and graduates. The method consists of solving various tasks that encourage students to physically search the school yard for certain books, reading short complete works or selected excerpts, and solving tasks based on the con-

tent they read. By solving the task, students discover a part of the complete puzzle, and by discovering all the parts, they reach the final goal. Parts of the method are based on solving puzzles, reading hidden messages written in invisible ink, deciphering messages, applying Caesar's code and Morse code and unlocking padlocks. The digital tools used in this project such as Snote, QR code Monkey, Genial.ly and the results of a survey conducted among participants after the end of the book hunt made in MS Office forms are presented. An example of effective teaching through a short theoretical presentation and the mostly practical application shows a modern approach to encouraging reading through play, a relaxed atmosphere and fun with the use of selected and purposefully designed digital content that connects these curricular and cross-curricular topics.

Key words: reading, encouraging reading, the Croatian language, library, book hunt

UVOD

U kontekstu suvremenog društva čitanje kao jedinstvena ljudska sposobnost iznimno je važna. Iako je čitanje djelatnost s kojom se susrećemo u najranijoj dobi u obitelji, razvoj čitateljske pismenosti i sposobnosti uvelike ovisi o obrazovnom sustavu koji djeci i mladima pruža mogućnosti da ovladaju vještinama čitanja i razumijevanja raznolikih i raznovrsnih tekstova. Pažljivo odabrani tekstovi nezaobilazan su medij za uspostavljanje odnosa između mašte i stvarnosti, a čitanje je sredstvo izgradnje ljudskog svijeta i pojedinca kao intelektualnog i duhovnog bića. Čitanjem otkrivamo, istražujemo i razumijevamo svijet u kojem živimo. Svaka priča upoznaje nas s time kako drugi razmišljaju, osjećaju te razvijamo empatiju i toleranciju jer bolje shvaćamo druge. Čitanje je jedno od priprema da se postane pravi građanin društva koji će svojom humanosti doprinosti boljitku i snažnijem demokratskom razvoju. Poznata hrvatska književnica Julijana Matanović navodi: "Djeci uvijek kažem da čitaju jer će čitanjem postati bolji ljudi. I dobiti odgovore koje uživo najčešće neće dobiti. I vidjeti da je život čudnim nitima povezan s nekim tamo dalekim, nama nepoznatim ljudima. Književni tekst često se pokazuje kao oponašatelj našeg vlastitog života. Upravo time daje smisao i svemu onome što se događa svakome od nas. Kad ne razumijete zbilju, potražite odgovore u literaturi" (Matanović 2015).¹

DUBINSKO ČITANJE

Istraživanja pokazuju da jedan od pet petnaestogodišnjaka u Europi imaju vrlo nisko razvijenu vještinu čitanja. Pokazuju da je uslijed dužeg i većeg broja sati koje danas djeca i mladi provode pred ekranima, njihova je koncentracija kratka, površna i ne postoji ono što se naziva dubinskim čitanjem. Iako se pojam dubinskog čitanja u kontekstu odgojno-obrazovnog konteksta može izjednačiti s čitanjem s razumijevanjem, u znanstvenom smislu smatraju se različitim procesima. Čitanje s razumijevanjem je čitanje teksta s ciljem razumijevanje ono što u njemu piše, čitanje kojim se želi proniknuti u doslovna i prenesena značenja teksta. Dubinsko čitanje proučava se unutar psiholingvistike i kognitivne neuroznanosti koji se bave procesima povezanim s razumijevanjem teksta kao što su konceptualno proširenje, utjelovljena

¹ Matanović, Julijana. Zadovoljna.hr. <https://zadovoljna.dnevnik.hr/clanak/5-nacina-kako-potaknuti-dijete-da-zavoli-knjigu---382047.html> (pristupljeno 5. veljače 2022.)

kognicija, inferencijalno, referencijalno i pragmatičko procesiranje te uvid u cjelinu strukture djela. Za razliku od površnoga ili površinskog čitanja u kojem se prelijeće tekst, dubinsko čitanje je aktivan proces promišljenog i polaganog čitanja s ciljem povećanja razumijevanja pročitanaoga i uživanja u tekstu (Peti-Stantić 2019: 126). U današnjem svijetu dubinsko čitanje potisnuto je ili sasvim istisnuto iz života djece i mladih. Uslijed ogromne količine informacija u digitalnim medijima i multimedijima koji su većinom vizualni, nemaju ni vremena ni koncentracije za dubinsko i kritičko čitanje. Dolazi do površnog pregledavanja tekstova (eng. *skimming*) radi isključivog prikupljanja informacija gdje mozak gubi mogućnost vježbanja sposobnosti potrebnih za dubinsko čitanje i kritičko promišljanje o tome jesu li te informacije važne ili ne, pouzdane ili ne, vjerodostojne i lažne. Kod sve većeg broja djece i mladih uočena je neka vrsta poremećaja pažnje i sposobnosti koncentracije te nedostatak motivacije.

Površni čitatelji zanemaruju perspektivu drugih ljudi, ne koriste kritičku analizu i nemaju empatiju prema drugima. Zbog toga dolazi do digitalne demencije, promjena na mozgu što rezultira nedostatkom imaginacije, ograničenim vokabularom koji postaje sve plići i uži. Stoga poučavanje čitanja s razumijevanjem i dubinskog čitanja jedna su od najvažnijih zadaća koje učitelji danas mogu imati (Peti-Stantić 2019: 55).

Autorica navodi da je čitalačka pismenost shvaćena kao razumijevanje, tumačenje i vrednovanje tekstova različitih sadržaja i struktura, njihovo korištenje i razmišljanje o njima radi postizanja osobnih ciljeva, stjecanja i razvijanja znanja i stavova te osposobljavanje za cjeloživotno učenje (Peti-Stantić 2019: 120). Iako je čitanje vještina koja je svojstvena ljudima, ono je aktivnost koja se uči, vježba, koja zahtijeva vrijeme, trud i napor koji kada se savlada postaje zadovoljstvo. Što više čitamo, to smo sposobniji za čitanje. Što manje čitamo, to smo lošiji u čitanju. Izazov svakog učitelja i knjižničara je kako pretvoriti prisilu čitanja u čitateljski užitak i ugodu. Stoga je ključna uloga obrazovnog sustava oblikovati programe i kurikule koji će kreativno pristupiti procesu poučavanja čitanja. No, poučavanje čitanja ne može se uspješno provoditi samo čitanjem već i brojnim drugim aktivnostima i metodama koji razvijaju dubinsko i kritičko čitanje.

OBLICI POTICANJA ČITANJA

Potaknuti učenike na čitanje jedna je od najvažnijih zadaća nastave hrvatskoga jezika u području književnosti. Kod učenika današnjih generacija sve je više primjetna kriza čitanja i nesklonost književnim djelima pa je stoga još veći teret na odgojno-obrazovnim ustanovama u smjeru poticanja čitanja i razvijanja čitateljskih navika. Dijete motivirano na čitanje ima pozitivan stav prema knjigama, tekstovima i procesu čitanja i to mu je ugodna aktivnost u slobodno vrijeme. Kako bismo to razvili i kod ostalih učenika potrebno je koristiti različite oblike rada i strategije poticanja čitanja. Pozitivno čitateljsko okruženje, knjižni kutići u razredima, knjižni ormarići na otvorenom u školskim dvorištima i parkovima, čitateljsko kazalište, literarna druženja i organizirani odlazak u knjižnicu, bajkaonice i pričaonice samo su neki od njih koji su već ustaljeni u učionicama i školama. Osnovna škola „Grigor Vitez“ u Osijeku koristi sve navedene strategije, a posebno smo ponosni na našu knjižnicu na otvorenom smještenoj u dvorištu škole koja je većim dijelom park šuma. Upravo taj kontekst potaknuo je autorice ovog članka na osmišljavanje

i provedbu nove metode poticanja čitanja nazvane šumski knjigolov.

Slika 1. Mala otvorena knjižnica

KNJIGOLOV KAO METODA

Današnje generacije učenika odrasle u svijetu digitalnih uređaja i medija na dlanu kojima su informacije dostupne u svakom trenutku i na svakom mjestu čitanje bilo kakvog sadržaja doživljavaju kao opterećenje, dosadno im je i smatraju proces čitanja gubljenjem vremena. Kako bismo ih potaknuli na čitanje treba im ponuditi širinu književnih i neknjiževnih djela, a ono što bi odgovaralo njihovom užurbanom načinu života u kojem prevladava kratkotrajna pozornost su sažetci. U skraćenim inačicama poznatog književnog djela mogu pronaći poticaj za njegovo cjelovito čitanje. Upravo zbog toga cilj metode *knjigolova* ponuditi je učenicima odabrane ulomke kako bismo ih njihovim čitanjem zainteresirali na čitanje ostatka knjige.

Sam naziv *knjigolov* odabran je jer je metoda osmišljena kao spoj čitanja i kinezioloških aktivnosti. Cilj je u temeljito osmišljenoj potrazi, tijekom koje se od učenika zahtijeva kretanje po određenom prostoru, pronaći odnosno uloviti knjigu. Kako bi saznali naziv knjige učenici ga trebaju otkriti kroz jedan ili više tragova. Nakon otkrivenog naziva potrebno je uputiti učenike na dio knjige ulomak za čitanje. Kroz različite načine potrebno je provjeriti stupanj razumijevanja onog što je učenik pročitao i na kraju ga nagraditi. Knjigolov se organizira kao zanimljiva čitalačka aktivnost u kojoj učenik sudjeluje zajedno s vršnjacima. Važno je da učenik ima osjećaj da je u kratkom vremenu izgradio vještinu čitanja u kojoj je uspio i da je za to nagrađen. Nagrada je u našem slučaju knjigolova bio broj dio šifre koji otključava lokot sa skrivenim blagom.

Aktivnosti Šumskog knjigolova organizirane su u OŠ „Grigor Vitez“ tijekom mjeseca svibnja 2021. godine kao dio projektnog dana na temu poticanja čitanja. U aktivnostima knjigolova sudjelovali su uče-

nici 6. razreda. Kako bismo ih potaknuli na cjelovito čitanje književnih djela odabrali smo šest naslova različitih književnih žanrova za koje smo temeljem osobnog iskustva pretpostavljali da bi se učenicima svidjeli i da bi te naslove željeli pročitati u cijelosti. Književna djela odabrana za Šumski knjigolov su:

1. Laura Dockrill: Darcy Burdock
2. Les Martin: Mladi Indiana Jones i tajni grad
3. Hrvoje Kovačević: Tajna Ribljeg Oka
4. Milivoj Matošec: Tiki traži Nezanca
5. Zvonimir Milčec: Zvižduk s Bukovca
6. Ivan Kušan: Lažeš, Melita

Za svako književno djelo pripremljeni su tragovi koji su učenike vodili do ormarića knjižnice na otvorenom. Radi zanimljivosti potrage u njega su dodane još neke nasumično odabrane knjige te je tako napunjeni ormari bio pravi izazov tijekom potrage. Prilikom ulaska u učionicu koja je bila polazište potrage i mjesto za čitanje i rad učenici su se na početku podijelili u tri skupine. Svaki učenik je prilikom ulaska u učionicu odabrao naljepnicu sa crvenim, žutim ili zelenim balonom na koju su napisali svoje tajno detektivsko ime. Odabirom boje balona sami su se podijelili u skupine. Voditeljica je objasnila pravila ponašanja i *knjigolov* je počeo čitanjem motivacijske priče:

Mnogi lovci na blago od davnina su istraživali otoke, pustinje, prašume i morske dubine no nitko se nije sjetio blago potražiti u školskoj knjižnici. U mračnom, prašnjavom kutu u spremištu školske knjižnice pronađen je kovčeg. Zaključan je lancem i trostrukim lokotom. Što se u njemu krije saznat ćete ako uspješno riješite postavljene zagonetke. Koristeći skrivene tragove doći ćete do rješenja: brojeva s pomoću kojih ćete otključati lokot, otvoriti kovčeg i otkriti skriveno blago. Podijelite se u skupine, preuzmite prvi zadatak i neka Šumski knjigolov započne!

Nakon čitanja motivacijske priče voditeljice su učenicima pokazale škrinju okovanu lancem zaključanu s tri lokota. Svaka skupina trebala je pročitati tri ulomka odabranih knjiga, riješiti zadatke razumijevanja pročitano i svakom knjigom otkriti jedan broj te tako otključati lokot s tri broja. Šumski knjigolov završava kada sve tri skupine otključaju sva tri lokota. Učenicima je naglasak stavljen na kvaliteti odrađivanja zadataka kao i razvoju spoznaje da iako su različitih boja i čitaju različite ulomke timovi trebaju surađivati jer aktivnost završava tek onda kada sva tri tima otključaju svatko svoj lokot.

PREGLED AKTIVNOSTI PRIPREMLJENIH UZ KNJIGE

Prvi trag za svaku skupinu nalazio se u koverti odgovarajuće boje. Trag je bila zagonetka koja je upućivala učenike na otkrivanje naslova knjige. Uz knjigu Darcy Burdock spisateljice Laure Dockrill učenici su trebali naziv knjige pronaći u novinama u kojima je naslov bio označen nevidljivom tintom dok su broj

poglavlja otkrili rješavanjem matematičkog zadatka.

Vjerujte tragači, ovo šala nije

Prvi se zadatak u novinama krije.

Nevidljivom tintom slova vas zovu

Na čitanje knjige i igru novu.

Zatim krenite dalje, tajna nije

Sljedeći se zadatak uz mlada stabla krije.

Kocku pronađite, zadatak riješite,

pa tako poglavlje iz knjige otkrijte.

Slika 2. Nevidljiva tinta

Slika 3. Cezarova šifra

Nakon čitanja 11. poglavlja zadatak na temelju čitanja bio je popuniti kružnu križaljku, a rješenja upisati u smjeru kazaljke na satu. U osjenčanim poljima križaljke krijo se broj pet.

Uz knjigu Mladi Indiana Jones i tajni grad koju je napisao Les Martin učenici su naziv knjige pronašli u obliku Snote poruke, dok su broj poglavlja otkrili rješavanjem poruke napisane Morseovim kodom. Nakon čitanja odabranog poglavlja rješavali su kratku osmosmjerku, a slova koja su upisali u osjenčana polja donosila su rješenje: broj četiri.

Do naslova knjige Tajna Ribljeg oka koju je napisao Hrvoje Kovačević učenici su došli dešifriranjem poruke koje je bila napisana Cezarovom šifrom. Poglavlje koje su trebali pročitati učenici su otkrili čitanjem naopakog teksta pomoću zrcala. Nakon čitanja odabranog ulomka učenici su riješili križaljku. Slova

upisana u osjenčana polja otkrivala su broj sedam.

Drugi trag za svaku skupinu nalazio se iza QR koda, svaka skupina je imala QR kod u svojoj boji. Primjer jedne skupine pročitajte u nastavku:

U šumi ispred škole pronađite stablo

Što crvenu oznaku na sebi krije

Tajno mjesto vam ona pokazuje

Kopajte zemlju, to teško nije.

Učenici su u parku koji okružuje Grigoricu potražili stablo oko kojega je bila zavezana vrpca boje njihove skupine. Za rad im je ovaj puta trebao vrtni alat jer je zadatak u obliku puzzli (slagalice) bio zakopan u plastičnoj kutijici plitko ispod površine. Slaganjem slagalice otkrili su naslov knjige, dok je na poleđini bila napisana uputa o ulomku kojeg treba pročitati. Zadatak nakon čitanja ulomka bio je riješiti digitalni kviz znanja izrađen u alatu Genial.ly. Na zadnjem koraku kviza nakon što su učenici točno odgovorili na sva pitanja otkrili su drugi broj u lokotu svoje skupine. Knjige ponuđene po skupinama u drugom koraku bile su: Tiki traži Neznanca (Milivoj Matošec), Zvižduk s Bukovca (Zvonimir Milčec) i Lažeš, Melita (Ivan Kušan).

Slika 4. Snote poruka

U otkrivanju trećeg broja na lokotu učenicima smo ponovo ponudili knjige iz prvog dijela samo smo zamijenili skupine. Početni tragovi koji su otkrivali nazive knjiga bili su isti kao u prvom dijelu: nevidljiva tinta, Snote poruka i Cezarova šifra. Kako bi mjesto gdje se nalazi poruka trebali su probušiti balon, iz njega izvaditi slova i od njih složiti riječ koja ga je otkrivala.

*Vjerujte tragači, ovo šala nije
 Treći se zadatak u slovima krije.
 Složite riječ jer slova vas zovu
 Na čitanje knjige i igru novu.*

Broj poglavlja za pročitati otkrili su rješavanjem matematičkog zadatka dešifriranjem poruke napisane Morseovim kodom i čitanjem naopakog teksta pomoću zrcala. Zadatci nakon čitanja bili su kružna i obična križaljka te osmosmjerka. Slova u osjenčanim poljima otkrivala su točna rješenja: posljednji broj lokota.

Slika 5. Morseova šifra

Najveće oduševljenje i vrhunac napetosti bio je trenutak otključavanja posljednjeg lokota. U škrinji se nalazilo slatko blago kao i diplome u obliku označivača stranica. Diplome su učenicima podijelile voditeljice kao poticaj za daljnje čitanje.

EVALUACIJA

Učenicima je za provođenje svih aktivnosti šumskog knjigolova bilo potrebno 60 minuta. Nakon provedenih aktivnosti voditeljice su s učenicima razgovorom u krugu provele evaluaciju. Postavljanjem poticajnih pitanja od učenika dobile su povratnu informaciju o njihovom osobnom doprinosu radu skupine i o težini zadataka tijekom knjigolova. Tijekom razgovora voditeljice su saznale koja se knjiga učenike najviše dojmila te o njihovoj spremnosti i zainteresiranosti da nakon pročitanih ulomaka pročitaju cjelovito književno djelo. Svima su preporučile posjet knjižnici i posuđivanje knjige.

KNJIGOLOV U BUDUĆNOSTI

Knjigolov kao metoda poticanja čitanja ima nekoliko prednosti: u kratkom vremenu učenicima je ponuđeno više odabranih lektirnih djela, čitanjem ulomaka učenike motiviramo na cjelovito čitanje, *knjigolov* omogućuje čitanje raznovrsnog štiva u različitim kontekstima, stvaranje ugodnog iskustva čitanja, a i generacijski je primjenjiv na sve uzraste. Želja autorica ovog članka je provesti *knjigolov* i s djecom u dječjim vrtićima kao i korisnicima staračkih domova. U dječjim vrtićima trebala bi posebna prilagodba i pomoć odraslih osoba za glasno čitanje slikovnica i tu vidimo mogućnost uključivanja roditelja u čitalačke aktivnosti. Zadatke *knjigolova* i potrage u ovom slučaju treba prilagoditi uzrastu i sposobnostima djece. Korisnici staračkih domova jako puno čitaju. Njima je više od poticanja čitanja potrebno ponuditi književne i neknjiževne naslove suvremenih domaćih i stranih spisatelja. U staračkim domovima aktivnosti *knjigolova* trebalo bi osmisliti pazeći na mogućnosti prostora i tjelesne sposobnosti sudionika treće životne dobi. Provedbom u ovim ustanovama mogli bismo dokazati da je *knjigolov*, ako se dobro osmisli, moguće provesti od najranije do najkasnije dobi.

ZAKLJUČAK

U Godini čitanja 2021. središnje aktivnosti u odgojno-obrazovnim ustanovama i društvu općenito bile su usmjerene na poticanje interesa i motivacije za čitanje, razvijanje čitateljskih sposobnosti i stvaranje čitatelja koji čita iz zadovoljstva i užitka. Čitanje sjedinjuje misaonu, emocionalnu, voljnu i maštovitu aktivnost čitatelja, a veći angažman u čitalačkim aktivnostima i primjena učinkovitih strategija učenja i čitanja preduvjet su dobrim postignućima u čitalačkoj pismenosti. U tom kontekstu posljednjih godina popularne su razne metode rješavanja problema kroz pronalazak tragova, rješavanje i povezivanje zagonetki, rješavanje logičkih zadataka i otkrivanja šifri u zadanom vremenu. Ovakav suradnički način učenja kroz igru zahtijeva timski rad, komunikaciju, samoinicijativnost, toleranciju, prihvaćanje različitosti i primjenu znanja. Kroz igru ostvaruje se učenje istraživanjem, razvoj psihomotornih vještina kod sudionika te natjecateljski duh i kreativnost. Ovakva metoda pogodna je kao metoda u nastavi s ciljem oblikovanja pozitivnih stavova prema nastavnom predmetu. Vrlo je jednostavna prilagodba zadataka nastavnim sadržajima, a najbolje ga je prirediti za sat usustavljanja gradiva i međupredmetne teme.

LITERATURA

Čudina-Obradović, Mira. 2008. *Igrom do čitanja : igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja.* Školska knjiga. Zagreb.

Dockrill, Laura. 2016. *Darcy Burdock. Mozaik knjiga.* Zagreb.

Gabelica, Marina; Težak, Dubravka. 2019. *Kreativni pristup lektiri.* Naklada Ljevak. Zagreb.

Kovačević, Hrvoje. 2012. *Tajna Ribljeg Oka.* Školska knjiga. Zagreb.

Kušan, Ivan. 2012. *Lažeš, Melita.* Znanje. Zagreb

Lekić, Ksenija i dr. 2007. Igram se, a učim! : dramski postupci u razrednoj nastavi. Hrvatski centar za dramski odgoj : Pili-poslovi. Zagreb.

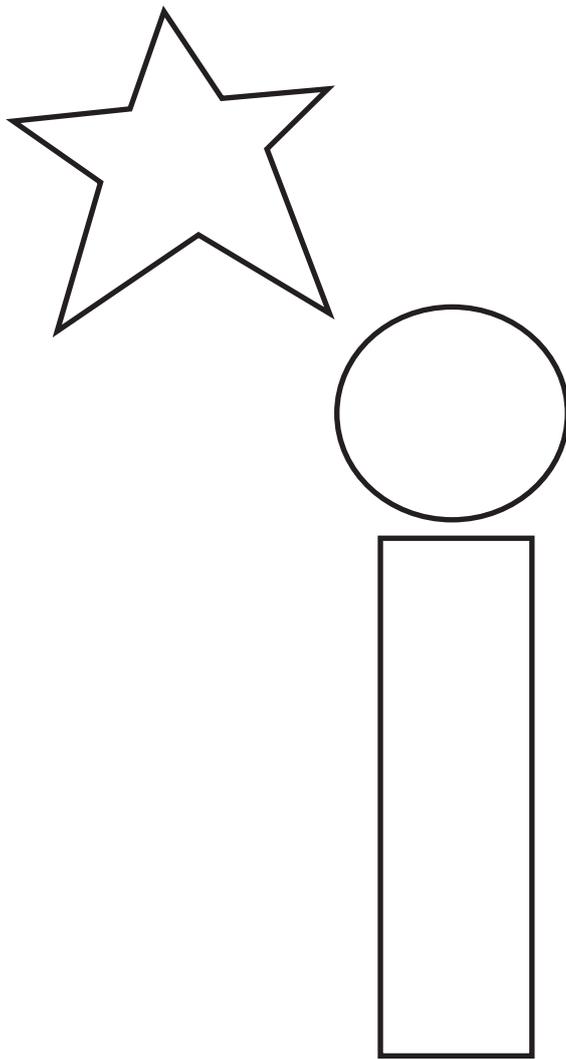
Martin, Les. 1996. Mladi Indiana Jones i tajni grad. Znanje. Zagreb.

Matošec, Milivoj. 1994. Tiki traži neznanca. Znanje, Zagreb.

Milčec, Zvonimir. 1990. Zvižduk s Bukovca. Mladost. Zagreb.

Peti-Stantić, Anita. 2019. Čitanjem do (spo)razumijevanja : od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Naklada Ljevak. Zagreb.

Zimmermann, Susan. 2009. 7 ključeva čitanja s razumijevanjem. Ostvarenje d.o.o. Zagreb.

SREDNJA ŠKOLA

ERAZMUSOVCI IZ MATEMATIČKE

Sanja Galic

sanja.galic1@skole.hr

III. gimnazija Osijek

SAŽETAK

Erazmusovci iz matematičke su skupine Erasmus+ projekata KA 229 – partnerstva za razmjenu u školama „Sve za prirodu, priroda za sve“ i „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“ na školskoj društvenoj mreži Yammer, koji se od rujna 2020. provode u III. Gimnaziji Osijek. Oba projekta pripadaju međupredmetnoj temi Održivi razvoj (problemi okoliša, osviješteno građanstvo, profesionalna orijentacija) i kurikulumu Engleski jezik te pridonose razvoju ključnih kompetencija učenika. Ovo predstavljanje će prikazati rad školske knjižničarke s učenicima u radionicama i na diseminaciji projekata.

Ključne riječi: Erasmus+ projekti, kompetencije, odgovornost, održivi razvoj, profesionalna orijentacija, zaštita okoliša

SUMMARY

Erasmus students from math high school are groups of Erasmus + projects KA229- partnership for exchange in schools “Everything for nature, nature for all” and “Introduction of academic orientation and change of prejudices” on the school social network Yammer, which has been implemented since September 2020 in 3th Grammar school Osijek.

Both projects belong to international topic Sustainable Development (environment issues, aware citizenship, professional orientation) and the English language curriculum and contribute to the development of students’ key competencies. This presentation will show the work of the school librarian in workshops and on project dissemination.

Key words: Erasmus+ projects, competencies, responsibility, sustainable development, professional orientation, environment protection

UVOD

Erasmus+ program potpore obrazovanju omogućuje školama sudionicama stjecanje iskustva u međunarodnoj suradnji i jačanje svojih kapaciteta razmjenom dobre prakse. Od rujna 2020. III. Gimnazija Osijek sudjeluje u dva Erasmus+ projekta KA 229 – partnerstva za razmjenu u školama „Sve za prirodu, priroda za sve“ i „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“. Predviđeno je trajanje bilo dvije godine, no zbog provođenja u vrijeme pandemije COVID-19, produženi su na tri godine, kako bi se mogle održati sve predviđene mobilnosti.

Oba projekta, iako obuhvaćaju i druge, pripadaju međupredmetnoj temi Održivi razvoj (problemi okoliša, osviješteno građanstvo, profesionalna orijentacija) i kurikulumu Engleski jezik budući da je to jezik komunikacije među partnerima. Projekti pridonose razvoju svih osam ključnih kompetencija učenika.

Prikaz primjera dobre prakse više će se posvetiti projektu „Sve za prirodu, priroda za sve“ kojem je III. Gimnazija Osijek koordinator, a partneri su škole iz Nizozemske, Turske, Švedske, Litve i Grčke. U projektu „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“ koordinator je škola iz Francuske, a partneri su škola iz Grčke i III. Gimnazija Osijek.

Budući da se projekti odvijaju u uvjetima uzrokovanim bolešću Covid-19, većinom se provode online komunikacijom s partnerima, na školskoj društvenoj mreži Yammer u dvijema skupinama Erasmusovci iz matematičke i elektroničkom poštom. Prva mobilnost u projektu „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“ bila je virtualna. Samo je nekoliko radionica održano uživo (Genially i PRONI-a povodom Europskog tjedna održivog razvoja). Mobilnosti uživo kreću krajem rujna 2021. kojoj je domaćin bila Turska, a zatim se nastavljaju i ostale.

Knjižničarka u neposrednom radu s učenicima provodi knjižnično-informacijsko-medijsko obrazovanje i sadržaje međupredmetnih tema Održivi razvoj, Građanski odgoj, Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. I učenike i nastavnike upućuje u korištenje raznih digitalnih alata, važnost razvijanja ključnih kompetencija i poštivanja autorskih prava. Osim toga, dio je diseminacijskog tima koji predstavlja projektne aktivnosti i rezultate stručnoj (radionice, izlaganja) i široj javnosti. Jedan od oblika diseminacije projekata je objavljivanje rezultata nekih aktivnosti na mrežnoj stranici školske knjižnice <https://knjiznica3gimnazija.wordpress.com/>.

Projektne se aktivnosti mogu pratiti na mrežnoj stranici [III. Gimnazije Osijek](#), [Facebook III. Gimnazije Osijek](#) i [YouTube III. Gimnazije Osijek](#).

ERASMUSOVCI IZ MATEMATIČKE

Erazmusovci iz matematičke su skupine na školskoj društvenoj mreži Yammer dvaju Erasmus+ projekata KA 229 – partnerstva za razmjenu u školama koji se od rujna 2020. provode u III. Gimnaziji Osijek: „Sve za prirodu, priroda za sve“ i „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“.

Projekti povezuju sadržaje nastavnog predmeta Engleski jezik domene Samostalnost u ovladavanju jezikom i Međukulturna komunikacijska kompetencija (C.2.4., B.3.2. i B.4.3.)¹, budući da je to jezik komunikacije s partnerima, s nastavnim kurikulumima Geografija i Psihologija. U njima se ostvaruju odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetne teme Održivi razvoj koja „obuhvaća sve tri dimenzije održivosti – okolišnu, društvenu i ekonomsku te njihovu međuovisnost. Priprema učenike za prikladno djelovanje u društvu radi postizanja osobne i opće dobrobiti.“² Zastupljene su sve tri domene: Povezanost (važnost stanja ekosustava i uspostavljanja prirodne ravnoteže), Djelovanje (zaštita prirode i okoliša) i

¹ (Kurikulum nastavnog predmeta Engleski jezik za osnovne škole i gimnazije. 2019. : Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/07/EJ_OSiGM_kurikulum2.pdf : 97-105)

² (Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/ODR_kurikulum.pdf : 5)

Dobrobit (sudjelovanje u aktivnostima u školi i izvan nje). Budući da se odgojno-obrazovna očekivanja domene Dobrobit odnose na sudjelovanje u aktivnostima u školi i izvan nje (volontiranje) s ciljem poboljšanja kvalitete života u zajednici, pripadaju i domeni Društvena zajednica kurikuluma Građanski odgoj. Međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj te Učiti kako učiti, neizostavni su dio svakog projekta budući da takav oblik rada razvija sliku o sebi i drugima, kreativnost, kritičko i kreativno mišljenje, suradnju, zanimanje i odgovornost za preuzete obveze. U današnje vrijeme, pogotovo u uvjetima pandemije, nemoguć je rad bez uporabe informacijske i komunikacijske tehnologije, tako da su i odgojno-obrazovna očekivanja istoimene međupredmetne teme dio ovih projekata.

Školske godine 2020.-21. nastava u školi se provodi u uvjetima uzrokovanim bolešću Covid-19 prema Modelu B – mješoviti oblik nastave³. Stvorene su zbog lakše komunikacije projektnih timova s učenicima, budući da preporuke Ministarstva navode da se treba izbjegavati fizički kontakt učenika iz različitih odgojno-obrazovnih skupina/razrednih odjela⁴ te da se, ako prilikom izvođenja nekih oblika nastave nije moguće izbjeći fizički kontakt, nastava organizira na daljinu⁵. Naredne školske godine Ministarstvo donosi nove preporuke za izvođenje nastave kojima „Dopušteno je miješanje djece i učenika različitih odgojno-obrazovnih skupina koji su slične dobi i uobičajeno provode školske i izvanškolske aktivnosti zajedno s drugom djecom/učenicima i odgojiteljima/nastavnicima“⁶ uz pridržavanje epidemioloških mjera, no Erazmusovci iz matematičke i dalje djeluju.

Na samom početku projektni timovi i učenici su komunicirali pomoću projektne Gmail adrese, što je omogućilo organiziranje prve aktivnosti zajedničke za oba projekta: obilježavanje Erasmus dana. Učenici su u alatu Canva izradili postere s asocijacijama na teme projekata (zaštita okoliša i akademska orijentacija) i slali ih na Gmail. Koordinatorica projekata i knjižničarka su ih pregledale i komentirale s ciljem davanja povratne informacije o ostvarivanju ishoda (vrednovanje kao učenje). Svi plakati su uključeni u dvije virtualne izložbe: [50 nijansi Erasmusa u III. Gimnaziji Osijek](#) (digitalni alat MS PPT, autorica Karla Kulić, učenica i Sanja Galic, knjižničarka) i [Erasmus+ u III. Gimnaziji](#) (digitalni alat [Emaze](#), autorica knjižničarka Sanja Galic). Motivacijski film za sudjelovanje u projektima [Prvi Erasmus+ projekti u III. Gimnaziji Osijek](#) snimili su sami učenici i postavili na školski YouTube kanal.

Projektne Yammer skupine, kao i projektnu Gmail adresu, izradila je školska koordinatorica projekata profesorica engleskog jezika Katarina Moržan, koja je i napisala prijavu projekta „Sve za prirodu, priroda za sve“ te okupila projektne timove.

Erazmusovci iz matematičke - Sve za prirodu, priroda za sve čini pedeset i dva člana, od toga su pet djelatnika: dvije profesorice engleskog jezika, profesorica geografije, pedagoginja i knjižničarka, a ostalo su učenici svih uzrasta.

Grupa Erazmusovci iz matematičke – Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda ima dva-

³ (Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolešću COVID-19: Pedagoška/školska godina 2020./2021. 2020. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Zagreb. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20rad%20u%20uvjetima%20povezanim%20s%20bolesti%20COVID-19%20u%20-%202020.%20-%202021.%20-%20203.%209.%202020..pdf> :18)

⁴ („Isto“: 11)

⁵ („Isto“ : 19)

⁶ (Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolešću COVID-19: Pedagoška/školska godina 2021./2022. 2021. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Zagreb. [https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20\(1\)_31%208.pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20(1)_31%208.pdf) : 25)

deset i šest članova, također pet djelatnika: dvije profesorice engleskog jezika, psihologinja, pedagoginja i knjižničarka, a ostalo su učenici koji su na početku projekta učenici trećih razreda, odnosno imaju sedamnaest godina.

U oba projekta prati se aktivnost svih učenika i najaktivniji se odabiru za putovanje u mobilnosti po vlastitom izboru (vrednovanje naučenoga).

PROJEKT „SVE ZA PRIRODU, PRIRODA ZA SVE“

III. Gimnazija Osijek je koordinator projekta „Sve za prirodu, priroda za sve“, a partneri su škole iz Nizozemske, Turske, Švedske, Litve i Grčke. Provedba je počela 1. rujna 2020. i trajat će dvadeset i četiri mjeseca, do 31. kolovoza 2022. godine.

Glavni ciljevi projekta su usklađeni s kurikulumom nastavnog predmeta Geografija i međupredmetne teme Održivi razvoj:

- poboljšati svijest i znanje učenika o problemima okoliša
- potaknuti učenike na sudjelovanje u ekološkim aktivnostima donoseći rješenja za probleme okoliša
- podići svijest i osjetljivost na ekološke probleme kod lokalne i šire zajednice
- uključiti učenike u razvijanje vlastite odgovornosti među ekološki osviještenim građanstvom.

Podciljevi projekta, usklađeni s kurikulumom nastavnog predmeta Engleski jezik i kurikulumima međupredmetnih tema Učiti kako učiti, Građanski odgoj i Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije, uključuju razvoj različitih kompetencija. Oni su:

- pomoći učenicima razviti kritičko promišljanje
- potaknuti suradničko odlučivanje kod učenika
- potaknuti interes za druge narode i kulture
- poboljšati komunikacijske vještine kod učenika
- potaknuti korištenje stranih jezika u svakodnevnoj i tematski specifičnoj komunikaciji
- poboljšati digitalne vještine svih sudionika
- omogućiti nastavnicima znanja, alate i iskustva nužna za primjenu stečene prakse u formalno/neformalno obrazovanje

Iz navedenih ciljeva i podciljeva proizašli su ishodi za učenike:

- djeluju u skladu s načelima održivoga razvoja s ciljem zaštite prirode i promoviranja socijalne pravde
- promišljaju o povezanosti vlastitoga načina života s utjecajem na okoliš i ljude
- sudjeluju u aktivnostima u školi i izvan škole za opće dobro
- predlažu načine unapređenja osobne i opće dobrobiti

Projekt povezuje sadržaje nastavnih predmeta Engleski jezik i Geografija, koja u konceptu Održivost „uključuje međudjelovanje prirodne osnove, stanovništva i gospodarskih djelatnosti u geografskome pro-

storu⁴⁷ te međupredmetne teme Održivi razvoj, Građanski odgoj, Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.

Budući da je provedba projekta počela i još traje u uvjetima uzrokovanim bolešću Covid-19, uvelike smo se u provedbi aktivnu oslanjali na digitalnu tehnologiju. Tako su razni digitalni alati korišteni za izradu logotipa (1. Slika) i slogana (MS Publisher, MS Bojanje, Canva). Google obrasci su korišteni za glasanje za njihov odabir i osvrt na prvu virtualnu aktivnost (vrednovanje za učenje). Logotip i slogan prvo su birani na školskoj razini svih škola partnera, a potom su svi partneri birali zajednički logotip i slogan. U oba su slučaja odabrani radovi učenika III. Gimnazije Osijek. Slogan projekta glasi: Ono za što se zalažem, na čemu stojim!

Slika 1. Logotip projekta i rezultati glasanja u Google obrascu

Projektne aktivnosti su raznovrsne. Često su učenici imali zadatak pogledati dokumentarni ili animirani film i napisati osvrt na njega (vrednovanje za učenje i vrednovanje naučenoga iz nastavnog predmeta Engleski jezik uz prethodnu najavu). Neki od njih su: Gretina generacija (HTV 1), Home (<https://www.youtube.com/watch?v=-GUEDISwZ3E>), Minja i klimatske promjene (<https://www.youtube.com/watch?v=u3FWOIULJnw>). Svatko je snimio kratki film o sebi kojim se predstavlja učenicima partnerskih škola, fotografirali su neke svoje aktivnosti: rezultat online upitnika Cleanup Day (<https://www.digitalcleanupday.org/>) i Ekološki otisak (<https://www.footprintcalculator.org/home/en>), odjenuti nešto zeleno povodom Dana planete Zemlje, volontersko čišćenje prirode, zagrliti stablo.

Pomagali su knjižničarki u čišćenju knjiga i izdvajanju jako oštećenih kao priprema za reviziju i otpis te preseljenje knjižnice. I prilikom same selidbe, iako su već započeli ljetni praznici za učenike, nekoliko njih je svakodnevno dolazilo pomagati slagati knjige na police prema uputama knjižničarke. Velika vrijednost provedenih aktivnosti je osnivanje školskog volonterskog kluba Volon3raj kojeg vodi profesorica Katarina Moržan (voditeljica Erasmus+ projekata).

Učenici su upućeni te posjetili stranicu Ukrajinke Elene Filatove o Černobilskoj nesreći nuklearne elek-

⁷ (Kurikulum nastavnog predmeta Geografija za osnovne škole i gimnazije. 2019. : Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skola-zazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/GEO_kurikulum.pdf :10)

trane (<https://onherbike.com/content/chernobyl>) i napisali osvrt na tu temu.

Sudjelovali su u različitim online ili radionicama uživo. Knjižničarka je sa skupinom učenika, koji su se pripremali za prvu mobilnost u Tursku, održala radionicu izrade Genially prezentacije (<https://genially/>). Rezultat radionice su tri interaktivne prezentacije koje učenici radili u paru i predstavili odakle dolaze: [Croatia: Country of more than 1000 Islands, Everything You need to know about the city Osijek, III. gimnazija Osijek](#). Nakon završetka izrade prezentacija, provedeno je vrednovanje kao učenje pomoću digitalnog alata [Mentimeter](#). Učenici su se u prvom pitanju (oblik Skala) izjasnili ocjenom od jedan, koja označava potpuno neslaganje, do pet, koja označava potpuno slaganje s tvrdnjom, koliko im je rad u alatu Genially bio: zanimljiv, zahtjevan za korištenje i poticajan za stvaranje sadržaja. U drugom pitanju (tip Višestruki odabir) su odabirali što im se najviše sviđelo: interaktivnost, različiti predlošci, mogućnost suradničkog uređivanja ili mogućnost naknadnog uređivanja. Rezultati pokazuju da im je interaktivni alat zanimljiv i poticajan, te da im se najviše sviđela interaktivnost (2. Slika).

Slika 2. Mentimeter vrednovanje rada u alatu Genially

Budući da je tijekom održavanja radionice i izrade prezentacija knjižničarka primijetila kako učenici ne poštuju uvijek autorska prava i da im nije potpuno jasan taj pojam, održala je i radionicu na tu temu. Osim toga, knjižničarka je okupila i skupinu učenika s kojima je izradila interaktivni [Kalendar zaštite prirode](#). U izradi navedenih prezentacija i kalendara knjižničarka elektroničkom poštom redovito komunicira s učenicima s ciljem davanja povratne informacije o ostvarivanju ishoda (vrednovanje kao učenje).

Nakon mobilnosti u Tursku nastao je, kao jedan od oblika vrednovanja kao učenje, učenički video uradak [Turska iz učeničke perspektive](#). Druga mobilnost u Litvu provedena je u siječnju ove godine. Naša je škola trebala biti domaćin mobilnosti u travnju ove godine, no kako je zbog provođenja u vrijeme pandemije

COVID-19 trajanje projekta produženo s dvije na tri godine, ta mobilnost će se održati u travnju 2023.

Radionica Info centra za mlade „Kupujemo li i trošimo li mnogo?“ je utjecala na učenike i navela ih na promišljanje već samom temom i bez sudjelovanja u radionici, budući da je tada tek najavljena. Na temu prekomjerne potrošnje je nastao plakat „Životni ciklus jedne majice“ (3. Slika) izrađen u digitalnom alatu Canva (<https://www.canva.com/>).

Slika 3. Životni ciklus jedne majice

Proizvod projekta je i njegova mrežna stranica, rad učenika, dostupna na poveznici <https://erasmus3gimba.000webhostapp.com/?fbclid=>. Do izrade stranice projekta materijale o njemu je na [mrežnu stranicu školske knjižnice](#) postavljala knjižničarka.

PROJEKT „UVOĐENJE AKADEMSKE ORIJENTACIJE I PROMJENA PREDRASUDA“

Službeni naziv drugog Erasmus+ projekta je „Introducing academic orientation and changing prejudice“. Projekt je na engleskom jeziku budući da je koordinator Ogec de Crest, škola iz Francuske. Na hrvatskom jeziku on glasi „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“. Osim III. Gimnazije Osijek, partner je i škola iz Portugala.

Glavni ciljevi projekta su:

1. promovirati i primijeniti profesionalnu orijentaciju među srednjoškolcima
2. proširiti znanje o različitim obrazovnim sustavima u zemljama partnerima, što učenicima može pomoći u odabiru budućih karijera
3. podići svijest o predrasudama vezanim uz vrste poslova (ženski/muški)
4. izgraditi europski identitet kod učenika upoznavajući različite kulture i načine življenja

Projekt povezuje kurikulume nastavnih predmeta Psihologija (Domena B / Ja i Domena C / Ja i drugi)⁸, budući da stječu uvid u svoje ponašanje (stereotipi, stavovi i predrasude) i sposobnost suradnje s drugi-

⁸ (Kurikulum nastavnog predmeta Psihologija za gimnazije, 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/07/PS_kurikulum.pdf : 22-25)

ma te upravljanja vlastitim životom i obrazovanjem (razvoj temeljnih kompetencija), i Engleski jezik s međupredmetnom temom Održivi razvoj. Ona utječe na razvoj osobnoga identiteta, prepoznavanje i poštivanje nacionalne kulturne baštine uz uvažavanje različitosti i drukčijih načina razmišljanja i življenja, omogućuje kritičko promišljanje različitih rješenja i načina djelovanja usmjerenih na održivost. Svrha je uskladiti ponašanje u svakodnevnome životu te njegovati vještine i osobine koje pridonose razvoju pravednoga društva-⁹ Uz njih su zastupljene međupredmetne teme Građanski odgoj, Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti te Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije.

Logotip je projekta biran na isti način kao u prethodno opisanom projektu glasovanjem pomoću Google obrasca: prvo na školskoj razini svih škola partnera, a potom su svi partneri birali zajednički. I ovoga je puta odabran rad učenika III. Gimnazije Osijek (4. Slika).

Slika 4. Logotip projekta i rezultati glasovanja u Google obrascu

Većina projektnih aktivnosti usmjerena je na upućivanje učenika u načine odabira vrste i mjesta studiranja budući da je prvi cilj projekta profesionalna orijentacija. Učenici su upućivani na sudjelovanje u online predavanjima i tribinama o školovanju i odabiru karijere, poput: Kako do studija u inozemstvu, Sajam visokog obrazovanja i stipendija, Central European University tjedan, Study in Ireland!, 15. tjedan psihologije, Reforma obrazovanja: pokušaji i improvizacije. Učenici su nakon svakog sudjelovanja u nekom događanju objavljivali svoja zapažanja i svoje fotografije (mora se u pozadini vidjeti webinar). Organiziran je posjet predstavi “Jedna od sestara” u izvedbi Katice Šubarić koja je na vrlo zanimljiv način prikazala kako je to kada živiš po tuđim očekivanjima i studiraš ono što roditelji žele i na kraju počneš slijediti svoj san (5. Slika).

Knjižničarka je održala radionicu Kompetencije u kojoj su učenici upoznati s osam ključnih kompetencija i promišljali o njihovom razvoju, odnosno posljedicama ako ih ne razvijemo.

⁹ (Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/ODR_kurikulum.pdf : 5-6)

U Yammer je skupini predstavila mrežnu stranicu [e-Usmjeravanje](#) na kojoj su učenici ispunjavali Upitnik interesa i kompetencija. Uputila ih je u način ispunjavanja Europass obrasca i korištenja besplatnih online digitalnih alata [Europass](#) i [Profil Europass](#).

Prva mobilnost provedena je kombinirano: zbog epidemiološke situacije prvo virtualno od 15.-17. ožujka 2021., a 22.-26. studenoga iste godine uživo (6. Slika).

Slika 6. Mobilnost u Francuskoj

Nakon virtualne mobilnosti provedeno je vrednovanje za učenje i vrednovanje kao učenje provedbom [Ankete o provedenoj mobilnosti](#) izrađene pomoću Google obrasca. Neki od odgovora na pitanje što im se svidjelo, a što ne su:

- Svidjelo mi se što smo uopće imali priliku upoznati naše vršnjake iz Portugala i Francuske te pokrenuti naš projekt bez obzira na to što trenutno nismo u mogućnosti putovati. Isto tako, mislim da smo se međusobno zblížili i na neki način saznali nešto novo i o sebi. Nije mi se svidjelo što je sve bilo relativno spontano te bez rezervnih planova.
- Svidjela mi se ideja virtualne mobilnosti i sve aktivnosti vezane uz nju, ali mi je žao što se nisam mogla bolje povezati sa svojim vršnjacima iz drugih zemalja zbog loše internetske veze.
- Profesorice su vrlo pristupačne i drage :) ,znamo da nije do njih ali zbog cjelokupne (ne)organizacije dosta vremena je provedeno ne radeći ništa.
- Svidjelo mi se druženje i izmjenjivanje zanimljivosti s prijateljima iz drugih država, a nije mi se svidjela neorganiziranost francuskih koordinatora.

Snimljeni su i intervjui s učenicima sudionicima mobilnosti uživo u [Francusku](#) koji se emitiraju na školskom razglasu pod središnjim odmorom u obje smjene i na školskom YouTube kanalu (vrednovanje kao učenje).

Naredna mobilnost u Portugal planirana je za 9.-13. svibnja 2022. godine.

ZAKLJUČAK

Od 1. rujna 2020. III. Gimnazija Osijek sudjeluje u dva Erasmus+ projekta KA 229 – partnerstva za

razmjenu u školama „Sve za prirodu, priroda za sve“ i „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“. Predviđeno trajanje projekata je bilo dvije godine, no zbog provođenja u vrijeme pandemije COVID-19, produženi su na tri kako bi se mogle održati sve predviđene mobilnosti.

Oba projekta pripadaju međupredmetnoj temi Održivi razvoj - budući da uključuju okolišnu, društvenu i ekonomsku održivost te kurikulumu nastavnog predmeta Engleski jezik zato što je to jezik komunikacije među partnerima. Ostale međupredmetne teme uključene u projekte su: Građanski odgoj, Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. Projekt „Sve za prirodu, priroda za sve“ povezan je i s kurikulumom Geografije, a „Uvođenje akademske orijentacije i promjena predrasuda“ s kurikulumom Psihologije. Projekti pridonose razvoju svih osam ključnih kompetencija učenika, upoznavanju samoga sebe, suradničkim vještinama, kritičkom i kreativnom mišljenju, prihvaćanju različitosti.

Budući da se projekti odvijaju u uvjetima uzrokovanim bolešću Covid-19, većinom se provode online komunikacijom s partnerima, na školskoj društvenoj mreži Yammer u dvije skupine Erasmusovci iz matematičke i elektroničkom poštom. Provedeno je i nekoliko radionica i mobilnosti uživo.

Učenici su se u različitim oblicima vrednovanja (za učenje, kao učenje i naučenog) ponašali vrlo odgovorno i iskreno. Pozitivno, ali i kritički, su se izražavali o takvom načinu rada, o svojim nastavnicima i suradnicima iz škola partnera.

Knjižničarka u neposrednom radu s učenicima provodi knjižnično-informacijsko-medijsko obrazovanje i sadržaje međupredmetnih tema Održivi razvoj, Građanski odgoj, Osobni i socijalni razvoj, Učiti kako učiti i Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije. I učenike i nastavnike upućuje u korištenje raznih digitalnih alata, važnost razvijanja ključnih kompetencija i poštivanja autorskih prava. Osim toga dio je diseminacijskog tima koji predstavlja projektne aktivnosti i rezultate stručnoj i široj javnosti.

LITERATURA

Bognar, Ladislav; Matijević, Milan. 2005. *Didaktika*. Školska knjiga. Zagreb.

Jensen, Eric. 2003. *Super-nastava: nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*. Educa. Zagreb.

Knjižica sa 17 globalnih ciljeva i 169 pridruženih podciljeva. 2015. Institut za društveno odgovorno poslovanje. Zagreb. http://idop.hr/media/87216/knjizica-ciljeva-i-podciljeva_sdgs.pdf

Kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/GOO_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/ODR_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole. 2019. Mini-

starstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/OSR_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum međupredmetne teme Učiti kako učiti za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/UKU_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/IKT_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum nastavnog predmeta Engleski jezik za osnovne škole i gimnazije. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/07/EJ_OSiGM_kurikulum2.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum nastavnog predmeta Geografija za osnovne škole i gimnazije. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/06/GEO_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Kurikulum nastavnog predmeta Psihologija za gimnazije. 2019. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Zagreb. https://skolazazivot.hr/wp-content/uploads/2020/07/PS_kurikulum.pdf (pristupljeno 16. studenog 2021.)

Maleš, Dubravka; Stričević, Ivanka. 2009. *Rad na projektu : izazov za djecu i odrasle.* Udruženje Djeca prva. Zagreb.

Matijević, Milan; Radovanović, Dijana. 2011. *Nastava usmjerena na učenika.* Školske novine. Zagreb.

Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolešću COVID-19: Pedagoška/školska godina 2020./2021. 2020. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Zagreb. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Modeli%20i%20preporuke%20za%20rad%20u%20uvjetima%20povezanim%20s%20bolešću%20COVID-19%20u%20-%202020.%20-%202021.%20-%20203.%209.%202020..pdf> (pristupljeno 24. siječnja 2022.)

Modeli i preporuke za rad u uvjetima povezanim s bolešću COVID-19: Pedagoška/školska godina 2021./2022. 2021. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. Zagreb. [https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20\(1\)_31%208.pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Modeli%20i%20preporuke%20za%20provedbu%20nastave%20u%202021-2022%20(1)_31%208.pdf) (pristupljeno 24. siječnja 2022.)

Terhart, Ewald. 2001. *Metode poučavanja i učenja: uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja.* Educa. Zagreb.

ŠKOLSKI PROJEKT ČESI U ZAGREBU - DOPRINOS ČEHA RAZVOJU ZAGREBA

Ruža Jozić

ruza.jozic2@skole.hr

Gimnazija Sesvete, Zagreb

Suzana Pešorda

suzana.pesorda@skole.hr

Gimnazija Sesvete, Zagreb

SAŽETAK

Kako je jedan od zadataka škole i školske knjižnice promicanje multikulturalnosti te interkulturalnog odgoja i obrazovanja, proveli smo školski projekt na temu doprinosa Čeha razvoju Zagreba i pokazali kako jedna manjinska zajednica može doprinijeti razvoju većinske, a istodobno održati identitet pripadnika manjine, njegovati kulturu i jezik svojih predaka. Željeli smo taj doprinos učiniti vidljivim i na taj način potaknuti učenike da budu otvoreni u prihvaćanju drugog, uvažavanju vrijednosti svake osobe te pokazati kako su oblici suživota mogući. Pripremajući ovu temu s učenicima i nastavnicima ostadosmo zavidljivi koliko je znanja, rada i marljivosti doseljenih Čeha ugrađeno u hrvatski i zagrebački znanstveni, gospodarski, kulturni i umjetnički život. Veze Hrvata i Čeha su brojne i čvrste – od višestoljetnog života u zajedničkoj državi do suradnje i razumijevanja u naše vrijeme.

Ključne riječi: Česi u Zagrebu, Češka beseda, bohemizmi u hrvatskom jeziku, Zagreb od 18. do 20.st., zagrebačke ulice.

SUMMARY

Since one of the tasks of the school and school library is to promote multiculturalism and intercultural education, we conducted a school project on the Czechs' contribution to the development of Zagreb and showed how a minority community can contribute to the development of the majority one while simultaneously maintaining its sense of national identity, culture and language. We wanted to make this contribution visible and thus encourage students to be open-minded, to value each individual and to understand that coexistence is possible. While preparing this topic with students and teachers, we were amazed at how much knowledge, work and diligence of Czech immigrants has been incorporated into Croatian and Zagreb's scientific, economic, cultural and artistic life. The ties between Croats and Czechs are numerous and strong - from centuries of life in a common state to cooperation and understanding in our time.

Key words: Czechs in Zagreb, Česká beseda, Czech words in Croatian, Zagreb from 18th till 20th century, the streets of Zagreb

UVOD

Već skoro tisuću godina, a možda i duže, traju susreti Hrvata i Čeha u kojima se oba bliska slavenska i srednjoeuropska naroda uzajamno oplemenjuju i duhovno obogaćuju. Zajednička povijest Hrvata i Čeha puna je velikana i događaja koji ih povezuju i o njima se u posljednje vrijeme sve više piše i govori. U hrvatskoj publicistici brojne su knjige i članci o češkim tragovima u Hrvatskoj, posvećeni češkoj manjini, znamenitim Česima ili hrvatskim velikanima češkog porijekla. Neosporni su zajednički duhovni i kulturni temelji Čeha i Hrvata, o čemu svjedoče stoljetne veze. Iako je slavenski prostor tijekom povijesti bio geografski, kulturološki, vjerski i politički podijeljen, Česi i Hrvati su bili povezani zajedničkim pismom (glagoljicom) i slavenskim bogoslužjem. Kontinuirano doseljavanje Čeha u Hrvatsku trajalo je gotovo stoljeće i pol, a migraciju je olakšavala pripadnost obiju zemalja Habsburškoj Monarhiji. Od sredine XVIII. pa do kraja XIX. stoljeća u hrvatske su se gradove doseljavali službenici, obrtnici, učitelji, vojnici i glazbenici, a u manufakture u unutrašnjosti čitave radničke obitelji (proizvodnja stakla, cigle i dr.). Iznimnu skupinu čine Česi koji su svojim znanstvenim, umjetničkim i stručnim radom značajno obogatili hrvatsku kulturu u najširem smislu te su postali sastavni dio hrvatskoga kulturnoga i znanstvenoga nasljeđa.

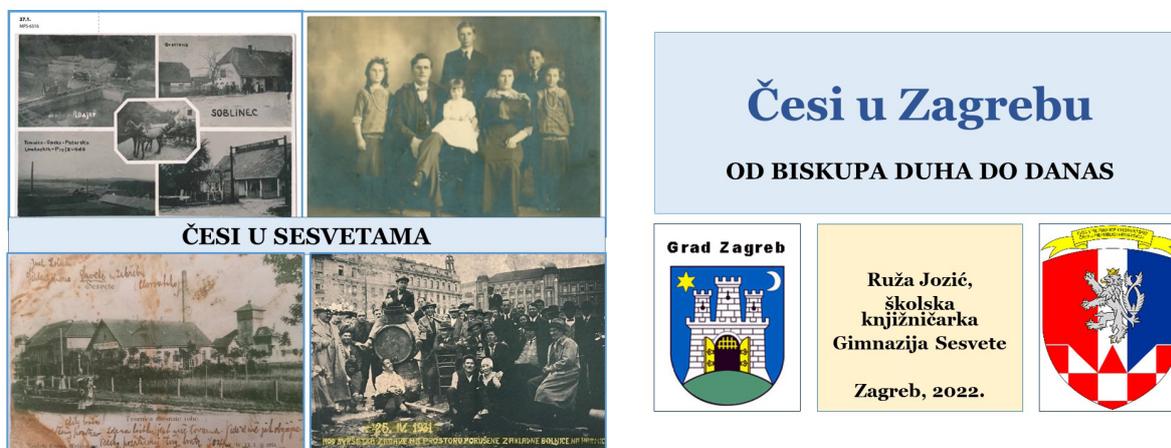
ISTRAŽIVAČKI RAD UČENIKA: ČESI U ZAGREBAČKIM TOPONIMIMA

Cilj je našega istraživanja bio bolje upoznati svoj grad, njegove znamenite ljude „čitanjem grada“ te istražiti zasluge i porijeklo osoba po kojima su nazvane zagrebačke ulice i trgovi. Koliko jedna nacionalna manjina može biti korisna za neku sredinu, njezin napredak i razvoj pokazat ćemo na primjeru češke nacionalne manjine u Zagrebu. Kako je tema istraživanja bila posvećena multikulturalnosti i bogatstvu življenja koje nacionalne manjine donose u neku sredinu, istraživanje je provedeno u suradnji s predmetnim nastavnicima i učenicima škole. Istraživanje učenika 3. i 4. razreda proveli smo krajem školske godine (ožujak-svibanj 2021.) na inicijativu knjižničarke i u suradnji s profesorima hrvatskog jezika, povijesti i geografije. U istraživanje su uključeni zainteresirani učenici u korelaciji s nastavnim predmetima: povijest (zavičajna povijest) i geografija (Hrvatska i njezine uže cjeline – gradovi i naselja), a u nastavi hrvatskoga jezika obradom nastavnih sadržaja iz leksikologije. Istraživanje je imalo nekoliko tematskih zadataka koje su učenici odradili u manjim skupinama i u suradnji s predmetnim nastavnicima. Naši su istraživački zadaci bili sljedeći:

- Istražiti političke, kulturne, jezične i druge veze Hrvata i Čeha tijekom stoljeća.
- Istražiti osobe u nazivima zagrebačkih ulica i trgova, a češkog su porijekla.
- Istražiti i znamenite Hrvate u Pragu i njihova spomen-obilježja.
- Istražiti osobe po kojima su nazvane zagrebačke ulice u digitaliziranoj zbirci *Zagrabiensia*, zavičajnoj zbirci grada Zagreba, njegovih stanovnika, njihove povijesti i kulture.
- Posjetiti *Češku besedu* u Zagrebu, upoznati rad ovoga društva i njihovu knjižnicu.
- Pripremiti popularno predavanje za učenike u školi: Stoljetna povezanost Hrvata i Čeha u suradnji

s *Češkom besedom* u Zagrebu te promociju knjige Marijana Lipovca i Franje Vondračeka: *Hrvati u Pragu*.

- Učenici Čitateljskog kluba čitaju knjige čeških pisaca iz školske knjižnice (F. Kafka, M. Kundera, M. Viewegh i dr.), pripremaju sažetke, predstavljaju ih na zajedničkoj izložbi čitanjem odabranih ulomaka. (Paralela: GavranFest u Pragu – posvećen Miri Gavranu).
- Učenici Medijskog odgoja pripremaju projekciju filma Jirija Menzela (*Selo moje malo* ili neki drugi) za ostale učenike.
- Učenici Likovne grupe koriste likovne motive češkoga slikara Alfonsa Muche – pokret Secesija i *Art decoa*, za oblikovanje pozivnice, letka, brošure i materijala za izložbu.
- Sve istraženo predstaviti u školi na zajedničkoj izložbi uz Mjesec hrvatskoga jezika 2022. ili uz Projektni dan (krajem travnja 2022.), kao i u Češkom domu i Češkoj besedi u Zagrebu (svibanj 2022.), uz Dan grada Zagreba.
- Projekt predstaviti u javnosti (izložbu u Narodnom sveučilištu Sesvete, rujan 2022. i na portalu sesvete-danas.hr ili nekom TV kanalu).
- Nastavak našega istraživanja: Česi u Sesvetama, provode učenici u Geografsko-povijesnoj istraživačkoj skupini Gimnazije Sesvete u suradnji s Muzejom Prigorja Sesvete.

Istraživanje učenika krenulo je iz školske knjižnice, gdje su dobili upute i savjete, planove grada, proučili leksikone i monografije o povijesti grada Zagreba. Za početak istraživačkog rada učenici su proučili u literaturi i drugim izvorima doprinos Čeha razvoju kulturnog i javnog života Zagreba u 19. i 20. stoljeću, istražili su zaslužne Čeha, kao i veze naših istaknutih pojedinaca sa Češkom i Pragom (studij, školovanje, boravak, rad, suradnja). Istraživački se rad učenika odvijao u skupinama s određenim zadacima, koristeći priručnu zbirku i stručnu literaturu u školskoj knjižnici, mrežne izvore, kao i digitaliziranu zbirku *Zagrabiansia* KGZ-a. Skupine učenika istražuju: graditelje, znanstvenike, pisce, glazbenike, glumce, umjetnike i privrednike koji su doprinijeli razvitku Zagreba, a bili su češkog podrijetla ili doseljeni Česi u Zagrebu. Uslijedio je i odlazak učenika na gradske ulice i trgove, bilježenje i zapisivanje koje je bilo tematski usmjereno. Skupine učenika istražuju djelovanje Čeha u različitim oblastima prema tematskim područ-

jima koja su istraživali, pregledavaju fotografije nekih zagrebačkih lokaliteta: nazive ulica, spomenike, spomen-ploče i sl. te istražuju tko su te osobe i zašto im se Zagreb odužio na taj način. Zasebna skupina učenika istražila je portal Češke besede u Zagrebu, a nakon toga je dogovoren i posjet tom Društvu. Svaka je skupina učenika dobila jednu od istraživačkih tema za obradu, a one su bile sljedeće:

Književnici i umjetnici u nazivima zagrebačkih ulica:

- književnici češkog podrijetla koji su doprinijeli razvoju hrvatske književnosti ili su oblikovali hrvatski književni identitet, kao što su: August Šenoa, Vjenceslav Novak i Milutin Cihlar Nehajev;
- glazbenici - Ivan Zajc, Fran Lhotka i Vaclav Huml;
- kazališni djelatnici - Marija Ružička-Strozzi, Nina Vavra, Josip Freudenreich i dr. ;
- likovni umjetnici - Mila Wood (kiparica).

Znanstvenici i graditelji u nazivu zagrebačkih ulica i trgova:

- arhitekti i graditelji - Ivan Eithier, Bartol Feldbinger, Vjekoslav Bastl i Lavoslav Kalda;
- znanstvenici - Gustav Janeček, Đuro Pilar, Oton Kučera, Albert Bazala; Karel Zahradnik;
- područje medicine i veterine - Dragutin Mašek, Eugen Podaubsky;
- područje sporta - Franjo Hochman, Josip Hanuš.

Učenici su u svom istraživanju otkrili puno znamenitih osoba u gradu Zagrebu u nazivu ulica, a češkog su porijekla ili su Česi koji su živjeli u Zagrebu. Ovdje izdvajamo ono najvažnije što smo istražili i time bolje upoznali svoj grad i njegove lokalitete.

KAKO SU ČESI DOPRINIJELE RAZVOJU ZAGREBA I KAKO SE ZAGREB ODUŽIO SVOJIM ČESIMA?

Grad Zagreb se većini najistaknutijih osoba koje potječu iz Češke, kao i ostalim velikanima, odužio davanjem njihovih imena gradskim ulicama. U Zagrebu danas ima tridesetak javnih površina koje su svojim nazivima vezane uz Češku i pojedince porijeklom iz te zemlje, a većina ih se nalazi u širem gradskom središtu. Svoje mjesto u Zagrebu dobio je najštovaniji češki svetac, sveti Ivan Nepomuk, kojemu je izgrađena mala kapelica u drugoj polovici 19. st. na rubu parka Ribnjak, uz Langov trg. Osim znamenitim Česima, Zagreb je počast iskazao i glavnom češkom gradu Pragu, koji od 1928. god. ima ulicu u samom srcu grada – Praška ulica.

„Češki“ naziv nosi i jedna od najpoznatijih zagrebačkih ulica, *Masarykova*, nazvana u čast utemeljitelja i prvog predsjednika Čehoslovačke 1930., povodom njegova 80. rođendana. U vrijeme NDH ulica se zvala Šufflayeva, no 1945. godine vraćeno joj je Masarykovo ime. Masaryk je u Zagrebu boravio 1891. i 1909., a osim ulice za života je dobio i dvije počasti – 1921. izabran je počasnim doktorom zagrebačkog Sveučilišta, a 1930. i počasnim članom JAZU. Osim Masaryka, svoju javnu površinu za života je dobila i Sofija Jelačić, supruga bana Jelačića, oko 1852. godine. Na Tuškancu je jedno uređeno šetalište nazvano po njoj *Sofijin put*, ali je vlast 1945. počela uklanjati uspomene na istaknutog hrvatskog bana pa je *Sofijin*

put preimenovan u *Dubravkin put*, prema obližnjoj baraci u kojoj je bio mliječni restoran *Dubravka*.

Među zagrebačkim Česima, svoju je ploču s imenom najduže (više od 900 godina), čekao prvi zagrebački biskup Duh. Tek 2005. njegovim su imenom nazvane stube koje spajaju Tkalčićevu ulicu s parkom pokraj Opatovine. Još su dva Čeha dobila ulice u Zagrebu, iako nisu imali izravne veze sa Zagrebom. To su Josip (Josef) Rassel, izumitelj broskog vijka, po kojemu je imenovana ulica u zagrebačkom Sigetu i skladatelj Bedrich Smetana, koji ima ulicu u naselju Prečko.

Svoje su ulice dobili znameniti glazbenici češkog porijekla: Fran Lhotka u Prečkom i Ivan Zajc na Lašćini, Franjo Pokorny u Maksimiru, a u naselju Trstik nalazi se ulica Milana Sachsa i kazališnog redatelja Tita Strozija. Glazbeniku Vaclavu Humlu Zagreb se odužio u Podsusedu, gdje mu je posvećena i ulica kao i obližnje stube, a po njemu je Muzička akademija ustanovila 1953. god. i nagradu za najbolje gudače, a od 1977. u Zagrebu se svake četvrte godine održava Međunarodno violončelističko natjecanje Vaclav Huml. Dvoje glumaca i kazališnih djelatnika češkog porijekla ulice je dobilo u Voltinom naselju – Arnošt Grund i Nina Vavra, dok Josip Freudenberg ulicu ima na Gornjem gradu. Od umjetnika najviše je počasti dobio književnik August Šenoa, koji ima ulicu u blizini Glavnog kolodvora, spomenik u blizini svoje rodne kuće u Vlaškoj ulici na kojoj je spomen-ploča, a poprsje mu je podignuto na Strossmayerovu trgu. Šenoino ime nosi i osnovna škola na Selskoj cesti u Zagrebu. U zagrebačkom naselju Sveta Klara ulicu je dobio Šenin sin, geograf Milan Šenoa, dok se u Botincu nalazi Ulica Šenoine Branke i Ulica Zlatarovog zlata. Drugi književnik češkog porijekla Vjenceslav Novak ima ulicu koja spaja Langov trg i Šalatu te Osnovna škola Vjenceslava Novaka u Dubravi. Među književnicima ulicu je dobila i Jagoda Truhelka u Vrapču, a njezin brat, povjesničar i arheolog Ćiro Truhelka dobio je ulicu na Knežiji, kao i povjesničar Jaroslav Šidak i filozof Albert Bazala. Istaknuti književnici češkog porijekla koji su djelovali u Zagrebu i Hrvatskoj bili su Milutin Cihlar Nehajev, Rikard Flieder Jorgovanić i Jagoda Truhelka.

I znanstvenici češkog porijekla imaju više ulica na području Zagreba. Po prirodoslovcu Josipu Kalasanciju Schlosseru ime su dobile stube koje vode na Šalatu. Po astronomu Otonu Kučeri imenovana je ulica na Trešnjevci, kao i po planinaru Vjekoslavu Novotnyju, a fizičar Vinko Dvorák ima ulicu u Gornjem Vrapču, geolog Đuro Pilar na Bukovcu, matematičar Karel Zahradnik u naselju Sloboština. Jezikoslovac Adolf Veber Tkalčević ima dvije ulice, jednu u Gornjoj Dubravi, a drugu na Šalati koja se zove Weberova. Utemeljitelj Veterinarskog fakulteta Eugen Podaubsky, ulicu ima u blizini današnje fakultetske zgrade u čijem mu je parku podignut i spomenik, rad Vanje Radauša. Istaknuti sportski djelatnici Franjo Hochman i Josip Hanuš imaju svoje ulice kod Zapadnog kolodvora. Svom graditelju Bartolu Felbingeru Zagreb se odužio 1928. kad su njegovo ime dobile stube koje iz Tkalčićeve ulice vode na Gornji grad i prolaze pokraj Felbingerove kuće. Graditelji i urbanisti koji su promijenili izgled Zagreba, osobito njegova Donjeg grada, bili su češkog porijekla: Rupert Melkus – urbanist zagrebačkog perivoja Zrinjevca s poprsjima hrvatskih velikana, začetnik uređenja Zelene potkove koju je realizirao njegov nasljednik Lenuci, graditelj mnogih zagrebačkih ulica i građevina, palače HAZU i drugih. Vjekoslav Bastl - arhitekta i graditelj Etnografskog muzeja u Zagrebu, tržnice na Dolcu, modernizator crkve Sv. Petra i drugih građevina. Arhitekt Lavoslav Kalda, projektirao je preko 150 javnih zgrada u Zagrebu, a 1909. i današnju zgradu Hrvatskog sabora. Još su mnogi Česi sudjelovali u urbanizaciji i uređenju parkova i perivoja u

Zagrebu, osobito krajem 19. st.

Češki stručnjaci i umjetnici bili su uključeni u sve pothvate u Zagrebu, kao i u osnutak i rad kulturnih, znanstvenih i obrazovnih ustanova. Kad je osnovana Matica ilirska 1842. godine od 305 članova, bilo je 28 Čeha. Pripadnici češkog naroda u Zagrebu podržavali su ideje Hrvatskog narodnog preporoda i podupirali ga svojim radom. Zalaganjem biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Hrvatskog sabora osnovana je u Zagrebu 1866. godine JAZU (od 1991. HAZU), a među njenih 14 prvih članova bila su i dva znanstvenika češkog porijekla: Josip Kalasancije i Adolf Veber Tkalčević. U političkom životu Hrvatske krajem 19. st. bio je istaknut Josef Lavoslav Frič, urednik časopisa *Agramer Zeitung*, koji se zalagao za samostalnost Hrvatske kao i svoje domovine Češke. Zajedno s Eugenom Kvaternikom izradio je prijedlog grba samostalne Hrvatske koji sadrži grbove Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Kranjske. Na području prosvjete i pedagogije osobito su bili poznati češki učitelji u Zagrebu: Marija Frechova, Antonin Truhelka i Vaclav Zabor Marik. Oni su uz našega istaknutog prosvjetnog djelatnika Ivana Filipovića pomogli osnivanju i radu Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, Učiteljske zadruge i časopisa *Napredak* 1859. g., čiji je prvi urednik bio porijeklom Čeh – Stjepan Novotny. Učitelj Vaclav Zabor Marik radio je na reformi hrvatskoga školstva, popularizirao utemeljitelja moderne pedagogije Jana Amosa Komenskog u Hrvatskoj i 1871. godine preveo njegovu *Didaktiku* na hrvatski jezik. Zapažen je rad Čeha i na visokim školama i fakultetima u Zagrebu. Tako su bili istaknuti predavači i profesori: filolog Lavoslav Geitler, fizičar Vinko Dvorak, botaničar Bohuslav Jiruš (zaslužan za otvaranje Botaničkog vrta u Zagrebu i Medicinskog fakulteta u Zagrebu), matematičar Karel Zahradnik, kemičar Gustav Janeček, geolog Đuro Pilar. Osobita je zasluga G. Janečeka koji je radio na uređenju i popularizaciji ljepota Plitvičkih jezera. Vinko Hlavinka i Oton Kučera osnivači su i predavači Tehničke visoke škole u Zagrebu, Šumarske akademije i Geodetskog fakulteta u Zagrebu. U glazbenom i kazališnom životu Zagreba istaknuti Česi bili su Ivan Zajc, osnivač Zagrebačke opere; Franjo Pokorni, ravnatelj kazališnog orkestra, ravnatelj Glazbenog zavoda; Josip Freudenreich zaslužan za nastanak i ustroj hrvatskog kazališta. Također su bili istaknuti češki glumci i operni pjevači koji su osmislili i obogatili kulturni život Zagreba krajem 19. st., kao što su Marija Ružička-Strozzi, Nina Vavra i drugi. Istražujući Čeha koji su tijekom minulih stoljeća rođeni u Češkoj i doselili se u Zagreb, ili su iz doseljenih čeških obitelji rođeni u Zagrebu, naišli smo na velik broj osoba koje zaslužuju trajni spomen u povijesti Zagreba, u kojem su zajedno s ostalim građanima živjeli i radili u međusobnom prijateljstvu i ostavili zapažene plodove svoga djelovanja u brojnim područjima.

HRVATI NA KARLOVOM SVEUČILIŠTU U PRAGU

Karlovo sveučilište u Pragu osnovano je 1348. godine odlukom češkog kralja i rimsko-njemačkog cara Karla IV., a Hrvate među njegovim studentima nalazimo od početka 15. stoljeća, kad je profesor i rektor sveučilišta bio češki vjerski reformator Jan Hus. „U velikom broju Hrvati su počeli studirati u Pragu nakon 1882., kad je Karlovo sveučilište uz njemački ponovno dobilo i svoj češki dio na kojem je službeni jezik bio češki. Do 1918. g. u Pragu su studirala 444 hrvatska studenta, 77 ih je steklo doktorate, a mnogi su na praškim fakultetima proveli samo dio studija.“¹

¹ (Lipovac; Vondraček 2018:115)

Praški su studenti bili: izumitelj svjetskog glasa Nikola Tesla, političari Stjepan Radić i Pavle Radić, kemičar i nobelovac Vladimir Prelog, književnici August Šenoa i Eugen Kumičić, seizmolog Andrija Mohorovičić, etnolog Milovan Gavazzi, odvjetnik Ivo Politeo, jezikoslovac Ljudevit Jonke, povjesničari Matija Mesić, Tadija Smičiklas, Milan Prelog i Grga Novak, publicist Božidar Adžija, liječnik Ante Šercer.

Na umjetničkim akademijama školovali su se skladatelji Vatroslav Lisinski, Josip Slavenski i Krsto Odak, književnik Vjenceslav Novak, kipar Frano Kršinić, kiparica Mila Wood, slikari Marijan Trepše, Jozo Kljaković, Milivoj Uzelac i Mirko Rački, a Vlaho Bukovac je više od dvadeset godina bio profesor na Likovnoj akademiji u Pragu. Mnogi Hrvati školovali su se u Pragu, ali bilo je onih koji su u glavnom gradu Češke neko vrijeme uspješno djelovali ili se trajno nastanili, o čemu se u hrvatskoj javnosti manje zna. Najznačajniji od hrvatskih praških studenata imaju i svoja spomen-obilježja: ulicu, spomenik ili spomen-ploču, kao Nikola Tesla, Vladimir Prelog, Stjepan Radić, Andrija Mohorovičić i August Šenoa. U Pragu su duže vrijeme živjeli i djelovali i Faust Vrančić, Josip Filipović, Vlaho Bukovac i Zvonimir Rogoz, a Amelija Jurković bila je između dva svjetska rata prva dama Praga. Zvezdane trenutke svoje kratke karijere u Pragu je doživio Vatroslav Lisinski, a Josip Juraj Strossmayer bio je izabran počasnim građaninom te je u Pragu dobio i svoj trg, a o češkom glavnom gradu ostavio je i putopisne zapise. Svoje ulice imaju i Nikola Tesla i Stjepan Radić, a postoje i Hrvatska, Zagrebačka i Dubrovačka ulica. Snažan hrvatski pečat imaju samostan Emaus, sagrađen u 14. st. za hrvatske glagoljaše, a hrvatske tragove nalazimo i u katedrali svetog Vida, samostanu Loreta i u pivnici *U Fleku* gdje je osnovan Nogometni klub Hajduk.

BOHEMIZAM U HRVATSKOM JEZIKU

Najveći prodor bohemizama u hrvatski jezik dogodio se u 19. stoljeću. Prema kroatistu i bohemistu Ljudevitu Jonkeu, bohemizmi su u hrvatski jezik prodirali u tri navrata. „Prvi nalet bohemizama bio u doba Hrvatskog narodnog preporoda, nakon 1836. kad u hrvatski jezik iz češkog ulaze riječi koje su se do danas zadržale: časopis, dosljedan, dosljednost, naslov, nježan, *obrazovati, obred, obzor, okolnost, opseg, pokus, povod, predmet, prevaga, prvobitan, primjeran, poprsje, podneblje, skromnost, slog, spis, stupanj, učinak, uspjeh, ustav, zavod i zbirka.*“²

Razvojem novih znanosti te uvođenjem hrvatskoga jezika u javnu komunikaciju 1848. godine, javila se potreba za novim riječima. Hrvatski je jezik obogaćen mnogim bohemizmima, riječima porijeklom iz češkog jezika, koji je u to vrijeme imao razvijenu stručnu terminologiju, posebno u području tehnike i prirodnih znanosti. Neke su riječi jednostavno posuđene, a neke su poslužile kao predložak prema kojem je doslovnim prevođenjem nastao sličan hrvatski termin. Drugi upliv bohemizama uslijedio je poslije 1848. i trajao do 1860., kad je Šulek izdao svoj *Njemačko-hrvatski rječnik*, u kojem je hrvatski jezik obogatio mnogim novim riječima preuzetima iz drugih slavenskih jezika, poput ruskog i češkog, za one termine kojih nije bilo u hrvatskom jeziku. „Od bohemizama koje je Šulek uveo u hrvatski jezik do danas su se održali: *bajoslovan, bodar, dostaviti, dostatan, dotičan, dražba, krajolik, ličiti, ličilo, naklada, nakladnik,*

² (Jonke 1965:157)

*obrazac, odraz, ogavan, opetovati, ploha, podlost, pojam, poredak, predio, prednost, prijam, prirodopis, pronevjeriti, smjer, snimak, stanovište, stanovit, stroj, sustav, svjež, svježina, tlak, tlakomjer, uloga, ustroj, važan, važnost, zemljovid i živalj.*⁴³

Treći nalet bohemizama uslijedio je 1874. kad je Šulek izdao *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, osobito za srednja učilišta. „Tada u hrvatski »službeno« ulaze riječi: *dojam, dopjev, dobrobit, kisik, kotva, podnebesje, uzajamnost i vodik*. S vremenom je broj bohemizama od oko 500 spao na oko 70. Uz već navedene, to su i: *bod, bojovnik, burza, desetljeće, dizalo, doseg, doslovan, dosljedan, dragocjen, držalo, dušik, geslo, gnojivo, ishodište, klokan, kopačka, kupelj, kurje oko, libvar, mladež, nalaz, narječje, Nizozemska, ozariti, plin, pogon, pokus, povod, prisega, pročelje, samoglasnik, smjesa, stupanj, suglasnik, suhoparan, ticalo, tisak, učinak, ugljik, valjak, vodopad, vlak i zaklada.*⁴⁴ Te su se riječi toliko udomaćile da ih danas nitko od Hrvata ne smatra posuđenicama ili tuđicama.

REZULTATI NAŠEG ISTRAŽIVAČKOG RADA

Nakon provedenog istraživanja organizirali smo i posjet Češkom domu u Zagrebu i knjižnici Češke besede, koja je osnovana 1882. godine. Osobitu pažnju posvećujemo Češkoj besedi i njezinom osnivaču Josefu Lavoslavu Friču. *Društvo Češka beseda Zagreb* okuplja i objedinjuje rad češke nacionalne manjine u Zagrebu, a djeluje od 1874. godine, s izuzetkom ratnih godina 1914.-1918. i 1941.-1945., kada mu je rad bio zabranjen. Zadaci su Društva poučavati i odgajati doseljene Čehe u narodnom duhu, kulturnim radom i čitanjem knjiga.

Poslije Domovinskog rata Češkoj besedi u Zagrebu vraćena je zgrada u Šubićevoj ulici u kojoj se odvijaju različite aktivnosti pripadnika češke nacionalne manjine i njihovih potomaka. Uz društvene i kulturne prostorije, otvorena je knjižnica i postavljena bista Josefu Lavoslavu Friču. Sav istraženi i prikupljeni materijal učenici su po skupinama sistematizirali i oblikovali plakate za zajedničku izložbu kojom predstavljamo znamenite Čehe u Zagrebu, slikom, kratkim tekstom i zaslugom doseljenih Čeha razvoju grada i hrvatskoga društva. Uz završnu izložbu učenici predstavljaju i knjige čeških pisaca koje posjeduje školska knjižnica, organiziramo projekciju čeških filmova Jirija Menzela i stručno-popularno predavanje članova *Društva Češka beseda* za učenike škole. Učenici Likovne grupe s knjižničarkom oblikuju pozivnice, letak i brošuru za ovaj školski projekt, koristeći likovne motive *Art decoa* češkog slikara Alfonsa Muche, a sve predstavljamo javnosti i u medijima.

ZAKLJUČAK

Istražujući Čehe koji su tijekom minulih stoljeća djelovali u Zagrebu, u kojem su zajedno s drugim građanima živjeli i radili u međusobnom prijateljstvu i ostavili zapažene plodove svoga rada u brojnim područjima, naišli smo na velik broj osoba koje zaslužuju trajni spomen u povijesti grada Zagreba. Ovakvim istraživanjima osnažujemo učenike da upoznaju i vrednuju različitosti kako bi izgrađivali međuljudske odnose u kojima se razlika prihvaća i potvrđuje kao bogatstvo. Na taj način razvijamo međuljudske

³ (Jonke 1965:158)

⁴ (Jonke 1965:159)

odnose kojima svijest o značenju vlastite kulture omogućuje prepoznavanje prava i vrijednosti drugih kultura. Poznavanje različitosti put je prema otvorenosti, komunikaciji i međusobnom razumijevanju u svakom društvu. Školski je projekt u potpunosti ispunio naša očekivanja i potvrdio vrijednost uloženog istraživačkog rada, čime smo svi bili izuzetno zadovoljni i ponosni.

LITERATURA I KORIŠTENI IZVORI

Češka beseda: https://www.ceska-beseda-zg.hr/hr/o_nas/ (pristupljeno 20. svibnja 2021.)

Jonke, Ljudevit. 1965. *Književni jezik u teoriji i praksi*. Znanje. Zagreb.

Knežević, Snješka. 2003. *Zagreb u središtu*. Barbat. Zagreb

Lipovac, Marijan; Vondraček, Franjo. 2009. Česi u Zagrebu – Zagreb Česima. Vijeće češke nacionalne manjine u Zagrebu. Zagreb.

Lipovac, Marijan; Vondraček, Franjo. Češki Hrvati – Hrvatski tragovi u Češkoj. Zagreb. http://www.hcdzg.hr/PDF/Ceski_Hrvati_hrvatski_tragovi_u_Ceskoj.pdf (pristupljeno 30. 9. 2021.)

Zagrebački leksikon, 2006. ur. Bilić, Josip; Ivanković, Hrvoje. LZ M. Krleža. Zagreb.

Zagrabiensia: <https://digitalnezbirke.kgz.hr/> (pristupljeno 20. 9. 2021.)

„NAŠA ŠKOLSKA LIPA“: OD PROMATRANJA U PARKU I LISTANJA U KNJIŽNICI DO SLIKE NA PLAKATU

Mirna Luketin

mirna.luketin@skole.hr

Srednja škola Braća Radić Kaštel Štafilić – Nehaj

SAŽETAK

Cilj ovog rada jest predstaviti primjer dobre prakse školske knjižnice koji se odnosi na prilagodbu odgojno-obrazovnih aktivnosti za srednjoškolske učenike s teškoćama u razvoju u odjeljenjima pomoćnih zanimanja. Nastavni dvosat „Naša školska lipa“ održan je 30. listopada 2020. za prve razrede pomoćnih cvjećara i pomoćnih vrtlara Srednje škole Braća Radić u Kaštel Štafiliću – Nehaju, u suradnji školske knjižničarke, strukovnih nastavnika i pomoćnika u nastavi. Obuhvatio je razne aktivnosti: šetnju školskim parkom i promatranje stabala lipa, obilježavanje Međunarodnog mjeseca školskih knjižnica i Mjeseca hrvatske knjige, pretraživanje priručno-referentne građe u školskoj knjižnici te likovnu radionicu. Uz nužne prilagodbe odgojno-obrazovnih ishoda i odgojno-obrazovnih očekivanja, postignuta je korelacija s nastavnim predmetima te su uključene sve međupredmetne teme. Članak naglašava važnu ulogu školske knjižnice u inkluzivnom obrazovanju, socijalizaciji učenika i njihovu cjelokupnom napretku. Konačno, ovim primjerom dobre prakse želi se osnažiti školske knjižničare za uspješnu prilagodbu i provedbu aktivnosti namijenjenih učenicima s teškoćama u razvoju.

Ključne riječi: učenici s teškoćama u razvoju, pomoćna zanimanja, inkluzija, prilagodba odgojno-obrazovnih aktivnosti, priručno-referentna zbirka, likovna radionica

SUMMARY

The aim of the current paper is to present an example of good practice of the school library which refers to the adjustment of educational activities for secondary school students with developmental disabilities in the classes of assistant professions. A two-hour lecture “Our School Linden Tree” was held on the 30th of October, 2020, for first grade assistant florists and assistant gardeners at Srednja škola Braća Radić, Kaštel Štafilić – Nehaj, in cooperation among the school librarian, vocational teachers and class assistants. Various activities were included: walking in the school park and observing linden trees, celebrating International School Library Month and Croatian Book Month, searching reference literature in the school library and an art workshop. The correlation with the school subjects was achieved, as well as implementation of all cross-curricular topics, their educational outcomes and educational expectations being adjusted for the students. The paper points out the significant role of the school library in the inclusive education of the students with developmental disabilities and highlights the positive impact on their socialisation and overall progress. Finally, this example of good practice aims at empowering school librarians to successfully implement and design various activities aimed for students with developmental disabilities.

Key words: students with developmental disabilities, assistant professions, inclusion, adjustment of educational activities, reference literature, art workshop

UVOD

Često se navodi da školska knjižnica svim korisnicima treba pružati svoje usluge pod jednakim uvjetima.¹ Pretpostavka je da školski knjižničar u realizaciji svojih aktivnosti iz područja neposrednog odgojno-obrazovnog rada, stručno-knjižnične te kulturno-javne djelatnosti nastoji obuhvatiti što širi krug korisnika. No ostvaruje li se to zaista? Imaju li svi učenici, sva odjeljenja, jednak pristup knjižnici, jednaku uključenost u knjižnične aktivnosti? Jesmo li spremni za rad s učenicima s teškoćama u razvoju? Koliko je knjižničar u srednjoj strukovnoj školi spreman za rad s posebnim odjeljenjima koja sačinjavaju isključivo učenici s razvojnim teškoćama? Može li školska knjižnica biti i njihova knjižnica, mjesto učenja, druženja, odmora?

U Srednjoj školi Braća Radić u Kaštel Štafliću – Nehaju nekoliko je obrazovnih programa i vrlo raznovrstan sastav učenika. Postoje trogodišnji i četverogodišnji strukovni programi te dva gimnazijska programa. Iz godine u godinu očigledan je porast učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama koje se odnose na teškoće u razvoju². Većina je uključena u redovne programe obrazovanja te nastavu pohađa uz individualizirane postupke ili uz prilagodbu nastavnih sadržaja. Dio učenika koristi potporu svojih pomoćnika u nastavi, što im zaista olakšava izvršavanje školskih obveza. Za učenike s razvojnim teškoćama, koji imaju odgovarajuća rješenja nadležnih službi, predviđeno je pohađanje obrazovnih programa za pomoćna zanimanja – TES.³ Od školske godine 2004./2005. u ovoj se ustanovi izvodi program za stjecanje niže stručne spreme u dva pomoćna zanimanja: pomoćni vrtlar – TES i pomoćni cvjećar – TES.

INKLUZIVNI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Kada govorimo o uključivanju učenika s teškoćama u redovne škole, ulazimo u koncept inkluzivnog obrazovanja. Ono zagovara uključivanje i ravnopravno sudjelovanje svih učenika u odgojno-obrazovnom procesu uvažavajući različite odgojno-obrazovne potrebe svakog pojedinca.⁴ Temelji se na stavu o potre-

¹ IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike navodi: „Kako bi promicali inkluziju i iskorijenili diskriminaciju, knjižničari i drugi informacijski djelatnici sprečavaju uskraćivanje prava na informaciju i osiguravaju pružanje jednakih usluga svima bez obzira na dob, državljanstvo, političko uvjerenje, tjelesne ili mentalne sposobnosti, rodni identitet, nasljeđe, obrazovanje, prihode, status emigranta ili azilanta, bračni status, podrijetlo, rasu, jezik, vjeru ili spolnu orijentaciju.“ Izvor: <https://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/647> (pristupljeno 10. siječnja 2022.).

² Često se posebne odgojno-obrazovne potrebe poistovjećuju s teškoćama u razvoju. Međutim, termin odgojno-obrazovne potrebe odnosi se na dvije skupine učenika: učenike s teškoćama u razvoju i darovite učenike koji zbog svojih iznadprosječnih sposobnosti također zahtijevaju poseban odgojno-obrazovni pristup. Usp. Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju. 2015. Ur. Velki, T.; Romstein, K. Str. 11. http://os-licki-osik.skole.hr/upload/os-licki-osik/images/static3/1591/attachment/Prirucnik_za_pomocnike_u_nastavi_za_rad_s_djecom_s_teskocama_u_razvoju.pdf (pristupljeno 10. siječnja 2022.).

³ Oznaka TES znači „teškoće u razvoju“ i javlja se u službenim dokumentima. U našim strukovnim školama provodi se 27 programa za pomoćna zanimanja TES. Vidi: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. 2015. Jedinstveni popis zdravstvenih zahtjeva srednjoškolskih obrazovnih programa u svrhu upisa u 1. razred srednje škole. Str. 21. http://skolska-medicina.com/2018/wp-content/uploads/2018/07/Jedinstveni_popis_zdravstvenih_zahjteva_2015.pdf (pristupljeno 15. siječnja 2022.).

⁴ Usp. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2017. Nacionalni dokument Okvira za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama. Str. 3. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20i%20prilagodbu%20iskustava%20u%20C4%8Denja%20te%20vrednovanje%20postignu%C4%87a%20djecu%20i%20u%C4%8Denika%20s%20te%C5%A1ko%C4%87ama.pdf> (pristupljeno 10. siječnja 2022.).

bi prihvaćanja individualnih specifičnosti s ciljem sprječavanja bilo kakvog oblika diskriminacije. Naime, inkluzivnim obrazovanjem želi se izjednačiti pravo svih članova društvene zajednice na obrazovanje „bez obzira na bilo koji identitet različitosti (nacionalni, vjerski, kulturni, dobni, spolni, jezični i socijalni) i bez obzira na različitost u sposobnostima za učenje, poučavanje i socijalizaciju.“⁵ Još 1994. g. UNESCO-va Svjetska konferencija o posebnim obrazovnim potrebama istaknula je pravo svakog djeteta da bude uključeno u redovni obrazovni sustav bez obzira na njegovo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno, jezično ili drugo stanje, naglašavajući da je baš inkluzivna orijentacija najefikasniji načini suzbijanja diskriminacijskih stavova.⁶ U inkluzivnom obrazovanju djeca s teškoćama imaju priliku odrastati u prirodnoj okolini, razvijati svoje potencijale i cjelovitu ličnost, jačati samopouzdanje i vještine komunikacije, odnosno imaju bolje mogućnosti za socijalizaciju i integraciju.

Za učenike s teškoćama postoji zakonom predviđena kategorizacija:⁷

- učenici s teškoćama u razvoju
- učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima
- učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturnim i jezičnim čimbenicima.

Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (2015)⁸ navodi objašnjenje: „...riječ je o učeniku čije sposobnosti u međudjelovanju s čimbenicima iz okoline ograničavaju njegovo puno, učinkovito i ravnopravno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu s ostalim učenicima, a proizlaze iz: tjelesnih, mentalnih, intelektualnih, osjetilnih oštećenja i poremećaja funkcija te kombinacije više vrsta navedenih oštećenja i poremećaja.“ Teškoće su razvrstane u sedam skupina:

1. oštećenje vida
2. oštećenje sluha
3. oštećenja jezično-govorno-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju
4. oštećenja organa i organskih sustava
5. intelektualne teškoće
6. poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja
7. postojanje više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju.⁹

⁵ Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Nav. dj., str. 11.

⁶ Usp. Zlatarić, Tajana. Inkluzivno obrazovanje. <http://osigurajmoimjednakost.com/index.php/djeca-s-teskocama-1/96-inkluzivno-obrazovanje/158-inkluzivno-obrazovanje.html> (pristupljeno 11. siječnja 2022.).

⁷ Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Narodne novine 152/2014., čl. 65.

<https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (pristupljeno 12. siječnja 2022.).

⁸ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. Narodne novine 24/2015., čl. 2, st. 2. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html (pristupljeno 11. siječnja 2022.).

⁹ Isto. Vidi: Prilog 1: Orijehtacijska lista vrsta teškoća.

Za učenika koji zbog neke od navedenih teškoća otežano usvaja nastavne sadržaje ili sudjeluje u nastavi, nužno je odrediti primjereni program odgoja i obrazovanja te prilagoditi odgojno-obrazovni proces¹⁰. Jedan od programa predviđenih Pravilnikom jest posebni program uz individualizirane postupke. Učenici u odjeljenjima pomoćnih zanimanja školuju se po posebnom programu uz individualizirane postupke, a to znači prema posebno strukturiranim sadržajima nastavnih planova i programa izrađenim prema učenicima pomoćnih zanimanja i sposobnostima.

Za njihovo što uspješnije školovanje važno je ostvariti dobru suradnju nastavnika, stručnih suradnika škole, ravnatelja, školskih liječnika, vanjskih suradnika te roditelja ili skrbnika. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama (2021)¹¹ naglašavaju doprinos stručnih suradnika, među kojima je spomenut i školski knjižničar, imajući u vidu specifične stručne kompetencije svakog stručnog suradnika. Oni se međusobno trebaju dogovarati o konkretnim aktivnostima u okviru svojeg rada, rukovodeći se potrebama učenika te pružajući učenicima podršku tijekom njihova školovanja.

Već niz godina školska knjižnica kaštelanske Srednje škole Braća Radić planira odgojno-obrazovne aktivnosti te stručne i kulturno-javne djelatnosti za učenike pomoćnih zanimanja u suradnji s njihovim razrednicima i nastavnicima. Podrška im je pružena ne samo kroz knjižnične usluge kao što su posudbe knjiga ili nabave radnih materijala, već i u neposrednom odgojno-obrazovnom radu. U ovom članku prikazan je primjer iz prakse koji zorno pokazuje konkretno iskustvo školske knjižničarke u radu s učenicima pomoćnih zanimanja (Slika 1).

Slika 1.

Lipe koje dominiraju školskim parkom bile su povod za pripremu i realizaciju prigodnih, korisnih i kreativnih aktivnosti za učenike u pomoćnim zanimanjima.

¹⁰ Isto. Vidi: članak 3.

¹¹ Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2021. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. Str. 13–16. <https://mzo.gov.hr/vijesti/smjernice-za-rad-s-ucenicima-s-teskocama/4450> (pristupljeno 14. siječnja 2022.).

PLANIRANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH AKTIVNOSTI „NAŠA ŠKOLSKA LIPA“

U školskoj godini 2020./2021. u kaštelansku Srednju školu Braća Radić upisano je jedno pomoćno odjeljenje s dva zanimanja. Pohađaju ga dva učenika u zanimanju pomoćni vrtlar i tri učenika u zanimanju pomoćni cvjećar. Od pet učenika, njih troje ima podršku pomoćnika u nastavi.

Tijekom rujna 2020. organizirano su posjetili školsku knjižnicu dva puta. U prvom susretu upoznali su se s prostorom knjižnice i čitaonice, kućnim redom (odnosno Pravilnikom o radu školske knjižnice) i školskom knjižničarkom te pogledali pripremljenu virtualnu izložbu radova cvjećara iz prethodnih generacija u Emaze prezentaciji. Tema drugog sata bili su knjižnični fondovi i vrste građe. U završnom dijelu sata opuštali su se uz didaktičke kartonske slagalice.

Školska knjižničarka ih je krajem listopada, uz suglasnost njihovih nastavnica, odlučila pozvati na školski dvosat povodom obilježavanja kulturnih manifestacija: Mjeseca hrvatske knjige (pod sloganom „Razlistaj se“) i Međunarodnog mjeseca školskih knjižnica (slogan „Put do zdravlja i dobrobiti“). Mjesec hrvatske knjige bio je posvećen planetu Zemlji i očuvanju prirode i okoliša. Razmišljajući o poveznici knjiga – priroda – ekologija, školska knjižničarka je izabrala prepoznatljiv i dominantan motiv iz okoliša škole, predivna stara stabla lipa u školskom parku koja nadvisuju i samu školsku zgradu. Zamišljeno je da polazište nastavnih aktivnosti bude upravo školski park, a središnji motiv stabla lipa. Rukovodeći se poznatim didaktičkim načelima postupnosti „od bližeg prema daljem, od konkretnog prema apstraktnom“¹² planirano je da dvosat započne šetnjom školskim parkom uz promatranje, opažanja i razgovor o stablima lipa. U dogovoru s nastavnicima trebalo je pronaći korelacije sa strukovnim sadržajima, odnosno predmetom Tehnologija zanimanja te vidjeti moguće korelacije s Hrvatskim jezikom i književnosti. Knjižničarka je odredila da nastavna jedinica bude iz područja informacijske pismenosti: Priručno-referentna zbirka: izvor korisnih informacija u školskoj knjižnici. Pretraživat će se pojam „lipa“ u izabranoj tiskanoj građi iz priručne zbirke, uz napomenu i uvid u digitalne izvore. Knjižničarka će proučiti kurikulume međupredmetnih tema te razmotriti mogućnost provedbe njihovih odgojno-obrazovnih očekivanja. Zabavno-rekreativni dio, no s velikim pedagoškim potencijalom, bit će likovna radionica na kojoj će učenici zajedničkim radom osmisliti plakat.

PRIPREMA ODGOJNO-OBRAZOVNIH AKTIVNOSTI

U pripremi odgojno-obrazovnih aktivnosti za učenike s teškoćama u razvoju neophodne su nužne prilagodbe. One se odnose na načine predstavljanja nekog sadržaja ili provedbe aktivnosti; vrijeme potrebno za poučavanje, učenje ili obavljanje zadatka; aktivno uključivanje učenika u proces učenja, poučavanja i vrednovanja; načine vrednovanja razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda, osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta, prilagodbu materijala.¹³ Općenito, prilagodbe se odnose na cjelokupni rad, uvjete rada i komunikaciju nastavnik – učenik.

¹² Usp. Hercigonja, Zoran. Didaktički principi. <https://suvremeninastavnik.wordpress.com/2017/09/17/didakticki-principi/> (pristupljeno 12. siječnja 2022.).

¹³ Usp. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. Nav. dj., str. 125.

U realizaciji odgojno-obrazovnih aktivnosti „Naša školska lipa“ potrebno je prilagoditi: nastavni sadržaj, odgojno-obrazovne ishode nastavnih predmeta odnosno Knjižnično-informacijskog i medijskog odgoja i obrazovanja (KIMOO-a), odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetnih tema, didaktičko-metodičke postupke, vrednovanje usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda, nastavna sredstva i pomagala itd., sukladno sposobnostima učenika. Podrazumijeva se da treba uzeti u obzir individualne potrebe učenika: što učenici znaju, što mogu učiniti, je li im potrebna podrška, u kojoj mjeri mogu biti samostalni. Možemo izdvojiti nekoliko općenitih korisnih primjera mogućih prilagodbi:¹⁴

- prilagoditi materijale (nepoznate riječi objasniti slikovno, poznatim sinonimom, demonstracijom ili primjenom (funkcijom)
- prilagoditi sadržaje (smanjiti opseg / broj informacija / pojmova koji se obrađuju / spominju na nastavnom satu)
- ponavljanje, pojednostavnjivanje, preoblikovanje usmenih uputa i pisanih tekstova
- aktivnosti/zadatke razdijeliti u manje dijelove
- uputu zadavati jednu po jednu, po potrebi ponoviti uputu
- koristiti se pojačanjima percepcije (npr. vizualnom podrškom – slikama)
- prilagoditi pisani materijal (tekst razlomljen na više manjih jedinica, vizualni materijal kao potkrepa ili objašnjenje teksta, široke margine, poravnanje teksta po lijevom rubu, dvostruki razmak)
- unaprijed osigurati preslike radnog materijala
- osigurati dulje vrijeme obavljanja aktivnosti
- osigurati provjeru usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda usmenim putem.

Slijedeći ove savjete, a na temelju kratkog poznavanja novoupisanih učenika, u ovom primjeru dobre prakse vodilo se računa o sljedećim prilagodbama:

1. Prilagodba sadržaja iz područja informacijske pismenosti vezano uz nastavnu jedinicu Priručno-referentna zbirka: izvor korisnih informacija u školskoj knjižnici.

Učenici će proučavati i koristiti (uz podršku pomoćnika u nastavi) izabranu građu iz školske referentne zbirke¹⁵ pretražujući pojam „lipa“ (Slika 2):

- rječnik – Anić, Vladimir: *Veliki rječnik hrvatskog jezika*
- priručnik – Godet, Jean-Denis: *Drveće i grmlje*

¹⁴ Nacionalni dokument Okvira za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama. Nav. dj., str. 36–46.

¹⁵ Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
 Godet, Jean-Denis. 2000. *Drveće i grmlje: cvjetovi, listovi, pupovi i kora*. Naklada C. Zagreb.
 Hrvatska enciklopedija. Sv. 6. 2004. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
 Russell, Tony; Cutler, Catherine. 2004. *Svjetska enciklopedija drveća*. Leo-commerce. Rijeka.

- enciklopedija, opća – Hrvatska enciklopedija
- enciklopedija, strukovna, slikovna – Russell, T.; Cutler, C.: *Svjetska enciklopedija drveća*

Slika 2.

Među priručnom zbirkom u knjižnici izabrana je tiskana građa koja će se koristiti na nastavnom satu, a učenici će dobiti informaciju i o njezinom digitalnom obliku.

2. Prilagodba odgojno-obrazovnih ishoda nastavnih predmeta.

Nastavni plan i program za sva pomoćna zanimanja u našoj zemlji je jedinstven. Sastoji se od tri dijela: opći sadržaji, tehnologija zanimanja te stručna praksa. Razlika između pojedinih programa jest u sadržaju predmeta Tehnologije zanimanja i Stručne prakse. Polazišni motiv ovog sata je stablo lipa. Pretpostavka je da je moguće uspostaviti korelaciju s Tehnologijom zanimanja te Hrvatskim jezikom i književnosti.

U Preporukama za realizaciju ishoda učenja¹⁶, navode se preporuke za realizaciju nastavnog predmeta Tehnologija zanimanja. Jedna od tema je generativno i vegetativno razmnožavanje s ishodima učenja / nastavnim sadržajem: Razlikovati generativno od vegetativnog razmnožavanja. Ovu temu možemo prilagoditi za učenike odjeljenja i potrebe ovog nastavnog sata pa izvesti odgojno-obrazovne ishode:

- Učenik se podsjeća na razmnožavanje biljnih vrsta i ponavlja termine generativno i vegetativno.
- Učenik navodi moguće vrste razmnožavanja stabla lipa.

Prilagodba odgojno-obrazovnih ishoda Hrvatskog jezika i književnosti nastala je na temelju dvaju dokumenata. U dokumentu Nastavni planovi i programi odgoja i školovanja učenika s teškoćama u razvoju (1996) navedeno je:

¹⁶ Agencija za strukovno obrazovanje. Preporuke/okvir za realizaciju ishoda učenja u školskoj godini 2020./2021. <https://www.asoo.hr/obrazovanje/strukovno-obrazovanje/kurikulumi-nastavni-planovi-i-programi/poljoprivreda-prehrana-i-veterina/> (pristupljeno 13. siječnja 2022.).

„Izražavanje (govorno): Govorne se vježbe provode od jednostavnijih, vezanih za konkretne sadržaje, do složenijih. Preporučuju se ovi oblici govornih vježbi: razgovor, opisivanje (na temelju promatranja, doživljaja i sjećanja); pripovijedanje (u sadašnjem i prošlom vremenu).

Čitanje: Čitanje naglas. Govorne vrednote pri čitanju neumjetničkog i umjetničkog teksta prema vlastitim mogućnostima i sposobnostima. Čitanje u sebi (razumijevanje i razlikovanje temeljne poruke neumjetničkog i umjetničkog teksta).¹⁷

U dokumentu Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik (2016) za 1. razred trogodišnje strukovne škole navode se dva značajna ishoda: „A. 1. 1 Učenik razgovara i/ili raspravlja o zadanoj ili slobodno odabranoj temi u skladu sa svrhom i komunikacijskom situacijom i primjenjuje komunikacijski bonton (tekstne vrste: razgovor o zadanoj ili slobodno odabranoj temi nakon slušanja, čitanja i gledanja); A. 1. 2 Učenik aktivno sluša prema određenoj svrsi slušanja, izdvaja i razvrstava osnovne informacije i ideje.“¹⁸

Polazeći od odgojno-obrazovnih ishoda iz gore navedenih dokumenata, napravljena je prilagodba:

- Učenik se potiče na govorno izražavanje vezano uz doživljaj školskog parka.
- Učenik uz poticaj i pomoć pronalazi informacije u ponuđenoj priručno-referentnoj građi.
- Učenik aktivno sluša ili čita stručni (neknjiževni, neumjetnički) tekst.

3. Prilagodba odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetnih tema.

Cjelovitom kurikularnom reformom u sve naše osnovne i srednje škole u šk. god. 2019./2020. uvedeni su kurikulumi sedam međupredmetnih tema (MPT). Za učenike s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama predviđa se da nastavnici planiraju kurikulum usmjeren na učenika budući da „osobitosti / teškoće učenika zahtijevaju njima sukladne individualizirane / diferencirane postupke, ciljeve učenja, razinu usvojenosti odgojno-obrazovnog ishoda, opseg i dubinu sadržaja učenja, strategije i aktivnosti poučavanja kojima se žele ostvariti postavljeni ciljevi te načini vrednovanja i ocjenjivanja ostvarenih postignuća.“¹⁹

Zaključak je da se nastavnik upućuje da sâm napravi prilagodbu odgojno-obrazovnih očekivanja MPT u skladu s mogućnostima učenika (Tablica 1).

¹⁷ Nastavni planovi i programi odgoja i školovanja učenika s teškoćama u razvoju. Glasnik Ministarstva prosvjete i sporta Republike Hrvatske. 4(1996). <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/U%C4%8Denici%20s%20te%C5%A-1ko%C4%87ama%20u%20razvoju/NPP-%20ucenici%20s%20teskocama%20u%20razvoju.pdf> (pristupljeno 16. siječnja 2022.).

¹⁸ Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik: prijedlog. 2016. <http://www.kurikulum.hr/predmetni-kurikulumi/> (pristupljeno 16. siječnja 2022.).

¹⁹ Šest kurikuluma MPT-a sadrži ovaj navod, dok se u kurikulumu MPT Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije navodi: „U cilju zadovoljavanja odgojno-obrazovnih potreba učenika s teškoćama, kurikulum se prilagođava u skladu sa smjericama za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama.“ Izvor: Škola za život. 2019. Međupredmetne teme. <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/> (pristupljeno 16. siječnja 2022.).

Tablica 1. Primjeri prilagodbe odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetnih tema vezano uz navedenu nastavnu jedinicu.

NASTAVNA JEDINICA:	
PRIRUČNO-REFERENTNA ZBIRKA: IZVOR KORISNIH INFORMACIJA U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI	
MEĐUPREDMETNA TEMA	PRILAGODBA ZA UČENIKE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU
<p>UČITI KAKO UČITI</p> <p>uku A.4/5.1.</p> <p>1.Upravljanje informacijama</p> <p>Učenik samostalno traži nove informacije iz različitih izvora, transformira ih u novo znanje i uspješno primjenjuje pri rješavanju problema.</p>	<p>Učenik samostalno ili uz nužnu podršku razlikuje izvore informacija.</p> <p>Učenik što samostalnije ili uz nužnu podršku koristi različite izvore informacija: traži nove informacije, transformira ih u novo znanje, usvaja i uspješno prezentira.</p>
<p>ZDRAVLJE</p> <p>B.4.1.A</p> <p>Odabire primjerene odnose i komunikaciju.</p> <p>B.4.1.B</p> <p>Primjereno komunicira s vršnjacima i odraslima.</p> <p>Poštuje integritet druge osobe. Suraduje s vršnjacima i ostalima. Razvija tolerantan odnos prema drugima.</p>	<p>U izuzetno heterogenom razrednom odjeljenju učenik ostvaruje suradnju s drugim učenicima i prosvjetnim djelatnicima te razvija socijalne vještine tolerancije i primjerene komunikacije.</p>
<p>OSOBNI I SOCIJALNI RAZVOJ</p> <p>osr A.4.1.; osr A.5.1.</p> <p>Razvija sliku o sebi.</p> <p>Osjećajem vlastite vrijednosti oblikuje se identitet i izgrađuje samopouzdanje.</p> <p>osr B.4.2.; osr B.5.2.</p> <p>Suradnički uči i radi u timu. Rad u paru i/ili malim skupinama. Rad u timu rezultira novom kvalitetom.</p>	<p>Učenik se upućuje na suradnju s drugim učenicima zbog razvijanja komunikacije i socijalizacije. U zajedničkom radu, uspješno ostvarenje zadatka rezultira osjećajem osobnog zadovoljstva i samopouzdanja, no i građenja čvršćih veza sa zajednicom (razrednim suučenicima).</p>
<p>UPORABA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE</p> <p>ikt C.4.3.</p> <p>Učenik samostalno kritički procjenjuje proces, izvore i rezultate pretraživanja, odabire potrebne informacije.</p>	<p>Učenik što samostalnije ili uz pomoć analizira ponuđene informacije. Odabrane informacije povezuje u nova znanja.</p>
<p>PODUZETNIŠTVO</p> <p>Pod C.4.1. i 4.2.</p> <p>Sudjeluje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije</p> <p>Analizira i predviđa mogućnost plasmana proizvoda na tržište.</p>	<p>Učenik usvaja ideju o mogućnosti plasmana proizvoda na tržište (lipin čaj) kroz aktivnosti školske zadruge.</p>

<p>GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE</p> <p>goo C.3.3.</p> <p>Promiče kvalitetu života u lokalnoj zajednici.</p> <p>Navodi posljedice neodgovornog odnosa prema javnom dobru u lokalnoj zajednici.</p>	<p>Uočava posljedice neodgovornog odnosa prema javnom dobru na primjeru nedavnog katastrofalnog požara u školskom okruženju.</p>
<p>ODRŽIVI RAZVOJ</p> <p>odr A.4.2. Objašnjava važnost uspostavljanja prirodne ravnoteže.</p> <p>odr B.4.1. Djeluje u skladu s načelima održivoga razvoja s ciljem zaštite prirode i okoliša.</p>	<p>Pazi na zaštitu prirode i okoliša brinući se za održavanje i čistoću školskog parka.</p>

4. Metodička priprema.

Potrebno je osmisлити kvalitetnu nastavnu pripremu. U nastavnoj pripremi jasno definiramo ciljeve, ishode, nastavne oblike, metode, sredstva poučavanja. Ako imamo uvid u budući rad, bit će nam olakšana njegova izvedba. Dok izrađujemo nastavnu pripremu, tijekom nastavnog sata sa svim pripadajućim sadržajima i etapama postaje jasniji. Što manje nepredviđenog, što manje improvizacije, to više sigurnosti i vođenih aktivnosti prema ostvarenju planiranog. Dobro isplanirani sat pruža veće mogućnosti uspješnog praćenja učenikova rada i sudjelovanja. Ovaj nastavni dvosat uključuje više nastavnih ciljeva:

- Približiti učenicima pojam priručno-referentne građe kao korisnog izvora informacija kroz praktičnu primjenu.
- Poticati učenike na razmišljanje i što samostalniji rad.
- Poticati motivaciju i aktivno sudjelovanje.
- Pozitivno utjecati na socijalizaciju i osobni razvoj učenika s teškoćama u razvoju.
- Omogućiti razvijanje kreativnosti te ugodnog ozračja u timskom radu.

U pripremi za nastavni sat pozornost je na prilagodbi pristupa učenja i poučavanja. Prilagodbe uključuju prostor knjižnice, vrijeme koje imamo na raspolaganju, postupke poučavanja, materijal, sredstva i pomagala koja ćemo koristiti. Treba osigurati korištenje izabrane referentne građe, napraviti prilagodbu enciklopedijskog članka te ga napisati u Word dokumentu, isprintati i umnožiti za svakog učenika; donijeti na sat sušeno lipino lišće i cvat te sve materijale i pribor potreban za likovnu radionicu. Školska knjižničarka se mora pripremiti za likovnu radionicu prije dogovorenog nastavnog sata: nabaviti hamer papir, bijeli papir, tematske naljepnice, paste, ljepljivo, natpise. Potrebno je nacrtati skicu lipina stabla na bijelom papiru formata A3, označiti olovkom desetak oblika *jigsaw puzzle* slagalica i izrezati ih. Svakom izrezanom dijelu pridruži se odgovarajuća pastelna bojica ili bojice. Treba osigurati tri kompleta pastelnih bojica. Sav materijal raspodijeli se u plastične vrećice prema broju učenika jer će svaki učenik dobiti osobni pribor za rad.²⁰

Najviše vremena u pripremi uloženo je na osmišljavanje PowerPoint prezentacije (npr. izbor videomaterijala o lipama koji bi bio koristan učenicima, izradu zadataka za vrednovanje usvojenosti strukovnih

²⁰ Poštivane su aktualne preporučene mjere zaštite protiv pandemije COVID-19 pa je stoga svakom učeniku osiguran osobni pribor za rad.

pojmovu), izradu zadataka za provjeru usvojenosti pojmova iz informacijske pismenosti te izradu obrazaca za samovrednovanje. Napravljeno je više vrsta obrazaca za osobno ili grupno samovrednovanje jer konačni odabir provođenja samovrednovanja najčešće ovisi o raspoloživom vremenu, raspoloženju i motivaciji učenika te uvjetima rada u razredu. Također, osmišljeni su zadatci za domaću zadaću i slobodno vrijeme u alatima Wordwall i Jigsaw Planet koje učenici mogu pogledati i rješavati kod kuće. Poveznice na zadatke te razne videomaterijale vezane uz botanički sadržaj – stablo lipe – učenici će naći u razrednom kanalu na platformi MS Teams.

REALIZACIJA PLANIRANIH AKTIVNOSTI

Učenici, nastavnici i pomoćnici u nastavi okupili su se u školskom parku na početku jutarnje nastave 30. listopada 2020. U šetnji parkom učenici su promatrali stabla lipa (deblo, koru, krošnju, list, plodove, mladi izdanak), a na poticaj i uz ohrabrenja knjižničarke izražavali su svoje misli i osjećaje vezane uz dojmpljiva stabla lipa. Nakon desetak minuta uputili su se u školsku knjižnicu i čitaonicu (Slika 3).

Slika 3.

Iz školskog parka u školsku knjižnicu.

Poslušali su kratke informacije o obilježavanju Međunarodnog mjeseca školskih knjižnica i Mjeseca hrvatske knjige. Razgovaralo se o važnosti školskih knjižnica, temi zdravlja i očuvanja okoliša. Doznali su više o nastavnim sadržajima koji ih očekuju na satu. Razmišljali su o pojmovima vezanim uz riječ „lipa“ i iznosili su svoje asocijacije. Knjižničarka je podsjetila učenike na vrste knjižnične građe, odnosno priručno-referentnu zbirku o kojoj je bilo riječi na prethodnom satu u knjižnici. Ponovila im je da postoji tiskana i *online* priručno-referentna građa. Istaknuto je da će pretraživati rječnik, priručnik i enciklopediju u kojima mogu doznati više o lipama; a pogledat će kako izgleda prikaz pojmova u *online* hrvatskom rječ-

niku i općoj enciklopediji *online*.²¹ Odmah je ukazala na potrebu korištenja rječnika hrvatskog jezika te je učenike potaknula da uz podršku prisutnih nastavnica i pomoćnika u nastavi potraže značenje pojma „lipa“. U Anićeovom tiskanom *Velikom rječniku hrvatskog jezika* potražili su natuknicu „lipa“, a nekolicina učenika je uz podršku pomoćnika u nastavi uspjela u pretraživanju Hrvatskog jezičnog portala koristeći pametne telefone. Knjižničarka je učenicima postavila pitanje o mogućim asocijacijama te ih usmjerila na razgovor o povezanim pojmovima (lipe – novčane kovanice, lipanj, lipov čaj, lipov med). Predstavila je priručnik, opću enciklopediju (tiskanu, *online*) i strukovnu slikovnu enciklopediju gdje mogu pronaći više podataka o lipama (Slika 4). U priručniku *Drveće i grmlje*, Hrvatskoj enciklopediji i slikovnoj enciklopediji *Svjetska enciklopedija drveća* pogledali su slike lipa, njezina lista, letnog listića i ploda. Promotri li su osušeno lipino lišće i cvat stavljen na pladnjeve u knjižnici. Potakla ih je da usporede prirodne oblike (lišće i plodove donesene iz parka) sa slikama nađenim u referentnoj zbirci.

Slika 4.

Učenici su koristili priručnu literaturu, uspoređivali prirodne oblike s fotografijama i crtežima nađenim u referentnim knjigama te poslušali tekst prilagođenog enciklopedijskog članka.

Učenicima je pokazan članak „Lipa“ u Hrvatskoj enciklopediji i njegov digitalni oblik u mrežnom izdanju enciklopedije. Pomoćnici u nastavi pročitali su im prilagođeni tekst enciklopedijskog članka „Lipa“ te objasnili nepoznate termine. Nakon čitanja/slušanja prilagođenog teksta knjižničarka je kroz pitanja i odgovore provjerila što su učenici zapamtili (vrste lipa, latinski naziv itd.). Uz pomoć nastavnika struke provjereno je jesu li učenici nova saznanja o lipama povezali s postojećim znanjima o razmnožavanju biljaka te povezali zapažanja iz školskog parka sa saznanjima iz referentne građe.

²¹ Korištena tiskana referentna građa navedena je pod referencom 15. *Online* izvori koje su učenici pogledali su: Hrvatski jezični portal. <https://hjp.znanje.hr/> i Hrvatska enciklopedija. <https://www.enciklopedija.hr/>

Slika 5.

U prezentaciji učenici su vidjeli razne medijske sadržaje o lipi, ponovili što su naučili o lipama te provjerili usvojenost sadržaja.

Prikazana im je pripremljena PowerPoint prezentacija s dva zanimljiva videozapisa: o berbi cvata lipa i o najvećoj lipi (ujedno i najvećem stablu) u Hrvatskoj (Slika 5). Komentirali su pogledane videozapise. U prezentaciji su mogli vidjeti i fotografije naših školskih lipa kroz četiri godišnja doba te ponoviti što su doznali o lipama. U zadnjem dijelu prezentacije kroz pitalice su pokazali usvojenost botaničkih sadržaja. Potom je provjerena usvojenost ključnih pojmova iz KIMOO-a uz pomoć zadataka izrađenih u alatu Wordwall. Odgovori su pokazali da u znatnoj mjeri razlikuju rječnike, enciklopediju i priručnike i razumiju zašto je referentna građa izvor korisnih informacija u knjižnici.

U završnim aktivnostima realizirana je kreativna radionica „Naša školska lipa“ (Slika 6). Učenicima su podijeljeni pripremljeni materijali za rad. Dobili su jasne upute o bojanju i dovršavanju plakata. Obojene dijelove spojili su u cjelinu dobivši kolaž-sliku najveće lipa u školskom parku koju su potom ukasili naljepnicama. Pomoćnici u nastavi i nastavnici samoinicijativno su izrezali još nekoliko oblika oblačića, pa su učenici i njih obojili. Nastali plakat postavili su na izložbeni pano, a radni prostor pospremili.

Na kraju svih aktivnosti odgovarali su na pitanja usmeno samovrednujući svoj rad. Potom su dobili su uputu o zadacima i aktivnostima za domaću zadaću i slobodno vrijeme čije poveznice mogu naći u razrednom timu na platformi MS Teams. Uz pozdrave i uzajamne zahvale na uspješnom zajedničkom radu, učenici su napustili prostor knjižnice.

ZAPAŽANJA O PROVEDENIM NASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

- Najave i sudionici

Učenicima je unaprijed najavljeno da će sudjelovati u nastavnom dvosatru koji priprema školska knjiž-

ničarka u suradnji s njihovim nastavnicama i pomoćnicima u nastavi. Razrednica ih je pripremila na aktivnosti koje ih očekuju. Broj planiranih sudionika se povećao jer se prvom razredu pomoćnih zanimanja pridružilo i dvoje učenika iz drugog razreda pomoćnih cvjećara s jednom pomoćnicom u nastavi i nastavnicom strukovnih sadržaja, upravo na zamolbu same nastavnice. Stoga je ukupno sudjelovalo 7 učenika, 4 pomoćnika u nastavi, 2 nastavnice i školska knjižničarka. Rad u maloj grupi ima velike prednosti, pogotovo kad je „pokriven“ s dovoljnim brojem nastavnika i pomoćnika (7 djelatnika na 7 učenika).

Slika 6.
Na likovnoj radionici.

Na početku sata školska knjižničarka je učenike ukratko upoznala s nastavnim sadržajima. Tijekom sata uvijek su dobivali iscrpne informacije o aktivnosti koja je u tijeku te pravovremenu obavijest koliko će aktivnost trajati do prelaska na iduću. Tako su imali jasniji uvid u nastavni sat, dovoljno vremena za dovršetak jedne i pripremu za iduću aktivnost.

- Radni prostor školske knjižnice i čitaonice

Svaki je učenik imao udobno radno mjesto i pored sebe pomoćnika u nastavi ili nastavnika koji će mu pomoći u radu kad se ukaže potreba za podrškom. Rasporedom sjedenja (oblik ovalnog stola) omogućeno je praćenje rada, aktivnosti i ponašanja svakog učenika, ali je i osiguran prostor za kretanje po potrebi, što se pokazalo korisnim pogotovo za vrijeme likovne radionice. Školska knjižnica je „svijet za sebe“, jedno ugodno ozračje koje može motivirati i doprinijeti ostvarenju uspješnog nastavnog procesa. U svakom slučaju potrebno je osigurati kvalitetne uvjete rada te smanjiti mogućnost odvlačenja pažnje bukom i događajima u neposrednoj okolini.

- Motivacija i pažnja²²

²² Je li pravilno upotrijebiti termin pažnja ili termin pozornost? Iako se često rabe kao istoznačnice, u tekstu će se koristiti termin pažnja.

Ovaj dvosat strukturiran je kao niz poticajnih aktivnosti s ciljem jačanja interesa, volje i želje učenika za provođenje planiranog rada. Zato je početak bio u školskom parku, u neposrednoj stvarnosti, kako bi se učenici dodatno zblížili s novom sredinom u kojoj započinju srednjoškolsko obrazovanje i kako bi se postigla motivacija za rad. Pažnja i koncentracija u velikoj mjeri ovise i o nekim biološko-fiziološkim karakteristikama pojedinca. Većina učenika pokazala je motiviranost za rad i suradnju, no s promjenjivom pažnjom i koncentracijom. Kod učenika sa psihičkim teškoćama bilo je kratkotrajnih oscilacija u ponašanju: od pasivnog i nezainteresiranog do glasnog izražavanja nezadovoljstva boravkom u školskoj knjižnici ili nastavnim sadržajima. Ohrabrujuće riječi, jasno izražena podrška, dopuštenje kraćih odmora, izmjena aktivnosti, imali su pozitivan učinak, pa se raspoloženje popravilo i učenici su se uključili u rad. Pomoglo je i jedno neformalno ozračje te prijateljska komunikacija između svih sudionika.

- Komunikacija, socijalizacija i likovna radionica

Preduvjet svakog rada s učenicima s teškoćama u razvoju jest dobronamjeran odnos, prihvaćanje i pozitivan stav nastavnika odnosno knjižničara. Svaki je učenik mogao osjetiti da ima punu podršku i ohrabrenje za svoj rad, da će biti pažljivo saslušan ako želi nešto reći. Nastavnici su povremeno upućivali učenike da saslušaju jedni druge i budu tolerantni. Naime, odjeljenja pomoćnih zanimanja izrazito su heterogena; raznovrsnog, neujednačenog sastava učenika. Dio učenika, uglavnom zbog svojih zdravstvenih teškoća, može imati problema u komunikaciji i prema nastavniku i s vršnjacima (neprijemni govor, visina i jačina glasa, geste). Primijećeno je da učenici tek trebaju usvojiti koncept o zajedništvu, pripadnosti razredu, potrebi suradnje i razvijanja prijateljskih veza sa svojim razrednim kolegama. Dobra prilika za razvoj komunikacije i socijalizacije, bliskosti i suradnje je kroz grupni rad u likovnoj radionici jer tada učenici lako ulaze u pozitivnu interakciju. U kreativnoj radionici predviđen je rad svih sudionika i svi doprinose njezinoj uspješnosti. Likovna radionica temeljena na bojanju dijelova slagalice zaista je primjerena svima, bez obzira na zdravstvene teškoće, a svi učenici uistinu vole bojati. To je i vrlo korisna aktivnosti za razvoj pažnje i koncentracije. Izuzetno motivirani, učenici su preuzeli inicijativu u slaganju i lijepljenju obojenih djelića te kreativnom dovršenju plakata po svojim idejama. Većina se rado fotografirala uz ostvareni plakat.

- Poučavanje

U ovom neposrednom odgojno-obrazovnom radu školska knjižničarka je primijenila multimodalni pristup.²³ U provođenju aktivnosti nastojalo se uključiti što veći broj osjetila: od dodira kore stabla, koračanja oko debla, promatranja stabala lipa, skupljanja otpalog lipinog lišća do analiziranja fotografija, crteža, odslušanog teksta te bojanja i kreiranja plakata. Korišteni su predmeti iz neposredne stvarnosti te različiti mediji odnosno informacijske i komunikacijske tehnologije (tekst, slika, fotografija, videoisječak, zadatci u digitalnom obliku). Izmjenjujući raznovrsne aktivnosti postigla se motivacija te povećala koncentracija i pažnja učenika. Tijekom poučavanja pazilo se na razumljivost i jednostavnost govora. Često se provjeravalo je li učenicima sve jasno putem kratkih pitanja koja također moraju biti svima jasna i nedvosmislena.

Vidi: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47208> (pristupljeno 14. siječnja 2022.).

²³ Preporučuje se koristiti multimodalni pristup u poučavanju učenika s teškoćama. Usp. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. Nav. dj., str. 36.

- Usvajanje nastavnih sadržaja

Kod pripreme nastavnog sata pazilo se na potrebne prilagodbe. Napravljeno je semantičko pojednostavljenje sadržaja: izdvajanje bitnih informacija i sažimanje teksta enciklopedijskog članka te perceptivno prilagođavanje: uvećanje i grafičko oblikovanje prilagođenog teksta. Pomoćnici u nastavi su čitali tekst učenicima, a oni su aktivno slušali. Čitala se rečenica po rečenica, uz objašnjenje nepoznatih pojmova. U individualnom pristupu učenicima je omogućeno dovoljno vremena za pojedinu aktivnost, za vježbanje i ponavljanje bitnih dijelova sadržaja uz provjeru razumijevanja za što su, prema uputama knjižničarke, bili zaduženi pomoćnici u nastavi. Primijećeno je da je učenicima s intelektualnim teškoćama povremeno nedostajalo koncentracije, stoga su dobivali dodatne upute, oslanjali se na podršku pomoćnika u nastavi i trebalo im je nešto više vremena za odgovore. Uz pomoć izrađenih zadataka različitih vrsta (pitalice u PowerPoint prezentaciji i digitalnom alatu Wordwall) provjeravala se usvojenost sadržaja (vrednovanje za učenje). Učenici su usmeno odgovarali, tako im je bilo lakše i, po potrebi, moglo im se pomoći u iznošenju odgovora.

- Samovrednovanje

U odgovorima na pitanja u kojima su učenici promišljali o svom radu vidjelo se da su zadovoljni ostvarenim aktivnostima, pogotovo likovnom radionicom. Primijećeno je da je većina zbunjena ovom samorefleksijom, a kako se radilo o završetku dvosata, moguć je utjecaj umora. U radu s učenicima s razvojnim teškoćama naglašava se koliko je važna njihova emocionalna ili socijalna stabilnost i napredak pa zato itekako raduje ostvarenost ishoda učenja afektivnog područja.

ISKUSTVA ŠKOLSKOG KNJIŽNIČARA U RADU S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Pomoćna odjeljenja otvaraju se u srednjim strukovnim školama, a njihovi polaznici postaju korisnici školske knjižnice i dio naše knjižnično-pedagoške prakse. Koliko znamo o prirodi teškoća u razvoju zbog kojih učenici upisuju posebna odjeljenja u osnovnoj školi, odnosno pomoćna zanimanja u srednjoj školi? Koliko su nastavnici i stručni suradnici pripremljeni za rad s ovom skupinom učenika? Nažalost, u školskoj praksi osjeća se nedovoljna pripremljenost većine odgojno-obrazovnih djelatnika za rad s pomoćnim odjeljenjima. Stručni seminari donedavno su bili nedostatni i zastupljenim temama koje ne mogu dati odgovore na mnoga pitanja iz prakse, a tek se zadnjih godina primjećuju pozitivni pomaci.²⁴ Rad s učenicima s teškoćama u razvoju nije lagan, naprotiv, zahtijevan je i izazovan. Bez obzira na iskustvo i dobro isplanirane i organizirane aktivnosti primjerene sposobnostima učenika, uvijek postoji mogućnost da nešto „pođe po krivu“, da nastava krene nekim drugim smjerom. To je sasvim moguće i u redovnim programima, a pogotovo kad su u pitanju pomoćna odjeljenja. Zato je važna edukacija, odnosno samoedukacija, uporište u stručnoj literaturi i stručnim savjetima jer znanjem o nekom problemu stječemo uvid u moguća rješenja. Kako se postaviti u neposrednom radu s učenicima s teškoćama da bi nastavni sat bio što uspješniji? Evo nekoliko stručnih savjeta:²⁵

²⁴ Jedna od najnovijih edukacija za nastavnike jest najavljeni CARNET-ov e-tečaj: Nastava uz digitalne tehnologije po mjeri učenika s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Više na: <https://ema.e-skole.hr/edukacija/13399> (pristupljeno 31. siječnja 2022.).

²⁵ Nacionalni dokument Okvira za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama. Nav. dj., str. 46.

- zajednički dogovoriti pravila tijekom rada, postaviti jasne granice te upozoriti učenika koji krši pravila
- navoditi učenika prema primjerenim oblicima ponašanja i pohvaljivati ga
- jasno izreći svoja očekivanja koja s vremenom valja podizati
- ne doživljavati osobno nepoželjna ponašanja učenika
- koliko god se ponašanja učenika razlikovala od drugih, ne kritizirati ga i uspoređivati
- razumjeti učenika i njegovo ponašanje i pomoći mu da i on sâm bolje razumije sebe i svoje ponašanje.

Uz ove navedene savjete koji zaista mogu pomoći u radu, školska knjižničarka bi na temelju svog iskustva dodala još poneke, nazovimo ih emocionalno-sociološke: vjerovati u sebe, osloniti se na osobne izvore snage, optimizma, empatije. I nikad ne zaboraviti, to su djeca, djeca s teškoćama. Uistinu, ne doživljavati osobno nepoželjna ponašanja učenika! U radu s učenicima pokušati biti strpljiv, ljubazan, fleksibilan, pristupiti im s razumijevanjem, s vedrinom, s osmijehom. Neka nam bude najvažniji cilj da se oni dobro osjećaju, da stvorimo prijateljsko, ugodno ozračje za rad i druženje. Koristimo lijepu riječi! Treba istaknuti sve što je dobro: dobro zapaženo, točno ili približno točno odgovoreno, kvalitetno napravljeno. Radujmo se njihovom napretku, svim dobrim rezultatima i to iskažimo. Učenike je potrebno pohvaliti kad god se ukaže prilika. Pohvalama, bilo verbalnim, bilo neverbalnim znakovima podrške, ukazujemo učniku na njegov potencijal, vrline, uspjeh, čime doprinosimo njegovu samopouzdanju i stvaranju pozitivne slike o sebi. Također, treba im zahvaliti kad god to prilike nalažu. Ljubaznim ponašanjem odrasli moraju pokazati modele pristojne komunikacije, no i od samih učenika zatražiti pristojno ponašanje. Rad s učenicima s teškoćama u razvoju je zaista izazov, ali i posebno ispunjenje koje i nas izgrađuje i mijenja u kvalitetnije djelatnike i ljude.

ZAKLJUČAK

Učenik s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama vezanim uz teškoće u razvoju ostvaruje pravo na kvalitetno inkluzivno obrazovanje. Odjeljenja pomoćnih zanimanja koja upisuju srednjoškolce s teškoćama u razvoju heterogene su zajednice određene osobinama, mogućnostima, navikama, interesima pojedinaca u tom odjeljenju. Svaka je generacija učenika u pomoćnim zanimanjima posebna, drugačija, i svakoj treba pristupiti uvažavajući njezine specifičnosti.

Školska knjižnica zasigurno može doprinijeti uspješnosti obrazovanja učenika s teškoćama u razvoju. U školskoj knjižnici moguće je ostvariti ugodnu atmosferu što je preduvjet za socijalnu interakciju. Školski knjižničar bi trebao uložiti dodatni trud kako bi što bolje upoznao učenike, njihove sposobnosti, vještine i mogućnosti. Nužna je suradnja s razrednim vijećem, stručnom službom i pomoćnicima u nastavi. Važna su stručna usavršavanja, praćenje stručne literature te stjecanje i razvijanje osobnog metodičko-didaktičkog iskustva. Svojim razumijevanjem učenikovih teškoća te iskrenom podrškom njegova rada i zalaganja, knjižničar može utjecati na njegovu prilagodbu školi, programu obrazovanja, razrednim vršnjacima. Provođeci posebno osmišljene obrazovno-odgojne aktivnosti s prilagođenim nastavnim sadržajima i metodama poučavanja, koje su u skladu s razvojnim sposobnostima i potrebama djece s teškoćama u razvoju,

školski knjižničar može pozitivno djelovati na razvoj njihovih kognitivnih, emocionalnih i socijalnih sposobnosti.

Rad s učenicima s teškoćama u razvoju znači i rad na samom sebi. Knjižničar proširuje i nadograđuje svoja znanja, razvija komunikacijske vještine, izražava emocije i stavove međusobnog uvažavanja, osjeća se korisnim članom školskog kolektiva jer doprinosi odgoju i obrazovanju ove osjetljive skupine učenika što ga dodatno ispunja zadovoljstvom i ponosom te motivira za daljnji rad.

LITERATURA

- Agencija za strukovno obrazovanje.** *Preporuke/okvir za realizaciju ishoda učenja u školskoj godini 2020./2021.* <https://www.asoo.hr/obrazovanje/strukovno-obrazovanje/kurikulumi-nastavni-plano-vi-i-programi/poljoprivreda-prehrana-i-veterina/> (pristupljeno 13. siječnja 2022.).
- Anić, Vladimir.** 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika.* Novi Liber. Zagreb.
- Godet, Jean-Denis.** 2000. *Drveće i grmlje: cvjetovi, listovi, pupovi i kora.* Naklada C. Zagreb.
- Hercigonja, Zoran.** *Didaktički principi.* <https://suvremeninastavnik.wordpress.com/2017/09/17/didakticki-principi/> (pristupljeno 12. siječnja 2022.).
- Hrvatski jezični portal.** <https://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 10. siječnja 2022.).
- Hrvatski pravopis.** 2013. Ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike.** 2013. <https://www.hkdru-stvo.hr/hkdnovosti/clanak/647> (pristupljeno 10. siječnja 2022.).
- Jozić, Ruža; Pavin Banović, Alta.** 2019. *Od knjige do oblaka: Informacijsko-medijski odgoj i obrazovanje učenika.* Alfa. Zagreb.
- Kovačević, Dinka; Lasić-Lazić, Jadranka; Lovrinčević, Jasmina.** 2006. Školska knjižnica – korak dalje. Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije – Altagama. Zagreb.
- Lipa.** 2004. Hrvatska enciklopedija. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb.
- Lipa.** Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36688> (pristupljeno 15. siječnja 2022.).
- Lovrinčević, Jasmina i dr.** 2005. *Znanjem do znanja: prilog metodici rada školskog knjižničara.* Zavod za informacijske studije odsjeka za informacijske znanosti, Filozofski fakultet. Zagreb.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.** 2015. *Jedinstveni popis zdravstvenih zahtjeva srednjoškolskih obrazovnih programa u svrhu upisa u 1. razred srednje škole.* http://skolska-medicina.com/2018/wp-content/uploads/2018/07/Jedinstveni_popis_zdravstvenih_zah_tjeva_2015.pdf (pristupljeno 15. siječnja 2022.).
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja.** 2017. *Nacionalni dokument Okvira za poticanje i prilagodbu iskustava učenja te vrednovanje postignuća djece i učenika s teškoćama.* <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20i%20prilagodbu%20iskustava%20u%20C4%8Denja%20te%20vrednovanje%20postignu%20C4%87a%20djece%20i%20u%20C4%8Denika%20s%20te%20C5%A1ko%20C4%87ama.pdf> (pristupljeno 10. siječnja 2022.).
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.** *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju.* Narodne novine br. 24/2015. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html (pristupljeno 11. siječnja 2022.).

- Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2021.** *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama.* <https://mzo.gov.hr/vijesti/smjernice-za-rad-s-ucenicima-s-teskocama/4450> (pristupljeno 14. siječnja 2022.).
- Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik: prijedlog.** 2016. <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Hrvatski-jezik.pdf> (16. siječnja 2022.).
- Nastavni planovi i programi odgoja i školovanja učenika s teškoćama u razvoju.** *Glasnik Ministarstva prosvjete i sporta Republike Hrvatske.* 4(1996). <https://www.asoo.hr/UserDocsImages/Nastavni%20planovi%20i%20programi/U%C4%8Denici%20s%20te%C5%A1ko%C4%87ama%20u%20razvoju/NPP-%20ucenici%20s%20teskocama%20u%20razvoju.pdf> (pristupljeno 16. siječnja 2022.).
- Pažnja.** Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=47208> (pristupljeno 14. siječnja 2022.).
- Russell, Tony; Cutler, Catherine.** 2004. *Svjetska enciklopedija drveća.* Leo-commerce. Rijeka. Škola za život. 2019. Međupredmetne teme. <https://skolazazivot.hr/medupredmetne-teme/> (pristupljeno 16. siječnja 2022.).
- Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju.** 2015. Ur. Velki, T.; Romstein, K. [http://os-licki-osik.skole.hr/upload/os-licki-osik/images/static3/1591/attachment/Prirucnik za pomocnike u nastavi za rad s djecom s teskocama u razvoju.pdf](http://os-licki-osik.skole.hr/upload/os-licki-osik/images/static3/1591/attachment/Prirucnik%20za%20pomocnike%20u%20nastavi%20za%20rad%20s%20djecom%20s%20teskocama%20u%20razvoju.pdf) (pristupljeno 10. siječnja 2022.).
- Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi.** Narodne novine br. 152/2014. <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (pristupljeno 12. siječnja 2022.).
- Zlatarić, Tajana.** 2015. **Inkluzivno obrazovanje.** <http://osigurajmoimjednakost.com/index.php/djeca-s-teskocama-1/96-inkluzivno-obrazovanje/158-inkluzivno-obrazovanje.html> (pristupljeno 11. siječnja 2022.).

THE SUN SHINES FOR ALL, ETWINNING PROJEKT

Alta Pavin Banović

alta.pavin@skole.hr

Medicinska škola Osijek

SAŽETAK

The Sun shines for all naziv je eTwinning projekta u kojemu su sudjelovali učenici s mentorima i mentorima iz: Bugarske, Turske, Litve, Hrvatske, Rumunjske, Italije, Jordana i Albanije tijekom školske godine 2020./2021. Cilj Projekta je analizirati temu održivoga razvoja i Agendu 2030. Ciljeve Agende 2030 učenici su upoznali, analizirali te ponudili rješenja u društvenim, kulturnim, umjetničkim i sportskim aktivnostima u kojima su otkrivali individualnost, znatiželju i kreativnost te jačali organizacijske vještine i timski rad prema odgojno-obrazovnim očekivanjima međupredmetne teme Održivi razvoj i ishodima kurikula predmetnih tema u nastavi hrvatskoga jezika i biologije. Projekt je dobio nacionalnu, europsku oznaku kvalitete i eTwinning nagradu 2022.

Ključne riječi: Agenda 2030, eTwinning projekt, održivi razvoj

SUMMARY

The Sun shines for all is the name of an eTwinning project in which students from Bulgaria, Turkey, Lithuania, Croatia, Romania, Italy, Jordan and Albania, with their mentors, participated during the school year 2020/2021. The aim of the project was to analyze the topic of sustainable development and the 2030 Agenda. The goals of the 2030 Agenda were introduced, analyzed and offered solutions in social, cultural, artistic and sports activities. In those activities the participants discovered individuality, curiosity and creativity while they were improving their organizational skills and teamwork. The project's interdisciplinary topic - Sustainable development - was covered by curricula of the school subjects Croatian language and Biology and the students worked on it to meet educational goals of both of those subjects. The project received both the national and the European quality label and has also won the eTwinning Prize for 2022.

Key words: Agenda 2030, eTwinning project, sustainable development

UVOD

Čovjek se u 21. stoljeću nalazi pred izazovima očuvanja gospodarskoga, socijalnoga i ekološkoga razvoja jer je naučio živjeti u udobnosti iskorištavanja zemaljskih resursa bez dugoročnoga planiranja očuvanja njezinih prirodnih izvora. Upravo je ovo stoljeće pokazatelj narušenosti klimatskoga sustava, nejednake raspodjele zemaljskih dobara što utječe na siromaštvo, migracije stanovništva i sl. „Stoga su svjetski čelnici, 25. rujna 2015. na 70. Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda (UN), usvojili Program

za održivi razvoj do 2030. godine (engl. Agenda 2030), koji je stupio na snagu 1. 1. 2016. godine.“ (Heim, Kaić-Rak, 2018, 34). Program za održivi razvoj do 2030. potpisalo je 195 država, a sadrži 17 ciljeva (slika 1), 169 podciljeva i 232 pokazatelja razvoja (Gudelj, 2019, 246). Dokument je putokaz realizacije održivoga razvoja u tri temeljne dimenzije u koje su uključena: gospodarska, socijalna i ekološka pitanja (Heim, Kaić-Rak, 2018; Matešić, 2009; Gudelj, 2019).

Slika 1. Ciljevi Održivoga razvoja, Agenda 2030 (Ružić, M.)

Dokument o održivom razvoju Agenda 2030 rezultat je održanih konferencija u organizaciji Ujedinjenih naroda kako bi se postavili temelji i smjernice održivoga razvoja: *United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), Earth Summit, Rio de Janeiro, Brazil, 3–14 June 1992.*, *World Summit on Sustainable Development (WSSD), Johannesburg Summit, 26 August – 4 September 2002.*, *United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20, Rio de Janeiro, Brazil, 20–22 June 2012.*

U Republici Hrvatskoj, prema autorici Matešić (2009, 324), temeljni dokument je *Strategija održivoga razvitka RH* koju je u veljači 2009. godine izglasao Hrvatski sabor. Vlada Republike Hrvatske 2019. objavila je dokument *Dobrovoljni nacionalni pregled o provedbi Programa UN-a za održivi razvoj 2030.* koji potpisuje premijer Andrej Plenković na temelju poziva Europske komisije koja je 2016. objavila dokument *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija.* Cilj Vlade Republike Hrvatske je implementirati ciljeve održivoga razvoja jer oni „vrijede za sve zemlje, bogate i siromašne, a od svake zemlje članice očekuje se da načini svoj nacionalni program za njihovo provođenje u djelo.“ (Heim, Kaić-Rak, 2018, 35).

Odgovorno-obrazovne ustanove prema *Kurikulu za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u RH* planiraju i realiziraju različite nastavne i izvannastavne aktivnosti kao i projekte s temom održivoga razvoja. „Obrazovanje za održivi razvoj odnosi se na obrazovne programe i iskustva osmišljena da omogućе usvajanje znanja, vještina i vrijednosti potrebnih da se oblikuje održiva budućnost: integritet okoliša, ekonomska održivost te pravedan svijet za sadašnje i buduće generacije (UNESCO 2015).“

(Vukelić, 2020, 142).

Također se i u kurikulumu školske knjižnice planiraju različite aktivnosti čija je tema održivi razvoj jer IFLA u dokumentu *Izjava o knjižnicama i razvitku* „poziva sve sudionike u društvu da prepoznaju i priznaju knjižnice posvuda u svijetu kao pouzdane ustanove koje podupiru provedbu programa održivoga razvoja.“ (Pejić, 2018, 385).

Cilj obrazovanja učenika za održivi razvoj je razvijati znanja, vještine i kompetencije kojima promišljaju o „vlastitim ponašanjima, akcijama i reakcijama uzimajući u obzir trenutne i buduće društvene, kulturalne, ekonomske i okolišne faktore utjecaja kako iz lokalne tako i globalne perspektive.“ (Vukelić, 2020, 143). Cilj eTwinning projekta *The Sun shines for all* je upoznati učenike s temom održivoga razvoja i 17 ciljeva Agende 2030 te ih razraditi različitim kreativnim tehnikama i uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije prema odgojno-obrazovnim očekivanjima međupredmetne teme Održivi razvoj.

PEDAGOŠKA INOVACIJA I KREATIVNOST

Sudionici, učenici prvoga i drugoga razreda sudjelovali su u eTwinning projektu koji se prvi put realizirao u školskoj knjižnici Medicinske škole Osijek. Naziv projekta *The Sun shines for all* (slika 2) poziva na razmišljanje o temi održivoga razvoja

Slika 2. Logo projekta

Učenici su se u dokumentu Agenda 2030 Održivi razvoj upoznali sa 17 ciljeva kao temeljnim točkama održivoga razvoja. Na temelju upoznavanja, čitanja, razgovaranja i analiziranja zadanih ciljeva, samostal-

no su, uz mentorstvo nastavnika i nastavnica, realizirali aktivnosti: pisali prigodne tekstove na zadane teme, izrađivali čestitke prigodom novogodišnjih dana, kreirali plakate s prigodnim tekstovima, pjesmama, porukama, sudjelovali u pripremi knjige i e-knjige, kreirali i ispunjavali upitnike, crtali plakate i samostalno pripremali izložbu svojih radova u prostoru Medicinske škole Osijek, a potom i u digitalnom obliku, izabirali prigodne izvore za potrebne informacije u knjigama, rječnicima, člancima u knjižnici i na Internetu, upoznavali i analizirali sigurnost na Internetu ispunjavajući anketu te izrađivali kreativne radove koristeći digitalne alate. Komunikacija s učenicima realizirana je korištenjem grupe *The Sun shines for all* u MO Teams-u jer se naizmjenično održavala nastava u Školi i nastava na daljinu. U grupu su se, također, postavljali materijali realiziranih učeničkih radova, tj. ostvarenih zadataka.

INTEGRACIJA PROJEKTA U NASTAVNI PLAN I PROGRAM

U Projektu je ostvarena suradnja s kolegama i kolegicama iz predmeta: Hrvatski jezik, Povijest i Biologija. Postavljeni ishodi za učenike su: nabrojati i objasniti ciljeve Agende 2030.; napisati priču, pjesmu, moto; oblikovati, kreirati digitalni plakat, nacrtati i pripremiti izložbu; oblikovati digitalnu knjigu s prigodnim tekstovima; analizirati osobnu odgovornost u održavanju uravnoteženoga stanja u prirodi i predložiti promjene na lokalnoj razini usmjerene prema održivome razvoju.

Također, u ishode Projekta uvršteni su odgojno-obrazovni ishodi iz kurikula za nastavni predmet Hrvatski jezik i kurikula za nastavni predmet Biologija:

- Kurikul za nastavni predmet Hrvatski jezik za strukovne škole:

učenik piše tekstove opisnoga i pripovjednoga diskursa u kojima ostvaruje obilježja funkcionalnih stilova u skladu sa svrhom i željenim učinkom na primatelja (SŠ HJ A.1.4.).

- Kurikul za nastavni predmet Biologija za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj:

učenik analizira održavanje uravnoteženoga stanja u prirodi povezujući vlastito ponašanje i odgovornost s održivim razvojem (Povezuje porast ljudske populacije s održivim razvojem. Povezuje očuvanje okoliša s očuvanjem vlastitoga zdravlja.) (BIO SŠ B.1.2.); uspoređuje prilagodbe organizama na specifične životne uvjete (Raspravlja o utjecaju prirodnih katastrofa na ekosustav. Opisuje prilagodbe u ponašanju životinja s obzirom na promjene uvjeta okoliša.) (BIO SŠ B.1.3.); objašnjava principe iskorištavanja energije na razini ekosustava s aspekta održivoga razvoja (objašnjava čovjekovo ponašanje pri korištenju energijom i ilustrira ga primjerima te povezuje čovjekovo ponašanje s konceptom održivoga razvoja.) (BIO SŠ C.1.2.).

- Odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetne teme Održivi razvoj u tri domene:

domena povezanost: razlikuje osobni od kolektivnih identiteta i ima osjećaj pripadnosti čovječanstvu (odr A.4.1.), objašnjava važnost uspostavljanja prirodne ravnoteže (odr A.4.2.), procjenjuje kako stanje ekosustava utječe na kvalitetu života (odr A.4.3.), kritički promišlja o povezanosti vlastitoga načina života s utjecajem na okoliš i ljude (odr A.5.1.);

domena djelovanje: djeluje u skladu s načelima održivoga razvoja s ciljem promoviranja socijalne pravde (odr B.4.2.);

domena dobrobit: prosuđuje značaj održivoga razvoja za opću dobrobit (odr C.4.1.), analizira pokazatelje kvalitete života u nekome društvu i objašnjava razlike između društva (odr C.4.2.).

UPORABA TEHNOLOGIJE

Tijekom školske godine 2020./2021. nastava se održavala hibridno, u Školi i na daljinu, te su korištene metode rada primjerene izvanrednoj situaciji. U Školi su održane radionice s razredom kada su učenici najčešće radili u paru i samostalno zbog poštivanja epidemioloških mjera. Rad na daljinu realiziran je nakon održanih videosatova u grupi *The Sun shines for all* u MO Teamsu kada je učenicima prezentirana tema te ciljevi i zadatci koje trebaju realizirati, stoga je rad učenika kod kuće bio samostalan i individualan. Učenici su ispunjavali upitnike pripremljene u Google Forms-u na svojim mobilnim telefonima u razredu, tijekom održavanja nastave u Školi. Tijekom Projekta učenici su realizirali postavljene ishode za svaki pojedinačni cilj Agende 2030: pripremali su tradicionalna hrvatska jela kada su pokazali primjer kompostiranja, bavili se sportom, promovirali kvalitetno obrazovanje, slikali i crtali, izrađivali plakate i pripremali izložbu. Korišteni su različiti digitalni alati ovisno o postavljenim zadacima: Mentimeter, linoit, miro, padlet, GoogleForm, PowerPoint prezentacija, video mp4, YouTube, Genially i Storyjumper.

REZULTATI PROJEKTA

Tijekom školske godine 2020./2021. u Projektu je sudjelovalo 75 učenika iz tri razreda i uspješno je ostvarena suradnja stručne suradnice knjižničarke s tri nastavnice općeobrazovnih predmeta kako bi se realizirali zadani ciljevi Projekta.

U Agendi 2030 je 17 ciljeva kojima se potiče na djelovanje i realiziranje održivoga razvoja koji su ujedno i ciljevi projekta *The Sun shines for all*:

- Agenda 2030. uvod u temu i Projekt: <https://youtu.be/X2FvpyUja1w>.
- Održivi razvoj, rezultati upitnika: <https://youtu.be/DtdQxXPxIKk>.
- e-Sigurnost: Dan ružičastih majica, rezultati upitnika: https://youtu.be/t1TqeKV_JjY.
- Prvi cilj *Svijet bez siromaštva*: učenici su u pisanom izražavanju pisali o temi siromaštva u domovini i u svijetu te su „slali“ poruke na društvene mreže na mobilnim telefonima.
- Drugi cilj *Svijet bez gladi*: učenici su kod kuće kuhali najdraže obroke ili tradicionalna jela, a ostatke povrća kompostirali su u svojim vrtovima. Kreirali su videouratke i Powerpoint prezentacije. Rezultati su objavljeni na YouTube kanalu: P. V. <https://youtu.be/Uw0tnNpcXyw>, L. T. <https://youtu.be/kmpBPNnRg5c>, S. T. <https://youtu.be/89FpYe-KEA>, S. M. <https://youtu.be/g6KlvFcVbJ4>, E. Ž. <https://youtu.be/dqg-mk9Af7I>, S. T. <https://youtu.be/9IYUYb79i9w>, J. K. <https://youtu.be/ZhIUnwOzw0o>, M. Š. https://youtu.be/JF4wopB_AEw.
- Treći cilj *Zdravlje i blagostanje*: učenici su različitim vrstama tjelovježbi prezentirali zdrav način života koje su pripremili u videoradovima i fotografijama u PowerPoint prezentaciji.

Objavljeni radovi: <https://youtu.be/hm6ih18I-pw>, <https://youtu.be/vmC8Vn3HkBg>.

- Četvrti cilj *Kvalitetno obrazovanje*: učenici su prezentirali srednje škole u Osijeku kako bi ukazali na mogućnost izbora različitih srednjih škola i raznovrsnost stjecanja znanja i strukovnih vještina. Također, prezentirali su svoje udžbenike koje koriste u nastavi jer su stavili naglasak na kvantitetu i kvalitetu nastavnoga sadržaja koji trebaju usvojiti zbog uspješnoga završetka srednjoškolskoga obrazovanja. Objavljeni rad: https://youtu.be/4Rd_hLU-qhY.
- Peti cilj *Rodna ravnopravnost* rezultat je rada svih učenika u Projektu. Objavljena je e-knjiga *The Sun shines for all*: <https://www.storyjumper.com/book/read/86244395/The-Sunshines-for-all>.
- Šesti cilj *Čista voda i sanitarni uvjeti*: učenici su izrađivali plakate u suradnji s nastavnicom biologije.
- Osmi cilj *Dostojanstven rad i gospodarski rast*:
- Deseti cilj *Smanjenje nejednakosti*: učenici su individualno rješavali problemska pitanja te su pisali sastave u kojima su ponudili konkretna rješenja smanjenja i ukidanja nejednakosti koje su nastajale tijekom povijesti, a koje su i danas prisutne.
- Jedanaesti cilj *Održivi gradovi i zajednice* realiziran je zajedničkim radom svih učenika u Projektu s temom obilježavanja Svjetskoga dana Zemlje 2021., a objavljen je u digitalnom alatu Genially: <https://view.genial.ly/606749b77e2ace0cd7da6e59/video-presentation-world-earth-day-2021>.
- Trinaesti cilj *Odgovor na klimatske promjene*: učenici su u radionici izrađivali plakate na temu klimatskih promjena s prigodnim poticajnim porukama. *Međunarodni dan biološke raznolikosti 2021.* naslov je pripremljene izložbe učeničkih crteža na kojima su oslikane rijetke biljne i životinjske vrste, nacionalni parkovi u RH, a izložba je postavljena u prostoru Škole. Objavljeni rad: <https://youtu.be/VMQPdpgP9CM>, <https://youtu.be/u-R1JGxx9DU>.
- Četrnaesti cilj *Očuvanje vodenoga svijeta*: učenici su u radionici izrađivali plakate s prigodnim tekstom o zaštiti života u vodi. *Svjetski dan voda 2021.* naslov je rada svih učenika uključenih u Projekt koji objedinjuje učeničke radove objavljene na padletu (poruke, crteži, plakati i sl.). Objavljeni rad: <https://youtu.be/JoDHI3W8jV8>, <https://youtu.be/cF2VOtICMog>.
- Petnaesti cilj *Očuvanje života na kopnu*: učenici su u radionici oslikavali plakate s temom očuvanja i zaštite života na kopnu. *Svjetski dan Zemlje 2021.* naslov je rada svih učenika čiji su radovi objedinjeni u digitalnom alatu Genially. Objavljeni rad: <https://youtu.be/PWurYdTCBuw>. Dan planeta Zemlje: <https://youtu.be/W0L5MqEy79M>.
- Šesnaesti cilj *Mir, pravda i jake institucije*: učenici su u radionici pisali poruke mira. Objavljeni rad: <https://youtu.be/oxJD86-7rdk>.
- Sedamnaesti cilj *Partnerstvom do ciljeva*: učenici su izrađivali čestitke povodom obilježavanja *Međunarodnog dana borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti*, božićnih i novogodišnjih blagdana kojima su poručili da se zajedničkom brigom jedni za druge, za obitelj, prijatelje i bližnje može utjecati na održivi razvoj. Objavljeni rad: <https://youtu.be/KgHEbN2feHE>.

The Sun shines for all, e-knjiga, rad je učenika u kojoj su objavljeni sastavi, pjesme i osvrti na temu Projekta, a izrađena je u digitalnom alatu StoryJumper: <https://www.storyjumper.com/book/>

[read/86244395/7The-Sunshines-for-all](https://www.youtube.com/watch?v=86244395/7The-Sunshines-for-all).

Ayten Kyazimotova, koordinatorica projekta iz Bugarske kreirala je video *The Sun shines for all, eTwinning project 2020./2021.*, sažetak Projekta: <https://youtu.be/HFwYeO7CYPo>.

REZULTATI EVALUACIJE

Učenici su vrednovali Projekt ispunjavajući listiće za vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje te su samovrednovali svoj doprinos realizaciji Projekta. Također, ispunili su upitnik kako bi napravili evaluaciju. Rezultati upitnika odgovori su učenika uključenih u Projekt u Medicinskoj školi Osijek: Agenda 2030 o održivom razvoju ima 17 ciljeva koje smo obradili, 79, 2% učenika odgovorilo je da su im jasni svi ciljevi koje smo obradili, a 20, 8% učenika nije sigurno. Ciljevi rada bili su jasno definirani, aktualni, zanimljivi i znanstveno utemeljeni smatra 95, 8% učenika, a nije sigurno 4, 2%. Sve aktivnosti jasno su bile razrađene tijekom rada na zadacima ciljeva Agende 2030 smatra 100 % učenika sudionika u Projektu. Metode rada bile su dobro odabrane u odnosu na cilj (pisanje, crtanje, ispunjavanje upitnika ...) smatra 95, 8% učenika, a 4, 2% nije sigurno.

Učenici su ocijenili svoj rad tijekom provedbe Projekta:

- svojim idejama doprinosio/la sam radu na zadanoj temi: 33, 33% izvrsno, 62, 5% dobro i 4, 76% loše
- surađivao/la sam tijekom rada: 54, 16% izvrsno i 45, 83% dobro
- zainteresiran/a sam za temu i uživao/la sam raditi na zadanoj temi: 50 % izvrsno, 45, 83% dobro i 4, 76% loše
- zadovoljan/na sam sa svojim rezultatima rada: 45, 83% učenika izvrsno i 54, 16% dobro
- imao/la smo pozitivan stav cijelo vrijeme sudjelovanja u zadacima Projekta: 66, 66%, 29, 16% dobro i 4, 76% loše
- zajedno smo surađivali i poticali jedni druge: 79, 16% izvrsno, 16, 66% dobro i 4, 76% loše

Zadaci za rad bili su jasno objašnjeni smatra 100 % učenika. Način komunikacije s obzirom na održavanje nastave u Školi i na daljinu učenici su ocijenili izvrsnom ocjenom 62, 5%, a dobrom 37, 5%. Učenici su ocijenili izvrsnom ocjenom 37, 5% svoj doprinos radu zadacima u Projektu, dobro 58, 3% i loše 4, 2%. Učenici su 100 % izvrsnom ocjenom ocijenili voditeljicu Projekta u procesu organizacije, objašnjavanja i komuniciranja. Izvrsnom ocjenom 62, 5% učenika zadovoljno je sudjelovanjem u Projektu, a 37, 5% ocijenilo je dobrom ocjenom.

Učenici su nabrojali prepreke u sudjelovanju i izradi zadataka tijekom Projekta: „rad na daljinu; školske obveze; tehnički problemi; kratko vrijeme za izradu zadataka; uglavnom sam sve radila, ali nekada zbog učenja i nastave nisam mogla sve stići; mislim da me sprječavala loša organiziranost, no to sam popravila; ništa me nije spriječilo; sudjelovala sam u svakom zadatku, samo što mi je malo oduzimalo slobodnoga vremena, ali ništa strašno; nisam imala Internet; školski zadatci i zadaće, testovi, lektire, odgovaranja i nedovoljno vremena za aktivnosti izvan nastavnoga programa; ponekad se nisam stigla uključiti i popraviti neke zadatke jer sam pratio ostale predmete i nisam stigao reagirati kada se nešto radilo; problem s

Wi-Fi-jem kod kuće; nedovoljna osobna zainteresiranost za Projekt.“

U eTwinning projektu sljedeće školske godine 2022./2023. zainteresirano je sudjelovati 79, 2% učenika, a nije zainteresirano 20, 8% učenika.

SURADNJA IZMEĐU PARTNERSKIH ŠKOLA

U Projektu Hrvatska je sudjelovala s partnerima iz: Bugarske, Rumunjske, Turske i Italije. Iz Medicinske škole Osijek iz Hrvatske sudjelovalo je 75 učenika iz tri razreda koji su svojim radom doprinijeli ostvarivanju zadanih ciljeva i ishoda. Učenici su se upoznali, razgovarali i razmijenili znanja i iskustva u rješavanju zadataka putem videokonferencije (zoom.us) kao i voditelji/ce Projekta, a komunikacija je prema dogovoru bila na engleskom jeziku. Suradnja između sudionika partnerskih škola vidljiva je na eTwinning platformi, na Facebook grupi *The Sun shines for all* i na mrežnim stranicama škola gdje su se objavljivali rezultati Projekta s radovima.

ZAKLJUČAK

The Sun shines for all eTwinning projekt realiziran je u školskoj godini 2020./2021. tijekom hibridnoga održavanja nastave, u Školi i na daljinu, zbog proglašene pandemije Covid-19. Projekt je registriran pri Nacionalnoj službi za podršku eTwinning projekata (slika 3.), a prijavila ga je u srpnju 2020. koordinatorica Ayten Kyazimotova, prof. engleskoga jezika iz Osnovne škole „Ivan Sergeevich Turgenev“ iz Razgrada u Bugarskoj. U Projektu su sudjelovali partneri iz: Albanije, Bugarske, Hrvatske, Italije, Jordana, Litve, Rumunjske i Turske s učenicima koji su kreirali i izabrali logo Projekta.

Ime Projekta *The Sun shines for all* metafora je teme održivoga razvoja koju su Ujedinjeni narodi detaljno razradili u dokumentu *The Global Challenge for Government Transparency: The Sustainable Development Goals (SDG) 2030 Agenda*. Dokument je potpisalo 195 država čime su prihvatile realizaciju 17 ciljeva Agende 2030 sa 169 podciljeva i 232 pokazatelja gospodarskoga, socijalnoga i ekološkoga razvoja. Republika Hrvatska 2019. objavila je dokument *Dobrovoljni nacionalni pregled o provedbi Programa UN-a za održivi razvoj 2030*. u kojemu opisuje plan nacionalne strategije održivoga razvoja. Tema održivoga razvoja implementirana je 2019. kao međupredmetna tema u odgojno-obrazovni nastavni proces objavom u Narodnim novinama (NN 7/2019) pod nazivom *Kurikul za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u RH*. Izjava o knjižnicama i razvitku je IFLA-in dokument u kojemu se potiče stručne suradnike knjižničare na edukaciju učenika o temi održivoga razvoja. U školskoj knjižnici Medicinske škole Osijek realiziran je Projekt čija je tema održivi razvoj u kojemu su sudjelovala tri razredna odjeljenja. Učenici su prema uputama školske koordinatorice Projekta, stručne suradnice knjižničarke, u suradnji s kolegicama hrvatskoga jezika, povijesti i biologije rješavali planirane zadatke prema ciljevima Agende 2030. i odgojno-obrazovnim postignućima *Kurikula za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u RH* (NN 7/2019), ishoda *Kurikula za nastavni predmet Hrvatskoga jezika za srednje strukovne škole na razini 4.2. u RH* (NN 10/2019) i ishoda *Kurikula za nastavni predmet Biologije za osnovne škole i gimnazije u RH* (NN 7/2019). Učenički radovi objavljeni su na eTwinning platformi,

YouTube kanalu, mrežnoj stranici školske knjižnice i facebook stranici *The Sun shines for all*. Projekt je dobio Nacionalnu oznaku kvalitete, Europsku oznaku kvalitete i eTwinning nagradu 2022.

Tema održivoga razvoja razrađena u 17 ciljeva Agende 2030 sadrži brojne podciljeve i potencijalne pokazatelje razvoja koji se mogu detaljnije nastaviti istraživati i obrađivati u školskim aktivnostima, nacionalnim i međunarodnim projektima.

LITERATURA

- Europska komisija.** 2016. *Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija*. Strasbourg. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0739&from=HR> (pristupljeno 9. studenog 2021.)
- Gudelj, I.** 2019. Ciljevi održivog razvoja - provedba na globalnoj razini i provedbeni status u Republici Hrvatskoj. *Hrvatske vode* 27/109. 245-251. <https://hrcak.srce.hr/file/330182> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)
- Heim, I., Kaić-Rak, A.** 2018. Potpora ciljevima održivog razvoja Ujedinjenih naroda - Vodič međuakademijskog partnerstva. *Ljetopis* 16. 34-40. <https://hrcak.srce.hr/195087> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)
- Matešić, M.** 2009. Principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Hrvatske. *Socijalna ekologija* 18/3-4. 323-339. <https://hrcak.srce.hr/54112> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)
- Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Republika Hrvatska.** 2021. *Održivi razvoj*. <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/globalne-teme/odrzivi-razvoj/> (pristupljeno 9. studenog 2021.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Republika Hrvatska.** 2019. Kurikulum za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u RH. *Narodne novine* 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 8. studenog 2021.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Republika Hrvatska.** 2019. Kurikulum za nastavni predmet Biologije za osnovne škole i gimnazije u RH. *Narodne novine* 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_149.html (pristupljeno 8. studenog 2021.)
- Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Republika Hrvatska.** 2019. Kurikulum za nastavni predmet Hrvatskog jezika za srednje strukovne škole na razini 4.2. u RH. *Narodne Novine* 10/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_214.html (pristupljeno 8. studenog 2021.)
- Pejić, S.** 2018. Edukacijske radionice korisnika o načinima korištenja informacijske i komunikacijske tehnologije (2012.-2018.). *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 61/2. 381-402. <https://hrcak.srce.hr/file/318156> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)
- Ružić, M.** 2020. *Ciljevi Održivog razvoja, Agenda 2030*. <https://icm-mogucnosti.info/ciljevi-odrzivog-razvoja/> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development.** 2021. *The 17 goals*. <https://sdgs.un.org/goals> (pristupljeno 9. studenoga 2021.)
- United Nations, Sustainable development goals, knowledge platform.** 1992. *United Nations Con-*

ference on Environment and Development (UNCED), Earth Summit, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/unced> (pristupljeno 9. studenoga 2021.)

United Nations, Sustainable development goals, knowledge platform. 2002. *World Summit on Sustainable Development (WSSD), Johannesburg Summit, 26 August - 4 September 2002.* <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd> (pristupljeno 9. studenoga 2021.)

United Nations, Sustainable development goals, knowledge platform. 2012. *United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20, Rio de Janeiro, Brazil, 20-22 June 2012.* <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20> (pristupljeno 9. studenog 2021.)

Vlada RH. 2019. *Hrvatska. Dobrovoljni nacionalni pregled o provedbi Programa UN-a za održivi razvoj 2030.* <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/2016/Sjednice/2019/Srpanj/164%20sjednica%20VRH/UN%20Final/UN%20-%20zadnja%20-%20hrvatska%20verzija.pdf> (pristupljeno 9. studenoga 2021.)

Vukelić, N. 2020. *Odrednice spremnosti (budućih) nastavnika na obrazovanje za održivi razvoj. Napredak 16/1-2.* 141-161. <https://hrcak.srce.hr/file/348185> (pristupljeno 20. siječnja 2022.)

PRILOZI**PRIMJERI TABLICA ZA VREDNOVANJA**

Kriteriji	samovrednovanje		
	izvrsno	prosječno	loše
Svojim idejama doprinosa/la sam radu na zadanoj temi.			
Suradio/la sam tijekom rada.			
Imao/la sam pozitivan stav tijekom rada na projektnim zadacima.			
Zainteresiran/a sam za temu i uživao/la sam raditi na zadanoj temi.			
Zadovoljan/a sam sa svojim rezultatima rada.			

Kriteriji	vrednovanje nastavnoga sata/radionice		
	izvrsno	prosječno	loše
Cilj Projekta jasno je definiran, aktualan, zanimljiv i znanstveno utemeljen.			
Sve aktivnosti jasno su razrađene s navedenim vremenom izvršenja i s jasnom podjelom rada.			
Metode rada dobro su odabrane u odnosu na cilj.			
Ishodi Projekta jasno su postavljeni, razumljivi su i mjerljivi.			
Knjižničarka je razumljiva, jasna i organizirana.			

Kreirala: Alta Pavin Banović, stručna suradnica knjižničarka

BILJEŠKE:

2022

ISSN 1847-6074